

**Van de byen, haer wonderlicke oorsprong, natuer,
eygenschap, krachtighe, ongehoorde en seltsame wercken ... :
hier is noch bygevoegt een paerde-boecxken, mitsgaders
hoemen de beesten, als koeyen an andere, van hun gebreken
genesen en cureren sal ...**

<https://hdl.handle.net/1874/34276>

W.B. VAN DE B.Y.E.N.,
D.A. 6003 17. D 244
B.N. 199.

Haer wonderlicke oorsprong / natuer /
eigenschap / krachtighe / ongehoorde en
seltsame wercken. Item: Hoemen de Bpen
profytelyck opvoeden ende regeren sal. Doch: Wat
nuttigheyt datmen van Honich en Was kan krijgen.
Oorzaerlick voor alle Menschen die hen in de huys-
houdinge begeben. Doch wat men van
Honich en Was kan maken / Et.

Beschreven door

THEODORUM CLUTIUM.

Hier is noch bygevoegt een Paerde-boeckken, mits-
gaders hoemen de Beesten, als Koeyen en andere, van hun ge-
breken genesen en cureren sal, seer expert bevonden, dienstigh voor
alle Huyslieden, en die met Paerden omgaen.

AMSTELDAM,

By JOHANNES VAN RAVESTEYN, op't Water
in't Schryf-boeck / Anno 1653.

*Edelen, Hoogh-geborenen, Vermogenden,
Wijfen, zeer Voorfienigen Heeren,*

D E N H E E R E N

S T A T E N

V A N

HOLLANT en WEST-VRIESLANT.

Mijne genadige, gunftige, ende ghebiedende Heeren.

ARiftoteles en meer andere hoog-
gheleerde Philosophen, die sonderlingh ghe-
merckt hebben op de gheschapene Creatueren,
ende op de natuer der dinghen, ende eyghen-
fchap van dien, (mijne E. vermoghende Hee-
ren) hebben my verweckt gehad, om yet van die kleyne
geschapene Creatuerkens te onderfoecken, namelijk de
Bykens: Waer toe onder andere my begheven hebbende
t'zedert 't Jaer 1570. hebbe door ghestadighe ondertastin-
ghe wel waerachtich bevonden 't gene dat ick daer van by
de Ouden gelefen, en oock van andere gehoort hadde, maer
noch veel andere verborgentheyt aengemerckt, ende ghe-
waer geworden, die noyt hier te voren by yemant anders
aengeroert zijn geweest: 't Welcke tot kennisse van seeckeren
mijne goede vrienden ghekomen zijnde, hebben mijn ge-
raden ende ernstelick vermaent, dat ick de selfde int licht
soude laten uytgaen, op dat de kennisse van dien niet en
soude onder my alleen blijven: waer mede ick niet en wil
feggen, dat andere voor mijn sulcx niet geweten en souden
hebben, maer dat ick noyt by eenige oude ofte nieuwe
Schrijvers die selfde hebbe konnen vinden. Doch hoe wel
het niet vreemt en ware, dat by ons yet aen den dach ghe-
bracht werde, 't gene wy weten den ouden onbekent ghe-
weeft te zijn, gelijk de dagelicxsche ervarentheyt genoeg-
saem mede brengt. Hebbe daerom voor de hant genomen
dit Boecxken van de B Y E N in druck uyt te laten gaen,
daerinne int bysonder gehandelt wert, int eerste Boeck van

de natuer, eygenschap, en krachtige werckinge der Byen met haren Koninck: Waer nyt men bemercken kan de Konincklike regeringe en Polityen, die sy onder malkanderen strengelijck en wel vast onderhouden, die seer na de menschelijke Polityen en regeeringe met haren verstande gelijk zijn: als *Constantinus de Agricultura* getuygt, daer hy seyt *lib. 5. cap. 3.* aldus: De Bye is onder alle gedierten de wijsste en konstigste, die met haer verstant den Mensch naest gelijk is. Haer Goddelijck werck is den Menschen aldernuttelijckst, oock zijn haer Polityen de beste, welgemaekte gemeyne regeeringe der Steden gelijk. Welcke ons sonder twijfel van Godt Almachtigh tot onse voordeel geschapen zijn, om onse oogen daer op te slaen, ten eynde, dat wy menschen ons oock in sulcker voegen tegens Godt, Overigheden, en Ouders malkanderen fullen dragen. Het ander Boeck spreeckt van de regeeringe van dien, profijtelick zijnde allen Byen-houders, Huyfluyden en liefhebbers, die deselve souden begeeren aen te houden, om eenighe nuttigheyt daer van tetrecken. Voorder het derde Boeck leert wat groote profijt en nuttigheyt men van den Honich en Was kan krijgen, en hoe seer die tot de Medicijnen en der Menschen gesontheit zijn dienende, en hoemen daer nyt dranck en toerustinge van spijs kan maken, tot onderhoudinge des menschelijken levens. Dese Byen met hare regeeringe en maniere van leven (die ons genoegsaem voorschriften zijn) heb ick U E. vermogende Heeren toegeeygent, als wesende een van u kleyne Byekens (in maniere van spreken) noch dagelijcx arbeydende onder U E. bescherminge en gebiedenisse, die met Godes hulpe 't welvaren deser Geunieerde Provintien alsoo hebben gefocht en behericht, dat sy daer door een eeuwige lof en name fullen na laten, hopende en vast betrouwende door Godes genade uwer E. te fullen daer in volherden, tot sijnes Naems eere ende welstant onses Vaderlants.

U. G. ende Ee. dienstwillighe

THEODORUS CLUTIUS.

Totten goetgunstighen Leser.

Elijck Godt almachtich (seer bemind
 Leser) niet te vergeefs alle dingen ges-
 chapen en gemaect heeft / so heeft hy
 oock dees klepne Dieren (naemelijck
 dees Wyen) tot s' menschen voordeel en
 de nootduft geschapen / met meerder gaben dan
 eenighe andere klepne gewormten ofte gedier-
 ten: 't Welck mijn dooz bede van sekere vrienden
 betweecht heeft gehad per daer van in 't licht te
 brengen / van 't ghene dat noyt van d'oude ofte
 nieuwe beschreven ofte bekent is gheweest: be-
 langhende in 't bysonder van hun Natuer / ey-
 ghenschap ende regeeringhe / waer in ghy sult
 bevinden eenige gedenckweerdige saken / die
 naulijcx zijn om te ghelooven / ende nochtans
 metter daet waerachtigh bevonden werden.
 Ten sal niemant vzeemt geben dat ick al te met
 sprecke van des Konings Garnisoen / Krijgs-
 volck / Trauwanten en diergelijcke meer andere
 woorden / welck men gebuyckt van groote Hee-
 ren en Potentaten deser werelt: maer wert daer-
 om also geseyt / overmits dat dees klepne Crea-
 tueren by sich hebben Wetten / Politpen / regee-
 ringe / en onderdanicheyt / eerbiedinghe tegen
 hare Overicheden / die met haer verstant seer
 nae de menschelijcke Wetten / Politpen / en re-
 geeringen gelijk zijn: so dat naulijcx per van de
 Wyen gesproken mach werden / so veel haer
 voorschreven Wetten ende Politpen aengaet in't

Generael / of sy hebben yet daer mede datmen 't
 mach metten Menschhe vergelijcken / 't sy in de
 verkiefsinge van haren Konink / onderdaenheyt
 ende eerbiedinge teghen hem / rechtbeerdicheyt /
 liefde / ghetrouwicheyt / behulp onder den ande-
 ren / ende meer ontastijcke deuchdelijcke wercken
 diemen in haer klaerlijck bebint / 't welck groo-
 telijck is te verwonderen / van gelijcken men
 noch bemerket haerlieder groote vroomheyt en
 kloeckmoedicheyt in den strijt tegens hare vyan-
 den / so dat sy hun leven setten ende waghen voor
 haren Koninck / noch van hare neersticheyt / blij-
 ticheyt / ende reynheyt / hatende alle ledicheyt /
 onnutheyt / vuplicheyt ende stanck / beminrende
 alle goede reuken / hebbende in somma ober haer
 al sulcke O'donnantie in alle saecken / dat het te
 wenschen waer dat onder ons alsulck mochte
 ghespeurt werden. Daerom aenmerckende en
 oberleggende waer toe Godt Almachtigh tot
 s' menschen noordrust alsulck geschapen heeft /
 sullen wy daer uyt bevinden dat hy 't niet te ver-
 gheefs gedaen heeft / dat sy ons met haer wer-
 ken leeren / hoe wy ons teghen Godt Almachtig
 (als onsen oppersten Koninck) onse Oberiche-
 den / en Ouders sullen draghen. Voorder dat
 dees Wyen met hun wercken / regeeringe / ons
 niet alleen leeren / maer brengen ons den Ho-
 nich / Was / welke ons dienen tot onderhout des
 menschelijcken gestachts / die selfde bereyden-
 tot Medicynen / waer uyt men dock maect
 dranken / manieren van Wyen / en meer dier-
 ghe-

ghelijcke. Item om eenighe spijs vooz swacke
 personen te versoeten / wesende tot voetsel ende
 versterckinge der selver / daerom den wijsen en-
 de wijs-beroemden Philosophy Democritus raet
 ghebruycht zijnde om wel lanck te leven in ghe-
 sontheit / gaf vooz antwoort: Bruyck Honich
 binnen ende Olve buyten / daer mede te kennen
 ghebende datmen Honich soude eten ende 't lich-
 aem met Olve salben. Wert oock dickmaels
 in de heylige Schrifstuer verhaelt van Honich /
 Wijn / ende Olv / waer in ons te kennen wert
 ghegheben dat den Honich ons hooghlyck wert
 aengepzenen / als wesende een van de bysonder-
 ste gaben vooz 't menschelijcke gheslacht / wel-
 ke wy sonder danckbaerheyt niet en behooren te
 gebuycken. Wert oock dickmaels van den Ho-
 nich verhaelt / ghesproocken / en geschreven van
 de hoochgheleerde Philosophen en andere Doc-
 toren / soo dat men quajick sonder dien soude
 moghen leven / also dat niet sonder groote reden
 den Honich by de Poeten Goden-drauck ghe-
 noemt wert / al hoe wel de Supcker oock een
 heerlijcke Medecijne is / maer is noch in deuch-
 den / noch krachten by Honich te verghelijcken:
 want hy by veel geleerde Mannen hyden-
 daeghs geordonneert wert / ten eynde / hare Re-
 cepten souden moghen bewaert zyn om nae-
 maels te ghebuycken / so wel upwendigh als
 inwendigh. Waer af Dioscorides heerlijck ver-
 haelt in 't korte / ghelijck den goetwillighen Le-
 ser in het derde Boeckhen in 't tweede Capittel

lesen mach. Van ghelijcken is het Was der
 Bpen een heerlijcke saecke / ons dienende in
 Kerckelijcke diensten / in groote Heeren Hoben /
 wesende doock nuttelijck tot veelderlepe hant-
 wercken / doock in der Medicijnen om uptrwendig
 te gebuycken / alle ten dienste ende ghesontheyt
 des menschelijcken gheslachts : Hebbe ick tot
 dien eynde dit Boecyken verdeelt in drie deelen.
 Het eerste handelt van de Natuer ende Eynghen-
 schap der Bpen / waer in seer vele ende vreedde
 onghheoorde dingen werden vernomen : name-
 lijck / van haer liweck verstant / des Koninghs
 regeeringhe / so dat het schijnt een werck te zijn
 boven de natuer / 't welck nochtans metter daet
 waerachtigh werdt bevonden.

Het tweede Boeck spreekt van de regeeringe/
 hoemen de selfde sal regeeren / en profijtelick op-
 voeden / bequaem ende nuttelijck zijnde allen
 Bpen-houders / en Liefhebbers der selver han-
 delinghe. Het derde leert / hoemen den Honich
 en Was sal supberen en bereyden om eenighe
 Confituren / Conserven / Lohoch / Confectien /
 Syropen / Laxativen / Meden / manieren van
 Wijnen / Azijnen / Brandewijnen / Drancken /
 Olyen / Salben / Ceronen / en veel meer andere
 daer van maken / en hoe die daer van gemaect
 werden / alle dienstelijck totter menschen gesont-
 heyt ende welbaren. Begeerende dat ghy (goet-
 gunstighe Leser) dese mijnen geringhen arbeijt
 in 't Goede sult nemen. Vaert wel.

Inhout der Capittelen des eersten Boeck.

	Het eerste Capittel.	
Dan de geslachten der Bpen in 't gemeen.		Fol. 1
	Het tweede Capittel.	
Wat een Zepe voor een ghewoonte is/ en van waer hy synen oorsprongh heeft.		5
	Het derde Capittel.	
Dan de Coninghen der Bpen.		15
	Het vierde Capittel.	
Dan de Broet-Bpen ende haer werck / en van sommige Vliegghen diese ghelijcken.		18
	Het vijfde Capittel.	
Dan de Wespen ende hare wercken.		21
	Het sesste Capittel.	
Wat een Swer in der Bpen is / en teyckenen wanneer sy willen swermen.		29
	Het sevende Capittel.	
Dan de Ordonnantien en Politien die een goet Coninck in syn regeeringe heeft.		39
	Het achtste Capittel.	
Dan de Ordonnantie die een quaet Coninck in syn regeeringe heeft.		53
	Het neghende Capittel.	
Dan de Liefde/ Deuchde/ Getrouwichheit/ neerstigheyt/ behulp/ en meer andere gedenckwaerdige saken/ die sy aen haren Coninck en malkanderen bewijzen.		55
	Het thiende Capittel.	
Dan de vanden der Bpen: Hoe sy wacht houden tegens die hun Corben willen berooven.		63
	Het elfde Capittel.	
Opz welke gebloemten de Bpen de meeste en besten Honich halen/ ende welke gebloemten sy haten.		68
	Het twaelfde Capittel.	
Waer van de Bpen het Was ende voor-Was (Propolis geheeten) halen.		75

Inhout der Capittelen des tweede[n] Boecx.

Het eerste Capittel.

Waer van de Bye-korven behoozen ghemaect te werden: ende welke de beste zijn. 80

Het tweede Capittel.

Dan de plaetse ende stallinge der Byen. 85

Het derde Capittel.

Dan 't gereetschap datmen behoeft tot opboedinghe ende regeeringe der Byen. 90

Het vierde Capittel.

Welcke Corven met Byen men hoopen ende verkiezen moet/ daermen profijt af begeert te trecken. 93

Het vijfde Capittel.

Hoemen de Swermen vergaderen en regeeren sal. 98

Het sesste Capittel.

D' Eerste ende andere volgende Swermen geswermt hebbende / watmen daer nae doen moet met de broet-Byen. 105

Het sevende Capittel.

Dan de Drijbelinghen ende swacke stocken sterck te maecten/ en te beletten dat Swermen op 't selfde jaer niet meer en swermen. 110

Het achtste Capittel.

Hoemen Byen sal verboeren/ van d'eene plaets in de andere. 114

Het neghende Capittel.

Hoemen Byen-werck sal korten ende supberen / om den Honich te vergaderen / ende hoemen de Byen sal dooden die men niet en wil ober houden. 117

Het thiende Capittel.

Hoemen kennen sal dat een stock met Byen ongherechtig is/ ende hoemen die gerechtigh maken sal. 122

Het elfde Capittel.

Hoemen de quade Koningen sal dooden / en hoemen de Byen onder een ander Koningh brengen sal / en hoemen straffe Byen sal tam maken. 126

Het

Inhout der Capittelen des tweeden Boecx.

Het twaelfde Capittel.

Hoemen de robende Bpen 't roben beletten sal/tepe-
kenen waer by men sulckz weten kan/ ende hoemen de
Bpen na den Winter voeden sal. 128

Het dertiende Capittel.

Hoemen de Bep-korven moet versozghen tegens den
Winter/en der Bpen byanden die haer souden konnen
oerkomen het geheele jaer dooz. 135

Het veertiende Capittel.

Dan de sieckten en remedien der Bpen. 138

Het vijftiende Capittel.

Hoemen de Bpen 't gehele jaer dooz sal regeren. 142

Inhout der Capittelen des derden Boetx.

Het eerste Capittel.

Honich supberen en maken / in welke tijdt sulcx be-
hoort te geschieden. 148

Het tweede Capittel.

Dan de krachten en werckinge van den Honich upt
Dioscoride, en van den wilden Honich. 156

Het derde Capittel.

Dan wat naturen Honich en waer toe hy goet sy. 159

Het vierde Capittel.

Om veelderley Confituren en andere fraepe dingen
van Honich te maken. 162

Het vijfde Capittel.

Om veelderley Pasteyen te maken. 170

Het sesste Capittel.

Om eenige maniere van Medē/Wijnē/Bzandewijnē/
Hypokrassen/Azijnen/en andere dingen te maken. 175

Het sevende Capittel.

Wat Compositien ende Medicijnen diemen upt Ho-
nich kan maken/ eerst van Opiatien. 180

Het achtste Capittel.

Dan de Syzopen/ende Lohoch, ofte Lichseien. 187

Het negende Capittel.

Dan de Laxativen en purgerende medicamenten. 190

Het

Inhout der Capittelen des derden Boecx.

Het thiende Capittel.

**Van sommige Compositien en lichte manieren van
Recepten te maecken.** 193

Het elfde Capittel.

**Van Was ende wit Was hoemen dat supberen ende
maecken sal.** 202

Het twaelfde Capittel.

**Wat datmen van Was maecken kan / ende de nut-
ticheyt van dien.** 205

Het derthiende Capittel.

**Kenninge van Was ende sijn natuer / ende wat medi-
camenten upt Was gemaecht werden.** 209

Het veerthiende Capittel.

Van Propoli ofte voor-Was. 215

Het vijfthiende Capittel.

Om oyl van Was te make / en waer toe hy goet is. 215
Eynde des Inhouds.

*Autheuren die in dit Boeck verhaelt werten,
die van de Byen en Medecijnen geschreven hebben.*

Actuarius.
Arius.
Aelianus.
Archelaus.
Aristoteles.
Avicenna.
Bellonius.
Biblia sacra.
Carolus Clusius.
Carolus Stephanus.
Columella.
Constantinus.
Democritus.
Dioscorides.
Endoxis Cnydius.
Euripides.
Fumanellus.
Galenus.
Guliel. de Varignana.

Johannes Lerius.
Johannes Libautius.
Isidorus.
Marinellus.
Marcus Varro.
Mesur.
Nicolaus Alexandrinus.
Nicolaus Prepositus.
Ovidius.
Palladius.
Paulus Apostolus.
Paulus Aegineta.
Paulus Jovius.
Petrus Messias.
Plinius.
Rhaes.
Rondeletius.
Servius.
Virgilius.

HET

i

HET EERSTË BOECK, Van de Byen,

Inhoudende
Hare Natuer, Eygenschap, ende hare or-
dentlicke Regeringhe, die sy met haren
Coninck onder malkanderen on-
derhouden.

Door

THEODORUM CLUTIUM.

Het eerste Capittel.

Handelende van de Geslachten der Byen
in't gheimeen.

De T'samen-sprekers.

Carolus Clusius.

Theodorus Clutius.

Ik sie het begint seer
schoon weder te worden / het
sal schier tijt zijn dat ick na
den Hof gae / om te besichti-
gen wat mijnen goeden vrient
T. Clutius al maecht in den
Universiteits krupt-hof :
Het is noch vroegh / ick moet
een wepnich met hem divise-
ren van de Byen : Of hy ook
in den Hof is ? Ick mach aen

de Doort kloppen / misschien sal hy in den Hof besich we-
sen met sijn Byen. Hola : Zyt ghy daer binnen ? Weest
gegroet Cluti. T. Clut. En ghy also : Welckam C. Clusi,
ich

ick en was u alhier niet verwachtende : Wat maect mijnnen brient dus broech alhier ? Of komdy om u wat te vermaken inde Herbarisatie vant gene dat alhier is wassende ? C. Cluf. Ja ick / wel eensdeels om de Cruyden / Boomen / Bloemen / ende meer andere te besichtighen / maer meest / om dat ick sie dat ghy somtijdts met u Bpen besich zijt / om een weynich met u daer van te kouten / so ick u anders niet te moepelick en valle ?

T. Cluf. Och neen ghy / als ick maer weet waer mede dat ik u vermaken mach / vraecht my vzelick / ik en wil niets voor u verbergen : Wel wat ist dat mijnen brient van my soude begeeren te vragen ? C. Cluf. Vande Bpen.

T. Cluf. Daer zijn veelderley Bpen / tamme en wilde / gelijk wy dagelijcx sien / en oock getuygen d'oude schrijvers die daer van geschreven hebben / gelijk als Plinius, Virgilius, Columella, en meer andere. C. Cluf. Ick hebbe haer schriften wel gelesen / maer ik sie dat huydens daegs de kennisse van de Bpen meerder wort dan men plachte te weten : Want 't ondersoecken leert dagelijcx / daerom en twijfel ick niet / of ghy moet noch al wat in haer gevonden hebben / dat d'oude Schrijvers niet geweten oste nagelaten hebben. T. Cluf. 't is waer dat ghy seght / maer om daer voorder af te spreken / soo waer van noode dat men eerst sprack van de Geslachten der Bpen / om het verschil en de natuere van yder gheslacht te kennen en te weten. C. Cluf. Dat behacht my wonderlick wel / dat ghy u soo vlytigh te mijnwaerts zijt keerende / om my van dies een weynich onderzichinge te doen / na dien ick oock weet dat ghy lange Jaren daer mede hebt omgegaen / dat selsde houdende / op voedende / den Honich en Was supberende / en het selsde dagelijcx in uwen winkel van Aptekerie zijt gebuyckende / niet twijfelende of ghy sult my genoeg daer in voldoen. T. Cluf. Het is sulx / Want sy / te weten de Dyekens / hebben my al streeken de met haren Wigel gheleert / om dat ick al te met haer werck wilde besoecken / daer sy nochtans my niet geropen hadden. C. Cluf. Ick geloof wel om datter u door 't

streeken

steecken profijt af quam: dan om onse propooste te vorderen segt my lieve Cluti, wat geslachte van Byen vint op hier te lande meest?

T. Clut. Het zijn onse tamme Byen daer wy meest sullen van spreken: welke by de Grieken Melissa of Melitto, by de Latijnen Apis geheten werden: om datse sonder boeten haer beginselen nemen/ oft was dom verlijgen/ ende oock om datse by de boeten aen malkanderen hangen/ gelijk Ifiodorus in Etymologius seyt: noch seggen dat Favus à fovendo komt. Werden by ons alhier geheten Byen, en met rechte wel moghen heten By-een, om datmen die in 't swermen by een vergadert/ en dat oock een Bye alleen zijnde/ niet en kan bestaen en leven/ aengesien sy by malkanderen moeten noot saeckelijcken wesen/ om malkanderen te verwarmen/ helpen/ boeden/ broeden/ en meer diergelijke dinghen doen/ en datmen daerom om de lichticheydt's wille/ de selfde Byen heet/ contrarie ander ghedierten dat hem by paven vereenicht ende vergadert. De andere soorte is/ diemen int Griex Kephēn, by de Latijnen Fur Varronis, Fucus, en by ons werden geheten Broet-byen/ om dat sy 't werck in de kof heet houden/ ende 't jonge broetsel uptbroeden: werden oock geheeten Martelaers/ om datse vande klepne Byen werden gemartelyzeert ende gedoot/ om datse te meer Honich in de Winter souden hebben/ om af te leven: werden oock Sommelen ende Holmen ende luye-Byen gheheten/ om dat sy niet anders (nae datse gheswermt hebben) doen dan Honich eten/ en op den dagh uptblieghen/ om haer selven te supveren/ sonder pet thups te brengen/ dan haer selfs ledighe luye lijf: waerom te recht Virgilius hen noemt Ignava pecus. De derde soorte zijn de Coningen/ die de twee boozgaende soorten maect/ en regeert/ sonder welke haer Rijck niet en kan bestaen/ en wordē geheten Coningen/ Moeders/ Gerechtige/ om dat als een kof of stoc met Byen is sonder Coningh/ wert daerom geheeten te zijn onge-rechtig. De 4. soorte werden int Griex Anthrene, van Plinio

4
 Plinio Crabrones, by ons **Dozelen** / **Wommelen** gheten /
 zijn rupgh / grooter dan de tamme **Spinnen** / met diverse
 kleuren verciert: onder dese Crabrones zijnder noch an-
 der soorten / die klepnder zijn / gelyckende de voozgaen-
 de: Dese die maecten haer werck in de velden / in de aer-
 de / en ook in oude **Mueren** / aldaer sy hun **Woning** ver-
 garen. De 5. soorte zijn / die de tamme **Spinnen** gelyck zijn /
 ende zijn swarter / oock rupgh / dese vintmen hier te lan-
 de in de gaten van mueren / ende oock in der **Aerden** / in-
 sonderheyt als den **Somer** begint te genaken: Van dese
 vintmen oock die wat grooter ende klepnder zijn.

De 6. soorte wort int **Griex** **Sphex** , by **Plinius** ghe-
 heeten **Vespa**, om datse tegens den abont (somen meent)
Wliegen vanght en eet: By ons werdense **Wespen** / **Wor-
 rentoers** ghenaemt: Dese zijn gheel / met swart ober-
 dwarsch het lichaem gestreept / en zijn seer fenijnigh ste-
 kende / eten en beschadigen seer het **Doft** aen de **Wonen** /
 en is een boos ghedrocht / seer schadelick den menschen
 en beesten. Sy maken haer woningen somers tijts in
 ledige **korven** / oock inder **Aerden** en in **hupsen** / onder aen
 de **daken** ende **solders**. Van dese soorte vintmen een
 soorte die minder is dan de eerste / dan ben van meningē
 datse van de eerste obergebleven **Wespe** geteelt wert / ge-
 lijk oock die **Dozelen** eenige soorten maken / die de **Woe-
 der** ofte **Coningh** niet gelyck en zijn / daer van wy noch
 sullen spreken. **Plinius** verhaelt noch van een ander soorte
 die minder zijn / welke in der aerden woonen / die byant
 is van den **Phalangium**, daer **Petrus Bellonius** lib. 2. c. 22.
 mentie van maect / seyt 't selve gesien te hebben / hoe de
Wespe den **Phalangium** met synen **Angel** straeide / &c.
 dese **Wespe** werdt van **Plinio** ende **Bellonio** **Ichneumo**
Vespa gheten. Dit is so veel aengaet van de hierlant-
 sche tamme en wilde **Spinnen** gesproken. Men vint in an-
 dere **Landen** andere geslachten / die ons alhier in **Hol-
 lant** onbekent zijn: gelyck **Joannes Lerus** betuycht in syn
Brasiliaensche reyse / daer hy schryft in het elfste cap. al-
 dus van de **Spinnen**: De **Byen** in **America** zijn anders als d'on-
 se,

se, sy zijn by naest ghelijck de swarte kleyne Vliegskens, die ons in de Somer quellen: Sy maken haer Honich-raten in de holle bomen. De wilde Menschen kunnen ook haer Honich ende Was vergaderen, tsamen vergadert, noemen zy 't *Yra-letik*: want *Yra Honich* / ledik *Was* beduyt. Den Honich gesuyvert eten zyse oock gelijk wy, maer 't Was 't welk by na Pek gelijk is, klompen als een arm dick, daer af gemaekt hebbende, bewaren zijt: niet dat sy die houden om Fackelen en Kaerlen te maken: Sy en hebben gheen ander gebruyk van kaerlen, dan een hout dat een lichte vlam van sich geeft.

C. Clus. Daer en is niet aen te twijfelen / dewijle men dagelijcx siet / dat by ons int ondersoeken van de *Crupden* alles geen eynde kan nemen / gelijk oft een Labyrinth, ofte een *Doolhof* waer / daer men niet uyt en kan geraecken dan met den draet te rugge trecke / gelijkmē gemeynlik seyt: Doch om van sulx te handelen / willen op andere tijden daer van spreken / als wy int Herbariseren zijn / en willen 't Hemt niet over de Rook halen / maer ons voortgaende materie vervolgen / daer in ick my seer vermake.

T. Clut. Dat dunckt my oock goet te zijn / ende willen de wilde Byen laten varen / dewijle ons daer geen profijt van komt / ende voortgaen met onse tamme Byen / ende sien wat datse ons met haer Angelken willen te kennen geven / als wy die sullen gaen ondersoeken / om alle soetigheyt uyt haer te nemen.

Het tweede Capittel.

Wat een Bye voort een gewozint is / en waer van hy zijn oorspronck heeft.

Carolus Clusius.

Ghy hebt my Clut. daer soo veel onderrechtinge gedaen van de geslachten der Byen / so 't u niet en verdriet wilt my voortz vertellen wat een Bye is / ende van waer sy komt ofte gemaekt wert / want ik hebbe lust om 't selfde te weten. T. Clut. Den oorspronck der Byen / gelijck sommige seggen / soude voortz komen uyt die beesten / diemen *Buffels* noemt. C. Clus. *Sulcx* willen zy

seggen / maer wat dunckt u sout ghy sulcx wel geloben /
 daer upt Buffels Byen souden komen ?

T. Clut. Ick geloof wel dat die beesten / haer vleysch
 komende tot rottinghe / datter wel Wormen upt komen /
 maer of dan noch die Wormen in natuerlijcke tamme
 Byen souden veranderen / daer twijfel ik aen: Het is ge-
 looflick / datter wel een soorte van Byen / Vlieggen of
 Muggen af souden komen / na dat die Buffelse Wormen
 souden willen veranderen / gelijcken siet dat Syd-
 wormen / endat die Papiliones, ofte Blinders / Cappel-
 lekens / Schoenlappers / eerst Kuspen ofte wormen synde /
 daer naer in Blinders veranderen. Men weet ook seker-
 lik dat Vliegen / Muggen / ende dierghelijck gewormte
 groepen / ende boorts komen upt Mozassen, Putten /
 ende stinckende poelen / soo en ist niet al te vergeess / dat
 de Poeten hier af geschreven hebben. C. Clus. Hebdy dan
 't gevoelen niet / dat se daer van gegenerceert worden / daer
 nochtans Archelaus seyt in een Epigramma : De Byen
 te sijn gelchapen Kinderen van een verrotten Es, seyt noch:
 De Weipen sijn 't ghelacht der Paerden, ende de Byen der
 jonge Stieren. Wat segdy daer toe ? T. Clut. Ick geloofs
 niet / of ick moeste naerder bewijs hebben. C. Cl. Waer-
 om en ghelooft ghy niet dat de Grieken ende andere
 sulcx hebben beschreven ? T. Clut. Ist dat men gheloben
 wil dat men gemeenlijck seyt : Dat de Grieken sijn / die
 om een leugen niet veel en geven / gelijcket spreekwoort
 mede brenghet. Græculi semper mendaculi (de goeden
 niet te na gesproken.) Daer beneffens den Apostel Pau-
 lus seyt ad Titum cap. 1. van de Cretenzen : De Creten-
 zen sijn altijd leugenachtich, quade beesten, luye buy-
 ken Wat soude ik dan van haer schrijven geloben ? C. Cl.
 Nochtans so schrijft Virgilius lib. 4. Georgicorum, ende
 Constantinus lib. 14. cap. 2. Hoe ende in wat manieren / de
 Byen / haren oorsprong verkrijgen. T. Clut. Lieve Clusi,
 wilt my doch vertellen / hoe dat se haren oorsprong nemen
 upt de Offen. C. Clus. Dat sal ick u wel verhalen met
 dese selfde woorden : Macckt een huys inder hoochten ende
 breeten

breeten thien Cubiten, ende de sijden van ghebijcken : daer maeckt een deure in, men sal in elcke tijde een veynster maken. Hier in brenghet een vette welgevoeden Otte van 30. Maenden, doet dien Otte door veel kloecke jongmans sterckelick met stocken ter aerden dootslaen, hen t'lamen met de beenderen breken, acht nemende dat den Otte niet en ontgae of bloede, want de Bye niet uyt den bloede voorts komt : d'eerste slaghe ghehadt hebbende, sullen hen wachten van stout in te loopen : maer sult terstont stoppen al de lopende gaten vanden Os, met suyvere dundoecken in peck gedoopt, gelijk sijn de oogen, neusgaten, en mont, ende de delen die van naturen uytwerpinghe oft reyninghe van doen hebben. Daer na suldy een bedde maken van menichte van Thymo, ende den Os daer op leggen ende bedecken : uyt den huys gaende, salmen terstont de deure, veynsters, met vaste leem toebestrijcken, op dat noch locht noch wint in en kome; Maer de derde weke daer nae sult het huys openen om dat daer licht, ende suyvere lucht van noode is, behalven de sijde daer den stercken wint van komt : want ist saecke dat sulcx geschiet, is van noode gesloten te blijven : Maer als de wint ofte lucht de materie verkoelt heeft, is van noode wederom te sluyten, ende met leem als voren te bestrijcken. Den elfde dagh daer na, als gyt gheopent sult hebben, sult 't huys vol Byen vinden : by den anderen als een troffe aen malkanderen hanghende, ende vanden Os suldy niet dan de hoornen, beenderen, hayr, ende anders vinden. Sy segghen dat de Coninghen voorts komen uyt 'et Breyn, ende uyt 'et vleesch de Byen. De Coning groeyt uyt 'et Merch van de Ruggraet : nochtans die uyt 'et breyn voorts komen, in schoonheydt, grootheydt, ende sterckheydt, de andere te boven gaen: Maer d'eerste verandering van 't vleesch in gedierte, ende ghebijckmen den ontfanck ende de wasdom daer na kent: Want int gheopende huys kleyne ende witte gelijckenisse, onder malkanderen gelijk, ende niet volmaeckt, noch gheen ghedierte ghy ontrent den Os in menichte sien sult, altemael onverroerlick, maer allenskens wassende of

toenemende : Ende sult sien , nu de aenwassinghe der ledkens, ende der vleugelkens , sult oock sien dat de Byen haer eyghen colour krijgen , sittende oock rontom haeren Coningh, ende tot hem vliegende , maer kort ende met bevende vleugelkens, door de ongewoonheyt van vlieghen, en swackheyt van leden ; Sy sullen sitten dicht by de veynsters, seer malkanderen terrende door gebreck van lucht. Nochtans is beter datmen de veynsteren d'een dach stopt , d'ander dach opent , gelijcker gelycyt is, want 't waer te vresen, dat de natuer der Byen soude veranderen, of door de langhe stoppinghe vant huys souden sterven , berooft sijnde van de lucht. Datter oock sy een Byen-stal by 't huys , alse dan uytvliegghen, de veynsters gheopent sijnde , sultse beroken met Thymo ende Cneoro : want met den reuck van dien suldyse inden Byen-stal in locken : maer sultse niet dwingen, wantse gaern soeten reuk hebben, op dat sy te beter haer honig soude moge vergaderen. **Maer wat dunckt u Cluti van al sulcke beschrijvinghe / soudy niet wat beginnen te twijfels / na dien 't u so klaer beschreven wort?**

T. Clut. **Als my noch niet genoegh om te gheloven : want ick en hoor niet dat hy seyt 't selfde versocht te hebben / ick most noch beter beschept hebben eer ick geloven soude. Lieve Clusi, vertelt my doch wat datter Virgilius van seyt. C. Clus. Virgilius seyt lib. 4. Geor. hy nae het selfde / alleenlik dat de hupsinge van den Osse klepder is / en 't selfde met Tichelen gedekt zp. T. Clut. Hoe soude ick sulx konnen geloven ? nadien dese Poëten selfs faelgeren / daer Virgilius seyt / in Georgicis, dat van verrot Offen-bloet de Bpen voortkomen: en Servius in eundem, seyt van de Paerden de Hozselen / van de Muplen de hroet-Bpen / van Esels de Wespren. Const. lib. 15. cap. 2. ex scriptis Florentini als vozen / verhaelt dat de Bpe uyt den bloede niet voortz en komt. Archelaus seyt de Bpen te komen van een verrotten Os: de Wespren 't geslachte der Paerden / en de Bpen de jongen der Stieren te zijn. C. Clus. Nochtans Ovidius en Virgilius seggen dat 'et sy dooz de ervarentheyt bevondē. T. Clut. Sult seggen waer**

waer te geloben dat zy 't selver besocht hadden: maer gelijk eenige seggen/dat uyt Ezels/en ander seggen uyt Paerden de Wesp/en dat de bzoet-Byen uyt de Muplen (die nochtans bande Coningen der Byen gemaekt werden) en wederom de Hozselen uyt de Paerden voortz komen: Dit strijt immers altemael tegens den anderen. Ik laet staen datmen noch seyt de Byen voortz te komen uyt Buffels/Stieren/Calveren/ en jonge Ossen. Wat soumen doch hier van geloben? doch die lust heeft sulx te bezoeken die kan een Osse daer aen wagen / en doen gelijk hier voor geleert is : d'Osse soude my biter in de keuken voor mijn hupsgefinne te passe komen/ dan so te wagen om Byen daer van te verwachten. Noch moet ick verhalen datmen gestorven Paerden / Muplen / Ezels / Calveren niet en eten / maer worden buyten de Steden ergens in de velden gebracht / aldaer sy liggen vergaen ende verrotten / en men vint by haer niet de Wesp/en / bzoet-byen / Hozselen / ende andere Byen : want dat sulcx waerachtich waer / men soude immers de Wesp/en ende Hozselen ende bzoet-Byen vernemen/ daer van vele Byen-houders noyt van vernomen hebben : want niemant en sal ziju Paerden / Muplen/ende Ezels doot slaen/ om sulcx te versoeken/ aenghesien het een schadelick ghediert is/ dat niemant en begheert aen te voeden. C. Claf. Ick sie nu wel ghy zijt met Thoma in deser saken ongelovich : Doch seght my wat gevoelen hebby dan/dat uyt die voorsz. beesten souden komen? T. Clut. Ick gheloof wel dat uyt die beesten eenderlepe ghedierte komt/eerst wormen zijnde/ daer nae in Wliegen veranderen / elck na de natuer van de beesten/ ghelijck ick selfs wel ghesien hebbe in de Hupbeters hupsen / daer sy de Hupden wilden met grof Sout sulken / tegens 't verderben / datmen in de hoofden veel wormen vernomen heeft/ ende oock als sy wat langh laghen / sonder de hoofden van de hupden om te keeren / datmen in menichte veel blaetwe Wlieghen daer ontrent ghesien heeft / onder de hoofden van

de huyden/ diemen wilde sulden : oock ist my dickmaels
 verhaelt geweest/ vande Blesshouwers die Ossen ende
 andere beesten slachteden : segghen oock noyt eenige
 Bpen vernomen te hebben/uyt het gewoymte van Os-
 sen-bleesch / maer wel vande groote blaetwee Vliegen/
 die altoos willen komen sitten opt bleesch / want (seg-
 gen sy) daer die Vliegghen op komen sitten schijten/daer
 groepen de woymen af. So en isser oock niet aen te
 twijelen/ oft die kleynne swarte Vliegen moeten komen
 van eenige verdzoncken Honden / Katten / ofte ander
 gedierten / oft sy moeten voortz komen uyt stinckende
 Mozasschen en andere vuplicheden : en men siet dage-
 lijx dat alsulcke Vliegen gaerne weder vliegen van daer
 sy gekomen zijn / 't welkmen van de Bpen niet en ver-
 neemt/ die op geen Bleesch / Bloet / betricheyt en vlie-
 gen/ dan alleen op gebloemte/Loofen geboomte / en so
 sy daer van waren gekomen/so souden sy immer/ gelijk
 d'andere Vliegen daer weder gaerne by zijn. C. Clus. Nu
 gy vande Vliegen verhaelt/werde ick indachtig van de
 Paerde- of Koe-vliegen: wilt my toch seggen wat voor
 schadelijk gewoymte dat is want de Paerden en koeven
 seer daer van gequelt werden? T. Clut. Na dat my ver-
 telt is / soo komen die schadelicke Vliegghen uyt eender-
 leye geswel/ dat de koeven mit velt gaende/ krijgen er-
 gens aen den hals/ of elders aen 't lijf/ ende alst geswel
 doorbzecht/ so kompter een woym uyt/ die hem veran-
 dert in een koe-vliege / welke int Griex Myops, ofte
 Oestros, int Latijn Oestrum, by de Hupslieden alhier
 Bienen/ Koe-vliegen/ ende Paerts-vliegen heeten.

Carolus Clusius Ick verstar uyt u natuerlick bewijs/
 dat het sulcx is/ als ghy my ontdeekt hebt: doch al valle
 ick u wat moepelick / sult gelieven my voortz u menin-
 ghe daer van te verklaren / ende my segghen waer dat
 de Bpen van komen/ende hoedanich sy behooren te we-
 sen. T. Clut. Om u daer in te voldoen wil ick my daer
 toe boeghen / en sal u ordentelick verhaelen hoese beho-
 ren te wesen/ en waer af sy gemaect werden. Het is de

Koningsh diese maectt ofte het eerste beginsel daer toe doet / dat is te weten / dat den Coning in eick Celleken brengh een kleyn wit langwerpich zadeken / schier gelyck het Oelsaet / ofte Weechbze saet / maer dunner en kleyneder / daer na als het saet in de ses-hoeckige Cellekens is gedaen / so werter uyt bevel en voorsichtige regeringe van den Coning bevolen eenige sijnige vochticheyt vanden douwe ofte vuylicheyt uyt der aerden te halen / ook uyt gebloemte / 't welck sy dragen by 't saet dat den Coning in de Cellekens gelept heeft / en also dewe die natuurlijke warmte der Byen / die sy ober haer hebben / wert dat ingelepde saet / in de witte melckachtige vochticheyt / swellende / en groepende / tot dat 't Celleken vol sy / en alst nu vol is / soo doet het den Coning toefgeleien met Was : Daer is dan in besloten die materie die de Byen daerinne gebracht hebben : en het saet datter den Coning ingelept heeft / is als dan by vergelijkinge / als een Bye / besloten met zijn doppe : ende gelick het witte van het epe het voetsel vanden doper is / also is oock het saet vanden Coning den doper / en die vochtige materie die de Byen daer in ghebracht hebben / het wit daer het Saet by groeyt. Car. Clus. Septmen niet dat de Byen alle stanch en vuylicheyt haten / hier blijkt immer contrarie. T. Clus. Sy haten wel stanch ende vuylicheyt : nochtans sietmen de Byen sitten ontrent het slyck der aerden / ende sijnge daer uyt 't ghene datse inde korven dragen / en dat geschiet als sy broet geset hebben / meest in de May-maent / 't welck sy (als voorsz) in de Cellekens by 't saet dragen / doch de Byen zijn van naturen wegen repn / sijnber / ende haten alle stanch / ende vuylicheyt : maer int voorszetten so moeten oock de Byen (gelyck de menschen in vuylicheyt voorszts komen ende haren oorsprongh nemen.) C. Clus. Aristot. de nat. animalium lib. 50. Capittel 21. seyt aldus : Van de generatie der Byen sijn veelderley oordeelen / want eenighe missaken datse teelen / ende voorszts brengen / maer vermoeden datse het broetsel verdragen / niet wetende van waer sy 't halen /

maer andere nemen uyt de bloemen: Gallyntri oft Gallij: Sommighe uyt Kiet-bloemen/andere seggen uyt Olijfbloemen: de reden die sy daer van geben is/ soo den Olijben bloeyfel meerder is/ so komen oock meerder Bpen voort. Plinius lib. 11. cap. 16. seyt: dat onder de gheleerde groote subtile questien vallen/hoe de Bpen voortkomen/want hun t'samen komste noyt ghesien is ghescheest. Dele hebben gemeent/datse van een Bpe voortgeteelt werden/diemen een Coningh noemt te sijn/ &c.

T. Clutius. Ick ben van opinie datse van den Coning voort geteelt werden / hoe wel sommighe Poeten meenen die uyt de gebloemten voort te komen: dan het sekerste is/ dat wy met onse oogen mercken/dat so wanneer de Coning doot is/datter geen saet in de Cellekens en wert gebracht / werden oock daerom van de Bpenhonders moeders geheten/om dat sy het saet in de Cellekens leggē/ daer niet aen en is te wijfelen of sy sijn moeders en vaders beyde gelijk in haer wesen/niet by paren gelijk ander gedierten: Daer Petrus Messias nochtans wil seggen datter mannekens ende wijfkens sijn/ en al even wel een Coning hebben/seyt oock dat der wijfkens Angel veel scherper is dant mannekens Angel/ en datter oock mannekens sijn die gheenen Angel en hebben: seyt oock datter Bpen sijn die niet en arbeiden en den gemaechten honich op eten/ seggende: dese zijn veel langer dan die andere. In somnana sijn geboelen souden daer in een korf voortkomen vijfderlepe Bpen / daer wy metter daet niet meer als dierlepe soorten in vinden/te weten: In den eersten de Koningen diese regeren en voort brengen. Ten tweeden: de kliepne Bpen die 't werk maken/ en den Honich ende Was in brengen: ten derden/ de broet-Bpen die 't jonge broetsel uyt broeden. Dese drie soorten vintmen in de korven / en geen anderen. Daerom salmen alle geesten niet gelooven/dan het ghene dat in redene bestaet / ende die niet ondersoeken bevonden hebben/ 't gene dat sy willen bewijzen.

C. Clus. Ghy segt de waarheyt/dan om onse materie

te verbolgen van 't saet dat de Koning in de Cellekens
 leyt/ Wat form krijgt dan eerst dat Saet alst begint te
 wassen? T. Clut. Het krijght in 't beginsel een form van
 een witte Maeye / die gemeenlich upt verrotte kaeſ
 komt/ ende wert allens kens dicker en meerder: in ma-
 niere van een gekronckelde Worm / die op 't lest zijn
 maeksel van een Spe verkrijgt/ in 't besloet Cellekē/ tot
 dat het Cellekē vol is. C. Clut. Hoe lange blyvē sy daer
 inne besloten/ eer datse gekipt ofte upt den dop komen?
 T. Cl. Dat is ontrent 10 of 12 dagen / na dat het weder
 is: ist goet drooch warm weder/ so komense eerder/ maer
 ist hout vuyt/ weder/ so komense te langſamer voort.

C. Clut. Zijn die Spekens dan volmaeckt/ als sy nu
 upt den dop of Cellekens zijn gekomen? T. Clut. Ja sy/
 behalven datse wat bleecker/ ende korter daer na d'ou-
 de gelijk van koleur zijn. C. Clut. Waer by weet gy dat?
 en hoe behoorende dan te wesen? T. Clut. Dat sal ich u
 seggen: dat sy volmaeckt zijn is ditte: datse terfont te
 beide vliegen om Honich/ Was/ ofte Speen-broot/ wa-
 ter ende Materie/ voor de resterende jonge Speen halen/
 die noch in de Cellekens leggen: daer by weet men datse
 goet ende volmaeckt zijn/ en dat men die te rechte ken-
 nen mach/ zijn dese teyckenen: Sy behoorē en kleyn/ ende
 doncker gout-geelachtich van verwe te zijn: niet rupch
 noch swartachtig/ het achterste van 't lijf niet seer lang/
 niet twee onder en opper- vleugelkens / glat van lijve/
 vriendelich/ en wacker/ hebbende ses beenkens/ die twee
 voozste/ daer sy haer hoofd mede supberē/ die twee mid-
 delste / daer sy 't Was van de achterste beenkens mede
 nemen/ en bzingent aen de voozste/ om te gemakeliker
 't selfde te verwercken: die twee achterste beenkens zijn
 bequaem om het achterste deel van haer lijf mede te
 supberē/ en Was op te dragen. Noch moet by haer zijn
 het Angelken daer mede sy voor haer Koning aen hare
 vbanden/ haer leven laten. Alle dese voozgaende teycke-
 nen/ moete by die volmaekte Speen wesen/ wat by haer
 van voozgaende teyckenen niet gebonden wert / dat is

onvolmaect / en mach geen plaetse in de kofsch hebben / by den Koningh. C. Clut. Wat is haer nature ende eygenschap? T. Clut. Dat sal ik u ordentlik verhalen: Als nu dese Bpen zijn gelijck die behooren te wesen / ende ook verhaelt is / soo is haer natur en eygenschap dat sy alle franch ende vuylicheyt haten / dat sy oock daeromme op geen vleysch / vertigheyt / bloet / en vuylicheyt (om gevoet te werden) en vliegen / gelijck wel andere ghe-worinte doet / maer beminnen alle goeden reuck van gebloemten en ook wel-rupkende krapden / en dat zy daerom vliegen op alle soete ende wel-rupckende bloemen / en bladeren / daer sy haren Honich / Bpen-broet / Was / en douwe halen. C. Clut. Vliegen sy dan niet op alle gebloemten? T. Clut. Neen sy / dan alleen op sommige / latende die haer niet bequaem zijn / tot haerder onderhout. Om voort te sprecken van haer Natur: sy haeten oock Dronchaerts / die nae Wijn ofte Bier stincken. Daerom behoort den Meester (die daer mede wil omgaen) geen Dronchaert te zijn / noch onachtsaem over het regeten van zijn Bpen / maer suver en klaer over sijn lichaem / wel-rupckende / hem oock wachtende van alle stanch / gelijck Look / Ajuyn / en diergelijke dingen die een vuylen reuck over haer hebben. Sy hoorzen oock gaern Musijck / en lijfijck singen / en beminnen het soet geluyt vā Cythers / Luyten / Claver cingels / Fluyten / en 't soet klinken op Glaeskens / Bellekens / Beckens / en diergelijck lijfijck geluyt. Ter contrarie haten sy sterk geluyt / en alles wat een wederklank maect / gelijck geluyt van buffen / gros geschut / krijshen / trommelen en diergelijke meer / 't welck sy altemael vreesen en ontvlien: Want met soet geluyt kanten die by een vergaderen / also wanneer sy swermen. C. Clut. Of zy sulck soet geluyt niet en hoorzen / soudent sy daerom weg vliegen? T. Clut. Somsijden / en 't geschiet daerom meest om als sy in 't swermen zijn / die by den anderen te houden / en door sulck geluyt soo dalen sy neder / waer van wy noch vzeder sullen spreken. Sy zijn oock haren

Konink en malkanderen getrou / en oock rechtveerdig: in somma sy zijn in alles gelijck een oprecht Mensch in synen handel en wandel behoort te wesen. C. Cluf. Het doet my wel dat ghy my daer van so veel geseyt hebt: dewijle ghy my nu dus veel van de Byen hebt ver- klaert / soo soude ick geerne weten van de Koningen der Byen wat dat voor Vogels zijn? T. Cluf. Ontbeyt een luttel / want my dunckt datter een Koning sal beginnen te swermen / die geschept hebbende / sal u daer van on- derrechtige doen.

Het derde Capittel.

Van de Koningen der Byen.

Theodorus Clutius.

Wat dunckt u C. Clusi van dien Konincx leger? sout gy wel derren bestaen / haerlieden Konink te van- gen / sonder u daer teghens te wapenen? C. Cluf. My dunckt dat de locht grau siet van Byen / is dat al eenes Konings leger / behoozen die alle onder eenen Koning?

T. Cluf. Ja sy Heere / dan de eerste swerm gemeen- lick maer eenen Koningh heeft / en de tweede swerm somtijden 3 of 4 Koningen / de derde en meer volgende swermen hebben 4. 5 ofte meer Koningen. C. Cluf. Hoe komt dat d'eerste swerm maer een / en d'ander nabol- gende swermen meer Koningen hebben?

T. Cl. Dat sal ik u seggen: d'eerste swerm is gemeen- lick die een jaer te voozen geswermt heeft / ende nu zijn macht soo groot ende geweldigh / dat zijn woningh ofte rijk te kleyn wert / is hy genootsaecht te vertrecken. C. Cluf. Waer blijft hy dan met sijn leger / en zijn getrou- we Bassalen en krijgs knechten? T. Cluf. Ergens aen een tack van eenen Boom hangen / ofte aen eenen Boom / ofte aen eenen hoeck van een Muer / Pael / ofte aen een groote Rinschen Korf die de Byen- houders ge- meynlick aen eenen stock hanghen / als sy te velde met haer Korven getrocken zijn / en het geschiet daerom / om datse 't schijnfel wat heeft (om haerlieden te bedzielen)

na

na een begijnsel vaneen swerme. Ten anderen/om dat men int blacke Velt geen Boomen en vint/daer sy aen soudeu mogen blijven hangen. C. Cluf. Maer aen den Boom/ Muur/ Pael/ ofte krofve en konnen zy immer niet woonen: Waer blijft hy int eynde? T. Cluf. Hy blijft aldaer hangende/ tot datter eenen komt/ die hem bequaemelik vanden Tack/ Muur en andere plaetsen schept/ in een weckende/ en wel gesuyverde krof. C. Cluf. Of daer niemandt ontrent en ware/ die hem schepte/ soude hy aldaer blijven? T. Cluf. Ja hy/ wel eenen dagh ofte twee/ tot datter eenen mochte komen/ die hem Logijs gabe/ booz hem ende zijnen Leger/ soo niet/ mochte het steken van de Sonne hem verdrijven/ om aen eenen anderen Tack/ Muur/ Pael/ &c. te blijven/ so lang dat hy in een halle Boom/ of onder een Dak van eenige hupsinge soude geraken. C. Cluf. Of sake waer/ dat middelert tijt quaedt weder worde/ dewijle hy met zijn Volck aen den tack hing/ een dag drie of vier/ wat remedie ware daer tegen/ dewijle hy daer gantsch sonder lijf-tocht is/ en hem en volgen geen Soetelaers/ die hem eenige toevoringe van kost by brengen/ waer af leeft hy dan met zijn volck? aengesien sijn volck seer zelden met quaet weder trekt om proviande/ en andere behoefstigheden meer h'er nodich zijnde? T. Cluf. Hy is so voorzichtig/ en wijs/ dat hy en sijn volck/ eer hy uyt sijn krof gaet vertrecken/ beveelt dat zy haer moeten voorzien met Honigh ende alles wat zy van doen hebben int vertrecken/ ende dat hooz drie ofte vier daghen/ en oock langer. C. Cluf. Dat schijnt my immers te wonderliken om te hoozen: souden sy haer met sulcx (als boven verhaelt) hooz drie/ of vier dagen voorzien? Het is nauwelick om te gelooven/ wat bewijs-redenen kondy my daer van geven? T. Cl. Het ondersoeken leert ons/ te weten/ het selfde kondy hernemen also/ wanneer de nieuwe Koningh met sijn Wyen gesocht is/ en strax daer nae quaet weder begint te worden/ dat sy ter stont/ eer sy te velde vliegen/ sullen Was tot Cellekens make/ om Honig/ en jonge Byen daer weder

weder van nieuws in te vergaren/ en nochtans en sietmen aen haer lichaemen niets/ waer dat zy 't ghehaelt hebben: Jae dat meer is/ blijven somtijden daer inne 2. ofte 3. dagen eer hyse te velde laet vliegen/ om Honich/ ende andere materie te halen. C. Cluf. Ick scheppe hier inne eene seer groote soetighepdt/ al hoewel ick den honich niet en hebbe gesmaeckt. Ick bemercke nu wel dat het niet al en is gelogen/ datmen van haer plag te schryven/ maer noch moet ick u wat byagen. Ost gebiel/ dat acht oft thien dagen oft langer quaet weder van storm/ wint/ ende regen was : hoe soudense dan baren ?

T. Cluf. Dan souden sy van hunger sterben ende vergaen. C. Cluf. Wat raet daer teghen? T. Cluf. Voeden ende haer honich gheben t'eten tot datter veranderinge van goedt weder quam. C. Cluf. Ost ghebeurde datter een onachtsaeme Meester waer/ diese niet en voedede/ dewijle het quaet weder gheduerde / souden sy dan alle sterben? T. Cluf. Den meestendeel/ maer niet alle. C. Cluf. Hoe weet ghy dat? T. Cluf. Sy zijn haren Koning so getrouwe/ datse hem sullen dienen/ voeden/ draghén/ beschermen booz haer vranden ende de koude / hem volgen alles waer hy gaet ende lieert : Ja sullen hun leven booz hem laten / ende niet gedoogen dat hy van hunger ofte koude soude vergaen : Liever dat zy 't wyf haren bykl sullen versparen dan dat hy daerom soude moete gebrek lijden: t welk ick genoegsaem vernomen hebbe ende hier na breeder van gesproken sal worden. C. Cl. Het is boozwaer om te hooren vermaeckelick / het waer te menschen dat wy Christenen onse Godt en Obersten so getrou warē als dese klepne vogelkens. Om boozts onse begonste propooste te eynigen / sult wy gelieven te seggen hoe datmen den Koningh kennen mach/ en hoe dat hy gestelt is van wesen. T. Cluf. Dat wil ick seer gerne doen : Den Koningh is by na de helft langer als die klepne/ hebbende een hoofdeken gelijkende d'ander Byē/ ten gladde bozst ofte middel-lijf / dat ghetepkent ofte gemaekt schijnt te zijn met een Schildelē hartsgewijs/

rontsom 't schildcken een weynig hantachtig daer aen/ haer klepne onder en twee grooter opper vleugelkens recht passende op den anderen/ wat grooter als die gemeene Bpen hebben/ en een langh achter-lijf van maniere gelijk de Bpen / in eender dichte/ maer veel langer beenkens ofte klaukens gelijk de Bpen / maer zijn hoger ende langer van beenen/ hy is van couleur gelijk d'andze Bpen/die onder sijn gebiet zijn. Van alleen dat sijn achterste beenkens wat geler zijn/ ende en heeft geen Angel/ hoewel ick een maniere van een Angel aen haer gesien hebbe/ doch hy en gebuyckte niet om daer mede pemant te streken of te stralen / gelijk sommighe 't self de noemen als sy van de Bpen werden ghestecken ofte gestraelt. Hy behoort kloeck en wacker te zijn om sijn Dolck gestadig int werck te houden / en is selfs des somertijds niet ledigh / hoe datse langher van achterlijf zijn hoese beter zijn. C. Cluf. Sijn dan die korte achterlijve niet goet? T. Cl. Neense. C. Cl. Waerom/ zijn zy niet also wel koningen als d'andere? T. Cl. Sy zijn wel koninghen / dan die lange achterlijven zijn beguamer om 't saet inde Cellekens te legghen/ dat by de korte achterlijven so gemakelicken niet en kan geschieden.

C. Cluf. Wat sie ick aldaer aen't gat van de Bpe-kof bliegen/ is dat niet een koning/ of wat wil dat voor een Bpe wesen? T. Cluf. Dertoest een weynigh het is een Fucus ofte luye-Bpe / ick salder een of twee vangen om u die te berthoonen/want sy en hebben geen Angel/men machse bypelic handelen/ ende sullense besien ende van haer oock een weynigh spreken.

Het vierde Capittel.

Van de Bzoet-bpen ende haer werck/ ende van sommige Vliegen diese gelijcken.

C. Clufius.

Ik sie u so stontelik daer toe gaet/sonder pet voor't aen-
schijn te hebben/ vrees dy niet dat sy u stralen sullen?

T. Cluf.

T. Clut. Dat doe ick wel t'allen tijden / als ick maer stillekens daer by gae / en soetelyk de Zoet-byen grijpe vant gat daer zy dooz in de kofz gaen / soo en sullense my niet steken. C. Clu. Waerom steeckense u niet soo wel als ons lieden / die daer by komen ? T. Clut. Dat komt dat ghy al te schielijken verschriekt / en u leden na u haelt? schromende of vresende gestraelt te werden.

C. Clu. Gebeurt dat by alle Byen ? T. Clut. Neent: maer by Byen / die dagelick niet besocht werden / soude ick sonder Mom-aengesicht niet derren gaen / maer by onse die dagelick gevisiteert worden / seer wel / oermits datse de Menschen soo allenkens gewoon worden. C. Clu. Wel aen: laet my doch besien wat hebby vooz fucos gebangen / zynse vet of mager ? T. Clut. upt sodanige en suldy niet veel vets of te profijts vergaren / want sy dienen tegens den Winter nergens toe.

C. Clu. Wat ist dan vooz gedroecht / laet my hoozen / wilt my hier van wat onderrigtinge doen / al en komter vooz ons van haer-lieden geen profijten af. T. Clut. Dat sal ik u seggen: den Koning die so voozsichtig alle dingen in sijn Koninkrijk regeert / die weet ook dat hy die int voozjaer van doen sal hebben / nadien hy sijn zaet begint te leggen in de Cellekens / om sterker te worden / so gaet hy in een hoek vāde kofz ook groote kamerkens ordonneren / om aldaer sijn zaet in te leggen om Zoet-byen te maken / dewijle dat hyse vā doen sal hebben / om zyn hoozsel vande klepne Byen oock upt te broeden / tegens dat de bomen inde hoven en 't koolfaet en ander gewas opt Welt begint te bloeyen / om also Honig / Was / &c. by de klepne Byen te doen halen: ende terwijlen dat sy gestadich upt vliegen / so broeden sy voozts de reste vā de Byen upt / met hulp van de Byen die vande Konink daer toe verordineert zyn. Dit is der Zoet-byen haren opgeleypden dienst / dien sy doen inde kofz / anders nergens toe bequaem dan om 't werk of hoozsel upt te broeden / want zy zyn van heeter naturen. C. Clu. Vliegghen zy niet te velde gelijk d'ander Byen / om yet te halen vooz

't gheemeene beste in de Korfven? T. Clut. Neense: maect vliegen uyt/ om haer van hare vuylicheyt te supveren/ want in de Korf en mach niet onreyns wesen/ gelijk wy in 't beginsel verhaelt hebben. C. Cluf. Aek sie nu wel wat het sijn vooz vogels/ ik vinde die wel ontrēt de vuyle stinckende goten/ en oock in de Hoven op 't gebloemte. T. Cl. Neen Heer/ ten zijn die niet die ghy meynt/ dat is een manier of geslacht van Vliegen / diense seer wel gelijcken. C. Cluf. Wat onderschept isser dan / tusschen de broet-Bpen ende de Vliegghen daer van ghy sprceekt? T. Clut. Het onderschept is dat de broet-Bpen oyt eynde vant achterlijf rupch zijn/ hebbende mede vier vleugelkens gelijk de klepne Bpen/ en niet scharp/ en plat gelijk de Vliegen die gy meynt. C. Cluf. Cis waer/ nu ghy my dat segt/ sie ick 't selfs wel. T. Clut. Siet ghy wel dat dees broet-Bpen 't hooft wat grooter en ronder hebben dan de gemeyne Bpen: Doozts is het middel en achterlijf oock grooter ende dicker als de klepne Bpen/ oock de vleugelkens sijn meerder ende breeeder dan vande klepne Bpen/ anders so gelijckense seer na de Vliegen die maect 2. en de broet-Bpen die 4. vleugelkens hebbē. C. Cluf. De voozgemelde Vliegē dien ik meynde broet-Bpen te wesen/ wat is dat vooz een geselschap? T. Clut. 't Is nae mijn beduncken/ een gewormte dat uyt Nesthopen/ ontrēt de stinckende Privaten en goten groeyt/ ende zijn in 't beginsel witachtige Wormen/ ontrēt een lit van de minste vinger groot/ vander dichten gelijk een Gansen penne / hebbende een kleyn swartachtigh staertken/ en als het weder schoon en warm begint te wordē/ so veranderen zy in Vliegen/ gelijk wy verhaelt hebben// ende en is ons nergens toe mit en bequaem/ daerom wille wy die de Swaluwen ende ander ghevoghelt bevelen/ diese gaerne eten/ also zuse vliegende vanghen. C. Cluf. Cis waer/ ons komt van haer geen profijt/ nochtans ben ick curiens om dat te weten: Insgelyx van de Wespe/ Wozselen ende ander gewormte/ ten sal u niet verdrieten my daer van oock wat verklaringe te doen/ aengesien datter

in 't eerste van gesproken is/so moet ick noch wat bree-
 der beschept daer af hoorzen: 't is my een vermaeck/dat
 ghy my soo gewilligh van de Byen en Koninghen hebt
 vertelt/ van hare natuer en eygenschap. T. Clut. Dat
 wil ick t' uwer liefde seer gaern doen/ dan wacht u/ ick
 sie daer een Wesp sitten op een Bloem/ dat hy u niet en
 steecke/ ick sal sien of ick hem vangen kan/om hem ter
 Degen te ondersoecken.

Het vijfde Capittel.

Van de Wespen en Horszelen/ en hare werke.

C. Cluius.

Ghy wilt my waerschouwen/ dat ick van de Wesp-
 pen niet en werde gestekē / my dunckt datse u wel
 souden konnē rake. T. Clut. Ik geloof wel dat sy mocht-
 ten/ en dat ik 't begeerde/ dat sy hun beste wel doen sou-
 dē/ maer ik en soekse niet/ want daer en komt geen pro-
 fyt af. C. Cluf. Laet ons doch sien en hoorzen wat het sy
 voor gewoonte: is het oock een geslacht van Byen?

T. Clut. Het is wel een geslacht van Byen/ overmits
 dat sy oock opt gebloemte vliegen/ dragende mede eenen
 Angel daer sy seer fenijnig mede steken/ so datmen (ge-
 lijk Plinius getuygt lib. II. cap. 12.) lichtelik deur 't ste-
 ken van haer Angel in een koozts sou gerakē? hebbende
 oock vier vleugelkens/ gelijk de Byen/ behalven datse ef-
 fen glat over haer lijven zijn/ met swart ende geel over
 haer lijf gekleurt/ gelijk wy hier voor verhaelt hebben.
 Men vint twee soorten / d'een wat grooter als
 d'ander. De grote blijven gemeenlik over/ gekropē we-
 sende des Winters bysonder in der aerden/ gelijk oock
 de Horszelen doen/ en blijven alsoo van jaer tot jaer ge-
 durende/ maer en vergaren niet tegens de Winter/ ge-
 lijk de tamme Byen / sy haelen wel Honigh upt ghe-
 bloemte/maer 't selfde en gebruikē sy niet dan om haer
 Jongen te voeden. C. Cluf. Van waer komen sy/ wat is
 haer beginsel? T. Clut. Men vintse des Wintertijds
 ghelijckmen de Horszelen vint / ghekropen in der aerden

of in holle bomen/ aldaer haer dunckt datse niet en sul-
 len sterben van de koude/ also verbergē sy haer onder ee-
 nige rupchte van bladeren/ daer de Sonne veel komt te
 schijnen/ ende alst in 't eynde van de Maert of den A-
 pril begint te genaken/ so komt hy voortz/ en soekt sijn
 kost op eenich gebloemte/ en so het noch heel kout weder
 begint te worden/ so keert hy weder in de Aerde tot
 dat het heel warm begint te worden: daer na so soekt hy
 een plaets daer hy eenigh broedtsel soude moghen aen
 leggen/ te weten/ in een leedige Spe-korf/ of onder een
 Dack/ of Soider/ en ook in der Aerden/ gelijk wy in 't
 eerste hebben aengewesen: Daer begint hy dan een ront
 schelleken te makē/ hangende gelijk een groote Belle/ en
 te midden in de Belle so maect hy Cellekens aen den
 anderen/ mede ses- hoekig/ maer sijn in het ingaen voorz
 aen wijder als op 't eynde/ daer sijn saet ook in geleyt is/
 gelijk de Byen doet/ in een der wesen gelijc een langwer-
 pich Oelsadeken/ dat metter tijt groot wert/ en mede
 besloten is/ en als die gemaect sijn/ so gaet hy voortz
 wercken/ rontom de Belle/ drie ofte vier ende meer Koc-
 ken/ altemael gemaect (nae mijn dunckt) van spinne-
 geweb/ tot dat de Belle heel ront is/ en het binnenwerk
 besloten/ hebbende rechts maer een ront gat/ daer hy in
 ende upt passeert om zyn jongen te broeden ende te voe-
 den/ ende alsoo komen zy allens kens voortz/ ende ver-
 meerderen. C. Cluf. Makense dan gheen vergaderingh
 met een Koning gelijc de Byen? T. Cluf. Neense/ dan
 haer beginsel is van een Wesp/ die overgebleven is in
 den Winter. C. Cluf. Vergaren zy dan oock gheen Ho-
 nich om af te leven? T. Cluf. Neense: dan recht so veel
 dat sy haer jongen so wijt gebracht hebben/ datse kon-
 nen vliegen/ so sorgense voortz voorz haer selven.

C. Cluf. Waer blijvense dan? T. Cluf. Sy komen we-
 derom t'huys daer sy gekipt sijn. C. Cluf. Waerom dat?

T. Cluf. Om datse deur haer warmte de andere upt
 souden helpen broeden/ ende oock mede datse deur haer-
 der warmte te wakerder souden blijven/ want de kou-
 de

de is ook haren Dnant. C. Cluf. Ick werde indachtich dat Plinius seyt datse oock Blieghen eten/ weet ghy my daer wel reden af te geven? T. Cluf. Iae ick/ om dat de Bliegen niet soetichheit verbuut sijn/ gelijk ick 't selfde in Supcker/ Rozijnen/ Honich/ ende Cozenten wel gesien hebbe/ datse die volle gesopen Bliegen hebben gegeten.

C. Cluf. De Hozselen / waer af hebben sy haren oorspronck? T. Cluf. Sy verbergen haer oock in der Aerden tegens den Winter/ ende komen mede voortz gelijk de Wespen: dan dese Hozselen maken haer werck oock in Ruychten op 't velt of in oude Muren en holle Bomen/ haer Cellekens sijn rontachtich/ onghelyck/ klepne en groote / gelijk de Bpen / en komen mede allenskens voortz gelijk de Wespen/ ende maken geen bergaderinge gelijk de Bpen / dese bliegen op 't gebochte en dragen oock Honig in haer Cellekens/ maer niet in sulcker menichte/ ende de klepne vergaen tegens den Winter / ende de groote verbergen haer inder Aerden/ als vooren.

C. Cluf. Waer blijvense niet haren Honig? T. Cluf. Den Honigh is verteert eer den Winter aen komt.

C. Cluf. Hoe zynse gestelt en gefatsoeneert? T. Cluf. Sy sijn 2. oft 3. mael grooter dan de gemepne Bpen/ ruych/ met veel koleuren verciert / en steecken seer sel met haren Angel/ maer niet so sel als de Wespen: waer vā ons onse goede vrant en erbarene Walich Zyvertsz. Apoteker tot Amsterdā my de beschryvinghe seer ordentlick over gesonden heeft/ welke seer nau daer op geletet/ ende van dies aengaende onthouden / oock upt een gheneuchte die aenghehouden heeft / ten eynde hy de naeture van dien soude moghen onderbinden. C. Cluf. Liebe Cluti wat schryft hy doch van de Hozselen; Laet ons eens den inhoud horen. T. Cl. Hy schryft aldus: So ilt dan datmen vint tweederly geslachten van Crabrones (welcke de Brabanders noemen Hozselen en Hommelen/ by de Lantluyden alhier Hornkens) te weten, Mannekens ende Wijf kens: niet datse t' samen genereren, maer tot een onderlicheyt also genoemt werden, gelijk sommige kruyden

den oock Mannekens ende Wijkens genaemt werden. De Mannekens zijn wederom tweerlye, d'ene wat korter en dicker als d'andere, d'andere wat langer ende smaller, van coleure het hooft en den hals swart, het middel-lijt met een deel van t'achter-lijt geel, ende den aers ofte het achterste wit. De lange ende smalle Byen zijn so bly niet van couleur als d'ander. De Wijkens zijn geheel geel, na den roden treckende, wat langer ende smalder, oock minder als de Mannekens. Noch vintmen een gellacht tuschen beyden, welke grooter ende langher zijn als de voorgaende, doncker geel van coleure, met weynig swart aen den hals: Dese onthouden haer oock in de Veenen en daer ontrent, d'ander aen de Dijcken ontrent Amsterdam, en de hooghe kanten van de Weylanden. Daer is noch een ander aert als de voorgaende, minder van lijf, den hals swart, het middel-lijt geel, en den aers root. Dese komen aldereerst te voorschijn, ende heetmen *Rootnaersgens*, werden onder het gheslacht der Mannekens gerekent. Haer generatie gaet aldus toe. Op t'voorjaer in Maert ende April na dattet warm weder is, kometse voorts uyt der Aerden ofte Dijcken, daerse haer des Winter tijdts verborgen hebben, niet by malkander, maer by eenen teffens hier ende daer in reten ende gaten diep inne gekropen zijnde: Dese zijn groot en noemtmen *Koningen* ofte *Keysers*, die soecken in de Dijcken ende Wallen van de Velden holen, daer de Veldt-muysen des Winters in genestelt hebben, alwaer sy eenig gekapt Kaf ende ander Mos door de Muys daer inne gelleept, gevonden hebbende, maecken daer haer Nest, vlioghende op de Bloemen om Was, t welck sy aen haer twee achterste voeten voeren ofte dragen, maken een klompgen Eyeren van acht of tien Huyskens t'samen ghevoeght (niet soo langherwerpigh als de tamme Byen, maer ronder ende korter) van fatsoene als langhe Bakelaer ofte kleyne Hatelnoten. Eer sy die Huyskens boven toe maecken, soo laetense eenighe klonterkens Was van haer voeten daer inne vallen, dan fluyten sy die selvighe met haer mont toe: waer inne voor eerst groeyt een slijmachtighe witte vochtigheydt, welke metter

metter tijt door 't broeyen van de Bye die daer overkruypt ende opit, verandert in een witte ingerolde gekronckelde Worm, welcke wat swarts aen 't hooft heeft, met twee slip-pelkens, aen elcke syde een. Dese Worm kriight metter tijt Hooft, Lijf, Vleugelen ende Beenen, ende als hy volmaeckt is, ende tijdt is dat hy int licht kome, beweecht hy hem tegens het bovenste deel des Eys: De Bye dat vernemende, bijt het Ey boven onstucken, so kruypt het jonge Byken daer uyt, 't welck eerst witachtigh graeu is, ende kriight in dry dagen sijn natuerlicke couleur, ende vliecht in vier of vijf dagen uyt om sijn Was ende Honigh. De Koningh oft d'eerste Bye bijt de dop daert jongh Byken uytgekomen is, rontsom int ronde sleght af, en treckt de blyvende doppe met nieu Was een weynigh hooger op, ende spouwet die vol Honichs tot voedtsel voor de jonghe Bykens. De Koning vliegt uyt om Honigh ende Was, soo lange dat de jonge Byen fulcks kunnen doen, dan blijft hy gestadigh in, so vliegen de jonghen uyt, en maecken het Nest metter tijt grooter van Eyeren, soo in de breete en hooghte, met Heuvelkens op malkanderen, waer tusschen sy door-kruypen kunnen. Wanneer het kapsel ofte mos soo kort en kleyn is dattet niet aen malkanderen ghehecht kan blijven, maer soude op de Eyeren en inden Honich vallen, soo overtrecken sy de Eyeren onder het mos met een verwulffel van Was, waer op het cas rustet. Sommige van hen die wat kleynachtigh vallen, blijven gestadigh by den Koningh in, om te broeyen ende de Eyeren te formeeren: d'ander vliegen altijts weder uyt, soo haest sy haer Was afghefreesen ende den Honigh in de ledige doppen gespogen hebben, aldus zijns besich tot in Augusto, dan beginnen sy groote Eyeren te maken boven op d'ander doppen, die metter tijdt vergaen zijn, daer uyt komen voort jonge Koninghen die mede uytvliegghen om Honich, maer brenghen gheen Was inne: ende dit doen sy wanneer de ghemeene Byen niet langher vliegghen kunnen, want haer vleugelen metter tijt slijten en werden kael, verliesen haer couleur, en blijven altemets, alst nae den Herfst gaet, onderwegen liggen,

gen, datse niet weder int Nest komen. De jonge Koningen vliegghen soo langh uyt en in alle Honigh konnen versamelen by een, maer alffer geen bloemen meer zijn, soo verlaten sy het Nest, ende soecken na gaten in d Aerde, ende reeten of scheuren in de Dijcken, daer inne zy haer des Winters verbergen, ende de nature begaet dese Koningen met kleyne rode platte Luyskens, die haer sitten rontsom, te weten midden aent lijf, onder de vleugelen, ende beneden aen den buyck, waer door sy verwarmt werden tegens de koude. Dese Luyskens vindtmen niet aen de kleyne Byen, welcke vergaen, maer alleen aen de Koningen, welke op 't voor-jaer (alst geseyt is) nieuwe Nesten wederom soeken. Sy genereren also van Jaer tot Jaer voort, en blijven door sulcke middel in haer wesen. Haer Was is swartachtigh ende brosch, onbequaem om te gebruycken: den Honigh is klaer ende wit als Wijn, seer lieflijck van smaeck, maer brengt geen meenigte by, door dien sy kleyne Nesten hebben, ende de doppen van de Eyeren alse wat out werden, beschimmelen ende vergaen. Men vint altemets in de Nesten eenen dooden Koningh ter zijde leggen, dat komt datter twee Koningen een Nest gevonden hebbende, makanderen bijten en bestrijden, tot dat d'eene d'overhandt gekreghen heeft, ende d'ander gedodet is. Als sy de Menschen seecken, wannermen haer Nesten rooft oft ander leet aendoet, blijft haer Angel niet in 't vleysch stecken, alst van de tamme Byen doet, maer treckense weder in haer lijf. Sy zijn sneller in t vliegghen als de tamme, komen eer van d'eene Bloem op d'ander. De Mannekens beminnen seer 't Linariam ofte wilt-vlas met geele Bloemen, ook Malvam of Maluwe, Altheam, Heemswortel en Consolidam, Waelwortel, &c. De Wijkens verkiezen Lylimachiam rubeam, root partijcke, Dulcamaram, Alfs-ranck, en Trifolium pratense, Claveren, &c. Dit is 't gene dat ick bevonden hebbe van dese Creaturen, in welke nature, eygenschap ende werckinge Godts voorsienigheyt en wijsheydt sonderlingh lichtet.

Wat dunckt u D. Clusi is het niet wel waerdig om de
na

nature van de kleine Creatuerkens te aemmerken / dat men oock in haer siet hare ordinantie ende voort-tellinge / die by na de tamme Byen in 't voortsetten haer wat gelijck willen sijn? C. Cluf. Daer hy schrijft dat den Koning een klonterke Was in zijn huyske laet vallen / en dat hy die met den mondt toe gaet sluyten / waer inne voort eerste groept een slijmachtige witte vochtigheid / waer van eerst een Wozm ende daer na in een Bye verandert / &c. hy en schrijft hier niet datse die vochtigheidt in de huyskens draghen als wel doen de tamme Byen.

T. Cluf. Daer aen en is niet te twifelen / of de Hozselen dragen oock water ofte slijmige vochtigheidt by 't saet datse in de voorszende huyskens leggen / aenghesien dat hy seyt daer te groepen een witte slijmachtige vochtigheidt / 't welck oock by de tamme Byen geschiet.

C. Cluf. Het is eben wel seer vzeemt dat alle sijn Hozselen / in de somer gemaect sijnde / en tegens den Winter wederom vergaen en te niet werden / alleenlick overblijvende de keisers oft koningen / die hen inde Werde des Winter-tijts voor de koude verbergen / en dan in de Maert ofte April wederom voort komen.

T. Cluf. Eben wel maken dees koningen tot haren dienste alsulcke verscheyden soorten van Hozselen / gelijck wy verstaen hebben / en op 't lest de koningen die hem gelijck sijn / nochtans in 't beginsel haerder voorttellinge alleenlick de Koning broedet / gelijck oock de Wespen doen / ter contrari de tamme Byen die by menichte broeden. Men siet oock dat sy haer koningen eeren en dienen / oock sich voor hem ter were stellen / tegens hare vbanden. C. Cluf. Ick moet u vragen / waerom werden zy kael ende verslijten haer vleugelkens? T. Cluf. Ick sal u daer van mijn opinie verklaren: Alst nu S. Jacob ghenaeckt / so beginnen de Distelen van beelderlepe soorten te bloepen / en gelijck oock dees Hozselen vliegē op die bloemen / so gebeurt et datse met haer vleugelkens in 't vliegen de doornen gerackten / ende scheuren soo als

lenskens haer vleugelskens/ende ghelijck sy seer gierigh
 zijn om den Honich upt de Bloemen te vergaderen/ soo
 kruppen sy rontsom de Bloem ende verlijten so metter
 tijt haer schoonheyt ende vleugelskens/ 't welck de tamme
 Bpen oock wederbaert: Daer by komet datse dickmaels
 in 't velt blijven onder wegen / sonder t'huys te
 komen. C. Cluf. Maer wat dunkt u van de platte roode
 lupskens die de Keysers ofte Koningen ober ende onder
 haer lijben hebben / diemen meynde datse de Koningh
 verwarmen in de Winter? T. Clut. Daer van reden te
 gheven is al wat bysonders: dan mijn geboelen is ditte/
 te weten / dat die boorzepde lupskens van seer heeter
 naturen moeten sijn: aengesien ik de Koningen des Winters
 wel in der Merden gebonde hebbe / en deur de koude
 die Keysers ofte Koningen bleven liggen / al of zy doot
 waren gheweest / ende eventwel sachmen dees lupskens
 lopen ober haer lijben gestadig / sonder daer af te wesen.
 Da dien het nu sulcx is / dat die lupskens soo wacker
 bleven / ende zo gestadigh liepen ober haer lijben / daer
 upt beslypt ick / datse door die verroeringe en gestadige
 lopinge die Koningen moeten nootsakelijck verwarmen /
 op datse niet van koude en vergaen: willen hier mede de
 Bozelen laten baren / wantmen upt haer soo veel profijts
 niet halen mach / als men wel doet van de tamme
 Bpen. C. Cluf. Dat dunct my oock / ick bemercke wel
 datter ons van haer niet veel goets af en komt / dan om
 die vermakelijckheyt die ick daer in hebbe / so heb ik mijn
 gheneuchte daer in genomen. T. Clut. Het is al vermakelijck
 daer men geneuchte in heeft. C. Cluf. Dat ick 't u
 niet te lang en make van dit onprofijtelijke gewormte /
 so laet ons vorderen en beginnen van profijtelicke Bpen
 te handelen. T. Clut. Dats my lief / want van haer
 komt de soetigheyt ende 't profijt. C. Cluf. Ick sach ter
 front een Swarm dien ghy geschept hebt / swermen zy
 altoos in sulcher wijse? T. Clut. Ja zy Heere / dan daer
 klopt een aen de Poorte / wederom komende sal D. L.
 verklaren wat een Swarm der Bpen is.

Het fefte Capittel.

Wat een swerm der Byen is / hoe die behoort te wesen : tepekenen wanneer sy willen swermen.

C. Clufius.

Ick heb t'anderen tijden wel meer Swermen gesien / maer en hebber soo nau niet op gelet als nu aen dese laetste Swerm dien ghy nu hebt gesehept. Ick moet u noch wat daer van vragē / of dese Swerm geen Koning en hadden / soudē zy dan niet by den anderen blijven wonende? T. Cl. Neen zy / gelijk wy verhaelt hebben dat geen Swerm kan staende blijven / ten zy datter een Koning by zy. C. Cluf. Of gebeurde dat den Koning storve binnen 8. of 10. dagen daer na / en zy hadden hun werk beginnen te maken / soudē sy dan 't selve niet voortz maken / aengesien zy nu alreede eenen voet hadden / hoe dat zijt behoorden te wercken? T. Clut. Sy soudē (als voren) het werck laten staen ende niet meer wercken / aengesien haren Koningh daer niet tegenwoordigh is / gelijk wy genoegsaem daer van verhaelt hebben.

C. Cluf. Oft gebeurde datmen eenen dooden Koninck in de Kroos op haer werck stelde / soudē sy dan evenwel met hun werck voortz wercken? T. Clut. Sulcx heb ick wel hoorzen vertellen / dat sommige versocht hebben / de welke seydē / dat sy evenwel wachten ende Honigh in brachten. Doch so 't mogelijk waer (gelijkmen seyt) met den dooden Kiepsē te oorloge trecken / soo sout wel mogen wesen dat Honigh ende Was soude vermeerderen / maer het aenwassen der Byen en kan niet vermeerderen / aenghesien den Koningh het zaet in de Cellekens moet leggen. C. Cluf. Wel wat is dan een Swerm van Byen? T. Clut. Een Swerm der Byen is een vergaderinge van veel Byen by den anderen / ergens hangende aen een Tack van een Boom / Pael / ofte aen een hoecke Muers / in 't Griex Esmos, Smenos, in 't Latijn Examen ofte Uva apum gheheeten. C. Cluf. Oft gebeurde datter twee ofte drie by den anderen vloghen / soudet even-

wel een Swerm zijn? T. Clut. Meent/ten ware dat guse by den anderen liet blijven/soo souden sy een werden en niet meer twee ofte drie Swermen zijn/maer soo zy veel zijn soo kunnen die wel schepden/ghelyck wy noch verhalen sullen/hoemen daer mede handelen sal.

C. Cluf. Waer by weet ghy / dat de Bpen swermen ofte oock sullen swermen? T. Clut. Datse swermen/dat siet men oogenschynlik; want als sy willen swermen/so begint de Koninck geretschap te maken / ende gebeurt somtijden dat hy verliest een schoonen daech/tegens dat de Sonne heet schijnt/dan komt hy ontrent d'uytgank/ende zijn Cravanten beginnen seer selichelick uyt en in te lopen/ende komen alsoo ghedronghen uyt/over mal-kander over hol over bol/ elck om haestigst daer uyt te zijn/en beginnen also ontrent den korf aldacr te vergaderen/ en allenskens haren Koninck te verwachten/en uygekomen zijnde/beginnen zy haer in de Locht te begeben/vliegende rontsomme gints en weder met groot geuyt/ tot dat hy erghens komt te rusten op een Tak/Pael ofte aen eenighe hoecke Muers/ ende terstont soo beginnē zy allenskens daer toe te vallen om haren Koningh/ ende blijven by hem tot dat hy geschept wert.

C. Cluf. Sommige seggen dat hy een ofte twee dagen te bozen doet verspieden met sommighe van zijnen naesten raet/aen welke Boom oft plaetse hy aen sal swermen. T. Clut. Dat schijnt al te kinderlick te zijn: want dat sulcx waerachtich waer/so souden dikmaels drie of vier Swermen op een ure ofte tijdt swermende niet by den anderen vliegen en aen eenen tack vergaderen/gelijckmen dickwils siet geschieden. C. Cluf. Hoe weet gy datse sullen swermen? T. Clut. Ten eersten by de Gestelingen ofte eerste Swermen hoorzmen een dagh ofte twee te bozen eenigh geruyfch / gelijk sommige willen seggen/en oock Columella lib. 9. cap. 9. getuyght / maer ten is so seker niet: ten tweeden sietmen datse seer stillekens hangen in de Korf aen de Moeder-pijpen of jonge Konings-huyfen gelijk een tros druypen/ en men vint

in den bodem van de Korf / een of twee dagen te vooren veel dopkens van Bpen/die uyt ghebroet zijn leggende. C. Cluf. Of de Korf so vol waer/dat ghy sodanige tepkenen niet en koste gesien/hoe soudyt dan weten?

T. Cluf. So bindt altoos de dopkens ontrent de korf/ ende de Bpen sitten rontsom ende seer dicht ontrent den inganc van de Korf/ en alsinen sulcx siet/ so moetmen daer achttingh op hebben / insouderhepdt als de Sonne seer steekt ofte heet schijnt. C. Cluf. Synder gheen tepkenen meer om te weten wanneer zy willen swermen?

T. Cluf. Ja noch een tepken van de tweede ende andere naer volghende Swermen. C. Cluf. Wat ist voore een tepken? T. Cluf. Dat de jonghe koningen eenigh kleyn geluyt maecten s' daegs ende s' abouts te voore / eerste willen swermen/ in een manier gelijk oft men een Trompet blies / om vergaderinge te maken om te verrecken/dat ik oock een ure te vooren wel hebbe gehoort/ eer datse swerinden. C. Cluf. Hoe langh lijt het eer den tweeden Swerm voorts komt? T. Cluf. Ontrent acht ofte negen daghen alst schoon weder is/nae dat d'eerste Swerm geswermt heeft. C. Cluf. Oft byt regenachtigh ende windigh weder waer/ende den tijdt van acht oft negen daghen overliep/wat souden sy dan doen?

T. Cluf. Verwachten 't schoon weder als voore verhaelt is/ende so zy dan om de acht ofte negen dagen swerinde/so soude den derden Swerm drie ofte vier dage daer na volgen/ten ware by't quaet weder/so souden zy eens uyt de jonge koningen verkiesen/ en blijden voorts aen 't huys sonder meer te swermen/'t welck den tweeden swerm oock wel gebeurt deur de langduerige Tempeeste ofte quaet weder. C. Cluf. So het gebiel datter drie ofte meer Swermen van eenen Korf quamen/soude de reste oock dan wel een koningh hebben die in de Korf overgebleven moet zijn? T. Cluf. Sometijden jae ofte neen/dan om de seckerheyt wort de laetste Swerm s' abouts op de selfde Korf gestoten / ten eynde dat zy eenen koning souden hebben. C. Cluf. Waerom s' abouts die op d'ou-

de Kozf of in eenige ander Kozben ende niet by dage oft te stoten? T. Clut. Een eersten om datse 'savonts niet en blieden: ten anderen/ om dat het hoopken by de ander is/ ende datse 's daegs daer na weten waer zy upt blieden/ want anders soo souden de Bpen van haren Koningh verdwaelt wesen: ten derden om datse over dach na datse een ure twee oft drie geswermt hebbende / en geschept wesende/ besich zijn om eenen Koningh te verkiezen / soo en valt daer geen twist of oneenigheyt in de regeringhe/ en als dan inde Kozf gestoten zijnde/ te gerustiger moghen werken ende regeeren/ ende al waert datter noch eenige jonge Koningen in den Kozf mocht zijn/so worden die al even wel gedoodet / en ten Kozve upt gedragen/ aengesien sy eenen verkozen hebben.

C. Clut. Palladius sept: So menigen hangenden Crosgaen een Swerm/so menigen Koningh bediet/ende so in een Swerm meer Koningen zijn/ ende datter strijt ofte myrterpe valt / dat men de Koninghen dan sal soecken ende dooden/ 't welck Columella mede wil seggen.

T. Cl. Strijt ofte myrterpe gebeurt niet oft seer seldom in 't swermē/ aengesien hun natuer is altoos eenen Koning te verkiezen die hunlieden mach regetē/ 't welck oock gebeurt in d'andere Swermen die men verwachte datse sullen swermen/ende by quaet weder (den tijt van swermen overstreken zijnde) eenen Koningh verkiezen/ ende dooden voortz alle d'andere jonge Koningen/ ende wert niet bevonden dat al sulcke verkiefsinghe niet strijt of myrterpe toe gaet: want de Bpen zijn malkanderen getrou / en blijven altoos by den anderen in eendracht sonder twist of myrterpe te maken. C. Clut. 't Schijnt booz waer te zijn een wereltsehe Policie/ van dat wy vā dese klepne Creatuerkens moeten leeren. Maer soudu wel weten of de jonghe of de oude Bpen swermen/ oock of de jonghe d'ouden/ oft d'ouden de jonghe Bpen hoeden? T. Clut. Ja ick. C. Clut. Welck zijns/ de jongen of d'ouden/ wat redenen geeft ghy my daer van?

T. Clut. De Ouden die daer swermē en han de jonge Bpen

Byen geboedet worden/ gelijk Virgilius seyt: De songen
wercken ende vliegen uyt / en de Ouden houden raet /
werden geheeten in 't Griex Symphradmones:

C. Cluf. Waer by weet ghy dat? T. Cluf. Dat sal ick
u segghen/ dewyle datter het jonge broetsel uyt gebroet
en gekuyt wert / so vliegen sy tersiont uyt (gelijk de na-
tuer sulcx in haer geschapē is) te velde om honich/ Was
en diergelijke dingen meer / om alles te versorgen wat
in de Korf van noode soude mogen wesen. So ist dat de
jonge Byen dē Honich werē bequamelik te storten ober
de Byen haer lijvē en vleugelkens/ in sulcher voegē dat
sy den Honich aen den anderen verdeelen tot voedinge
van de oude Byen / 't welck ik selfs van onderen siende
in de Korfve gemerckt hebbe/ en also warm gestadig sit-
tende / om 't werk uyt te broeden so blijven sy gestadich
't hups sonder uyt te vliegen / ober nūts datse kloeker
en heeter of sterker van natueren zijn / dan de jonge
Byen om te broedē. C. Cluf. Ick sta wel toe dat het sulcx
wel zijn kan/ dan ik hadde gaerne breeder bewijs eer ik
't geloove T. Cluf. Dat si dy als sy geswermt hebben /
dat als dan het werk bloot is / 't welck een teyken is dat
d'oude Byen geswermt hebben/ en om D. A. genoeg-
saem te veldoen/ te weten / als de koning swermt / en
wijt van zijn korf vliecht / so hebben sy alrede vergeten
waer dat sy uytgeblogen zijn/ aengosien dat sy so lang
in de Korf met het broetsel besig zijn geweest/ sonder uyt
te vliegē. C. Cluf. Ik verstaet nu wel en 't is seker uyt u
bewijs-redenen/ dat 't sulcx is/ namentlik: Dat d'oude
Byen van de jongen werden geboedet/ als sy sitten ont
haer werk uyt te broeden/ en dat d'oude met haren ko-
ningh swermen. Hier is om de waerheyt te seggen/ een
schoon Leeringe vooz de jonge-lynden/ dat zy ook hare
Ouders en Overicheyt behooren onderdanich te zijn/ en
hare Ouders in noot zijnde/ niet te verlatē/ haer bewij-
sende alle hulp daer sy konnen of mogen. Ick moet u
noch wat braghē: als zy nu gestocht ofte in een ander
Korf gedaen en ter plaetse gestelt zijn/ hoe vliegē sy daer

te Velde om Honich/ Was/ en diergeestelike materien te halen? T. Clut. Eer sy te beide vlieden/ so ist dat sy haer eerst suyveren/ en haer selven wat beproeben met haer vleugelkens/ en daer na soo vlieden sy een voet weechs of wat langer van de kof/ en komē dan wederom vooz den ingank al vliedende/ daer na wederom twee of drie voeten af/ en dan komense wederom na den kof ses of seven voeten daer af/ tot vier of vijf malen toe / af ende aen vliedende/ ten laetsten vlieden sy heen.

C. Cluf. Waerom vlieden sy af en aen eer sy te beide trecke? T. C. Dat doe sy om datse daer nieuwing gekomē zijn/ om also de plaetse te bemerkē van daer sy gebloegē zijn/ ten eynde sy van haren Koning niet en verdole.

C. Cluf. Doen sy dat altoos eer sy uyt vlieden?

T. Clut. Neen sy/ maer de jonge Bpen die noyt uyt en hebben geblogen/ die konnent doen/ daerom sietmen alroos wel eenige die 't selfde doen: maer niet allegader: 't selfde ghebeurt oock als men die verboert van d'eene plaets in d'andere. C. Cluf. Of sy een huys of twee lengte den eenen dagh/ en den anderen dag vier huys lengte gebzacht waren/ souden die dan al eventwel die plaetse bemerkē? T. Clut. Wel eenige/ maer als sy op de vlucht waren so souden sy niet de meeste menichte komen daer sy eerst gestaen hadden/ ende alsoo souden de Bpen alsienkens verstoppen. Daerom werden die verboert een half ure gaens van haer plaets te wesen/ om datse sod veel te verder in 't velt komende te beter sonder hinderisse van d'andere Bpen souden mogen t'huys komen.

C. Cluf. Hoe halen sy Honig/ Was/ Bpen-bzoot/ water of Dau in haer kofven? T. Clut. 't Was halen sy uyt bossen en ander gebloemten/ van gelijken 't Bpen-bzoot/ 't welck sy niet haer beekens op de voorste/ daer na op de middelste/ op 't lest op d'achterste poochens schicken/ en komen daer mede so geladen t'huys waerts/ den Honig/ Water of Dau draghen sy in haer borsten. C. Cluf. Te recht mach den Poet wel seggen:

— *Alia victu in vigilant : & fœdere pacto,
 Exercentur agris : pars intra septa domorum
 Narcissi lachrymam, & lentum de cortice gluten
 Prima favis ponunt fundamina : deinde tenaces
 Suspendunt ceras : alia spem gentis adultos
 Educunt fœtus : alia purissima mella
 Stipant, & liquido distendant nectare cellas.
 Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti,
 Antonea accipiunt venientem, aut agmine facto
 Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent,
 Fervet opus: redolentque thymo fragrantia mella.*

Et mox.

— *Grandævis oppida cura,
 Et munire favos, & Dadala fingere recta.*

Dat is te seggen ;

Oock d'andre voor de kost ende haren doen sorgen,
 Geoeffent vliegende te velde uyt hare Korven,
 Som blijven binnen de palen der Korven goet,
 Leggen het fundament der Honich-raten soet,
 Met traen van Narcisse, en Boom-lijm daer toe bruyken
 Sy het kleefachtigh Was, hangend' ontrent de luicken.
 Som broeden jongen uyt, som packen Honigh, klaer,
 Vullen oock haer vaten met den Goden dranck swaer,
 Som die by beurt oock de poorten des Huys bewaren,
 Of den Hemel, regen en wint sal laten varen.
 Eenig' ontlossen die gelaen komen in 't huys,
 Ander jagen sterck uyt dat luy onnut gespuys
 Met een yver, den Thym doet den Honich wel ruicken
 Wiens deugt en reuke des mensche hert doet ontlayken.

Ende een wepnigh verder seyt :

d'Oude sorgen, voor Stads Leger bevryens' oock sijn :
 Wulffel en Cellekens die konstig oock gemaect zijn.
 Waer laten sy den Honich Water ofte Dau ?
 T. Clut. Daer zijnder die haer het Was en Necht ofte
 Speel-

Bren-broot afnemen / en die schicken 't selve daer 't bez
 hoozt : Den Honigh ende 't Water schieten sy uyt haer
 borsten voor aen ofte beneden in de Honich-raten / om
 dat sy geen tijdt en souden verliezen in 't halen van den
 Honigh en Water. C. Cluf. Alster veel Honigh valt wat
 halen sy meest / den Beek ofte Honigh? T. Cluf. Alst een
 droogh jaer is ende veel Honighs valt / so halen sy meest
 Honig en Bren-broot / so veel haer dunckt voor de Win-
 ter genoegh te hebben / ende zijn so naerstigh dat sy hun
 jongh broetsel uyt de Celsekens trecken / ende dragense
 ten korve uyt / ten eynde dat sy den schoonen Oegst niet
 en souden voorby laten gaen. C. Cluf. O wat naerstig-
 heyt wert aen dese klepne Dierkens bevonden / die gee-
 nen tijdt verloozen laten gaen / maer altoos besigh zijn
 naer het gebod van haren Koning diese regeert / gelyck
 Virgilius seyt in Georgicis.

*Sola communes natos, consortia testā
 Urbis habent, magnisque agitant sub legibus avum,
 Et patriam sola, & certos novère penates,
 Ventureque hyemis memores, aestate laborem
 Experiuntur, & in medium quæsitā reponunt.*

Dat is te seggen :

Sy hebben Kindren oock ongepaert 't rijck gemeene
 Onveranderlicke Wet, Polycy met eene
 En leyden haer leven so na des Konings wil,
 Vroom ende oock eerlik sonder eenig geschil,
 Weten oock hun Korven te mercken en te vinden :
 Kost sy vergaderen des Somers als die bekinden,
 Voor den Winter om te leven in vreden goet,
 In 't gemeen : als men wel sulcx in veel Steden doet.

T. Cluf. Daer waer noch veel van te vertellen / gelyck
 des Konincs Ordinantie en Polycie ende meer andere
 dingen / waerdig om te aemmerken. Waer van Plinius
 lib. 11. cap. 17. en Columella lib. 9. cap. 9. seer heerlick de
 Polycien en Ordinantien van dien hebben beschreven.
 C. Cluf.

C. Cluf. Maer eer gy van de Koninghs Oudomantie en
 ſijn Polytien wilt beginnen/ſo moet ik u noch wat vra-
 gen van de Swermen die in de Boſſchagien ghelyck in
 Moscovia, ende in de geberchten/ gelyck in Iſpanien en
 meer andere plaetſen vallen: Hoe dat de Byen aldaer
 in 't wilde hengenere/ſonder eenen Meefter te hebben
 die daer nae ſiet. T. Cluf. Daer van bevintrien dat de
 Byen hen geneeren in de holle Boomen in Moscovia en
 andere plaetſen meer. Men ſepdt datter eens een Man
 ging om Honich te ſoeken/ ende klimmende in de holle
 Boom/ viel hy in den Honich/ ende als nudees Man al-
 dus in den Honich ſcheen te verdrucken/ ende dat hy
 hem niet en koſte door de taphet van den Honich be-
 helpen om daer uyt te gerake/ ſiet: So is daer by avon-
 tuer gekomen eenen Beer om Honich te lecken (gelyck
 de Beeren ſulcx wel ghewoon zyn ende gaerne Honigh
 eten ofte lecken) en in den hollen Boom komende daer
 deſen armen Man in geſonken was/ gaf hy na den moet
 verlozen/ ſiende nu deſen Beer komen om Honig te ete/
 greep eenen moet/ en vattede den Beer by zijne Ooren:
 den Beer ghevoelende dat hy ghegrepen was/ is ſtracx
 te rugge gekeert/ ende ruckten deſen armen man uyt de
 holle Boom/ daer hy in den Honigh by nae verſmoort
 was/ uyt weſende liet den Beer loopen / den Beer los
 weſende/ is van verſchriktheit weg geloopen/en alſo is
 deſen Menſch uyt dit groot perijckel verlost gheweeft.
 Daer vā Paulus Jovius ſept datter eens eenen Boer ging
 om Honigh te ſoeken/ ende geklommen weſende in den
 Boom/ spranck van den Boom en viel tot den borſt toe
 in een kuple vol Honichs/ ende alſo hy ſijn ſelven niet en
 koſte uyt den Honich ghehelpen / ſoo onderhielt hy ſijn
 ſelven twee dagen langh in den Honich/ niemant ſiende
 die hem koſte ghehelpen/ alſo hy vanden wech was ghe-
 weken ter zijden. Ende eenen Beer komende om Honig
 te eten quam by deſen Boer/ den Boer den Beer ſiende
 greep hem ontrent de Nieren / en den Beer gevoelende
 dat hy ghegrepen was/ heeft hem met kracht daer uyt

getrocken / en alsoo is dese Man sonder hinder van den Beer ende upt den Honich verlost geweest. C. Clai. Wat gevoelen hebby van u eerste vertellinge ende Pauli Jovij beschrijvinge ? T. Clai. So veel aengaet de eerste vertellinge / schijnt met wat meerder reden bevesticht te zijn dan de tweede / aengesien den Man in de holle Boom wesende / niet verdacht is geweest op den Beer / en den Beer is ook niet verdacht geweest op de man, die in den hollen Boom gesoncken was / daerom upt verbaert heyt den Beer te rugge gekeert is / en alsoo is den man verlost geweest. Maer in de kuyt wesende / sonder twijfel als den Beer soude gevoelen het aengrijpen ontrent de Nieren / soude wel straks den man in de handen gebeten en hem omghebracht hebben. Wat hier van is wy willen die saech voort laten berusten ende vervolgen onse materie. Om nu u vrage te voldoen / so suldy weten dat de Bynen altoos den Honig meest boven in de Bomen werken / ende also daer geen spijlen ofte stoerkens en zijn gesteken / daer de Honigh-raten op moghen rusten / welke met Honich gebult sijnde / deur de swaerte neder moeten vallen in de hollicheyden des Booms / en also daer somtijden geen Meesters en zijn / so gebeurt datter so veel Honigh beneden in de hollicheyt des Booms werdt gebonden / aengesien dat aldaer oberbloedigen Honigh en Was valt / gelyk 't blykt by het aenkomen van 't Was dat aldaer van daen ghebracht wert herwaerts ober in dese landen / ende oock by de Moscoviters veel Meede in plaetse van Bier ofte Wijn ghedroncken wert. My is oock van geloofwaardige luyden vertelt die in Hispanien langh verkeert hebben / datter eenige zijn geweest / die wel enen grooten Schat in de geberechten aldaer gebonden hebben van Honich ende Was / welchen Honich oock in de hollicheyden des Berchs is gebonden geweest / waer af de Bynen den Honig oock also niet en hebben konnen bewaren of den Honigh heeft moeten nootsakelick in de hollicheyden des Berchs vallen / ende also is ten laetsten van jare tot jare den hoop vermeerdert ghe-

gheweest. C. Cluf. Maer hoe kunnen de Byen hun swarmen also bewaren sonder te vergaen/aengesien sy sonder Meester zijn? T. Cluf. De Byen vliegghen of swarmen nimmermeer so schoon af/ofte de Koningen laten hun erfgenamen in't rijck/ende dat blijft altoos geduerende. C. Cluf. Maer in de koude landen kunnen sy wel tegens de groote koude gedueren in de Winter/aengesien het aldaer seer strengelijcken vziest? T. Cl. De vruchtbaerheyt is in de Somer wederom daer tegens so groot datter de Byen in grooter menichte aenwassen / om malkanderen in de Winter te verwarmen: en daerom ist dat zy aldaer mogen overwinteren: Maer in Hispanien op sommige plaetsen en heestmen alsulcke strenge Winteren niet/daerom de Byen by haer luden so lichtelick niet van koude vergaen kunnen. C. Cluf. Het is ons nu genoch van't swermen: lieve wilt het u niet laten verzielen my voort te vertellen van des Koninx Ordonnantien en Polytien/die hy met sijn Volk in sijn regeringe heeft/ ick hoor so veel daer van vertellen/ dat het nauwelick geloof weerdigh en schijnt te wesen.

T. Cluf. Ghy mooght het gewisselick geloven/want ick salder u bewijs van doen.

Het sevende Capittel.

Van de Ordonnantie ende Polytien die een goet Koningh in sijn regeringh heeft.

Carolus Clufius.

Ghy hebt my so veel vertelt van het swermē en boeden/Byen-boeden/ende meer andere schoone en heerlijke dingen/die in onsen oogen schijnen fabulen te zijn/nochtans waerachtich daer elk een wel om mach dencken/dat alsulcke kleyne gheschapene dierkens/ sodanige ordonnantie hebben die by haer niet en vergaet: hoe veel te meer behoren wy die redelijke Creaturen geschapen sijn ons te dragen in alles wat ons van God/Ouders/ende Overicheden we t op ghelept/all's tot onsen besten. Lieve Clufi wilt voort te vertel n wat

Ordonnantien en Polytien dese Koning in sijn regeringe heeft / alsoo wanneer hy nu alrede geschept is in een schone wel bereyde korf / ende hebt hem met alle sijn geselschap ende Heykracht gestelt ter plaetsen daer hy behoort. T. Clut. So veel zyn regheringhe ende Polytie aengaet / sulckis betuycht ons seer heerlick Constantinus de Agricultura, daer hy seyt lib. 15. cap. 3 aldus: De Bye is onder alle gedierte de wijste ende konstichste, die met sijn verstant den mensch naelt gelijk is. Sijn Goddelick werk is den menschen alder-nuttelickst. Oock sijn Polytie is de beste, welgemaeckste, gemeyne regeringe de Steden gelijk.

C. Clut. Ick geloof alsulke getuygenisse seker en warrachtig te zyn / dan sult gelieven voorts van sijn Ordonnantien ende Polytien te vertellen. T. Clut. Eer wy van des Koninx Ordonnantien en Polytien verhalen / is van noode dat men eerst onderscheyt make van de Koningen der Spen. C. Cl. Wat ik hoor / sijnse dan niet evē gelijk / na dien ghy seght dat sy hem verkooren hebben / als een Heer ende Koningh over haer? T. Clut. Sy kieser wel een Koningh / en meyner datse met hem behouden sijn / ende 't gebeurt met haer lieden gelijk het somtijden met de menschen toegaet / die dickwils door onverstant een Hoost op werpen / meynerde wel te doen ende het valt haer tegen. C. Clut. Hoe vint men dan ook quade Koningen / die qualick regeren? T. Clut. Ja vnpelick / soo wel als men somtijden by ons vint quade Gouverneurs die in een republyke niet veel goets ten profijt van hare gemeynten en doen. C. Clut. Sijn dan de Koninghen niet eben gelijk d' andere van wesen ende fatsoen / hoe kondy dan weten, weick de quade ofte goede Koningen zyn?

T. Clut. By hare wercken en regeringe. C. Clut. Is dan haer werck en regeringe malkanderen niet gelijk? T. Clut. Meent voorwaer: 't is een groot verschil.

C. Clut. Wilt ons het verschil ontdekken / waeraen gy dat weten moocht. T. Clut. Wy sullen eerst handelen van de goede Koningen / hare regeringe / ende Polytien / daer ons 't meeste voordeel van komt / ende daer na van de

de quade ende onnutte Koninghen. C. Claf. Men leest wel van de Koningē / gelijk Aristoteles vermaent van de onnutte Koningen / welke hy noemt Platygaftores, dat's te seggen Platbuycken, of Aristoteles wel soude meynen van de late Koninghen die qualicken tot perfectie ofte volmaechtheit sijn gekomen / welke met hun achterlijben korter sijn dan de eerste Koningen die met hun achterlijben niet wel en konnen 't saet inde Cellkens leggen / oft datse seer weynig oft niet in en hebben / dat hy die (misschien) daerom Platbuyk heet? welke hy wel te recht onnutte Koningen mach heten / al zijse nochtans niet van quader natueren / maer ick vinde niet van haer verschil oft kennisse van de quade Coningen. Ach heb boozwaer verlangen om 't selfs de te weten / wat sy booz Koningen hebben / en wat hun werck ende verschil zy.

T. Claf. Andere willen seggen dat men Koningen vint die rou ende swart hairachtich zijn: dat die niet goet en zijn / maer zijn straf ende quaet van natueren: van hare regeringhe en hebbe daer niet van vernomen: maer de quade Koninghen daer wy van spzeken sullen zijn eben gelijk in wesen en fatsoen / gelijk de goede Koningen / welke niet en zijn te kennen dan aen haere wercken. De goede Koningen hebben de natuer / dat so wanneer sy haer gestelt hebben / met hare onderdanen ter plaetse daer sijn Bpen beginnen upt te vliegen te velde / soo ordonneert hy booz eerst / dat men den korf sal schoon maeken / van de hairkens ofte veselinge van strop of ander vuplicheit / en so veer als hy in een nieuwen korf komt / so ordonneert hy dat men den top ende andere plaetsen dien hy wil ghebruycken / alle de oneffen stropkens sullen upt plucken / om dat het so veel te effender in de korf soude wesen om haer werk daer aen te hechten en werken / 't welk sy met Was overtrecken / ten eynde dat geen regen of ander bochticheit / haer hinderlik in haer werck soude wesen. Doorts ordonneert hy dat sommige sullen Was / andere Honich / Beck of Bpen-broot ende Dauw of Water sullen halen; daer mede dat hy begint

sijn volck in't werk te stelle / datse voort eerst de Cellekens
 maken / daer na ailskens soo brengen sy Honich ende
 Weck daer inne. C. Clu. Wat doen sy dan met het wa-
 ter dat sy oock in de korven dzagen? T. Clu. Het water
 ghebruycken sy om tweerley oorsaken: ten eersten om
 't Was te gemakelicker te verwerken, om haer Celle-
 kens ofte hamerkens te maken / daer sy den Honich en-
 de Weck in dzagen / daer oock de Koningh sijn fact in gaet
 leggen om jonghe Bpen te maken: ten anderen / om de
 geklonterden of gegrepden Honig daer mede te smel-
 tē / die door de groote koude des winter tijts hert gewor-
 den is. C. Clu. Hoe? vliegghen sy dan des Winter tijts
 mede upt om water in te halen / om den Honich te smel-
 ten? T. Clu. Neense: want soudē sy uptvliegghen alst
 hout vriesendē weder waer / soo soudē sy onderwegen
 blijven / en niet wederom t'huys komen / t welck de Ko-
 ningh door zyn regeringhe niet toe en laet. C. Clu. Hoe
 maken zyt dan als den Honich gegrept is? T. Clu. Sy
 behelpen haer met het dunste vanden Honich die sy tus-
 schen de grepkens vindē. C. Clu. Hoe kunnen sy dan de
 grepkens smelten / nae dien sy water gebreck hebben /
 want men vintse na den Winter legghende op den bodē
 onder in de korf. T. Clu. 't Is wel waer dat het also
 gebeurt / dan 't geschiet al by de voorsichtige regeringe
 vanden Koningh / die niet toe en laet (om de koude win-
 ter) upt te vlieggen om water te halen / dan alleenlik / alst
 eenen schoonen dach is om haer selven te supberen van
 hare vuylicheyt / rechts maer upt vliegende en weder-
 keerende / sonder pet t'huys te brengen / als voren.

C. Cl. Waerom laten sy dan de grepkens op den bodē
 leggen? waert niet beter dat hy die dede van zyn Bpen
 oprapen / ende wederom in de Cellekens dzaghen / om
 naemaels met water te smelten / ende ter noodt te ghe-
 bruycken? T. Cl. Dat geschiet daerom / om datse deur de
 koude in't werken van onderen opwaerts te dzaghen
 niet en soudē verstijben ende lam worden / ende soudē
 als dan machteloos sijn om haren Koningh te verwar-
 men /

men/hoe wel datter vele nochtans des Wintertijts/die deur de lieflijcke Sonne-schijn uyt vliegen om het te halen/en niet wederom t'huis komien/ bedrogen werden.

C. Cluf. Sluyten zy t water oock in de Cellekens/ om te gebzupcken? T. Cluf. Neense. C. Cluf. Wanneer gebzupcken sy dan t water om de greynkens te smelten?

T. Cluf. Het water halen sy soo wanneer den Winter booz by ofte gepasseert is/ in de Lenten, in Martio ende April als daer Honich te halen is/ ende dat daerom booz t uodichste/ om den Honich in eender forme te houden/ dat sy dien gelijk een klare/ dicke/ witte Sproope/ ofte Elic mogen hebben/ ten eynde dat zy die konnen supgē/ t welck sy aen den gegrepende Honig niet en konnē doen.

C. Cluf. Konnen sy de greynkens niet soo wel eten als Bzenbroot? T. Cluf. Sy souden wel eten/ in plaetse van peck/ dan t schijnt dat sy sulcx alleen etende sonder peck/ den loop souden krijgen: gelijk mē ook beviut datse deur gebzck van Peck den loop krijgen en sieck worden/ ende is by vergelyckinge/ den mensch gestadich water drinckende sonder eten/ ten laesten vergaen moet. C. Cluf. Het is my nu genoeg dat ick weet waer toe dese Bzenkens water in haer korvē dragen/ wilt my voorts verklaren waer toe sy Was in haer korven dragen? C. Cluf. Wy hebben genoegsaem hier vooren verclaert waer toe sy Was in haer korven draghen. C. Cluf. Hoe dragen zy t Was in haer korven? C. Cluf. Sy halen t Was uyt seckere geboomten ende gebloemten/ t welck sy met haer beekkens baten en nement van de boozste pootkens op de middelste/ ende van de middelste op de achterste seer konstich/ ende stapelen dat soo hooch op haer pootkens als sy konnen oft mogen dragen. C. Cl. Hoe weet gy dit alles? T. Cluf. Ik hebber op gelet in mijn hof tot Delft wonende/ en oock in mijn winkel van Apotekerpe/ dat een Bzen des daegs seven oft acht mael is gekomen/ en heeft van mijn groen zegel-Was gehaelt dat ik verhochte: riep tot dien eynde mijn Quysgefin (om die geneuchte) ende ghebeuren/ dat sy toch eens souden aen-

merken/hoe en in wat manieren sy my mijn Was ont-
haelden / 't welck haer lieden een groote verwondering
was om te sien / ende dat geduerde gestadich langer als
acht ofte thien dagen. In sulcker voegen wert oock het
Bpen-broot gehaelt: dat meer is / sy drage niet alleen op
de achterste beenkens/maer oock op haer lijven/ so dat se
schijnen gheheel geel / roodt / of blau te zyn/ nae dat de
substantie is dien sy ghehaelt hebben. C. Clut. Is het
dan supber Was sonder eenighe vuylichheyt dat sy inde
korf drage? I. Clut. Neent: maer het wert van de Bpen
gebracht in de korven op tweederlepe manier: ten eerste /
daer sy haer jonghe Bpen in broeden en is niet supber /
nochtans en is het niet sonder Was. C. Clut. Wat is het
dan voor een substantie / alsoo ghy segt dattet geen sup-
ber Was en is? T. Clut. Het is een substantie ofte een
materie die tap is / ende niet lichtelick in stucken breekt /
ende noch is het selfde niet sonder Was / als vozen ver-
haelt. C. Clut. Waerom maken sy hare jonge Bpekens
niet in supberen Wasse? T. Clut. Om dat het Was
lichtelick in stucken breekt: want daer door soude haer
gebroetsel bedorven sijn. Gelyck het dickmaels gebeurt/
dat men de Bpen verboeren moet / ende in 't verboeren
men dickmaels de korven op de zyden lept / en soo het
werck dan niet tap en ware / soo soude het broetsel tot
malkanderen komen / en 't werck soude t'eenmael be-
dorven zyn? C. Cl. Waer laten sy dan het supber Was?

T. Clut. Achter en oock boven in de top van den korf.

C. Clut. Waerom niet in 't midden van den korf?

T. Clut. Om redenen gelyck wy verhaelt hebben.

C. Clut. Waerom is het tap Was niet soo wel boven
als achter inden korf? T. Clut. Om dat de Koningh dat
wel verordineert heeft / en dat om drierlepe oorsaken:
ten eersten / dat de Spys-kamer achter ende boven sy /
overmits in 't verboere (soot Was al brake) haer jonge
Broetsel noch daer mede niet en soude versmaedt zyn /
na dien sy te midf wegen so wel bewaert en beschermt
zyn/beter dan aen de kanten van de korve. Ten anderen

om datse den Honich te gemakliker van boven neder moghen stozten/ om malkanderen te boeden ende te onderhouden. Ten derden: om datse by den anderen mogen blijven om malkanderen in de Winter te verwarmen en des Somer tijts haer werck uyt te broeden.

C. Cluf. Hoe is dan't werk van Was en haer wooninge gestelt? T. Cluf. Het Was wert van boven neder waerts ghebracht/ hanghende recht nebens den anderen / en wercken ook niet meer als sy weten datse soude mogenullen. C. Cl. Zijn de kamerkens of Cellekens niet even groot? T. Cluf. Neense: de kamerkens sijn so lang als de Bpen/ en der broet-Bpen/ ende koningen na advenant. C. Cluf. Hoe zijn de kamerkens van den Honich ende Neck gemaect. T. Cluf. Ongelyck / achter in de korf zynse langer als te midswegen. Den Koning heeft dat wel geordineert/ datter in de korf geen plaetse ledig en blijve. C. Cluf. Dees kamerkens hoe zijn sy ghestelt ofte ghemaeckt? T. Cluf. Sy zijn aen weder zijden even gelijk Cellekens in ses hoeken verdeckt/ rechts tegens den anderen/ in drie hoeken in den bodem (welk het middelschot is van 't werk) van elck kamerken te sien/ seer dun en subtyl gemaect / en seer konfich in goeder ordonnantie. C. Cluf. Hoe konnen sy tot malkanderen komen / na dien het werk so recht neer gaet ende geen plaetse ledich en blijve / oft sy moeten nootsakelik van boven nederwaerts / en soo wederom van onderen opwaerts klimmen/om also by den anderen te geraken?

T. Cluf. Sy maken ronde gaten in 't werk om also by malkanderen te komen. C. Cluf. Waer staen des Konings kamerkens? T. Cluf. Des Konings kamerkens werden altoos op 't eynde of aen de kanten en oock beneden in 't hangen voort werk gemaect. C. Cluf. Waerom niet onder 't kleyn werk met de kleyne Buekens?

T. Cluf. Om drierlepe oorsaken: te eersten om datmen de koningen niet eerder van doen en heeft dan op't lest als de Koning gereetschap begint te make van groot werk tot Broet-bpen/ 't welk gemeenlik voort heen ges

maekt wert: ten anderen/ om dat hy sterker soude zijn/ eer hy swermt/ daerom zijn de klepne en groo e broet-
 Spen eerder gemaeht dan de koningen: ten derden om dat sy con som hem hangende, te beter soude moge wylt
 broeden. C. Cluf. Is des konincks kamerken niet gelijck d'andere ses-hoekig? T. Cluf. Neent; maer roont langhwerpig na het maeksel van de koningen. C. Cl. Wert hy mede toeghesegelt ghelijck d'andere Spen? T. Cluf. Ja hy C. Cluf. Hoe langh lye het eer hy daer wylt komt/ als hy also gesloten is? T. Cluf. Omtrent acht dagen/ daer na so ist dat dan gemeynlijk de oude koning wil swermen/ ende omtrent seven ofte acht dagen daer na / so beginnen de jonge koninghen haer te laten horen / en een ofte twee daghen daer nae / beginnen sy te swermen/ voorts de reste vier ofte vijf dagen daer na.

C. Cluf. Om op onse propooste te komen/ na dien ghy my so veel van des koninck kamerkens hebt vertelt/ so moet ick noch vragen: breeckt haer werck niet/ als men die van d'ene plaets in d'andere vervoert? T. Cl. Ja 't / maer den Meester moet daer in voorzien / ende sullen hier na breder daer van spreken/ als wy komen te handelen vant Gouvernement dat den Meester of Spenhouder daer ober hebben moet/ ende sullen voorts gaen om te verklaren/ waer dat sy den Honig en Beck meest laten. C. Cluf. Dat behaeght my seer wel. Waer laten sy dan den Honig en Beck / in wat hoeken van de korf aldermeest? hoewel ghy seght datse den Honigh boven en achter in de korf dragen. T. Cluf. 't Is waer dat sy den Honig boven/ achter/ oock beneden en te mitsweggen dragen/ dan den Honigh bindt meest boven/ achter en onder in den korf; men haelt oock wylt een korf somtijts tweederley oft drierley Honig/ maer gemeynlik is de schoonste achter / oock wel boven en beneden mede. Den Beck bindt meest te mitswegghen ende oock vooraen in de korf/ ende aler datse den Honigh brengen ter plaetsen hier voor verhaelt / soo wert haer geboden dat sy dien gehaelde Honig vooraen in de korf sullen dragen/

gen/ om dat de Byen so veel te geringer ofte haestiger wederom sullen upblijgen om meer in te halen/ want sy anders te veele tijts souden verliezen/ om die ter eerster instantie boven ende achter in de Korf te dragen.

C. Cluf. Siet toch eens hoe voorzichtig dat den Koning hier mede omgaet. Maer waerom doense den Honigh niet onder malkanderen / na dieu sy den Honigh upt veelderlye gebloemten halen? T. Cluf. Aristot. seyt lib. 9. cap. 40. dat de Byen 't gebruik hebben / datse begeeren maer upt eender en niet veelderlye gebloemten teffens/ maer elck bysonder te halen / ghelyck van Diole tot Diole te vliegen / noch sullen gheen anderen bezoeken/ tot datse dien Honigh sullen ingezacht hebben en wederom komen/ &c. Hier upt blyekt immers datse niet en willen het een onder 't ander in hare borsten mengen om also t'huys te dragen/ also ook mede so bintme elck in goeder ordonmantie bysonder afgescheiden. C. Cluf. Ghy segt datse den gehaelden Honigh boog aen in de Korf dragen om te haestiger wederom upt te vliegen ende om tijdt te winnen: konnen die ingeblibene Byen sulcx wel weten upt wat gebloemten den Honigh gehaelt is/ en dat sy dan die brengen ter plaetsen daerse behoort? T. Cl. Ja sy/ vandat een Bye een kleyn gewormte is/ so is 't oock van seer stercken reuck/ so dat ick achte geen Creaturen ter werelt te zijn die verder of stercker riecken konnen als een Bye/ daerom weten sy dien Honigh te riecken ende elck op zijn plaetse te brengen. C. Cluf. Wat reden kondy daer van geven?

T. Cluf. Dat vernemen de Byen-houders wel als sy eenigen Honich upt hun Korven swijden of korten / datse op de locht van den Honig wel de lengte van een duysent treden haren afgehaelden Honigh konnen vinden/ 't welk my selvs gebeurt is. Ben ook besig geweest met Honig te koken ober 't byer/ dat de Byen quamē gebloegen de Schoue in van boven nederwaerts/ ende hengelende om den Honig/ gelyck de Vliegen om de Kaerse/ dat sy daer al siedende in vielen en verzoncken.

C. Cluf.

C. Cluf. Het is te verwonderen van dat kleyn geselschap dat 't so sterck van reuck is / dan om ons propoosie te vervolgen van den Honig: Wanneer doet hy dan den Honig brengen ter plaetse daer hy behoort? T. Cluf. Des avonts als de Sonne ondergegaen is. C. Cluf. Rusten sy dan niet des nachts / gelijk andere Creaturen? T. Cluf. Ja sy / dan 't werck moet in 't halen van den Honich ende Bpen-broodt eerst afghedaen zijn / a s dan moghen sy een luttel tijds rusten / maer immers niet veel / insonderhepdt als daer veel Honichs valt / ende sehoon weder is. Hoe wel den Poët het selfde met dese woorzen seyt.

*Omnibus una quies operum : labor omnibus unus,
 Manè ruunt portis : nusquam mora : rursus easdem
 Vesper ubi è pastu tandem decedere campis
 Admonuit : tum lecta petunt : tum corpora curant.
 Fit sonitus : missantque oras, & limina circum
 Post, vidi jam thalamis se composuere siletur
 In noctem, fessosque sopor suus occupat artus:*

Dat is:

Sy wercken even veel, al even veel sy rusten,
 Sy vallen smorgensvroeg ter poorten uyt met lusten,
 En weyden daer so lang, tot dat des avonts uyr
 Vermaent te laten 't velt, en keeren na haer Schuyr,
 Dan nemen sy 's lijfs noot, en een geliuys sy maken,
 En mommelen te saem, rontsom binnen haer daken,
 Daer na nemen sy rust, en swijgen al den nacht,
 Dan geeft de soete slaep haer moede leden kracht.

C. Cluf. Alst quaet weder is wat doen sy dan? T. Cluf. Dan zijn sy besigh met haer broedsel uyt te broeden.
 C. Cluf. Hoe weet ghy dit dat de Bpen den ingebrachten Honigh des nachts wegh halen?

T. Cluf. Dat siet men des avonts en des morgghens / dan suldy bevinden in 't omkeren van de Korf / dat se alle den ingehaelden Honigh des morgghens boven ende op
 sijn

sijn behooylijke plaetse sullen ghebracht hebben.

C. Cluf. Waerom den **Beck** te midden en niet boven/ achter / ofte beneden? T. Cl. Om datmen die niet vā bobē stozten kan gelijken den **Honig** doet / en is haer lieden so veel te naerder te halen om des **Winters** af te leven / en ook om datse deur 't **Veer** halen niet en souden ver- koutwen. C. Cluf. Van welke plaetse begint hy eerst zijn **Spijs-kamer** te ontginnen om af te leven? T. Cluf. Van onderen / om dat hem zijn **Cresfooz** in de **Winter** soude so veel te naerder zijn / om niet te verkoutwen / (als vozen geseyt is) daer na van achter / op 't leste van boven. C. Cl. **W**est den **Koning** dan sulcken ordonnancien / dat hy dit alles op haer plaetsen ordineert? T. Cluf. Ja hy: hy ordi- neert dat de **Honich** en den **Beck** meest van den anderen ghescheyden is / in bysondere **Kamerkens** / niet onder malkanderen vermengi / so dat zijn werck so gelijck staet / of hangt boven en ter zijden in de **Kozf** gevesticht / aen de spijten ofte stocken die in de **Kozf** doozsteken zijn / om dat het **Was** en ander werck deur de s waerte niet upt en valle ende in stukken breecken soude. C. Cluf. Wat raet weet den **Koning** alst eenquaet jaer is / datter niet veel te krijgen en is / van **Honigen Beck** om af te leven? T. Cluf. Den **Koning** ordonneert dan dat hy veel **Bpen** gaet makē / om dat den hoop des te meerder soude wo- den / om veel te vergaderen / want hoese sterker van **Bpē** zijn / hoe dat sy meer in bzingen. C. Cluf. **Konden** alsul- ke menichte dan wel ober winteren. T. Cluf. **Neen**: ten ware dat den **Kozf** waer genoegh waer: want al ist dat- ter veel **Bpen** zijn / so blijvender dickmael dooz stozm en slachregen veel in 't velt / daerom en isset dē meester geen profijt alsulke **Kozven** ober te houden / ten ware dat hy daer inne voorszage / gelijck wy na sullen verklaren.

C. Cluf. Gaet hy oock broet-**Bpen** maken / als hy in een nieuw **Kozf** gescheyt is? T. Cl. Ja hy: en dat daerom gelijck wy vozen verhaelt hebbē / om datse 't jonge broet- sel upt broeden souden / de wijle datter den meesten **W- nigh** te halen is. C. Cluf. Als daer nu by quade **Somer** wey-

wepnigh te krijgen is / wat gaense dan met haer lieden
 maken / na dien sy niet anders en doen gelijk de slams-
 pampers plegen die hare middelen onnuttelick verdoen
 ende vertceren. T. Clut. Soo haest als den Koningh
 vermerkt / datter niet meer in en komt oft int belt te ha-
 len en is / so ordineert hy terstont datmen de broet-Bpen
 sal dooden / en ten Korven upt dragen. C. Cluf. Konnen
 de klepne Bpen de groote overwinnen / nae dien sy ster-
 ker int vliegen zijn dan de klepne? T. Clut. Jae sy op dese
 wyse / de Koningh doet de broet-Bpen vergaren be-
 nedon op den bodem in den hoek van den kof / en als
 sy dan also by den anderen zijn / soo gebiet hy zyn klepne
 Bpekens / dat sy gelijcker-handt sullen aenvallen op de
 groote broet-Bpen / en haer also vernielen. C. Cluf. Hoe
 kan dat geschieden / in welker voegen? T. Clut. De ko-
 ningh gebiet dat 5. ofte 6. Bpen op een broet-Bpe sullē
 vallen en aentasten / ende alsoo ombzenghen.

C. Cluf. Bzengen sy die om niet haer Angelkens?

T. Clut. Neen sy: maer een yder treckt aen de vleugel-
 kens ende beenkens / ende makense soo moede en mat
 datse daer van kreupel en lam werden / ende en konnen
 voortē aen niet meer vliegen / ende sterben also.

C. Cluf. Waerom en gebzucken sy het Angelken niet
 om haer terstont te dooden? T. Clut. Om dat zy 't niet en
 ghebzucken dan ter noot / alsoo wanneer sy haer leven
 voort hare Koningh willen wagen. C. Cluf. Wat maken
 sy dan met de doode broet-Bpen? T. Clut. Sy dragense
 ten korve upt: gelijk *Alianus* lib. 5. c. 49 getuygt. Daer
 hy seyt: De Swaluwen ende Bpen dragen hūn dooden
 upt haer nesten / want daer mach (als boozen) niet ont-
 kennens in de korven wesen. C. Cluf. Schijnt dat niet een
 groote tyranie te wesen van den Koningh en de klep-
 nē Bpen / na dien zy van hen ook gemackt ende voortē
 gekomen zijn / en oock diensien van haer gehat hebben /
 dat hy die so doet ombzengen? T. Clut. De Koningh is
 haer wel so genadigh als de onvolmaekte Bpen / na die
 sy ook ten korve uptgedragen werden sonder te dooden /

⁊ welk ik selfs besogt hebbe / te weten aldus: Ik raeyte
4. of 5. van de onvolmaecte Bpckens / welke liepen
langs d'aerde / en settese aen d'ingangen van de Korbe /
maer sp keerden altoos te rugge sonder te willen intre-
den. C. Cluf. Waerom en wilden zy niet in treden?

T. Cluf. Om dat zy haeren Koningh ghehoorszamt
waren. Also oock mede met de bzoet-Byen / souder alsoo
in dier boegen niet wel met het luye gedrocht toe gaen?
te weten: als de Koning haer gebiet achter te blijven op
den hals / en komende boven het bannissment in zyn
Koninkryck dat sy daer mede des Koninghs straffe on-
derworpen zyn. Anders en souden sy niet gedoodt wer-
den: want met het bannen geeft de Koning te kennen /
dat sy voortz aen sullen soecken en rapen haer kost uyt
het velt / gelijk de klepne Byen moeten doen.

C. Cluf. Sonder twyffel ten geschiet niet te vergeefs:
Ik moet noch al vraghen: als nu dese luye ledige Honich-
dieven aldus omgebracht zyn / wat gaet hy dan voortz
maken / en ordonneren? T. Cluf. So ordonneert hy datse
alles wat gevult is van Honich sullen toe zegelen / ende
als den noot epscht, sullen gebrupcken. C. Cluf. Hoe ge-
schiet dat? T. Cluf. Dat geschiet also dat den Koningh
rontsom gaet over haer werck en lichamen / en besich-
ticht alles watter van noode is / tegens de houden win-
ter, of daer pet noch soude moge gebzek wesen / of sy oock
naerstich zyn in haren opgeleypden dienst / Ic. ende doet
alsoo den Honich toefegelen / behalven dat zy noch da-
ghelick inbrenghen. C. Cluf. Waer af leven zy dan / nae
dien haer Honich also in tijts toever segelt is?

T. Cluf. Haer wert geboden te leven / vant gene dat zy
mogen halen de wijze datter noch wat te krygen is / en
hy maniere van sprecken / gelijk een Vader des huys ge-
sing / zyn huysinghe versorgt alles wat dat hy in zyn
huysinghe same in de Winter soude behoeven: soo ist oock
te verstaen met dese klepne huys houdende Bpckens.

C. Cluf. Dintmen niet wel veel kreupel Bpckens of
die pet gebzek hebben aen haer lichamen? T. Cluf. Ja
seer

seer veel: men vint die een pootken/bleugelken/somtijden alle bleugelkens/ ende andere leden gebreck hebben. C. Cluf. Wat is haer werck? T. Cluf. Sy werken niet/ ende daerom werden sy ten Korbe uyt gedragen. C. Cluf. Waer werde sy niet gedoot gelijken de broet-Bren doet? T. Cluf. Neense: Waer de Coning is over de kreupelen en onvolmaecte Brehens soo goet / dat hy die niet doet dooden: dan hy doetse (als voozen) ten Korbe uyt dragen / op dat sy haren kost mogen rapen.

C. Cluf. Wanneer geschiet dat? T. Cluf. Alst schoon weder is aldermeest / om datmen by quaet weder qua-lick Honighkan soecken / 't welck de Coning also door zijn wijs heyt ordineert. C. Cluf. So hoor ick wel en mag in des Coninghs Hof niet onvolmaects wesen / of het moet dienstelick en nuttelik zijn / nochtans sietmen wel zenige Bren t'hups komen met gequetste bleugelkens gescheurt / en aen de eynden weynig gebroken / konnen die noch al vooz volmaectt passeren? T. Cluf. Ja sy: so lang als sy komen te velst vliegen / blijven sy volmaectt by den Coning. C. Cluf. Waer af zijn de bleugelkens so gescheurt of gebroken? T. Cluf. Dat komt also wanneer sy in den Somer vliegen op Distel-bloemen (gelijk wy geseyt hebben) die vol Doozen zijn / en als de Bpe onder de Distelen geraecht zijn / soo komt het dat sy vliegende met haer bleugelkens de scharpe Doozen geraeken / en alsoo breken ipse allenskens (gelijk haer bleugelkens dun en teer zijn) in stukken / ende komen alsoo t'hups / gelijk oock Virgilius wil seggen / hun vleugelkens te breken tusschen de reu der klippen ofte herde stenen / daer hy seyt in Georgicis:

Sape etiam duvis errando in cotibus alas

Attrivere: &c.

Dat is te seggen:

Die haer vleugelkens teer, in de Klippen sy breken
Tusschen vliegende seer, blijven loo wel verstekten.

C. Cluf. Ghy hebt my aldus vele vertelt van de goede
ho

Coningen en haer regeringe / wilt my nu voorts ver-
klaren van de quade Coningen / ende hare regeringe.

Het achtste Capittel.

Van de quade Coningen en zijn geselschap.

T. Clut.

Des lank hebbe wy gesproken van de goede Conin-
gen en sijn heerlijcke regeeringe. Ik sal u nu gaen
ontdecken van de schadelicke ende quade Coningen.

C. Cluf. Soo doet: want my verlanght om 't selde te
weten / wat is het vooz een Coning / waer aen sou'd' men
hem konnen kennen? T. Clut. Men sijn werken gelijk wy
verhaelt hebben. C. Cluf. Nae die n hy in sijn wesen ende
satsoen den goeden Coning so gelijk is / ende men hem
anders niet kennen en kan dan aen sijn werck dat hy
doet maken: Hoe ist dat men hem dan sal kennen?

T. Clut. Men mach hem kennē in drierley wyse / ten
eersten: Men sal den kofz besien als hy seshien of twint-
tigh dagen gestaen heeft / oft sijn werck of Cellekens in
goeder ordonmantie beneffens den anderen. (gelijk het
werck van de goede Coningen) scaen: somen bevint dat
sijn werck niet gelijk of effen staet / ist een tepcken van
een quade Coningh: ten anderen suldy bemercken of de
Cellekens gelijk scaen / ende so ghy bevint dat groote en
klepne Cellekens sonder ordonmantie onder malhande-
ren gemaekt zijn / is ook een tepcken van een quade Co-
nink: ten derden / suldy een suik werck upsinjden / en be-
sien nae sijn ingeloyde zaet: ist dat ghy nu vint twee of
drie zadekens in een Celleken / is mede een tepcken van
een quade Coning. C. Cluf. Doet dan dese Coning niet
goets om Honig en diergelijcke probisie te doen vooz den
Winter gelijk de goede Coningen? T. Clut. Neen hy / dan
doen rechte maer so veel vergaten / dat hy passelik ver-
teren mach in den Somer. C. Cluf. Wat doet hy dan / is
hy niet besich in den kofz? T. Clut. Ja hy wel / maer met
en geschikte broet-Bpen / en om andere Bpekens te ver-
drucken en broet-Bpen op te hoeden. C. Cluf. Sijn dan
E
sijn

zijn klepne Bpckens ook so genatuert gelijk de Conin-
gen of broet-Bpen? T. Clut. Sp zijn also wel Bpen als
de goede Bpen behooren/ maer om dat sp onder een als
sulken Konink zijn gekomen/ so moeten sp hem gehoor-
samen C. Clul. Bzingen de klepne Bpen dan geen
Bonichinne / daer van sp leven? T. Clut. Jae sp / dan
sp slaven onder hem / en hebben gants geen boosfant
van hem. C. Clul. Hoe weet gy dat/ wat redenen suldy
my daer van geben? T. Cl. Bp alsulcke tepckenen kon-
dpt weten/ dat het getal van de klepne seer vermindert/
ende de broet-Bpen seer vermeerderen / ter contrarie
van d'anderen. C. Clul. Hoe: wordense dan gedoot van
de broet-Bpen? T. Clut. Meense: Maer wat de klepne
mogen inbzingen dat wort terstont verteert / en werck-
ken haer seiden doot / daer niet aen en is te twijfelen /
om dat men siet 't getal verminderen. C. Cl. So hoor ick
wel hout hy meer van sijn broet-Bpen dan van de klep-
ne Bpen die hem nochtans de meeste profijt in bzingē.

T. Cl. Den Coning met sijn geselschap is te vergelij-
ken/ by de bronckaerts ende dobbelaers / die 't al dooz
bzinghen wat sp hebben / ende laten Wijfen Kinderen
gebrck lijden / so dat sp ten laetsten komen tot grooten
armoede. C. Clul. Wat raet is daer toe / kanmen daer
niet in voorzien. T. Clut. Men kan die Coning dooden
ende de Bpen onder een ander Coningh bzingen/ daer
van wy noch spreken sullen / hoe men daer mede sal
handelen. C. Clul. Is dan het werck dat sp getwocht
hebben/ gants bedorven en niet? T. Clut. Jae 't: ten is
niet mit dan om upt de korf te breecken / en andere Bp-
en of Swermen daer in te vergaren. C. Clul. Oft saeck
waer / dat den Meester 't selfde niet en wist / hoe soude
den Koning in 't eynde varen? T. Clut. Sterven niet al
sijn volck tegens den Winter/ ende daer mede waer zijn
regeringe upt ende te niet / gelijk men gemeynlik seyt:
dat strenge Rechters of Crannen selden lank regeren.

C. Clul. Daerom isset goet/ eenen goeden meester en-
de toesiender te hebben over zijn Bpe-stallen/ die goede
ken-

kennisse daer van hebbe / ten eynde / dat hy die al te niet
 visiteert / of daer niets gebrek is / en sijn Sprekens niet
 en vergaen deur eenighe versumpniffe ende andere on-
 achtfaemheyt / ende is ons genoeg dat wy van de qua-
 de koningen hebben gehandelt / en sult gelieven te ver-
 tellen wat deuchden de klepne Byen over haer hebben /
 ende meer andere goede wercken. T. Clut. Dat wil ick
 gaerne doen: dan wy sullen oock spreken van de getrou-
 wicheyt / naersticheyt / behulp / ende meer andere nota-
 bele stucken / dien sy haren Koning bewijsen.

Het negenfte Capittel.

Van de Deugt / liefde / getrouwicheyt / naer-
 stigheyt / behulp / en meer andere notabele stucken /
 dien sy haren Koning en malkanderen bewijsen.
 C. Clut.

Ghy hebt my soo veel vertelt van de Koningen ende
 hare wercken / Ick soude gaerne weten / hoe hen
 die klepne Byen dragen tegens haren Coning / of sy oock
 hem dienen / cereu / en andere datelicke deuchden bewij-
 sen / gelijk ons Plinius , Columella , en meer andere oude
 Schryvers daer van getuygen / en geschreven hebben.

T. Clut. Het is secker en gewis dat al sulcke klepne
 Creaturen ons voorschryften zijn / leerende hoe wy ons
 tegens onse Ouders en Overicheden hebben te dragen
 en te ghyten / in saken als sy in noden sijn. Item van de
 liefde / getrouwicheyt / vziendelicheyt / behulp / en meer
 andere / waerdig om te aemerken. C. Clut. Ghy segt de
 waerheyt / so veer het sulcx is / soude gaerne daer wat
 beschreys van hebben / liebe en laet het u niet verdzieten /
 Ick hebbe voorwaer lust om 't selfde te weten.

T. C. Ick salt u seggen wat ick selber van haer gesien
 ende gespeurt hebbe. Het is my eens ghebeurt / wesende
 tot Delft in mijnen Hof / daer ik quam op een voormid-
 dag / ende de Sonne schein seer heet / so datter een ko-
 ningh begoste te swermen daer ick op gewacht hadde /
 soo ghebeurdet dat hy nu int swermen niet wel en kon-

de bliegen/ mogelijk dat sy hem te seer hebben op 't lijf
 gehangen/ so ick daer na merckte: als sy nu upt waren/
 so en vernamen sy haer Coning niet. Ick dit siende dat
 sy weder op haer kofz vlogen/ daer sy uptgekomen wa-
 ren/ en so ick wel toesie/ so vinde ick den Coningh booz
 aen den kofz neder op der aerden gevallen/ by hem heb-
 bende vier of vijf Spekens/ dewelcke ick met sijn Spe-
 kens heb opgenomen met mijn handt / ende houdende
 die in mijn hant/ soo was ick begeerich om te sien wat
 dat sy hem al doen souden / of sy hem oock sulcken eere
 souden bewisen / als ick wel van haer gehoozt hadde:
 so bevant ick/ dat sy met haer vier of vijf Byen sulcken
 eere/ liefde en deucht bewesen / datmen 't nauwlicx sou-
 de geloven. C. Clui. Wat eere/ liefde en deucht bewe-
 sen sy hem? T. Clut. Sy presenteerden haer becxkens
 t' sijn waerts/ hem biedende van den Koningh upt hare
 borsten/ 't welck hy oock nam / andere liepen over sijn
 lijf gints en weder/ achter en booz/ hem supberende van
 stof/ also hy op d'aerde was gevallen: sommige hielen
 hen dicht aen sijn lijf / en bewesen hem vrientichap / in
 maniere of sy hem gekust hadden/ en waer dat hy ginck
 in mijn hant/ daer waren sy hem altoos ontrent / ende
 bleven gestadigh by hem/ en wilden hem niet verlaten/
 en als ick een wijle mijn tijtkoztinghe daer mede gehad
 hadde/ so ben ick ten laetsten gegaen by de kofz / daer
 hy uptgekomen was / en besach wat de ander Byen
 hem booz eere bewisen souden / soo bevant ick/ dat sy
 hem oock allulcken eere en liefde bewesen / gelijk de
 voorgaende gedaen hadden / en bleven hem eventwel
 by/ en ten laetsten heb ick hem booz aen den inganch ge-
 bracht/ en is also met sijn getrouwe Spekens voort in-
 gegaen. Dit is dat ick van haer ter eerster instantie ge-
 sien hebbe. C. Clui. Ick dachte dat sy hem altoos vast
 aen sijn lijf hingen/ als sy uptvloghen om te swermen.
 T. Clut. Neen/ int bliegen en kan sulcx niet geschieden/
 of hy moet noot sakelick op d'aerde vallen / gheleijck ick
 niet en twyfel/ of het is met dien koning/ daer wy van
 ge-

gesproken hebben/ also/ ofte op alsulcker wijze geschiet.

C. Cluf. 't Schijnt in onsen oogen seer vreemt te zijn/ datmen daer af vertelt/ ende bemerkte (volgens u vertellinge) dat sulcx waerachtig is / gelijk den bermaerden Poët wel te recht mach schrijven :

———— Regem non sic *Aegyptus*, & *ingens*
Lydia, nec *populi Parthorum*, aut *Medus Hydassæ*
Observant rege incolumi mens omnibus una est.
Amisso rupere fidem : construdque mella
Diripuere ipsa, & cratres solvere favorum.
Ille operum custos : illum admirantur : & omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes
Et saepe attollunt humeris : & corpora bello
Objectant : pulchramque petunt per vulnera mortem.

Dat is te seggen :

De Egytenaren, noch groot Lydia, even,
 Met het Volck der Parthen, en oock Meden daer neven,
 En achten haer Koning niet so als dese doen :
 Want so lang als hy leeft, in sijn Koninck-huys koen,
 Blijven gehoorfaemlick : maer den Koning verloren,
 Breken den eendracht self, en al 't goet sy versmoren,
 Oock ruyten, roven den vergaerden Honig foet,
 En breken de sicheytfels der Honich-raten goet :
 Want hy (de Koninck) is beschermer haerder wercken :
 Op hem sy al t'samen acht nemen ende mercken,
 Omcingelende hem met een dicht gesnor altoos,
 Met menichte sy staen om hem, heffend' hen seer loos
 Op haer schouderen, om hooge oock seer heerlick.
 Setten 't leven voor hem, door de doots-wonden eerlick.

T. Cl. Ter contrarie kondyn bemerkten als se een Coning om willen brengen / dat ick oock in mijn hant in gelijcke maniere hebbe gesien / hoe sy hem ombrachte. C. Cl. Hoe geschiede dat ? T. Clut Het geschiede op de selfde wise / gelijk van de Zoet-byen vertelt is geweest. C. Cl. Wilt

hoofts vertellen han hare getrouwicheyt dien sy haren
 Koningh bewijzen. T. Clut. Sy zijn haren Koningh soo
 getrou/ dat sy tot inder doot by hem blijven/ ende sullen
 hem niet begeben/ noch van koude laten versijben ende
 van hongher laten vergaen/ ende sullen liever met hem
 sterben eer zy hem souden verlaten/ gelijk het gebeurt
 ende men bevonden heeft dat sy by nae alle vergaen zijn
 van hunger/ dat alleenlik den Koning met seer weynig
 Bpen zijn overgebleven. Sy sitten des Wintertijts als
 so stijf ende stillekens om den Koning/ ten eynde hy niet
 van koude en soude vergaen/ 't welck dickmaels gebeurt
 als sy seer swak van Bpen sijn/ want hoe meerder Bpe/
 hoe dat sy meerder warmte by brengen. Om noch naer=
 der getrouwicheyt van haer te weten/ is 't eens gebeurt
 (so my waerachtig verhaelt is/ van eenige geloofwaer=
 dige mannen) in 't Land van Voorn, by den Briel, ontrent
 Oost-voorn, datter eenige Bpen-houders waren geko=
 men/ en hadden hun koxben in 't velt neder gestelt/ om
 dat se hun koxben souden vol Honichs mogen krijgen /
 ende also sy in 't velt ter neder waren gestelt/ so isser een
 Paert wepdende/ gekomen ontrent dees Bpen/ ende is
 van twee ofte drie Bpen gesteecken geworden/ 't Paert
 voelende dat steecken / heeft beginnen te springhen/ en
 heeft dooz sijn springeneen koxf met Bpen omgeslagen.
 Ter stont daer naer zijn de Bpen uytgeblighen nae het
 Paert/ en hebben 't so seer gesteecken ende na gejaecht/
 dat het bysinich langs 't velt is gelopen / ja so seer dat
 het ten laetsten is neder gheballen ende doot ghebleven.
 C. Clut. Dat is wel gelooflick: want men vint dierge=
 lijke Historien af beschreven: gelijk Aristoteles lib. 9. cap.
 40. getuycht: Maer de Bpen die dit Paert also staken
 met hare Angelkens/ hoe zijn sy gebaren? T. Clut. Die
 zijn booz haren Koning gestorven: want also hare koxf
 om werde geslagen van 't Paert / soo waren zy op haer
 hoedz/ om booz haren Koning te bechten. C. Clut. Moes=
 ten sy dan sterben/ als sy booz haren Koning gebochtet
 hebben? T. Clut. Ja sy alle die hun Angelken in 't stecken
 heb=

hebben verlozen/ die moeten sterben/ ende ten ghebruyck niet dat eenige Byen pemant sieken sonder 't Angeliken te verliesen: want daer en mach (als voozen) in de korf niet zijn/ ofte het moet volmaecht wesen. C. Cluf. Men mach geen meerder liefde ende ghetrouwicheyt bewijfen dan 't leven vooz zijn koning te setten/ en dat te verliesen. T. Cluf. Dat meer is/ sy verwecken malckanderen tot liefde/ ende eenighepdt/ gelyck Virgilius seyt.

C. Cluf. Hebben sy dan nimmermeer strydt/ ofte oneenicheyt in hare korven? T. Cluf. Neen sy soo lang als zy haren Coning hebben/ soo en valt daer geen twist ofte oneenicheyt: maer werden langhs so meerder vziendelic-ker ende behuipelic-ker d'een tegens d'anderen.

C. Cluf. Hoe weet ghy dat? T. Cluf. By dat d'een en den anderen den Honigh uit haere borsten 't suggen geben/ daer by blyckt immer de liefde ende ghetrouwicheyt d'een tegens den anderen. C. Cluf. Ick hoorze nochtans dat sy wel eenen grooten strydt hebben teghens den anderen. T. Cluf. Dat en komt van haer selfs weghen niet/ maer van de Rovers die hun Honig willen roven/ dan is het gevecht seer groot/ so dat ter veel om hals komen. C. Cluf. Alffer dan geenen strydt/ als men de korven wiffelt/ dat men d'eene korf in d'ander's plaetse stelt?

T. Cluf. Ja vspelik: maer dat en syn geen rovende Byen.

C. Cluf. Immer's komen zy onder anderen / daer zy niet en behoren/ hoe accorderen sy doch? T. Cluf. Zy accorderen terstont / soo geringe als den koningh ende de Bykens selfs vernemen dat sy haer dienste aanbieden/ namelijk/ met Honich die zy in hare borsten hebben/ oock met het gene dat sy in brengen/ van Was/ Byen-broot/ ende diergelycke diensten meer. C. Cluf. Konnen zy haer terstont onder een ander Coning begeven/ nadien sy wel sien dat de Byen van haerder geselschap niet en zijn?

T. Cl. Niet seer wel: maer alffer van de andere Byen so veel te meer daer op vallē/ so gaen sy allenskens innewaerts. C. Cluf. Konnen zy haer korf niet soecken / toc dat zy van haren geselschap vinden? T. Cluf. Sy souden

haer Korf wel binden/waert datter geen meerder Korbē stonden. C. Clut. Waerom dat? T. Clut. Om dat sy vresen van anderen omgebracht te worden/daerom soo houden sy haer plaetse of vluchte daer sy uyt bliegen.

C. Cl. Ick soude gaerne weten/waerom dat zy maer een plaetse houden/ om uyt te bliegen?

T. Clut. Om dat sy daer eerst gestelt zijn geweest.

C. Clut. Oft ghy de Korven op een ander plaetse stelde / souden dan de Bpen evenwel haer eerste plaetse houden om uyt ende t'hups te blieghen? T. Clut. Jae sy meest alle. C. Cl. So hoor ick wel/dat sy liever sijn in plaetsen daer sy voor heen zijn ghestelt geweest/dan dat sy haer onder anderen souden moeten begeben. Want sy liever met hare Koning (na u woorden) souden dulden en dooghen / dan dat sy haer onder anderen souden moeten begheben. T. Clut. Liever sullen sy sterben (als vozen) dan dat sy hem souden verlaten. C. Cl. Hebben sy malkanderen wel lief/ als sy by andere Bpen op weemde korven komen? T. Cl. Ja sy/ so verre als elk by sijn Korf wil blijven/om niet te roben/anderz so souden sy om den hals komen/ obernits elk gaerne sijn rijk beschermt: Maer in 't velt ofte in de hoben zijnde/ sullen nimmermeer strijden ofte bechten. C. Clut. Waer aen kondt my bewijzen / datse malkanderen niet en sullen misdoen/ als sy in 't velt ofte in de Hoben zijn?

T. Cl. By tweederlepe oorsaken: ten eersten/dat het velt haer gemeen is: ten anderen dat elk met het vergaderen haers opgeleyden dienst/ genoeg te doen heeft/ soo dat het aldaer op 't velt niet en past te bechten/ of te strijden.

C. Clut. 't Schijnt wel wat gelooslich te zijn/dan ik hadde gaerne breder bewijs. T. C. Ik hebber op gelet in den Hove dat ik in de Peonie-bloemen/ Del-bloemen/ Roosē ende meer andere gebloemten wel somtijden hebbe gebonden 8. ofte 10. Spiekens in eenen Bloem/en dat elck eben naerstich is geweest/om den Honig ofte Weck daer uyt te halen / ende en hebbe noyt konnen bevinden/dat sy malkanderen yet leets ghedaen hebben. C. Clut. Dat mogen

mogen wel Byen upt eender korven gheweest zijn / die malkanderen kennen / ende dat sy daerom gheen vpant aen den anderen zijn gheweest. T. Clut. Dat en kan niet geschieden / nademael de Byen upt hun korven elck sijns weechs blicht / ende en houden geen siterock met paren ofte met ses ofte seven Byen ghelijck op eenen bloem te vliegen. C. Cl. So isse dan (hooz ick wel) datse malkanderen in 't belt als dan geen vpant zijn: maer waer blijft de liefde / die sy drazen tegens haren naeste in manier van spreken? T. Clut. De liefde die by haer is / die is seer groot / ende waer te wenschen van Godt dat sulcks onder ons mochte gespeunt worden: maer eplacen 't is verre van ons / kondt wy malkanderen dikmaels in een lepel waters verdrucken / men souder geen emmer vol toe halen. Ick sal u hier gaen vertellen dat ick van haer gesien hebbe / het behoort ons vzelick int herte geprent te zijn 't gene dat ick sal verhalen. C. Cl. Men sepreer veel af maer ick en hebt niet gesien / daerom kan ickt qualicken ghelooften: doch wilt vertellen / wat ghy van haer liefde ende meer andere deuchden gesien hebt.

T. Clut. Het is gebeurt in 't jaer 1593. int laetste van den Maert / ofte int eerste van den April / dat ick met een Porteken met ghesmolten warmen Honich in mijnen Hofgink / om sommige Bye-korven wat in te geven / te vepnde / dat zy van hunger niet en souden vergaen / en also geringe als ick haer geboedet hadde / so ben ick naer hups gegaen. Na den middagh wederom in mijnen hof komende / so vant ick een Byeken by nae verdrucken in de pot / daer den Honich in was geweest dien ick haer ingegeven hadde / alsoo als den pot met Honich noch niet ledich gemaekt was / siende dat het Byeken by nae doot ende lam gheworden was / hebbe 't selve upt den Pot in mijnder hant genomen / om 't selve te verwarmen / also 't hout weder was: daer nae ben ick een luttel voort gegaen / en vant een ander Byeken dat van den regen neder ter aerden was geslagen / op 't kruyt leggende / so heb ick dit natte koude Byeken oock in mijn hant genomen /

men/by't Bpeken dat in den Honich by na verdronken was/ ende heb die also gelijckelick verwarmt in mijner hant: de twee Bpekens nu gevoelende de warmte van mijner hant/ zijn wederom verquickt gheworden/ ende begosten (als vruaden plegen) malikanderen te kussen/ en te omhessen: nu het Bpeken dat in den Honigh hadde geleghen/was seer klam en vuyl van den Honig/het ander Bpeken dat van den regen ter aerden was geslagen/ begoft het vuyle Bpeken schoon te maecken/ van onderen/ van boven zijn lijf/ onder ende boven de vleughelkens/ ende aen alle zijn beenkens/ ende het geduyde wel langher als drie quartier van eender ure dat het schoone Bpeken het vuyle schoon maecte/en ten laetste/na dat het schoon gemaeckt was/so heeft het schoon gemaeckte Bpeken eenen grooten danckbaerheyt bewesen aen 't Bpekē dat haer nu heel schoon gemaeckt hadde/ ende heeft haer tot een danckbaerhepdt zijn verken toegekeert / en heeft upt haer borst een droppelken Honich aengeboden/het welk het ander Bpeken genomen heeft / soo veel dat het ander daer aen versadicht is geworden/ nu beyde wel schoon gemaeckt zijnde/soo heeft het eene Bpeken dat versadicht was/beginnē sijn vleugelen te beproeben/ende so isst ten laetsten wech gevlogen na sijn korf: nu 't ander Bpeken alleene zijnde/begoste oock sijn vleughelkens te beproeben / is mede na sijn korf gevlogen. Wat dunkt u is dat niet een leeringe hoor ons van liefde/ getrouwichept en danckbaerhept.

C.Cl. **O** wat groote liefde en getrouwichept is daer geweest/so dat ik sach den Honig vloeyen tusschen beyde/ dikmaels en souden de kinder en aen d'ouderz diergelijck niet bewysen/ ik laet staē aen de vzeemde gelijck als hier geschiet is van dese 2 kleyne Creatuerkēs/die nochtans vzeemt van den anderen warē. Ik moet noch wat vzaegē/ sijn dees twee Bpekens niet wel geweest upt eender korbē/ouder eenen Coning/en dat sy also terstont kennisse aen den anderen hebben gekregen? T.Cl. dat mach wel zijn/en kan oock geschieden:dan ik hebt wel gesien/
bupters

bupten de Korven/ daer twee ofte drie Biekenz by den
 anderen stonden/ op een pael ruytende/ ende dat sy mal-
 kanderen de beekens aanboden met Honich/ en dafse
 daer na noch zijn gebloghen in haer Korven elck byson-
 der. C. Cluf. Het is waerdigh om aen te merken 't gene
 dat ghy my van haer verhaelt hebt/ iset u gelegen (dat
 ick 't u niet te lang en make) wilt my doch vertellen hoe
 dat sy haer tegens hare byanden al dragen.

Het tiende Capittel.

**Van de byanden der Byen / hoese wacht
 houden tegens die hui Korven willen beroven.**

Theodorus Clutius.

Wij hebben dus langh gesproken van de liefde / en
 meer andere notabele stucken van de Byen / die
 wel waerdigh zijn om t'aenmerken : wy sullen voort-
 gaen/ en sien wat booz byanden dese Byen al over ko-
 men in den Somer/ als oock in den Winter. Daer en is
 niet aen te twyfselen/ datter niet op aerden en leeft/ of 't
 heeft sijn vyant of tegen-partye. C. Cluf. Wat zijn het
 booz byanden die dese Biekenz hebben die haer so hin-
 derlick zijn/ so in haer werck als in haer Honig/ en oock
 in haer selfs? T. Cluf. d' Oude Schryvers verhalen wel
 eenighe Byanden/ maer sy hebbender al veel meer dan
 sy beschreven hebben : waer van Virgilius eenige byan-
 den verhaelt in Georgicis met dese woorden aldus :

Absint & picci squallentia terga lacerti

Pinguibus à stabulis meropesque aliaque volucres,

Et manibus Progae pectus signata eminentis,

Omnia nam latè vastant, ipsasque volantes

Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.

Dat is te seggen :

Die seer gepleckte en schrael-rugd' Haechdissen felle,
 Vliegende Swaluwen, en loofse Spechten in alle,
 Sullen niet komen dies bedriegende beyd' stall',
 En dragens' vliegende in haer wreed nesten all',

Verblindend' metter haest dese Byen seer bloode,
 Deur quade wachten men dikwils komt in groot noode.
 C. Cluf. Welcke Voghels ende andere ghevierten van
 vbanden meer/ hebben dees Byen hier te lande?
 T. Cluf. Het zijn vogelen gelijk Spechten/ Swaluwen/
 Bincken/ Meesen/ Musschen / en meer andere: vooz
 der't zijn Kotten/ Muisen/ ook groote beesten als Bee-
 ren/ kikbofsen in de wateren/ ook Wespē en Worselen /
 by haer selfs vzoet-Byen tegen den Heest. Den Wolf
 of Tinea dat een specie van Motten is/ die spinnen met
 haer spinnegeweb haers selfs geslachten/ gelijk als sijn
 robers/ die hun Honich willen roben en stelen. Voozts
 het vupl/ kout/ nat/ windigh/ vriesend-weder/ dit zijn
 alle vbanden/ die de Bykens hinderlik zijn in hun wer-
 ken/ daer vooz dat sy gantschelick (so daer in tijts niet in
 vooz sien en woxt) te niet loopen ende vergaen.

C. Cluf. Wat Spechten meyndp/ diemen hier te lande
 vint? T. Cluf. Ja de Spechten hier te Lande eten oock
 Byen/ dan sy en zijn niet groen: Maer den Merops, A-
 pialter of Melitophago, Bellonij lib. I. Observat. cap. 9.
 seyt dat hy van koleur is gelijk een Papegaep/ weynich
 meer als onse hierlantische Steen-swaluwen / en is een
 groot verschil van de Spechten hier te lande.

C. Cluf. Konnen die vogelen hier te lande de Bykens
 oock so schadelik zijn? T. Cluf. Sy zijn haer wel schade-
 lik/ als sy door de locht vliegen te velde/ dat se in't vlie-
 gen van de Swaluwen werden gevangen en gegeten /
 voozder de Bincken/ Meesen/ en Musschen/ die vangen
 de Byen wel vooz den inganck tegens dat sy upt willen
 vliegen/ dese Vogelen en sullen noch so geen korven
 schadeloos maken/ als wel doen andere robers/ en Ho-
 nich-dieven ofte vzoet-Byen. C. Cluf. De Kotten ende
 Muisen/ wat schade doen sy ontrent de Byen?

T. Cluf. Belijk sy in onse spijs-kamers plegen te
 doen/ sy maken gaten beneden aen den korf/ en eten also
 van achteren den Honich/ sonder dat de Byen dat kon-
 nen beletten. C. Cluf. Waerom laten sy dat toe dat hun

Honigh gegeten wert van de Rotten ende Muisen ?
 T. Cl. Om dat sulcx gemeenlik inde Winter geschiet/
 daerom soo moeten sijt om de koude wille laten/ en blij-
 ven al stillekens by den anderen/ om niet te verhoudwen.
 C. Cl. De Beeren/ wat richten sy aen tegens de Bpen ?
 T. Cl. Die verfinden den Honich/ en stoten de koo-
 ven om verre/ en vernielen so den gantschen hoop van
 Bpen/ Honich/ en werck. C. Clus. De Borschen wat
 schade doen die aen de Bpen ? T. Clus. De Borschen
 wachten gemeynlick aen de kante van de grachten te-
 ghens datter eenighe Bpen komen water halen/ en sy
 zyn flux daer by/ om die te vanghen/ en in te sloeken :
 doch die konnen sonderling so geen merckeliche schade
 doen. C. Clus. Wat is en wil Tinea ofte den Wolf (een
 specie van Motten) doen ? T. Clus. Dat is eenderley ge-
 drocht van Motten/ dat by haer in de kooven groept/ en
 maekt een sulck geweb over haer kamerkens/ so dat de
 Bpen geen nutticheyt van haer wercken konnen heb-
 ben: en als nu dese Motten gelijck Wozmen in de Celle-
 kens kruppen/ so komender daer naer eenige Binders
 boortz of Papiliones, en die schieten wederom 't zaet in de
 kooven/ en het self de wert door de warmie van de Bpen
 (die by haer is) uptghebroet/ ende so komender in me-
 nichte boortz/ en soo den meester daer in niet en boort-
 siet/ so soude in 't eynde de self de qualick te verwinnen
 zyn/ ende de kooz soude deur de onachtsaemheyt (als
 voozen) bedorven worden. C. Clus. Konnen de Bpen
 selfs dat niet beletten/ dat hun werk van de Motten so
 niet en werde bedorven. T. Clus. Sy doen wel soo veel
 dat sy die (hael sonder eenig gespinne zijnde) vatten/ en
 dragense ten kooze upt/ ende latense vallen: maer als sy
 spinnen/ soo konnen de Bpen niet doen/ aengesien haer
 pootkens daer inne verwaeren/ ende werden daer over
 moedeloos. C. Clus. De Spinnen wachten oock op een
 vliegsken te vangen/ ik kan wel pepnsen so sy Bpen krij-
 ghen/ dat sy die met haer Spinne-webbe wel sullen be-
 waren. T. Clus. Sy doen oock schade met hare gespinne

in ende buyten de Kozf/ maer niet so veel als de Tinea.
 C. Cl. De Wesp en Hozsel komē die ook om te stelen?
 T. Cl. De Wesp meerder dan de Hozsel/ dā sy en konnē
 niet veel doen/ of t waer saek dat de Kozf stont ontrent
 tenige nesten/ of vergadering van Wesp en Hozselen.

C. Cluf. Dan de broet-Bpen is genoegh gesept hier
 vooz/ en is niet nodigh daer van weder te verhalen.

T. Cluf. Sullen liever voozts gaen met de roobende
 Bpen. C. Cluf. De roobende Bpen/ wat salmen daer
 af seggen? T. Cluf. Dat sy meer halen ende stelen dan
 brengen/ insonderheyt alsi teghen den Winter gaet/ en
 verby is/ dat sy beginnen upt te vliegen om pet te halen/
 want de robers dikmaels gebreck hebben / en tot dien
 eynde gebeurt 't dat sy dickmaels upt vliegen om te ro-
 ben upt ander Kozven. C. Cluf. Gebeurt dat dickmaels
 (als sy pet gebreck hebben) dat sy haer begeben om te
 roben en te stelen? T. Cluf. Altoos niet/ dan sommige die
 het roben gewoon zijn. C. Cluf. Kozven de robers wel
 in den Sommer? T. Cluf. Seer selden: ten ware datter ee-
 nige Kozven van yemant gekozt ost eenigh werck upt
 genomen waer / ende dat als dan de Bpen op de locht
 van den Honig aequamen: daerom moetmen 't self de
 doen op sekerre plaetse daer geen vlucht van Bpen is.

C. Cluf. Drees Bpen hebben voozwaer veel te lijden
 van haer byanden/ eer dat den Winter voozby is: want
 (gelijck verhaelt is) het vuypl kout nat windich vriesent
 weder oock haren Byant. T. Cluf. De Bpekens haten
 oock alle stinck en vuypligheyt/ gelijck Columella lib. 9.
 cap. 5. getuyghet/ datmen de Bpen moet wachten van
 alle vuypligheyt/ dreck/ en andere stinckende Mozassen/
 ende oock van de luecht der Crabben/ als die gebraden
 werden. Van gelijcken Plinius lib. 11. cap. 18. seyt: dat sy
 van de locht der gesodene Crabben steruen/ haten oock
 eenige menschen die een quaden asem hebben / oock al-
 le dronckarts/ en die na Bier of Wijn sincken.

C. Cluf. Waerom haten sy stinck en vuypligheyt/ en
 menschen die eenen quaden asem hebben/ ende die na
 den

den Bier ofte Wijn stincken? T. Clut. Om dat sy selver supber sonder eenige vuylichheit oft stancck zijn/en dat-ter oock niet onreyns in haer korbjen mach wesen/ gelijk 't blyckt by de vuylichheit die sy ten korbje uytbragen. Ter contrarie soo beminnen sy goeden reuck/ van gebloemten die lieflik rieken/ gelijk Rosen/ Rosemarijn/ Thymus/ en diergelijke welruykende krupden. C. Cluf. Hoe houden dees Byen toch de wacht tegens hare vyanden die haer beschadigen ofte beroven willen?

T. Clut. Sy houden de wacht vooz aen den inganck/ keerende de hoofdekens uytwaerts/ en als daer eenige vzeemde Byen op den inganck komen sitten/ soo zyn daer terstondt drie ofte vier Byekens by/ om die om te brengen. C. Cluf. Werdense terstont gedoodt?

T. Clut. Neense/maer werden seer getrocken aen de vleugelen/ende seer gequelt/ en soo sy 't niet en konnen ontvlieden/ so werden sy lam in 't eynde gemaeckt.

C. Cluf. Hondy wel sien cer hy op de korf valt/ oft een rober is of niet? T. Clut. Ja ick. C. Cluf. Hoe weet ghy dat? T. Clut. By het vliedghen/want een rober die in de korf niet en behoort/die sal henglen af en aen vlieden gestadig vooz den inganck van de korf/ sonder dat hy hem derst betrouwen/ en tenlaetsten soo waecht hy 't en komt soo in last/ 't gebeurt oock wel van 7. ofte 8. Byekens teffens te vallen op den inganck/ soo dat sy wel ten laetsten deur komen/ en wo:den so omgebragt.

C. Cluf. Als sy aldus werden omgebracht/hoe konne sy dan de korbjen berobe? T. Cl. Dat geschiet also/wanneer alster maer een Byeken t'huyjs komt met gerdofden Honig/en als de Coning en andere robende Byen dat verneme/so komense met menigte de korf overvallen/en beroven also den korf/in sulker boegen dat daer niets ober en blyft dan de bloote Byen/ die als van int leven noch zyn. C. Cluf. Hoe kan dat geschieden/na dien die van binnen veel kloeker zyn/als die van buyten komen om den Honigh te roben? T. Clut. 't Is wel waer die binnen zyn die hebben so veel met haer vyanden te doen

doen om die te dooden / dat sy den Konich niet en mogen
 bewaren / aenghesien het waer is / dat den Rober wel
 sijn meeste volck laet / daer en tusschen dat die in den
 kofz zijn verchtende / so komen die andere robers / en dra-
 gen ter wijle den Konig wech: Maer ist dat d' inwoon-
 ders heel sterck van Wpen zijn / so brengen sy die om / so
 datter niet geroost en wort: want men seyt / als meerder
 komt moet minder wijcken / also ist hier met de Wpen
 volck te verstaen. C. Cl. Maer hoe heeft hem den Coning
 al in desen sijn? T. Clut. Virgilius seyt: De Koningen die
 groot moedigh zijn, blijven in 't midden van de slag-oort,
 en sy zijn seer bystandich als sy strijden. C. Cl. Als nu dese
 robers eenige kofzen hebben beroost / zijn sy dan gerust /
 sonder andere kofzen meer te beroven? T. Clut. Neen sy:
 Want 't roben dat maecht haer so gierigh om meerder
 Konich te halen / so dat sy de naest volgende kofzen be-
 ginnen oock aen te tasten om te beroven / om also haer
 selven te versorgen / ende kotten door de gierigheyt dik-
 maels om den hals van de andere kofzen die sy meynen
 te overvallen om te beroven. C. Clut. Soo hoor ick wel
 zijn de robers te vergelijken by de gierighe menschen /
 die lijf ende ziel wel om Gelt souden willen verkoopen.
 T. C. Men seyt vooz een spreekwoort datter niemant eer
 bedrogen wert / dan een gierigh Mensch: Want groot
 goet en stopt geen gierigheyt. Also ist met dese robende
 Wpen oock / also wannec sy 't roben gewoon zijn / so en
 konnen sijt niet laten: Waer af wy noch spreken sul-
 len / hoe men sulcx beletten sal.

 Het elffte Capittel.

Dyt welck gebloemte de Wpen de meeste en
 beste Konich halen / en welke gebloemten sy haten.

Carolus Clusius.

Gyp hebt my dus veel vertelt van de Wpanden der
 Wpen / en haer wacht houden tegens de Roberz /
 en meer andere natuurlijke dingen / alles vermakelijck
 om

om te hoozen: Wilt my doch eenige onderrichtinge doen/
 wat substantie Honich ende Maechden-Honich is / en
 upt welke ghebloemten sy den besten en meesten Ho-
 nich halen / en welke Bloeme sy haten? T. Clat. Honig
 is een soete waterachtige vochticheyt / die daer des So-
 mers tijden groept met den Dau in de gebloemten / en
 ook op de bladeren en andere krupden / en gestanden / die
 van alle menschen / ende in der Medecijnen seer begeert
 wert / en van de Byen gesogen / en daer na in de Celle-
 kens ghebracht wert. Honigh is nae mijn ghevoelen
 sweet der bloemen / die men merkelick siet groeyen / alst
 schoon weder is / en vooz heen wat geregent heeft / ge-
 lyck men kan sien aen die gesloten Peonie-bloemen /
 datter eenige soete droppelkens van Honich tusschen de
 bladeren staen / en gheuyck sweet uptdruyzen / 't welck
 oock aen de roode Welpen gheschiet / en terstont van de
 Byen en Mieren wech gedragen wert / want als men
 dzykt aen de gesloten Peonie-bloem soo komter noch
 meer Honichs upt. Maechden-honich is / die noch in de
 Honichraten en dooz den Sifte geloopen ende gesegen
 is / waer af de witsse by de ghemeene man vooz de be-
 ste gehouden wert. Wy hebben oock hier vooz een wep-
 nich gheroert waer upt de Byen haren Honigh halen ;
 maer om dat ghy my soo naerstigh vzaecht upt welke
 bloemen sy de meeste ende beste Honich halen / so sal ick
 u verklaren / waer dat sy hier in Hollant den meesten en
 den witssten Honigh van daen halen. De Byen die halen
 wel den meesten Honigh upt het bloepsel van de Linde-
 boom / welck Honigh soo soet is / dat sy daer wel in blij-
 ven nacht ende dagh / overmits hun seer groote soetig-
 heyt / so dat sy schijnē dronckē te zyn / en dat het daerom
 lichtelicken gebeurt / dat sy dickmaels onder den boom
 doot blijven. C. Cl. So soude ik sulcken Honich niet goet
 achten / daer de Byen af droncken werden ende sterben.
 T. Clat. Hoe wel dat ick segge dat sy in 't bloepsel der
 Lindebomen droncken werden / ende onder den Boom
 doot blijven / dat seg ik om der gemeenen Byenhouder's
 opinie

opinie willen / maer dit is mijn ghevoelen daer van / te weten : Dat de Bpekens nu in den boom wesende / om Honigh upt bloepsels te halen / dat sy van 't quaet windich weder overballen worden / en also het hier te lande 't eene uyt goet ende 't andere uyt quaet weder is / soo kan 't lichtelik gebeuren datse deur 't slaen van de wint in de bladeren niet en kunnen upt den boom geraecken / en werden also geslaghen dat sy daer deur lam worden / sonder t huys te komen: te meer dat de bladeren van de boom sacht / groot / ende ront zijn / die de Bpekens lichtelik bedecken deur 't sterck waepen, dat sy hun niet en kunnen behelpen / en geven so ten laetste den moet verlozen. C. Clut. Hebby wel vernomen dat alsoo wanneer het windich weder is / dat de Bpen met steenkens t huys komen / om dat sy van de Wint niet en souden om geslingert werden ? T. Clut. Het is Virgilius die sulcx seer tray beschreven heeft met dese woorden:

*Nec verò à stabulis pluviam impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo adventantibus evis :
Sed circum tuta sub mœnibus urbis aquantur :
Excursusque breves tentant, & saepe lapillos,
Vt cumba instabiles fluctu jactante saburrâ.
Tollunt his sese per inania nubila librant.*

Dat is te seggen :

Hangt regen over 't hooft, van huys sy haer begheven
Niet ver, noch in de lucht, soo Oostewinden sweven :
So waters noot haer dringht, zy halen dat van by,
Aldernaest haer woonsteed, om zyn van forghen vry :
Haer uyt-loop is dan kleyn, of dickwals sy haer swaren
Met Keykens op te laen, als 't schip tegen de baren
Des ongestuymig Meers, met ballast sich maekt swaer
En so doorwindich weer, komen t huys sonder vaer.

C. Clut. Sulcy wil oock Plinius seggen lib. 11. cap. 10.
datse mede met steenkens t huys komen geladen : ende
blygen beneffens d'aerde tot sy in haer korbje zijn / maer
was

wat dunckt u van die beschrijvinge/ hebby op't d'agen van de steenkens wel gelet? T. Clut. Hoyt mijn daghen/ dan hebbe wel acht geslaghen datse de Menschenen/ ende beesten/ ontrent haer stalle wesende / meerder stecken by windich dan by goet weder. C. Cluf. Waerom dat?

T. Clut. Overmits sy den windt wel gevoelen/ maer niet en sien/ ende daerom meynen sy dat de Menschenen/ of beesten oorzaeck zijn / dat sy hun vlucht niet en konnen volbrengen / gelyck sy by goet weder gewoon zijn: Daer by komtet datter so veel Byen deurt quaet weder achter blijven. C. Cluf. Dat dunckt my vaste redenten te zijn/ waerom de Bpekens niet t'huys en komen / en ook als den Lindeboom bloept/ by 't quaet windich weder/ ick geloof wel dat sy wel een goet deel Honichs daer upt halen. Wat isser dan noch booz ghebloemte hier te lande daer sy veel Honich upt halen? T. Clut. Dat is den Claver op 't belt dien de Boeren heeten Kemp/ daer upt halen sy de witste ende besten Honich.

C. Cluf. Waerom de beste/ en is upt Rosen/ Chymus/ Rosemarijn niet beter? T. Clut. Is daerom de beste booz de Wijnverlaters/ ofte Wijnverkoopers: want sy makender haer straffe Wijnen mede soet.

C. Cluf. Waerom niet soo wel met anderen Honigh / als met klaver-honich: aengesien d'ander Honich so wel soet is/ als den Claver-honich? T. Clut. Om d'iederlepe oorzake. Ten eersten: om dat hy wit is/ dat hy den Wijn sijn koleur niet soude veranderen: Ten anderen/ om dat hy soet is/ nergens na rieckende/ dat den Wijn sijn lucht (dien hy heeft) niet en soude verliesen: Ten derden/ om dat zynen smaek ook niet en soude veranderen/ 't welk men so (hier te lande) niet geenen anderen Honich kan te wege brengen / als met Honich die upt gebloemten gehaelt wort/ die nergens na rupken of smaken. Daerom en soeken sy geen Honich die geel of root is / en die smaek na eenige bloemē heeft/ gelyk Lavendel/ Chymus/ Rosemarijn / en diergelijcke welryckende bloemen: Maer soecken (als vozen) Honich die wit / heet

supber/hart ende swaer is/ om hare Wijnen te helpen.

C. Cluf. Den Honich die daer valt op Chymus/ ende diergelycke welrupckende bloemen/ is die niet beter tot andere dingen om te gebruycken? T. Cluf. Ick achtse wel te wesen de beste, in saeken van de Medecynen/ om eenige verwarmende confectien af te maken/ gelijk als Confectio, Hieræ, Picræ, Galeni, Theriaces, Mithridatij, en diergelycke meer andere. C. Cluf. Wat ghebloemten hebdt hier te Lande meest/ daer de Spkens haer Honich/ Was/ en Bpen-broot upt halen. T. Cluf. Dat zijn in 't eerste als sy den Winter overgestaen hebben/ dat sy hun Honich halen in Martio, upt die blacutwe Diolen/ Hipatica, Amandel en Perffe/ ook Abrycosse-bloepsel/ Hyacinten die blacutwe Sterrekens dragē/ upt Waterwilligen-bomen bloepsels/ in April upt Kerstelaers en Kriekelaers/ ook upt Krups dozen/ Melbesien/ Wilgenboomen/ upt gebloemte inde Hoven/ Hyacinten Oriëntael/ gemeyn Hyacinten/ Tulipans/ alle soorten van Berg-saffranen/ Koronē Imperiael. Inde velden Graepbloem/ wilde en tamme Coelbloemē/ Onderhave/ Paerdebloemen/ en diergelycken. In Majo upt de boomen bloepsels van Appelen/ Peeren/ Quee-bomē: upt de Hoven/ Peonien alle de soorten/ Akelepen/ upt alle de soortē van Riosen/ Riosmarepen/ alle de soortē van Lischbloemen. Upt de velden van Waterlisch/ dove Netelen/ en andere. In Junio upt de Boomen/ 't bloepsel van de Linde-bomen: upt de Hoven upt Chymus/ Labendel/ Salwie/ Gelbloemē/ Ceule/ Hysop: upt de Velden/ de Claver of Kemp/ de roode Klap-rosen/ Bonē. In Julio upt de Hoven/ Epkorey-bloemen/ en witten Endivie/ upt roode ende witte Munte/ upt Buglos en Bernagie/ Betonie/ Melissa, Cerinthe majore & minore, daet van ghy in u Obser. Hispanic. lib. 2. cap. 62. hebt geschreben; Poley/ Calament groot en kleyn/ Polio Montano. Upt de velden/ upt Distelen/ tamme en wilde Kaerden/ Perik of Mostert-saet. In Augusto, upt de Hoven: van Pepoenē/ Meloenē/ Conkommers/ Circullē/ Cukurbiten!

bliten/ Stock-rosen : upt de Velden / van Boeckweyt / wilde Munt / en de Heyde / of Erica, en Helm-kruyden / Maluen/ Heem-s-wortel. In September ende October, upt de Hoben/ upt Colchicis, Saffraen : Dyt de Velden ende upt de Boomen / Popelioen / en Bercke-bomen / daer sy upt vergaren het Propolim of Dooz-wasch / daer mede dat de Bykens haren ingank somtijds toe verzegelen/ tegens de Dpanden ende koude Winter.

Dit zijn de meeste bloemen/die de Byen hier te lande besoecken om Honigh / Was en Byen-broot upt te halen. C. Cluf. Wat zijn 't vooz Bloemen daer sy gheen Honich upt en halen/ en nochtans (so ik versta) van de wilde Byen wel upt gehaelt wert? T. Cluf. Dyt de boomen/ gelijk als sijn Ohernoten-bloepsel/ Laburnum, Anagyris. Dyt de Hoben/ Coznoilgeboom/ den Oleander/ de Akeruyt/ en meer andere bittere stinckende bloemen: Dyt de Velden / gelijk als sijn bloemen van Erthauwen / van groene en graeuwe Erweten. C. Cluf. Ick verwonder my dat ghy seght van den Coznoilgeboom/ nae dien daer so liefliche vruchte van komē om te eten / en den Menschen seer wel bekomen. T. Cluf. Om dat Plinius sept lib. xxi. cap. xij. dat de Byen (so hy daer in te gelooven is) daer van sterben. Het is ons genoegh/ dat wy weten haer natuer en werkinge. C. Cluf. Ghy seght daer dat de Byen alhier op de bloemen van Erthauwen niet en vliegen om yet upt te halen: Men leest nochtans by Varronem lib. iij. cap. xvj. datmen die in den Hof om der Byen wille sal planten. T. Cluf. Het is waer dat hyt also geschreven heeft : dan het mogen wel andere Erweten wesen dan d'onse : maer wy spreken van onse bomen/ bloemen en kruyden / die hier te lande groeyen en wassen. De onse Erweten dan/ die men hier te lande saept daer en sullen de Byen niet op vliegen/ om yet upt te halen / dat sien wy dagelijks. Daer zijnder onder de Byenhouders vele/ die laten hun voozstaen dat sy daer om op de Erweten niet en willen vliegghen/ om dat men (so sy meynen) niet 't gesodene Erweten-meel den Do-
 rick

nich ende Was mede vervalscht. C. Cluf. Dat schijnt inmers te zijn belacchelick: wat weten die Spiekers / wat datmen niet de Papper van de Erweten doet?

T. Cluf. Sy willen seggen: also wanneer als sy in den Winter / niet alsulcken gebalschten Honig mochten geboedet zijn / dat sy daerom een tegenheyt krijgghen in alsulcken Honich te eten / om dat haer oprechte Honich / daer mede gebals is geweest / ende als nu dan de Erweten bloepen / dat hun de smaect van de Erweten tegen staet / ende om dat sulcx gheschiet is / soo en willen zy op de bloepsel van de Erweten niet vliegghen / om het daer upt te halen. C. Cluf. Waerom vliegghen sy wel op de Bonen ende niet op de Erweten? T. Cluf. Om datmen (na sommighe opinie van Spie-houders) den Honigh daer niet mede en vervalscht. C. Cl. Wat reden konnen sy daer van gheben. T. Cluf. Om dat het meel van de Erweten min pappt / dan de Bonen / ende in 't sieden so root niet en wort gelijk de Bonen / want den bedrieger soekt liever dat sijn gebalschten Honig wit sy dan root: dat sijn de redene die de Spie-houders daer van geven / en sommige geloven ook vastelick dat het also geschiet / doch mijn ghevoelen is / dat het fabulen zijn / aengesien men niet en kan bewijfen dat alle Spie met alsulcken gebalschten Honig geboedet worden / die alsulke smaect van Erweten niet en kenne. Het kan wesen dat de Spie op den Erth-bloem vliegghende en daer van etende sterft zijn / ende datse daerom geen Erth-bloem besoecken om het upt te halen / oft het moet haer inghebooren natuer zijn / dat God sulcx in haer geschapen heeft.

C. Cluf. Wy willen de sake den Heere almachtich bevelen / den bedrieger die loont in 't eynde sijn meester / gelijkmen gemeenlick seyt. 't Dal u gelieven my noch wat te vertellen van onse voer gaende materie: te weten / van 't Wasch en Propoli of Dooz-wasch / waer toe de Spiekers 't self de gebruiken. T. Cl. Dat wil ik gaerne doen / eer dat wy van hier scheidten.

Het twaelfde Capittel.

**Waer van de Byen het Was/ende Dooz-
was Propolis gheheten/ halen.**

C. Cluf.

E Er wy boozt treden / so moet ick u bragen wat sub-
stantie Was is/ ende waer van daen dat het komt:
van gelijcken oock dat Propolis ende Maechden-was.

T. C. Aristoteles de Nat. animal. lib. 5. cap. 22. sept: Sy
maken haer Honig-graden uyt bloemen, 't Was uyt Boom-
lijm ofte Boom-traen, den Honigh uyt den Dauwe, &c.
Maer na mijn gevoelen: Was is een vette herde taeye
materie / die de Bykens meest halen uyt de Bomen/
ende oock uyt sommige bloemen / en eenige gekroonde
krupden/ ghelijck Venckel/ Angelica, Ferula, ende meer
andere: Welcke vette materie / zy met haer beeykens
op de boomen tusschen de botten ende bladeren we-
ten te vatten / ende die met haer boozste pootkens / op
de middelste/ ende daer nae op de laetste te bzuigen/ so
veel als sy laden kunnen / en dat te dragen in haer koo-
ben/om daer mede hare Cellekens te maken/welken sy
maken op deser manieren: dat sy eerst 't beginsel nemen
van boven recht neergaende/ghelijc hier booz genoegsaem
verhardt is / dat in 't Was recht te midde-wegen is een
middel-schot/so dat de Cellekens aen wederpen komen
ses hoekich / daer sy de jonge Byen in maken/ Honigh
ende Byen-broodt in legghen. C. Cluf. Wat is van het
Maechden-was. T. Cluf. Dat is dat nieu wit gewoicht
Was/daer noyt Honich / Byen-broot/ en Byen in ge-
weest zyn. C. Cluf. Is van dat Maechden-was / dat
de Lindenapsters om haer wit Gaern mede te strijken/
en de Goutfmeden gebrycken tot klepne baggekens te
maecken? T. Cluf. Dat is wel Maechden-was/ om dat
jonge Dochters 't self de veel gebrycken / 't welck met
konste van bleekē in de Sonne wit gemackt wort/ ghelijc
wy hier na / daer noch van spreekken sullen: maer en is

niet dat Maechden-was / gelijk de Lindenaensters gebuycken / hoe wel sy 't selve om haer gaern te strijcken wel konnen doen / en wert van de Bpen-houders daerom Maechden-was gheheeten / om datter noyt eenige materie (als boven verhaelt is) inne is geweest.

C. Cluf. Ghy hebt my op alle mijn vraghen soo veel onderrichtinge gedaen dat ick my uwer bedancke. Datt noch moet ick vraghen / waerom zijn de Honichraten te midswegen so buyen / achter ende onder soo wit / en ook alst eerst aenghelept / ofte van de Bpen gewacht wert?

T. Cl. Dat geschiet om de groote warmte / die sy in den Somer hebben met het broeden van de jonge Bpen / en dat het werk deur sulcke warmte en broeden ander koleur krijgt / gelijken siet dat veel dingē veranderen vā koleur deur hitte. C. Cluf. Wy hebben hier voor oock een weynich verhaelt waer dat 't Was van daer komt / daer sy nochtans niet uytgeblogen hebben om pet te halen / ick soude gaern noch naerder bescheyt daer af hebben?

T. Cluf. Het is eenderlepe vettigheyt van Was / die sy ober haer hebben / dien sy bequamelick weten van elckanders sijt te halen / en dat also kunstich 't selfde te verwerken in de kofven / so dat sy altoos voor het eerst een beginsel maken / om hun wooninge met alles te voorziet 't ghene dat sy namaels in de Winter souden van bederf hebben. C. Cluf. Oft gebeurde / dat sulcx in den Winter geschieden / souden syt eben wel konnen doen? T. Cluf. Ja / sy souden eben wel 't selve te wege brengen.

C. Cluf. Waer by weet ghy dat? T. Cluf. By d'experientie: want ik heb dikmaels een stuk Honigraeds genomen / en heb in den avont-stont 't selfde gelept in de kofz met het open opwaerts / en den kofz toegedeekt / en ben daer na des morgens wederom by den kofz gekomen en hebbe behouden / dat sy 't selfde met Was gevestigt hebbe / daer uyt immers blijkt / dat sy 't selfde van haer lichamen of van haer werk moeten genomen hebben.

C. Cluf. Sy mogen dat Was wel ghenomen hebben uyt haer werck dat sy by der handt hadden.

T. Cluf.

T. Clut. **T**is waer/ 't kan ook geschiedē/ dat men heeft bevonden/ dat veel Byen by den anderē in ledige korbē gedaen waren/ uyt 2. 3. en meer korbē/ diemen af dede/ dat de Byen by den anderen wesende / terfont wederom beginselen gemacht hebben/ om provisie (als voren) daer inne te doen. C. Cluf. **H**oe voeren die verlatene Byen? T. Clut. **I**ck lietse vliegghen / maer sy en kosten niet voort's werken / aengesien dat de Winter op handen/ ende niet meer te krijgen was/ en zijn also ten laetsten met haren Coningh gestorven. C. Cluf. **K**onden die afgedreven Bykens geen ander Coninkrijk in nemen/ ofte eenige korbē beroven/ om voort's af te leven?

T. Clut. **N**een sy: C. Cluf. **W**aer by wist ghy dat?

T. Clut. **T**en eersten konden sy geen Coninkrijk in nemen/ om dat de konde int uyt vliegē haer te lam maecte/ om te bechten. Ten anderen: dat de Coningen vande ander korbē veel te stercke wachten doen houden aen de uytgangen/ want als sy alsoo souden in komen/ om den korf in te nemen of den korf te beroven/ so soudense gewisselik gedoodet werden. Ten derden/ genomē of sy schoon de korf beroofdē/ so en souden sy geē plaets gehat hebben (aengesien den tijt vooz by was/ om Was te halen) om den Honich in te verbergen: Dat zijn dan de redenen waerom datse by den anderen moesten blijven/ ende niet roben: Maer dilden en liyden niet haren Coningh/ stervende alsoo met hem gelijkelick.

C. Cluf. **O**f men de Byen by andere Coninghen in de korbē ghedaen hadde / souden sy die ebenwel gedoodt hebben? T. Clut. **S**y soudense wel gedoodt hebben/ ten waer datmen daer inne voorszien hadde / gelijk wy hier na verklaren sullē/ hoe datmen de Byen in swacke korbē doen / en sterck maken sal. C. Cluf. **O**m te spreken vant Propoli ofte vooz-Was / dat de Byen gebruiken vooz de inganghen: wat ist vooz materie? T. Clut. **H**et is een taepē gomachtige weirciekende materie / komende uyt Populier/ Bercken/ en andere weirciekende bomen/ welke groept in de bottē/ gelijk wy van 't Was verhaelt hebben:

hebben: C. Cluf. Hoe isst van colour / en welck isst beste.
 T. Cl. 't Gene dat schoon root en van goeden reuk is /
 't welck meestendeel upt de Populier-bomen gehaelt
 wert: daer na dat tusschen root ende graeu is / dat upt
 andere Bomen soo gemengt en gehaelt wert: het der-
 de is swart / en wert van de Schepen en Ent-was valt
 de Giffien gehaelt / en heeft een lucht na het Ceer van
 de Schepen / ende is het slechtste. C. Cluf. Waer toe
 gebryucken de Bpen dit Booz-was. T. Clut. Om haer
 ingangen mede te sluyten / latende recht maer een ofte
 2 gaetkens inne / daer een Bpeken teffens in mach pas-
 seren. C. Cluf. Waerom sluyten sy hun korven soo vast
 toe? T. Clut. Om dyederlep oorzaken: ten eersten om
 de koude: ten anderen / om haer korven te beter te be-
 waren vooz hare byanden: want sy beter konnen haer ko-
 ninkrijck bewaren / om datter maer een Bpeken t'ef-
 fens in komen mach: ten derden gebryucken sy 't oock
 om haer korven mede van binnen te betrecken / in sulc-
 ker voegen dat den korf daer mede verschildert schijnt
 te zyn: sae sy besegelen dickmael den korf vast aen de
 plancken / ten eynde datter gantsch geen wint of koude
 in de korf slaen mach / en oock datter geen nartighepdt
 haer dan kan hinderen / aenghesien het heel dicht van
 binnen versogt is. C. Cluf. Woort het oock ergens au-
 ders toegebryeckt? T. Clut. Men gebryeckt 't oock by
 ons inder Apteken in eenighe Plaesteren / dienende tot
 eenige versche en oude wonden / ende oock om eenighe
 splinteren / en doornen (die int vleysch gevestight zyn)
 upt te trecken sonder pijn. C. Cluf. Oft saeck waer
 datter eenigh water by de Bpen quam / of datse nat
 stonden / souden sy daer af steruen? T. Clut. Sy souden
 steruen ongetwyfelt / aengesien dat sy alle vochtighede
 en regen blieden / die haer toe siecken veroorzaeckt / men
 siet oock als sy geswermt hebben / hanghende aen een
 taeck van den boom ende soo 't gebeurt datter grooten
 reghen valt / dat sy dicht onder de blaederen ende oock
 dicht aen den anderen kruppen / ten eynde / dat geen
 water haer deren kan.

C. Cluf. Hoe lang leven sy? T. Cluf. Op de Byekens en kanmen soo nau niet letten / hoe langh dat sy leven / aengesien datter veel af en aen komen: maer op de Koningen is te letten: want Aristoteles seyt datse ses of ten hooghsten seve jaren leven. Columella seyt als die wel opgehouden worden / konnen tien jaren leven. C. Cluf. Waer by kondy 't weten? T. Cluf. By de jaerliexse eerste swermen / want de eerste swerm / altoos een oudt Koningh is / enmen kan 't jaer op jaer vervolgen / om het self de te versoccken. C. Cluf. Waerom leven sy so lang? T. Cluf. Om dat Honigh een sonderlinghe Medecijn is voor Menschen en Beesten / dat sy daerom (so Plinius, Columella en meer andere die daer van getuygen) oock so lang leven. C. Cluf. Ick heb my in uwe antwoorden heel vermaect / dat ick uyt uwe redenen soo veel vermerckt hebbe / dat de Byekens van wonderliker nature zijn / en datmen uyt haer veel schoone leeringhen mach vaten / die in onsen handel en wandel behooren aengemerckt te worden. Dewijle dat den dagh gepasseert is / soo ist dat ick morgheu noch wederom sal komen vergeselschappen / om wat breeder van de handelingh of regeringe der Byen te spreken. T. Cluf. Ghy sult my willekom wesen.

C. Cluf. Ick bedanch u alles van u jonstigh herte t'nywaerts. Hier mede blyft den Heere bevolen.

T. Cluf. 't Is tot u beste wat ick vermach / Adieu.

Eynde des eersten Boecks van de nature der Byen.

HET TWEEDE BOECK,

Van de regeringe der Byen :

Leerende hoemen die op 't profijtelijckste
voeden ende regeeren sal.

Het eerste Capittel.

Waer van de Bey-korven behooren ghe-
maect te worden/ en welke de beste zijn.

Carolus Clusius.

Eck sie mijnen Drient T. Clutium gaen na den
Hof / ick mach wat stijf aengaen / misschien
sal ick hem wel onderhalen / ick moet noch
wat kouten met hem / van de handelinghe en
regeringe der Byen. Hy heeft my gisteren so
veel beschepts daer af van hare nature en werkinghe
gedaen / dat het my een hertelick vermaeck is geweest:
Ick wil sien of ick hem beroepen mach / eer hy in de Hof
komt / op dat wy so gelykelyk mogen ingaen / Heus Cluti,
hoe haest ghy u so / begeerdy niemant met u te hebben /
die niet u in den Hof gaet ? T. Clut. O Domine Cluti,
God geest u goeden dagh / my dochte dat ick u stemme
hoorde / daerom ick u verbejde / om also gelykelyk in den
Hof te gaen. C. Clut. Godt geef u van gelycken geluck
en voorspoet / ick koom u wederom besoeken / om dat
ghy my gisteren soo veel van der Byen haer natuer en
werkinghe hebt verklaert / so ist dat ik (so't u niet en ver-
dziet) noch gaerne soude weten hoemen de Byen op 't
profijtelijckste soude konnen regeeren ende opboeden / tot
nut ende oorbaer van diese begeren aen te houden / om
hun profijt daer van te trecken. T. Clut. Dat wil ick
gaerne t' uwer liefden doen / gelyk ick u gisteren avont
be-

beloofde : Maer eer wy spreken van de Byen aen te houden / soo is van noode / dat wy voort eerste spreken van de Bpe-korven / hoedanigh die by ons behooren te wesen / en voort wat manieren van korven by andere gebonden ende gemaeckt werden. C. Cluf. Ich ben te vreden : ende wil u brengen in 't eerste wat dat een Bpe-korf is / en waer van hy gemaeckt wert / en waer toe hy dienstelijck is? T. Cluf. Een Bpe-korf is een wooninge der Byen diemen mach verboeren van d'eene plaets in d'andere / gemaeckt alhier in Hollant van Roggē-strop t'samen gebonden met gekloofde Water-wilgen-rijt / van onderen tot boven spits toeloopende / en op de toppen wat platachtig. C. Cluf. Ghy segt dat de Bpe-korven werden gemaeckt van Roggen-strop / waerom niet van Tarwe of Haberen-strop? T. Cluf. Om tweederley oorzaak / om dat Roggen-strop sffender ende langer is dan Tarwe of Haberen-strop : ten anderen / om dat de Bpekens min werk daer aen mogē hebben / om alle de rupchten van binnen af te doen / eer sy werck beginnen / om beginselen van Was daer aen te hechten : want als de Bpekens beginnen te wercken : so maken sy eerst de plaetse schoon / eer sy haer werck (als bozen) daer aen wercken. C. Cluf. Ghy segt dat sy den top van de korf boven wat platachtig maken : segt my doch waerom plat ende niet scherp boven? T. Cluf. Om dat sy te gemakliker de korven moghen stellen / niet het open opwaerts / dat sy staende sonder omballen moghen blijven : Anders en souden sy die so wel niet kunnen regeren ende besichtighen. C. Cluf. Waerom zijn de korven onder wijt ende boven enghe? T. Cluf. Om vierderlye oorsaken : ten eersten / boven spits / om dat de Byen int eerste klepne beginselen hebben / op dat sy den top vande korf te eerder soude builen / en dat hun werck te gelijcker soude voortgaen / neerwaerts. Ten tweeden : onder wijt om dat sy haer Koninckrijk vermeerderen de van werck en Byen / te meerder rupinte hebben souden : Ten derden dat men haer te gemakliker soude mogen korf-
ten/

ten/en eenige Honich-raten uyt nemen: Ten vierden en ten laetsten / datmen 't Was ende den Honigh (als de spij: en uytgetogen zijn) te gemakelijker in de Ton kan storten om te verbesigen / 't welck anders niet en soude konnen geschieden/ dat de korbzen onder en boven evert wijt waren. T. Clut. Wat zijn dat spijlen die ghy seght uytgetoghen zijn? T. Clut. Het zijn rechte platte stocxkens/ die kruys wijs nae de dichte van de korf door ende weder door gesteecken/ ten eynde dat het werck daer op soude rusten. C. Clus. Waerom niet ront / soo wel als platachtich? T. Clut. Om dat het Spewerck beter rust opt plat/ als opt ront: aengesien dat hun werk seer subtyl ende broosch is: Is daerom van noode de stocxkens platachtich te maken. C. Clus. Van wat hout werden die gemaecht? T. Clut. Meest al van Wilgen hout.

C. Clus. Waerom niet so wel van ander hout/ als van Wilgen? T. Clut. Om dat Wilghen houdt tap is / ende ander hout lichtelijker breekt. C. Clus. Is hier mede den korf volmaecht? T. Clut. Neen hy/ by sommige/ want den eenen Spen-houder sal alle zijn korbzen nu gemaecht zijnde/ van buyten beplaeften met Ossen-mesch ende Clep te samen gemenght. Andere nemen koepe of Ossen-mesch met kalck/ en beplaeften also haer korbzen. C. Clus. Waerom beplaeften zy alsoo de korbzen?

T. Clut. Om tweeder lepe oorzake: ten eersten/ om datse te langhet dueren souden: ten anderen/ om datse vooz de Spen soo veel te dichtet souden wesen vooz de koude/ regen en wint. C. Clus. Waerom nemen sy Ossen-mesch ende Clep ofte kalck onder malkanderen/ daer zy haer korbzen mede bestrijcken? T. Clut. Om dat die materie onder malkander vermengt sijnde/ niet en soude af vallen/ gelijs Clep en kalck by haer selfs so niet houden en kan/ ofte moet met stoppelen/ hayz/ sant/ Paerde-mesch ende Ossen-mesch vermenght zijn/ voorts dat de Spemens een welbehagen hebben in de lucht van koepe of Ossen-mesch. C. Clus. Hoe hoogh ofte langh/ ende wijdt behoozen dese korbzen te zijn/ daer wy van gesproke hebben?

ben? T. Clut. Ontrent vijf vierendeel hoogh/ ende drie vierendeel van eender ellen wijt. C. Cluf. Heestmen hier te lande gheen ander manier van korven/ als dese daer wy van ghesproken hebben? T. Clut. Men heeft wel op sommige plaetsen tonnekens/ daer sy haer Byē in houden/ maer men mach die soo niet verboeren van d'ene plaets in d'andere/ ook en machmen die also niet regere als men wel doet met de korven die van Roggen- strop worden gemaect. C. Cluf. Ick lees nochtans by Columellam, dat korven van strop gemaect niet goet en den byant onderwoopen zijn: maer dat die van schozssen van bomen/ van Cozck/ en van uptgehouden Wilgen hout beter zijn. T. Clut. So veel Columella wil segghen: dat die van strop gemaect zijnde/ den byant onderwoopen zijn/ dat bekenne ick wel: maer die van hout / schozssen van bomen en van Cozck gemaect zijn / die sijn ook wel den byant onderwoopen: Maer de onse werden wel soo dicht en hert aen den anderen geblochten / datse immer so sterk sijn/ al warē die vā Cozck/ schozssen van bomen/ hout / en ander materien gemaect: so dat ick achte/ dat hout/ schozssen van bomen / &c. so rasch soude byanden als die gemaect zijn hier te lande vā strop. Ja dat meer is/ ick achte beter als die Columella beschreven heeft / om deser oorsaken dat onse korven met Kalck/ Wley/ en Ossen-mesch/ onder een vermengelt/ daer mede worden bekleet/ welke bekleedinge teghens den byant seer wel mach. C. Cluf. Wat dunckt u van de korven van uptgehouden of gebakken steen daer van Columella schryft / welchen hy ook niet en prijst? T. Clut. Die uptgehouden korven van Careelsteen/ en zijn niet goet/ door dien men die niet en kan verdzagen / om de swaerte: en die van gebakken aerde gemaect zijn/ konnē ook niet lyde/ want in 't verboeren die lichtelik souden byken/ en in de winter als vries / is gebakken aerde seer hout / ende in den Sommer als de Son daer op schijnt / soo zijn die seer heet/ daerom zijn de onse van strop gemaect de besten: aengesien dat strop in den Winter warm is/ om mede te

deeken / ghelijck ons de ervarentheyt dagelijcx leert / dat
 sommige Boeren ende Wuyfslipden die opt Lant gaen
 wercken / sullen altoos alst vriest / eenigh strop in haer
 schoenen leggen / ten eynde / dat sy geen koude aen haer
 voeten lijden souden. C. Cluf. Car. Stephanus , ende
 Joh. Libautius, ende andere / willen segghen van twee-
 derleye korven / groot ende kleyn : de grooten voor
 de Byen / die alreede Honich maecten / ende de kleyne
 voor de Swermen. T. Cluf. Ten is niet quaet datmen
 ook hebbe kleyne korven / maer dit staet ons aen te mer-
 ken / dat Swermen in kleyne korven haest vol kunnen
 komen / en vol zijnde / is men daer mede verlegghen / door
 dien men een stuck van een ander korf / daer op setten
 ofte aenhechten moet / 't welck seer moeyelic valt om te
 dragen ofte te verboeren / en de grooten voor die alrede
 Honich maken / 't welck ook niet en dient: aengesien dat
 een geschepte Swerm moet blijven in sijn korf het heele
 jaer door: want men kan die uyt geen kleyne korven int
 voor-jaer drijven in de grootē / of sy moesten op een nieu
 wederom beginnen werk te makē / gelijk of die in de So-
 mer waren geschept geweest. Van ik achte / datmen de
 korven meest al maect uyt eender handt / ten eynde / om
 naemaels gheen moeyten daer mede te hebben / hoe wel
 men ettelicke grooter korven mach hebbē / om daer inne
 te doen heele groote Swermen / of Dribelingen / diemen
 wel drie oft vier by den anderen stort. C. Cluf. Sy prij-
 fen de besten / die van berderkens gemaakt zijn / daer na
 van Korck / Ferulen en Wilgen gelijk in Frankrijck.
 T. Cl. Die van berderkens gemaect zijn en zijn niet te
 misprijzen / en houde die ook goet te sijn: maer achte onse
 (als bozen) de beste te wesen. C. Cluf. Ick gheloof wel /
 volgens uwe redenen / dat de Hollantsche Bye-korven
 goet zijn / ende bequaemst zijn om de Byen aen te hou-
 den / ende sult my gelieven nu wy dus vele van de Bye-
 korven gesproken hebbē / te verklaren van de bequaem-
 ste plaetsen daer men de Bye-korven behoort te stellen

T. Cluf. Dat wil ick t' uwer liefden seer gaerne doen.

Het tweede Capittel.

Van de plaetse ende Stallinge der Byen.

C. Clufius.

Wij hebben genoechsaem gesproocken van de Bye-korven en haer fatsoen: Is nu van noode als men dese Bye-korven (nu wel gestoffert zijnde met Byen) in welker oordt sy behorzen gesielt te werden van den Hof. T. Clut. De ghemeene Byen-houders sulden verkiezen/de Bye-korven te stellen/ met de uytganghen tegens 't Zuiden ende Supd-oosten/ ofte Supd-westen.

C. Clut. Waerom niet tegens 't Oosten en Noorden/ en wel in 't Supd-oosten? T. Clut. Om dat de Sonne des morgens in 't Supd-oosten/ de Bykens verquikt als sy traech ofte lam van de koude geworden zijn.

C. Clut. Of men de Bye-korven stelde met de ingangen teghens 't Oosten en Noorden/ souden sy daerom vergaen ende niet goets doen? T. Clut. Sy souden wel goet doen maer niet so wel als in 't Zuiden/ en al stonden de Bye-korven in 't Oosten of Noorden/ so souden de Byen also geen couragie hebben/ als sy wel doen als sy van de Sonne mogen beschemen wordē/ maer somen de selfde mach setten in 't Zuid-oosten/ Zuiden ofte Zuid-westen/ of ten minsten in 't Westen/ so sullen de Bykens beter verquickinge verkiygen/ als vozt: want de Oosten-wint in den Herfst/ in de Winter en Lenten/ seer kout waepet/ en dat men in 't Noorden oock veel Winden en ongestadige tempeesten heeft te verwachten/ als van hagel/ snee en vozt. C. Clut. Waer moet men de Korf setten/ op d'aerde neder ofte op berders.

T. Clut. Zo't mogelijk is/ begoort men die op hreedē Denemarchse Deelen te stellen. C. Clut. Waerom niet op d'aerde also wel als op Deelen? T. Clut. Om dat de vochticheyt van de aerde haer niet hinderlik wesen soude/ want sy beminnen droochte/ om oorsaecke dat vochticheyt veroorsaeckt verrottinge. C. Clut. Ik sie noch

tang dat Bpen-houders haer Kozven blackint belt neder setten/ ende nochtang en vergaen haer kozven niet. T. Cl. 't Is waer: souden sy op een plaets een half jaer/ of langer op de blote aerde blijven staen/ men soude haest vernemen hoe de Kozven al varen souden: maer dat dese Bpen-houders haer Bpekozven int belt neder setten/ dat geschiet maer voor een Maent of drie weecken / en als dan werden die weder in een ander plaets oft belt gebracht. Daerom die Bpen in sijn Hof wil stellen/ die behoortse (als vozen) te stelle met 't gat tegens't Zuyd-Oosten/ 't Zuyden of Zuyd-Westen. C. Claf. Moeten de Bep-kozven niet oberdeckt zijn? T. Clut. Ja sy: men sal een Logie maecken inder hoogte/ rechts datmen een Kozf gemakelick mach omkeeren/ om te besichtighen vander bzeete van twee voet en een half/ en der hoogte een voet hoger dan den top van de Kozf is / om altemet een opsetter onder de Kozven te stellen / als men siet dat haer Konickrijck soo groot een geweldigh wort/ en men sal daer ober leggen Pannen / of deckent ten minsten met Siet/ ten eynde dat sy dzoog mogen staen / ende de plancken daer de Kozven op staen/ behozen een of twee voeten hoog van der aerde te staen/ ten eynde de slachregen druppelende van de daken/ de Kozven niet en soude vuyt maken van de aerde: daer na salmen achter de Logie bedeckē/ met halve gesaegde Delen of met Siet/ ten eynde/ dat de Ooste of Noorde Winden/ de Kozven niet met hare bziessende winden en beschadigen: Men kan oock (die ruynte van plaets heeft) wel maken/ dat men achter de Kozven mach gaen/ om altemet die te besichtigen/ ten eynde/ dat hare blugt niet en worde doort besien verhindert. C. Claf. Ghy segt dat bochtigheyt oock haer hinderlick is/ waerom stelt ghyse tegē't Zuyden/ Zuyd-westen of Westē/ aengesien wy hier te lande van daer den meesten regē krijgen/ 't welck men uyt het Oosten so niet en siet geschieden? T. Clut. 't Is waer dat wy wel uyt die plaetsen den meesten regen krijgen/ maer dat en kan sonderling geen schade by bzenghen:

aengesien dat sulken nattigheyt in den Sommer lichtelik met een Sonneschijn haest opdrooght: en daerom als men eenighe plaetsen wil verkiezen/ soo moeten wy het Zuydt-Oosten/ Zuyden/ en Zuyt-Westen/ vooz Oosten ende Noordten verkiezen. C. Cluf. Of saecke waer dat een Meester soo veel Bpe-korven hadde/ dat hy die in de Logie niet mochte laten in den Hof/ ende nochtans die upt sijn Hof wilde brengen/ soude hy die korven niet mogen stellen recht vooz of ober malkander in een anderen Hof/ mede onder een alsulcken gemaecte Logie? T. Clut. Neen hy: Maer so hy so veel heeft/ is hem van node/ de Logie so veel hoger te maken / ten eynde/ dat sy twee hoog mogen staen boven malkanderen.

C. Cluf. Waerom dat/ vliegen sy ebenwel niet in haer Korven/ al staense niet boven den anderen?

T. Clut. Sy vliegen wel in hare gestelde Bpe-korven/ maer't wort daerom gelaten/ om dat hare snelle vlucht tot haer korven/ daer mede verhindert wordt/ daerom en mogen de Bpen-houders haer korven niet op eender vlucht stellen/ rechts ober den anderen/ of sy moete een seer groote wijtte daer af staen/ om dat haer Bpen-vlucht (als voren) niet verhindert soude wesen/ maer sy moghen wel beneffens ende boven den anderen staen/ om gene vlucht van de Bpen te beletten. C. Cluf. Welcke plaetse soude verkiezen om Bpen aen te houden?

T. Clut. Gelyck Columella, Plinius, en meer andere schryben/ soo prijsen sy plaetsen daer goeden open locht is/ daer veel wekrupckende krupden ende bomen zijn / daer ontrent een lopende water is / daer sy so wel op de vlucht sitten om net te halen upt het velt / gebloemten en krupden/ gelyck Virgilius oock verhaeit / seggende:

*Palmaque vestibulum, aut ingens Oleaster obumbret,
Vt cum prima novi ducent examina reges
Verte suo, ludetque fabis emissa inventus,
Vicina mutet decedere ripa calori,
Obviaque hospitiiis teneat frondentibus arbor.*

Dat is te seggen:

Den Dadelen-boom schoon, iraeÿ en luffrich verheven,
 Met den wild' Olyf-boom, moeder ook zijn daer neven,
 Op dat de nieu Koning, met al hÿn Carnisoen
 Weyden en leyden mach, daer hy die heeft van doen,
 Om Swermen in de Lent, by de lopende beken,
 Oock wel zijnde bevrijt van de heete sons fteken.

Sept oock noch:

*Et liquidi fontes, & stagna virentia musco
 Adfint, & tenuis fugiens per gramina rivus.*

Dat is te seggen:

Claer Fonteynen ende staende wateren groene
 Bewallen en begroeyt, met ruych Mos in 't saysoene
 En een Beexkē dat loopt met straelkens schoon en klaer,
 Oock vloeyende deurt gras, we en moet nae by haer.

C. Cluf. Hy seyt van den Dadelboom en den wilden
 Olyf-boom / welck men hier niet veel en vindet in de
 Hoven/daerom acht ick dat de Byen (aengefien sy hier
 ook groeyen en voort's komen) met onse bosmen/ geelyk
 sy in de heete landen met de Dadelen/ Olyf en andere /
 te vreden zijn. T. Cluf. Sonder twijfel/ geelyk wy alhier
 so geen Fonteyn en hebben / so zijn de Byen met onse
 groene sloot of bewassen gracht-wateren wel te vreden/
 als sy niet en stinken: want sy blieden alle stank/ vuy-
 ligheyt en bittere reuck vā de kuyden / daerom salmen
 wel tocsien/ datmen die niet en stelt ontrent daer vuple
 Morasschen/ pybaten/ stinckende wateren/ en daer
 vuple goten zijn/ ook daer vuylen stinck is van Mesch-
 putten en dier geelyken / om dat haer werck geen locht
 daer van soude verkrÿgen C. Cluf. Ghy seght daer ont-
 trent een lopend' water is: oft sacck waer datter geen
 water ontrent waer / soude haer werck daerom niet
 goet of bequaem zijn? T. Cluf. O neent: sy souden wel
 water binden/ al waerder geen water ontrent. Hoe wel
 Virgilius het water seer prijst/ daer hy seyt:

In medium seu stabit iners seu profluet humor,

Trans-

*Transversas salices & grandia conjice saxa
Pontibus ut crebris possint consistere. &c.*

Dat is te seggen :

't Zy stil of loopende waters, wilt daer in smacken,
Groote steenen in 't midd', ofte veel wilge tacken,
Leggens' over dwersch, als bruggen daers' op staen,
En drincken sonder vaer, bevrijt voor 't onder gaen.

C. Cluf. Hoe souden sijt vinden/ alst daer niet en waer
te krijgen? T. Cl. Sy nemen snijgens den Dauwe waer
eer hy van de Sonne opgetrocken wort/ ende dien ghe-
brypcken sy in plaetse van water. C. C. Waert niet goet
dat men alle dagen Ceylen met versch water sieide/ ten
eynde dat de Bieken mochten daer water uyt halen
voor haer werck in de Bie-korben? T. Clut. Het waer
niet quaet/aengesien dat sy dan 't water by der hant sou-
den hebben/ om so veel te naerder te haelen/ te meer om
den tijt te winnen dien sy in langh of verre in 't uyt vlie-
gen anders souden verliesen. Ik vinde ook goet dat men
eenige steenkens of houtkens leyt in de Ceylen/ ten eyn-
de/ dat de Bieen niet in 't water en verdrincken/ want
sonder steenkens of houtkens souden sy lichtelick daer
in vallende verdrincken. C. Cluf. Hoe wijt mach men
de korben beneffens den anderen setten?

T. Clut. Men mach de Bie-korbe ontrent twee duy-
men ofte wijder van den anderen setten om te beter de
korben al te niet te besichtigen en supberen/ sonder dat-
se malkanderen raecken. C. Cluf. Waerom dat sy mal-
kanderen niet en geraecken/ isst so nau te doen met die
kleyne geselschay? T. Clut. Om dat de naeste Bie-kor-
ben niet haer werck niet en souden verhindert worden/
door 't aenstoten van de korben die men wil besichtigen/
om schoon te maecken. C. Cluf. Alsinen de korben te
velde brenge/ behoeven sy dan geen Logie? T. Clut. Dat
wort niet of seer seldom gedaen/ aengesien dat sy (als
bozen) maer voor een Maent ofte drie weken daer blij-
ven: maer inde plaetse van een Logie leggen sy daer op

De korbē eenige Pannen/ Berders/ Sooden van 't velt/ eenig rijg van Wilgebomen/ of andere Boomen/ sommige leggender ook kool-bladeren op. C. Cluf. Waerom leggen sy daer Berders/ Rijg van Wilgebomen/ en andere dingen op? T. Clut. Dat geschiet om tweedelepe oorzaken: ten eersten/ om dat den regen de Korven niet dooz-nat maken soude: Ten anderē/ om dat de hitte van de Sonne/ schijnende op de Korven/ de Bpekens niet te seer quellen soude: want men siet dat nieuw geschepte Swermen dikmaels deur de hitte van de Sonne wederom swermen/ daerom en mogen de Bpe-korven so seer bloot op 't velt niet in de Sonne staen.

C. Cluf. Wy hebben dus lange gesproken van de plaetse/ en stallinge der Bpen / en gebreekt den Bpen-houder niet meer tot de regeeringe der Bpen? T. Clut. Hem ontbreecken noch veel instrumenten/ waer van wy elcx bysonder sullen spreecken / en verklaren waer toe men die sullen gebuycken.

Het derde Capittel.

Van 't gereetschap datmen behoeft tot opboedinge ende regeringhe der Bpen.

Carolus Clufius.

Lieve Cluti, al en ben ick geen Bpen-houder/ so heb ick nochtans een vermaeck dat ick daer af heb horen spreken: segt my toch/ wat voo: ghereetschap moet een Bpenhouder hebben/ die sijn Bpekens rechtsinnich wil opboeden ende regeren/ om prosijt daer van te genieten?

T. Clut. Hem is voort eerste van noode / dat hy laet maken een Bpen-kappe/ met een visier van koper-dzaet gewoacht/ in forme van een vierendeel in der wijten van eender ellen/ dwersch over in 't ronde gemaect/ dat de ronte een dicken koper-dzaet sy / en datter ten minsten 4. of 5. dunder koper-dzaden om ober gespannen worden: daer na moetmen daer ober treeckē dun koperdzaet de dichte van groote Speiden op de vier ofte vijf dicker dzaden

banden boozsept / van den anderen de wijte van een half
 scropken / en dat ront om den dieken draet / ten eynde /
 datter geen Byen deur en kunnen komen om yemandt
 te steken. Daer na als dit Visier oft Mom-aengesicht
 aldus is / soo salmen daer aen doen naepen een kappe
 van Canefas-doeck ofte grof Lijnwaet / die recht passe
 om den hals ende het hooft / daer achter ende booz oock
 twee stucken zijn / die oock op de schouderen en op de
 bozst passen / soo salmen aen het achter-stuck twee ban-
 den aen de kanten maken / ende aen het booz-stuck sal-
 men aen de kanten twee gozdijn-ringhen naepen / ten
 eynde / datmen de handen onder elcken arm dooz in de
 ringen mach steeken / om alsode banden deur de ringen
 te trecken / op dat het Canefas-doeck te beter op de
 schouderen onder de armen en bozsten sluyten mach /
 ten eynde / de Byen daer niet dooz kruppen mogen / om
 den Meester in 't aengesicht te steken.

C. Clus. Mach 't Visier of Mom-aengesicht niet zijn
 gemaect van Wser-draet so wel als van Koper-draet ?

T. Clus. Men mag 't Mom-aengesicht wel make van
 Wser-draet / maer nat wordende so soude 't roesten / ende
 't Koperdraet niet / daerom is Koperdraet beter als W-
 serdraet / aengesien de roest van Wser alle Lijnwaet en
 Hennepen doeck op eet / en alsoo werden de kappen be-
 dozben. C. Clus. Dient hem in dees Bye-kap nergens
 anders toe / dan om niet gesteken te werden ? Ick kan
 wel dencken ja. T. Clus. Sy dient daer toe als men p-
 wers gaet om Byen te besoeken en te besichtigen / om
 eenige Stocken en Swermen te koopen / Swermen te
 scheppen / Byen te korten en te supberen / oock als men
 eenige Byen daer by wil voegen / en dient oock als
 men eenige Byen wil overdrijven in ander kozben / in
 somma de Bye-kap is bequaem voort stekē der Byen /
 en ander wilt gedzocht dat Angel voert / om te vernie-
 len. C. Clus. Als het aengesicht aldus wel bewaert is /
 lijden de handen geen pijn vant steken der Byen ?

T. Clus. Men moet een paer wolfe of dicke Lakense

Wanten of Hantschoenen aen doen. C. Cluf. Waerom geen lederen of te zeemen Hantschoenen?

T. Cluf. Om dat der Bpen Angelken in 't zeem of le- der blijft steken/ 't welk in de wolle hantschoenen of kas- nefas-doeck niet en kan geschieden. Dese Hantschoene neemt men gemeynlick by de Byekap/ om niet gesteken te worden/ als men ergens gaet. C. Cluf. Als ghy nu dees Bye-kap over u hoeft ghetoghen en de Hantschoenen aen uwe handen ghedaen hebt/ wat gady dan uprecht- ten? T. Cluf. Dan gaet men besichtigen/ schoon ma- ken/ korten/ ende diergelycke dingen doen.

C. Cluf. Behoefdy dan niet meer daer by?

T. Cluf. Ja een Gansen Vleughel/ ofte een dun licht planckken/ gemaect van bueren hout/ in form van een Vleugel/ of seer byede Pongiaert. C. Cluf. Waer toe be- sicht ghy een Vleugel/ ofte de dunne byede houte Pon- giaert? T. Cluf. Om de Bpen van de tacken ende van den boom mede te strycken/ als sy gefwermt hebben.

C. Cl. Is de Vleugel niet beter alst hout/ aengesien hy sacht is/ ende de Bpen met de sachticheyt niet en quet- sen/ 't welk met hout niet en kan geschieden?

T. Cluf. Sommige pryfen de houte Vleugels of Pon- giaert/ want seggen sy daer en is gheen hay? aen/ want als een Bye in eenigh Hay/ Wol/ of rupchten komt/ so wert sy gram/ meynde dat sy van de Spinnelkoppes ghevangen is/ overmits dat sy in haer wolle met hare klaukens lichtelick verwarren. C. Cluf. Kant dan wel niet de houte Pongiaert properlick gheschieden sonder quetsen? T. Cluf. 't kan gheschieden; maer men moet toefien dat men op den tack niet en strycket/ maer recht boven af/ haer soo seer wacht/ ende als men kan/ met sul- ke middelen sullen sy min stecken/ als met den Vleugel ghestreken zijnde. C. Cluf. Moet men noch meerder ghe- reetschap hebben? T. Cluf. Men moet noch hebben ee- nige Bye-kleden/ gemaect van open kaef-doeck/ die een elle in 't vierkant groot zyn/ op den eenen hoek van den doeck een lang snoet daer aen gevesticht/ om de korbten mede

mede toe te bindē/ op 't eynde van 't snoer eē houde pen-
 niken daer aen gebonden/ om daer mede in de korven te
 streecken/ op dat het kleet van de korven niet en ontgae.
 Doch moetmen hebben een kort Mes/ daer men de
 Honichraten mede snijt en kort: een parsse/ daer men de
 Honigh mede uyt parst: een Seve ofte mande daer men
 de klare Honichraten in doet/ om 't Maechde-honigh
 daer door te laten lecken: eenige stercke ronde gebeyde
 sacken/ gewrocht van sterck Hennepen-sepl-gaern/ om
 het Was en Honich daer in te doen/ om te persen/ een
 ketel/ om den Honich en Was in te warmen/ om dewe
 te persen/ en ook om 't Was in te smeltē/ ook om Me-
 de in te maken/ eenige vaten om verscheyden Honich in
 te doen/ eenige tobbekens om 't gesmolte Was in te gietē
 als men eenige bodems van Was wil hebbē/ eenige le-
 pelē om uyt en in te scheppen. C. C. Dat kort Mes hoe
 is dat gemaekt. T. C. Dat kort Mes moet zijn ontrent
 drie vierendeel iank/ aen het een eynde een plat Beptelkē
 van 2. vingeren breed/ en aen 't ander eynde eē Mesken/
 ontrent een duym breed/ aen beyde zijde snijdende/ krom
 gebogē by na winkelhaex gewijse/ op dat nē daer mede
 tusschen de Honichraten soude komen/ om also die daer
 uyt te snijden/ en te korten. C. Cl. De persse hoe is die ge-
 maeckt? T. Clut. Men vint veelderlepe/ maer alhier
 in Holland heestmen die op de maniere van de Kacsses-
 makers/ die genoegsaem bekennt zijn/ so dat ik niet no-
 diech achte/ om daer veel af te spreken. C. Clut. Het vol-
 gende gereetschap is ons genoegsaem bekennt/ ghelijck
 ketelen/ Dotten/ Commen/ Vaten en diergelijck gereet-
 schap/ daerom willē wy voort gaen om te sien wat een
 Byen-houder te doen staet/ die Byen wil aenhouden.

Het vierde Capitel.

**Welcke Korven met Byen men koop en
 verkiezen moet/ daer men profijt begeert af te crecken.**

T. Cuius.

Wij hebben ghenochsaem van 't ghereetschap ver-
 haelt

haelt/ nu is een naerstich Bpenhouder van noode/ (die profjten begeert van Bpen te genieten) dat hy eenige Bpe-korben gaet koopen als de Winter gepasseert is / en den Somer begint te genaken. C. Cluf. Waerom de Bpe-korben te koopen niet in den Somer als wel nae den Winter? T. Cluf. Men kan die ebenwel inde Somer koopen / maer om met het jaer te beginnen en dat men ook aen oude korben meer verseeckert is Swermen te krijgen op 't selfde Jaer/ dan aen nieuwe Swermen / daer men hier te lande gemeenlick een jaer daer na eersst Swermen verkrijgt/ so ist beter te koopen oude stocken dan nieuwe/ om profjts wille/ als bozen. C. C. Konnen nieuwe Swermen op 't selfde jaer niet wederom swermen? T. C. Ja het gebeurt wel als oude stocken vroeck swermen/ so willen gemeenlick vroege Swermen wederom swermen C. Cluf. Is sulck swermē geen profijt? T. C. Gantsch niet / of immers seer selden / of 't waer saeck datmen de swermē swermē brachte en verboerde daer veel Honig te halen waer / datse mochten oberstal halen/ om de Winter af te leven/ als sulcx niet en soude geschieden / so soudet verlies vooz de hant wesen. C. C. Wat waer dan beter gedaē / om veel Bpē en Honich te vergaderē? T. Cl. Ist datmen eenige stockē wil kopē / so salmen die kopen na de Winter/ als bozen/ en besichtigen of sy veel Bpen in hebben/ oft werk van 't Was wel in goede ordeninge staet / en ook beset is van de Bpen / dat de korf aen 't laechste gat/ of lager / vol/ swaer/ en wichtich sy. C. C. Soudmen wel met een stolt Bpē profijt doen? T. C. Met een korf Bpen en is geen of seer luttel profijt te doen / aengesien een korf so veel moeyte by nae heeft om die waer te nemen / als 24. korben/ maer diese aenhouden vooz hun geneuchte die en mach geen profijt met een of twee korben aen te houden rekenen. C. Cluf. Hoe veel korben behoort men dan wel te hebben om eenige profjten daer af te genieten? T. C. Ten minsten ses korben in 't getal/ die souden allenskens mogen voozts setten / ook het komt veel aen de schoone jaren / en tegeeringe.

C. Cluf. Hoe?

C. Cluf. Hoe? de Byen aenwassen sy niet / en vergaderen sy niet eben wel den Honich? T. Cluf. By natte en koude Somers / sullen sy min Honich vergaderen dan by herte en droge Somers / en 't komt veel nae dat den Kemp of Klader in 't velt gewassen / sy daer veel Honig upt halen / en gelyck het eene Jaer dichtwilder vruchtbaerder is alst ander Jaer. By natte Somers sullen de Byen min upt vliegen dan by droge Somers om pet upt het velt te halen. C. Cluf. Als de Byen by natte koude Somers niet upt en vliegghen / wat doen sy dan? T. Cluf. Sy maken jonghe Byen te meer / om dat den hoop soo veel te stercker soude zijn / om Honigh in te brengen. C. Cluf. Waer toe dienen dan soo veel Byen / als daer geen Honich valt / om den Winter af te leven? T. Cluf. Gelyck hare natuer altoos naerstelik is werkende / so kunnen sy niet ledich sijn / of sy moeten Honig / Byen-broodt en andere dingen halen / of jonge Byen maken. Daer by komt 't dat de vroege Swermen gemeenlick wederom swermen maken / obermits dat ter niet te halen en is. C. Cl. Komme sy die ebenwel niet maken als daer veel Honich valt? T. Cl. Sy kunnen die wel maken / maer als daer veel te halen is / so sullen sy hun jonge Byen (die noch niet volkomen sijn) ten korve upt dragen / om dat sy in de plaetsen Honich en Beck doen souden. C. C. Machinen ook korven kopen upt ander landen? T. C. Ja / als men weet datse goet / wacker / en naerstich zijn: maer so 't kan geschieden / so prijsmen de Byen te koop daer sy opgehoudt werde. C. Cluf. Ghy segt goet / wacker en naerstich / hoe kan men dat weten? T. Cluf. By dese teykenen sult ghyse kennen / als ghy komt ter plaetse daer ghy eenige korven koopwen wilt : ist dat ghy siet dat de Byen dicht op 't gat sitten / ende gestadigh upt ende in kornen geladen met geele ofte ander ghekleurde materie op haer achterste beenkens / dat is altoos een teyken datse gerechtigh / goet / naerstich ende wacker zijn. C. Cluf. Oft ghebeurde dat het quaet weder waer en datse niet upt en vlogghen / wat kennisse

se soudy dan hebben? T. Clut. Men soude die niet der hant konnen wicken of wegen/ en oock besichtigen als bozen/ en oock sijt in de bovenste inganck blasen/ ende hooren aen het ruuoer of rasen/ waer inne dat de meeste Bpen waren: welck blasen oock wel kan geschieden in den avont stont/ als de Bpē altemaal t'hupsz zijn.

C. Cluf. Als men nu dese Bpen gehoecht heeft / waer salmen die dan vooz't eerste stellen? T. Clut. Men sal die / ist datmen die in 't leste van de Maert of in den Apriil koopt/ brengen ter plaetse daer veel Bomen groejen/ gelijk Appelen/ Peeren/ Kriicken / Kerfelaers / Crups-doozen / en andere Hoben/ daer wel-riekende bloemen wassen. Ist dattet op 't Landt is/ so machmen die stellen ontrent de Bogaerden/ en andze Hoben/ om dat de Bomen eerst bloepen/ eer dattet kool-saet bloept.

C. Cluf. Ost gheviel datmen die in de Mep kochte / waer soudemen de koozen dan brengen?

T. Clut. Opt velt ontrent daer de Acheren vol kool-saet en andere bloepende gewassen zijn: want als dan halen sy veel in van Honig en Bpen-broot/ oock tot het maken van de jonge Bpen. C. Cluf. Waerom moetmen die koozen so na brengen daer 't gebloemte is?

T. Clut. Dat geschiet om dat de Bpēkens soo veel te rasscher haere koozen vol hebben souden: aengesien sy dan niet verre en hebben te vliegen om Honig/ en andere dingen in hare koozen te dragen. C. Cluf. Ost een Man so niet en waer gelegen / niet sijn koozen te ver-trecken/ soudē dan de Bpen daerom niet gedpen? T. Cl. Ja sy wel / maer en konnen so ras hun koozen niet vullen/ als wel doen die so na by het gebloemte staen.

C. Cluf. Wanneer begintmen prosijten van de Bpen te trecken? T. Clut. Als men siet dat de koozen vol beginnen te worden/ en dat den tijdt genacckt dat sy wilsien swermen. C. Cluf. Wanneer geschiet dat / dat sy willen swermen? T. Clut. 't Geschiet dickmaels in den Mep/ ontrent Pingsier / en ontrent Sint Jan in Junio / en oock daer nae. C. Cluf. Welcke swermen zijn de

de beste/ de vroege middelste of late? T. Clut. De vroege werden gehouden voor de beste/ als daer weynigh Honigh valt. Daer na de middelste/ maer als daer veel Honigh valt/ werden de middelste swermen voor de beste gehouden. C. Clut. Waerom zijn de vroege niet soo goet als de middelste? T. Clut. Sy zijn wel goet/ dan de vroege swermen willen gemeynlick op 't selfde jaer noch eens swermen/ en dat bederft hen beyden.

C. Clut. Dat is te verwonderen/ alster nochtans een goet jaer voor de Byen valt/ waerom dat sy beyde vergaen. Wat redenen brengdy daer van voort?

T. Clut. De koning van de vroege swerm siende dat hy soo toeneemt met sijn Byen/ en dattet noch vroege int jaer is/ ende datter veel Honigh valt/ so maect hy (in plaets van Honigh te halen) jonge Byen/ ende eer hy dan wederom gaet swermen/ so valt het te laet. Omtrent Sint Jacob begint den meesten dracht op te houden/ so dat sy beyde de macht niet en hebben/ om overstal te halen voor de Winter. C. Clut. Gebeurt dat altoos? T. Clut. Alst een klepne swerm ist int beginsel vant jaer/ so valt dat seer goet/ en dat werden gemeynlick de swaerste stocken of korven? C. Clut. Maer die swermen die ontrent Pingster ende S. Jan vallen/ swermen die wel in den selfden Sommer.

T. Clut. Seer seiden/ of 't waer sake datter geen Honig en waer te krijghen int veit/ ende dat sy wederom swermden so waren sy beyde bedorven/ als voren verhaelt is. Daerom zijn de middelste swermen gemeynlick de besten/ die ontrent Pingster of Sint Jan vallen/ en de erchste ontrent Sint Jacob. Daerom als men eenige swermen wil koopen/ soo ist geraden hem daer na te reguleren om profijten daer af te genieten. Men sal altoos reguleren na het jaer/ te weten: vroege klepne swermen in vroege jaren vallen gemeynlick goet/ maer in natte jaren behooren vroege swermen middelbaer te zijn/ en die ontrent S. Jan vallen behooren veel groot te zijn/ hier mach hem een peder na reguleren.

ren. Sullen voortſ gaen en ſpreken hoemen de Swermen regeeren ende vergaderen ſal.

Het vijfde Capittel.

Hoemen de Swermen vergaderen ende regeeren ſal

T. Clutius.

Wij hebben hier voor verhandelt van de Swermen der Bpen/ wat een Swerm is/ ende wat te pcken men men bevint teghens den tijt datſe willen ſwermen. Sullen voortſ verklaren hoe datmen die vergaderen of ſcheppen en regeeren ſal / daermen wel op moet letten ende wachten. C. Cluf. Ick heb wel verſtaen / gelijk ghy ſeght / van de te pckenen van ſwermen en diergelijke. Ik ſoude gaerne weten / hoemen daer mede handelen moet / alſmen die ergens aen een Tack / Boom / of Pael vint geſwermt ? T. Clut. Dat ſal ik u ſeggen / alſmen nu ſiet datter eenige Coningen opt ſwermen ſtaen / ſo ſalmen int eerſt $2/3$ / of meer Kozben ſchoon maken / en wijben die met een hant vol Venkelkrup / en Conſuide greyn te ſamen / tot dat hy wel gerepnicht is van ſpinnegeweb en diergelijke vuylichheit / en ſoo ghy wilt ſo kondp daer na ettelicke dzuppelen Honichs in den top van de Kozf wijben: en als nu deſe Kozben aldus gereet ſijn / ſo ſuld p (als ghy een Swerm ergens aen ſiet ſwermen) aentreken den Bpe-kap en beyde de hantschoene en kincken ſoetelijk op een Becken of pet anders / want met ſulcke middelen blijven ſp neder / tot dat gy ſiet dat ſp beginnen ergens aen te hangen / en ſult daer nae met een houten ſpaen in de hant / gelijk een breede Pongiaert ſonder krups / ofte hy gebreck van dien kannen wel een Ganſe vleugel nemen / en nemen de ſchoone kozf in den arm / die alſo toe bereept is / en houden den kozf ontrent den Boom / Pael / Muur / daer hy aē mochte geſwermt weſen / ende ſtrijcken de Bpen alſo ſoetelijk in den Kozf / tot datmen ſiet datſe niet meer op de plaetſe vliegghen

daer.

Daermen die geschept heeft / ende als men dan siet dat sy daer allengskens af wijcken van die plaetse / dat is een tepcken dat den Coningh in de Korf is / en so langh als sy wederom bliegen aen den tak of plaetse daer hy aen geblogen was / so moetmē hem al weder in de korf strijken / tot dat hy (als bozen) daer niet meer aen en bliege.

C. Cluf. Om datmen te ghemackelicker de Swerm soude mogen verkrijgen / seyt M. Varro datmē de plaetse daer den Swerm aen gaet hangen / wel dienen soude te bozen te besprengen met Honich-water.

T. Clut. Ick soude sulcx wel goet achten : dan dat de Byen ons eerst wilden te kennen geven aen welke boom ofte plaetse dat sy wilden swermen / so mochtmen bozheen sulcx doen / om datse ons te seeckerder souden zijn in onse Korven. C. Cluf. Sout niet wel goet zijn datmen den Coningh sijn vleugelen kortede / om dat hy niet en ontblage gelijk sy schryben ; want dan waermen secker datmen hem ende sijn volck niet en soude verliefen

T. Clut. Het kan alsoo wel geschieden / dan daer is perijckel van den Coningh te verliefen / als sy souldē menen te swermen / om dat hy gekort zijnde hem lichtelick soude konnen int uytbliegen van haer verdwalen / en soude hem selven op d'aerde alleen binden / ende de resterende Byen uyt wesende / souden wederom in de Korf blieghen / ende alsoo souden de Byen versteken zijn van haren ouden Coning / en souden moeten vertoeven acht ofte negen dagen / ende souden als dan haer moeten behelpen met die nieuwe Coninghen / die met de andere Swerm gelijckelick souden uyt komen : want daer by gebeurt datmen meynt dat de Coningleens geswerm heeft / ende wederom op sijn Korf geblogen is. En daer is op te letten / datmen dan naerstelicken soekt ontrent de korf daer den Coningh uytgeblogen was / en sult by avontuer den Coningh aldaer binden / 't welck my en meer anderen wel gheschiet is / ende is oorsaeck dat hy van ouderdom ofte deur verkortinge van sijn vleugelen niet en heeft konnen blieghen met sijn Heyzkracht.

C. Cluf.

C. Cluf. Leestmen niet dat sy hem draghen ende die-
 nen/al wat hy ghebiet? T. Clut. Sy zyn hem wel ghe-
 hoorfaem: maer als sy hem draghen upt de kiof om te
 swermen / so kint wel geschien dat hy met sijn twee of
 drie Bprens ter Aerden valt / en op d'aerde zynde
 konnen dan niet hem niet weder op blicghen/aengesien
 hy groeter en langer van lichaem is / dan die hem dra-
 ghen. Ende sult hem ter aerden leggende ghemeynlick
 twee of drie Bpen beneffens hem sien om hem loopen-
 de/kussende/eevende/ en meer andere vziendelichheeden
 bewysende. C. Cluf. Ghy seght dat dooz t kintken op
 Beckens ende andere dingen deur sulcke middelen / de
 Bpen neder blijve / oft geviel datse niet neder en wilde/
 hoe soudy dan daer mede omme gaen/om die swerm te
 behouden dat hy u niet en ontvloge? T. Clut. Men sou-
 de een Raechbesem ofte ander besemken moeten steken
 in 't water / en alsoo soumen het stof van 't water wer-
 pen om hoogh in de locht / ten eynde / dat den Swerm
 deur sulcke middel soude neder komen sonder vertrec-
 ken. 't Delfde doet men dock niet droge aerde of Sant
 datmen om hoogh werpt. C. Cluf. Of sulck stof van
 water oft aerde den Coningh niet en taecte / soude hy
 evenwel niet vertrecken/aengesie sy haren Conink vol-
 gen? T. C. Sy volgen wel haren Conink/ dan hy volgt
 dock sijn volk. C. Cluf. Septmen niet dat den Coningh
 eerst uptblichet ende eerst komt te sitten/ en dat sy hem
 volgen ende sitten om hem? T. Clut. Ick hebber op ge-
 merckt en hebbe noyt bevonden dat den Coningh eerst
 uptbloogh ofte eerst gink sitten: Want dat den Conink
 eerst upt vloge so souden de Bpen hem int swermen also
 niet verwachten/ dan stae wel toe/alsoo wanneer hy op
 de blucht is int vertrecken/ dat sy hem volge/ gelykme
 op 't velt wel siet geschieden: hier upt blyke dat den Co-
 ningh ook zyn volk volgt. Dat meer is/waert dat sulx
 niet en waer/so souden dickmaels so veel Swermen op
 eenē tijt swermende niet tot een loopē/so wanneer daer
 veel Coninghen swermen. C. Cluf. Hoe schepdy dan de
 Swer-

Swermen van den anderen? T. Clut. Men soeckt na de Coningen/en als men die heeft so verdeelt men de Byen. C. Cluf. Wanneer gheschiet dat? T. Clut. Men laet de Swermen so lang by den anderen hangen tot savont na der Sonnen ondergank/ dan schept men die gelyklick in een korf/en men stort de Byen gelyck op d'aerde neder / ende also soekt men nae de Coningen / welke te binden zijn by het toelopen en volgen der Byen na haren Conink/en gebonden hebbende hond by die verdeelen elcx in bysondere korbjen. C. Cluf. Dooden sy de oberige Coningen niet: dewijle sy noch aen den tuch hangen?

T. Clut. Sy doodense niet so lang als sy geen plaets en hebben/om beginselen van werk te make: maer waert datse terstont in een korf geschept waren/ so soudē sy die oberige Coningen ombrēngen/ om dat sy bequame plaetsē gebonden hebbende/terstont sonter twist soudē mogen werken. C. Cluf. Of ghy saecht dat diversche Swermen begosten tot een te loopen/wat raet sout ghy daer toe weten om dat te beletten? T. Clut. Men soude moeten strax die af scheppen eer de anderen daer by quamen/ende de korf een hoe lengte daer van daen nemen/op dat sy niet by den anderen mochten komen/dan waert dat het anderlingen/derdelingen/ende diergelycke klepne Swermen waren/so waert heel goet en waer niet geraten die van den anderen te scheyden: maer oude ofte eerste Swermen als sy vzoegh swermen / doctmen gemeynlick alleen in een korf. C. Cluf. Oft gebeurde dat een swerm waer geblogen in een hoeke Muers/ daermen met geenen vleughel ofte instrument mochte by komen/ hoe soudē die Byen dan kunnen kryghen of strycken? T. C. Het waer nae dat het hol ofte gat mochte zijn: men soude die mogen besettē met een korf daer ontrent alsoo toebereyt als verhaelt is/ende soudē met sulcke middeken konnē gevangen worden: ofte men soude die Swermen met eenige rook daer van daen konen drijven/dat hy dan byten bloot aen de Muer quam/en alsoo mocht men die dan bequamelick in de korf stieck

ken of scheppen. C. Cluf. Oft gebiel dat hy ergens om hoog aen den top van een tack swermde / en men konde niet gaen / n Ladder daer by komen / hoe soude hem dan krijgen? T. Cluf. Men soude die top van den tack met eenen langen haek moete trecken ter plaetsen daer men hem met een Ladder sou kunnen genaken / en also dien top schudden / dat de Spen recht in de Korf mochten vallen / diemen daer dicht onder aen soude moeten met d'een handt houden / ofte soomen den tack konde properlick afsnijden sonder schudden / ende den swerm also stillekens met den tack gelijckelick in de Korf leggen op sijn zyde / met den toppe tegens de Sonne / ende bedecken den Korf met eenige groente.

C. Cluf. Waerom den top tegens de Sonne?

T. Cluf. Om dat de Sonne met synder hitte de Spen niet bluchtigh maken soude. C. Cluf. Oft gebiel dat de swermen saten aen een tack tusschen de bladeren inne / dat het qualick mogelick waer om te strijcken / hoe soude die dan krijgen? T. Cluf. So het een tack van een der arm dick waer / so soudemen het open van de Korf daer onder stellen / en stoten met een voet op dien tack / dat hy deur het gedreem mochte vallen / ofte so hy dunder waer als een arm / datmen dan met een vuyt-slag oft twee die soude doen vallen in de Korf / ofte noch dunder / datmen dan den tack schudden sal / tot dat hy t'eenemael in de Korf ware. C. Cluf. Carol. Stephanus ende J. Lybaucius verhalen een lichter manier om de swermen te vergaderen. Verklaert de Korven wel gewreven met 't sap van Confili de greyn en Chymus / stellende die langs de Bosschen en Forreften / by eenige Fonteynen / en als die vol Spen zijn / dan sult ghy die na hups brengen: Dit is sijn manier om swermen te vergaderen: Wat dunkt u Cluf. of gy u Korven oock so stelden / sou't u niet gemakkeliker vallen also te vergaderen / dan daer na te klimmen volgens u seggen? T. Cluf. Het is gelijck men seyt: Wilt wel gelukt so kalft den Os / doch die lust heeft om sulcx te bezoeken / die mag / maer ick vrees dat ick

ick 't geluck niet sou hebben. C. Cluf. Der welrupken-
den Chym en Confilij/die rieken immer de Byen gaer-
ne? T. Cluf. Het is waer / dan waren de Kozven van
bupten en van binnen met Honig besmeert / soo soudent
de Byen in groote meenigte daer op en inkomen: maer
als sy daer in waren / soo waer van noode datmen een
Koninck daer in brachte / die haer mochte gebieden al-
daer te blijven en niet te vertrecken / want anders sou-
dense elck daer sy van daen gekomen waren / wederom
keeren / en halen so langh den Honigh van de Kozf / als
daer pet waer te vinden. Het gebeurt wel datter cenige
swermen op Kozven staen ofte vallen / die ledigh zijn /
maer niet altoos / het ondersoek leert ons anders.

C. Cl. Ick geloof wel volgens u seggen dat de Byen
sels in de Kozven niet en komen / dan by menschen hul-
pe / 't kan gebeuren / maer niet altoos. Sullen met onse
begoste materie voort gaen. Als ghy dees Koning met
al sijn heyrkracht nu dus gebangen hebt in uwen Kozf /
wat gady dan daer mede maken? T. Cluf. Men lept den
Kozf op een zijde / met den top teghens de Sonne / en
dant neemtmen wat afgezoke rijzen / bladeren / ende
ander groente van gras / en diergelijken / dat leptmen
op de Kozven / om te beletten het steken van de Sonne /
en some eenige berders heeft / die steltmen daer tegens /
om 't schijnfel van de Sonne op de Kozven te beletten.

C. Cluf. Waerom set ghy de Kozven ten eersten niet
over eynde / en oock op sijn plaetse? T. Cluf. Om twee-
derley oorzaken: ten eersten / somen de Kozven over eynde
setteden / so soude de blucht van de swerm so black niet
in de Kozven komen / en te meer / soo langh als sy so al-
lenskens van de boom wijcken / so komen sy te gemac-
keliker in de Kozf / dan alst een quartier van een muur ge-
leden is / so lichtmen den top allenskens (om dat se niet
vallen soudent / wa: it sy hangen aen den anderen gelijk
een Druybe) soetelicken op / en so klimmen sy in den top
van de Kozve / en men setter een steen onder / om dat sy
scheef staen soudent / te meer / om dat de Byen van onder

als deur de ingangen/souden moghen te gemakkeliker
in komen. Ten anderen/ dat de uytgebloge Bpen t'sa-
bonts by den anderen mochten zyn / eermien die soude
stellen ter plaetse by d'andere korven. C. Cluf. Wanneer
set ghy die op haer plaetse? T. Clut. t'Sabonts een ure
na der Zonnen ondergank/dan draechtmen die soetelikt
ter plaetse by de andere korven. C. Cluf. Vliegen sy dan
's anderen daerghs niet ter plaetse daer sy gestaen heb-
ben? T. Clut. Daer vliender wel eenige/ maer genen
Coningh bindende/ so keeren sy weder van daer/ en ge-
raecken also onder ander Swermen. C. Cluf. Zijn die
Bpen dan 's abonts niet t'huyjs geweest?

T. Clut. t'Schijnt ncense / gemerkt datter 's nachts
veel Bpen int velt blijvê/ en komen des morgens vroe-
g t'huyjs: ende soo isset met de Bpen die van haer plaetse
ghenomen worden/ ende en weten niet waer dat sy hun
Coningh vinden sullen/ tot dien eynde sullen sommighe
Bpen-houders altoos haer korven late staen ter plaet-
se daer sy die geschept hebben / om datter geene Bpen
verlozen souden blijven. C. Cluf. Hoe langh late sy die
Swermen daer staen? T. Clut. Tot dat sy die met ee-
nige swacke swermen gaen verboeren op andere plaet-
sen/om die sterck en wichtigh van Honigh te maecten.

C. Cluf. Oft gebiel datter twee/drie ofte meer Swer-
men quamen by den anderen te swermen hoe soudy dā
daer mede handelen? T. Clut. Alser twee klepne swer-
men komen te gheraecken by den anderen/soo en ist die
moyte niet waert: maer waert dat die twee Swer-
men heel vroeck swermden in de Mey / en datter veel
Honichs viel / soo waert te pijnē waerdich om die twee
swermen te schepden/maer ontrent S. Jan / so waert
beter datse by den anderen bleven sonder schepden.

C. Cluf. Hoe groot acht ghy dat de Swermen behoo-
ren te wesen? T. Clut. Als de Swermen vroeck swer-
men/als die dan komen tot het bovenste gat/die passe-
ren voor goede swermen; maer die later komen ontrent
Sint Jan, behooren te miswegghen vol te zyn/die wat
later

kater komen / behoort tot ober 't tweede gat vol te zijn.

C. Claf. Konnen die altoos so groot swermen?

T. Claf. Neense / dan men maecttse groot niet meer andere klepne Swermen/diemen daer by doet.

C. Claf. Heeftmen altoos wel Swermen by der hant om die Swermen groot te maecten? T. Claf. Die veel korven heeft/kan sulcks beter te wege brengen dan die vier ofte vijf korven heeft. C. Claf. Machmen elcke swerm niet in bysondere korven doen/om also menich- te van korven te krijgen? T. Claf. Men kant wel doen: dan soo het gebiel dattet een nat jaer worde/soo soudent die swacke Swermen geen oberstal tegens den winter konnen halen: daerom isst om 't sekerste datmen de krancke Swermen met ander klepne Swermen sterck maectt. C. Claf. Ofst gebiel dat het quaet weder werde/so datter geen Spen uyt mochten vliegen om pet in 't velt te halen/ hoe soumen daer mede handelen?

T. Claf. Als men siet dattet 3. ofte 4. dagen quaet weder blijft/so isst van noode datmen de Spen wat in geeft van Honich/ten eynde/ dat sy niet van hongher en vergaen / hoe wel eer sy vertrecken uyt haer korven/ sy by haer selven eenige provisie doen van Honich te eten/ om dat sy geen gebreck lijden soudent / ghelijck wy hier voors daer af verhaelt hebbe. C. Claf. Liebe wilt ons vertelle/ hoe de korven gestelt zijn/daer de Swermen uyt geblo- gen zijn/mitsgaders van de volgende Swermen? T. Cl. Dat wil ick om uwent wille seer gaerne doen.

Het seste Capittel.

D' Eerste en ander volgende Swermen ges-
swermt hebbende / watmen daer na doen moct
met de broet-Byen.

Carolus Clafius.

O naerder beschept van u te weten/soo isst dat gy
my vertelt hebt van het vergaderen en het stellen
der korven ter plaetsen daer sy behooren / so resteert ons
hier noch veel van de korven te seggen daer de Coningē
uyt

upt sijn geblogen / hoemen met die afgeblagen koozen
 handelen sal. T. Clut. Als men siet dat den eersten swer-
 me van de kooz geblogen is / ende dat den koninck ge-
 scheidt is in de kooz / so salmen terstont daer na gaen by
 den afgeblagen kooz / en keeren hem met het open op-
 waerts / ende sien nae de groote Honichraten / daer de
 broet-Bien / die aldaer noch niet uptgekipt en zijn / die
 lichtelick wel te kennen zijn / en nemen een langh seherp
 Mes / en snijden alle de broet-Bien het hooft af / ende
 eer men sulcx doet / so suidy die Bien die in de kooz zijn
 doen vertrecken boven inde top van de kooz / om dat gy
 de graden te beter sult mogen snijden / 't welck ghy met
 eenigh roock van brandende Lonten of in een-gerolde
 Lijwaet sult onder in de kooz doen roocken / ende met
 sulcken roock so klimmen sy inden top van de kooz: ende
 als gy nu dees groote graden met broet-Bien de hooft-
 den hebt afgesnede / so duidy die wederom op sijn plaet-
 se setten / en wachten daer naer seven of acht dagen of
 langer / tot dat sy wederom swermt. C. Cluf. Moet
 dat gheschieden teicken als daer een Swerm swermt ?
 T. Clut. Het gheschiet van de eerste Swermen altoos.
 C. Cluf. Waerom niet van de tweede en meer volgen-
 de Swermen ? T. Clut. Om dat het d'eerste Swerm
 meer van noode is / aenghesien dat sijn resterende Bien
 mede mochten uptgebroet worden. C. Cluf. Is het den
 tweede ende andere Swermen oock niet van noode als
 wel den eersten ? T. Clut. Neent / het geschiet om d'ieder-
 lepe oorzacck / ten eersten: om dat de volgende swermen
 nu kloek genoegh zijn om hare koningen / en kleyn werck
 upt te broeden / met datter inde kooze noch resteert. Ten
 anderen / om dat sy te swacker van broet-Bien souden
 zijn / om 't groot werck upt te broeden / aengesien dat sy te
 verre in de kooz van den anderē versprept souden wesen /
 om hare koningen en kleyn werck upt te broeden. Ten
 derden / om dat de tweede swermen so veel te min van
 de Honich-dieven souden hebben : aengesien sy anders
 geen proosjten en doen dan broeden C. Cluf. Hoe handelt-
 men

men met de tweede ende nae volgende **S**wermen? T. C. Als men fiet datter anderlinghen komen / die groot zijn / soo wort wel een derdelingh daer by ghestooten / voortg gebeurdet datter twee anderlingen swermden die passelik zijn / waert geraden die by den anderen te doen / die kleyn zijn / twee anderlingen met een derdelingh by den anderen / en de verdelingen werden gemepulick wederom op d'oude **K**orf gestoten. C. Cluf. Seghdy niet dat men die verdelingen by de anderlingen doen sal? en nu segdy wederom dat men die verdelingen op d'oude **K**orve doen sal. T. Cluf. Dat men de verdelingen op d'oude **K**orve doet daer moet op ghelet werden / te weten: ist dat men fiet datter noch eenighe **C**oninx huyskens gestoten / en de **K**orven wel gebeyt zijn / so en ist niet van noode eenige derdelinghen wederom op te stooten. Maer ist dat men geen gestote **W**oeder-pyppen of **C**oninx huyskens meer en fiet / so ist van noode den derdeling daer wederom op te stooten. C. Cluf. Om wat oorzaken geschiet dat / konnen te middewegen in de **K**orf geen **W**oederpyppen zijn?

T. Cluf. Daer konnender wesen / dan 't wert ghedaen om dat men verskeret soude zijn dat de **K**orf eenen **C**onink hebben soude / en also 't werk voortg aen te werken en vullen met **H**onich en diergelijke. C. Cluf. Gebeurtet dan wel dat sy t'eenemal afswermen / ende dat de resterende **B**yen geen **C**onink en hebben? T. C. Ja bypelijk. C. C. Hoe kan men dat weten? T. Cluf. Men sal de afgeswerimde **K**orven terstont dat ledige werk beneden in de **K**orf effen af snijden een hant breeet ofte daer ontrent / altoos lettende op 't gebroet datter noch soude mogen wesen / dat men dat niet en quetse ofte uyt snijde / so sal men terstont wel sien in een dach of sy hun af gesneden werk beginnen wederom toe te maken en te scherpen / en somen sulx bebint / is een tephen dat hy gerechtigt is. C. Cl. Moet men dan alle afgeswerimde **K**orven korten? T. Cl. Men moetse korten om (als vozen) dat sy sulk te netter hun werk in de **K**orven souden maken. C. C. Hoe stoot gy de swerimen by den anderē om de **K**orven sterk te make?

T. Clut. Men moet den tijt en 't jaer voor eerst aen sien; ist noch vroech int jaer / en datter veel Honichs valt by schoone dagen / so maect men de stocken so swaer niet / maer ist een nat jaer / so moet men die stercker van Bpē maken: vallen nu de eerste lingen later als S. Jan / en datter veel Honich valt / so laet men die blijven: so niet / moet men die met een ksepne anderlingh ofte een derdelingh grooter maken / en soo voortz gelijck wy verhaelt hebben. Om op u borage te antwoerden / hoemen die by den anderen doet / ghy sult den dagh teekenen / wanneer u swermen geschept zijn / om te weten hoe langh sy geswermit hebben / en als ghy nu een eerste linge ofte andere swermen wilt stercken / soo moet ghy eerst besien of hun werck oock is gekomen tot het eerste gat / want waer 't dat sy broet geset hadden / so en souden sy die bygevoeghde Bpen niet willen opnemen / daerom salmen op de swermen van 3. 4. of 5. daghen out niet langher laten vertoeven om daer by te voeghen / want langer vertoevende / so en willen sy niet accorderen / dan 't kan noch wel geschieden / maer met groote moeyten.

C. Clus. In wat manieren? T. Clut. Men sal savontz nae der Sonnen ondergauck de swermen in half-beswijmtheyt beroocken / en daer na suldy uwe beroockte Bpen met wat druppelen Honichs besprenghen / om dat sy haren toozn en gramsehay souden vergeten: daer nae suldy uwe nieuw geschepte swerm met het open stellen teghen den anderen / op den ouden Kozf daer sy uytgeblagen zijn / oft nieuwe swerm: en als sy nu alsdus op den andern staen / soo suldy eenen harden slagh met u buyst slaen op de laetste geschepte swerm / op den top van de Kozf / soo sullen de geschepte Bpen met een of twee slagen vallen op d'oude Bpen / en terstont sullen sy accorderen. C. Clus. Souden sy evenwel niet accorderen / of sy mosten beroockt zijn? T. Clut. Sy souden niet accorderen als daer broet gheset waer / maer wel als daer geen waer / en om deser oorsake dat sy met den Honig so veel te doen souden hebben / die van elck-

anderz

anders lijben te vergaderen/ datse daer deur hun strijt
 mede vergeten/te meer om datse half in swijn beroekt
 zijn/want by sulke middel wort haer kracht benomen.
 J. Cluf. Machinen dat sterk maken van de koxben niet
 wel by dage doen? I. Cluf. 't kan geschieden/dan na der
 Sonnen ondergang zijn de Byen meest t'hups, om also
 aen den dagh van hare koxben niet te verdwalen: het
 kan oock geschieden/alsmen den seiben dagtwee of drie
 swermen te gelijk krijgt/darmen die al swermende by
 den anderen voegt. C. Cluf. Waerom valter geen gebegt
 of strijt / als de swermen vzeem by den anderen komē?
 T. Cluf. Om diederley oorzaken: ten eersten om dat sy
 geen kennisse en hebben aen den anderen: ten anderen
 dat sy geen werck noch gemaeckt hebben om dat te be-
 roben/ daer dooz sy gheen oorzaeck hebben om te bech-
 ten: ten derden/ om dat sy nu so veel te sterker zijn by
 den anderen/om Honig en andze dingen te halen:want
 luttel Byen in een koxf doet de couragie van de Byen
 vergaen/ om dat hun werck by wepnig Byen so lang-
 saem voort gaet. C. Cluf. So hooz ick wel dat 't oorzaeck-
 lick is veel Byen in een koxf te hebben. T. Cluf. Dat prin-
 cipalick op natte jaren / als daer wepnigh te halen is.
 C. Cluf. Ofmen nu geen klepne swermen en had/ hoe
 soumen dan daer mede handelen? T. Cluf. Men most ee-
 nighe klepne swermen kopen by d'een of ander Byen-
 houder/en also utwe krancke stocken sterk maken / en
 alsmen die niet en konde vinden / soo mostmen die
 verboeren op andere plaetsen/daer sy mochten overstal
 halen/om de Winter af te leven/ anders en sout gheen
 profijt vallen/ om over te houden. C. Cluf. Wat profijt
 kondy dan trecken van so klepne swermen? T. Cluf.
 Anders geen profijt/ dan die te dooden / als daer gheen
 Honigh meer te halen of te vinden is. C. Cluf. Waer by
 weet ghy dat? T. Cluf. By het dooden van de Broet-
 byen. C. Cluf. Ick heb wel hoozen seggen van Drijve-
 lingen/wat wil dat vooz gedrocht van Byen zijn?
 T. Cluf. Daer van willen wy terstant spreken.

Het sevende Capittel.

Van de Drijbelingen en swacke Stocken
sterck te maken/ en te beletten dat Swermen op 't
selfde Jaer niet meer en swermen.

C. Clusius.

Wilt my toch mijn vrage ontdecken van de Drij-
belingen/ waerom die alsoo geheeten werden?
T.C. Sp werden Drijbelingen geheeten/om dat die uyt
volle korbzen in leedige gedreven worden. C.C. Waerom
geschiet dat/ist dan niet goet dat sp blijven daer sp zijn/
datse wel met Honich zijn geladen? T.C. Het is goet dat
sp blijven alst natte saren zijn/ maer alffer veel Honigh
valt ende noch vroeck in 't jaer is dat het een droge So-
mer is/ so ist (om profijts wille) beter geraten ober in
ledige korbzen te drijben/dan in haer oude korbze te doen
blijben. C.Cl. Hoe drijftmen de Bzen uyt volle in ledige
korbzen? T. Clut. Neemt den korbz van sijn plaetse/op de
middagh ofte na middagh diemen wil uyt drijben/ en
men set een leedige korbz in de plaetse van de volle/te en-
de dat de Bzen niet op ander korbzen soudē vliegen/om
g'doodet te worden: Daer na so steltmen de volle korb-
zen met 't open opwaerts/ en men stopt de inganghen
wel vastelik met gras of pet anders toe/daer na neemt-
men een ander ledighe korbz/ die pastmen recht met het
open op den anderen/daer na so neemtmen een kleet of
pet anders/ dat bintmen om de vergaderinge oock vast
toe: daer na soo stoptmen oock de ingangen met gras
van de bovenste ledige korbze toe/daer na so ontsteekt men
3. ofte 4. brandende lonten/ ofte een gerolde doeck van
out blaen Lijwaet te samē genaept en gewondē/ in for-
me gelijk een wortse/ daer na so ontstopt gy het onder-
ste gat en blaest also den rook van de lonten of Lijwaet
in 't gat/ ende begint van onderen met u handen aen de
korbz te kloppen/ en also sullen sp onder uyt den top be-
ginnen allenskens na boven in de ledige korbze te lopen/
ende

ende alsoo kloppende ende in 't onderste gat blasende/so klimmen sy te met boben. Alsmen nu siet in 't onderste gat/dat sy opwaerts komen ('t welckmen deurt geraes van de Bpen wel kan hoorzen) soo doetmen den tweeden inganck open/ en men begint daer oock in te blasen met de Lonten of Lijwaet/ en oock te kloppen / tot datmen hoorzt datse boben in de ledige korbzen getrockt zijn. Dan doetmen die t'samen gevoechde korbzen van den anderen/ en stelt die overgedreven Bpen op zijn oude plaets/ en men neemt de leedige korb daer van daen/ en men set hem recht over de Dyvelingen / die dan sullen terstont daer by komē. Om nu gewis en seker te zijn van dat de Dyveling mochte gerechtigh zijn/ so ist vā noode datmen daer een kleyn swermken by doet/ ten eynde dat ter geen Cōink in gebreke en sy. C. C. Hoe maectmen swaerke stocken sterck/ om tegens de Winter over te houden? T. C. Alsmen geen Bpen en wil dooden/ om Honich en Was daer af te vergaderen/ so kunnen die wel maken/ om over te houden: te weten/ datmen de swaerste korbzen gaet kortzen/ van Honich en Bpen-broot/ en maekt dat de korbzen wegen ontrent 30. ponden/ het overloop van de Honich-raten diemen upt de swaere korbzen gesneden heeft / salmen so gelijk het werk passen op makanderen/ met storkens stekē en vestigen so binnen inde korb/ in soznie gelijk de Bpen hun werk begonnen hebben / en stellen de korbzen des snachts met het open om hooge / toegedelit met een kleet / daer op leggende een bert om de warmte te behouden die sy by haer hadden: so suldy's anderē daegs vinden/ dat sy dat ingeleyde werk vast sullen gemaect hebben: en alsoo moechdy daer nae de korbzen wederom keeren gelijk sy gestaen hebben/ wel verstaende dat de korbzen wel moeten van Bpen versien zijn/ gelijk wy gesept hebben. C. Claf. Moeten die korbzen jupst so swaer wegen/ als ghy segt/ te weten 30. ponden of daer ontrent? T. C. Dat geschiet om datmen met de Bpen na den Winter geen armoede mede hebben en sal met Honich in te geven. C. C. Waermeer moet dese sterc-

makinge geschieden? T. Clut. Als de Bpen hun Bzoet-
 bpen dooden. C. C. Kanmen die anders niet sterk make/
 dan met Honich in te geven? T. Clut. Men verboertse
 en brenghetse op de Boeck-wept / en op de roffe Water-
 munt / ontrent Wrecht en in Goplant / en op't laest op
 de Hepe in Babant / daer sy veel Honichs van daen ha-
 re. C. C. Oft geviel datter niet veel Honichs en viel / wat
 sou men dan met de swache kozven maken? C. C. Ter-
 stont afdoen en dooden / eer sy meer Honichs verteeren.
 C. C. Kan men hun dan ook niet wat in geven / gelijk wy
 gesept hebben? T. C. Men kan 't wel doen: dan ten sou-
 de geen profijt zijn / en souden u noch wel so veel kosten /
 daer ghy na den Winter wel eenige om sout mogen koop-
 pen. C. C. Geeft men de Bpen niet klaer Honich in / om
 in den Winter af te leven? T. C. Dat doer wel eenige on-
 erbarene Bpen-houders / die upt sinnelickh. pt de Bpen
 klaer Honich in geven / maer sy doolen / 't sy voor of na
 den Winter. C. C. Men soude nochtans seggen dat sup-
 ver Honich de Bpen alderbest voeden soude. T. C. Klaer
 Honich is wel goet / also wanneer sy luttel Honich en
 veel Bpen-bzoet in hebben / dat sy also het een onder het
 ander konnen verteerē / dan Honich alleen sonder bpen-
 bzoet doet de Bpen den loop verwecken / en also ster-
 ven sy eben wel / daerom ist geradē eenige Honichraten
 te koopē / daer veel Nck in is / ten eynde / dat sy daer by te
 beter mogen gesont blyvē sonder binkloop. C. C. Waer-
 om werden sy siek van goedē Honich? T. C. Om dat Ho-
 nich laxert ende binkloop maekt / en het is by manie-
 re van spreken gelijk men seyt / dat Bier of Wijn ge-
 droncken sonder Bzoet daer toe te eten / den Mensch
 lichtelijc doen soude vergaen / waer af wy van de siektē
 der Bpen noch sullen spreken. C. Cl. Wy hebben gespro-
 ken van de vroege swermē die op 't selfde jaer wederom
 willen swermen / hoe kan men dat beletten dat eenighe
 kozven 't sy swermen ofte ander kozven niet meer en
 swermē? T. C. Dat kan men lichtelijc doen / ist dat men
 de moeder-pypen upt snijt / en de bzoet-Bpen al te sa-
 men

men de hoofde af snijt. C. C. Konnen sy niet wel andere
 Moeder-pijpen ende andere broet-Byen maecten?
 T. Clut. 't Geschiet wel / dan daer en is geen naerder
 weg / als de Byen hare doode broet-Byen hebben weg
 gedaen / datmen als van eenige Honichraten onder in
 de korf gaet leggen / ten eynde / dat sy den Honich inde
 plaetse van de broet-Byen brengen / en also doende wer-
 den sy gierich om meerder Honich te halen / wel verstaen-
 de datmen haer ook ingebe een stuk Honichraets / daer
 veel Beek of Byen-broot in is / 't welk men met een stoc-
 ken in of tusschen haer werck moet vast maken / gelyk
 't werck begost is. C. C. Waerom den Honichraet met Ho-
 nich niet mede vast te maken als wel de Honichraet van
 Beek? T. C. Om dat sy te gieriger des anderen daegs upt
 souden bliegen / om meerder Honich te halen / anders sou-
 den sy daer op so wacker niet zijn om Honich te halen /
 't welk van den Beek so niet kan geschieden / om van on-
 deren op te brengen / overmits den Honich gesogen en
 den Werk gepickt en op d'achterste beenkens gedragent
 wert / daer de Byen eenen grooten tijt mede souden ver-
 liesen. C. C. Waer by kondy weten dat de nieuwe swer-
 men wederom swermen willen? T. C. Gelyk wy in 't be-
 ginsel geseyt hebben van de tepkenen van swermen /
 en achte 't seif de onnoodich te zijn te verhalen. C. C. Welke
 tijt is de beste om te belette dat korve niet meer en swer-
 men? T. C. Tusschen S. Jan en S. Jacob. C. C. Konnen
 sy S. Jacob wel over stal halen hier te lande? T. C. 't Ge-
 schiet wel alst groote swermen zijn / en datmen die met
 anderen verboert / en bysonder alst d'zooge jaren zijn / en
 datter veel Honichs valt. C. C. Waerom acht ghy veel
 Byen in een korf te zijn / beter dan wepnige / aengesiet
 wepnich Bye ook wepnich soude inde Winter verteeren?
 T. C. 't Is ook waer dat veel Byen meer verteeren dan
 wepnige / dan men moet achte datter veel Byen in 't velt
 vergaet eer de winter aen komt / want datter luttel Byen
 waren in een korf / so en souden de wepnige hun konink
 niet konnen verwarmen. C. Clut. Moet het werck daer
 den

Den Honich aen is ook warm blijven? T. Clut. Het moet warm blijven/ om dat den Honigh niet strupckelen ofte hart wordē soude / 't welk deur gebreke van warmte geschiet: ter contrarie so kunnen veel Bpē beter overwinteren dan wepnige. C. C. Ik bid u wilt ons mede vertellen op wat wyse men de Bpen bequamelik kan verboeren van d'eene plaets in d'andere/ om profijtē daer van te genieten? C. Cl. Daer van willen wy terstont spreke.

Het achtste Capittel.

Hoemen Bpen verboeren sal van d'eene plaets in d'ander.

Carolus Clusius.

We hebben ghesproken van Bpen om overstalligh te maken/ daer inne gy my genoeg voldaen hebt/ dan om profijts wille so versta ik datmen de Bpen dicwils vervoert van d'eene plaets in d'andere / ick soude gaerne weten hoe dattet verboeren geschiet / geschietet te water of te lande? T. C. Het gheschiet meest te water hier te lande: maer daermen met geen schepen of schuyten en kan komen / daer moetet te lande gheschieden. C. C. Hoe/ op wagens? T. C. Op wagens is seer periculēus / aengesien dat hun werk seer teer en brosch is / of de wagens moesten so stillekens gaen/ dat het werk daer niet mede en braecke : en 't seckerste waer datmen die korven droege ter plaetsen daermen die begeerden / om haer brosch wercx willen/ en so 't mogelijk waer/ met de schepen of schuyten aldaer te komen/ waer veel beter. C. C. Hoe rust men de Bpe-korven toe diemen wil verboeren? T. Clut. Men maekt eenige lange en oock korte spijlen/ die steekt men tusschē het werck inne/ en beset tet soo vast / dat het aen d'eene of d'ander zijde niet en mach wijcken. C. C. Als het Bpen-werck nu dus beset is: Wat ontbreecter dan noch aen de korven te doen? T. Cl. Datmen die korven wederom over eynt sette/ en latense so een dach staē eer men die vervoert. C. C. Waer ont

om mach men die dan niet terstont verboeren? T. Clut.
 't Wert gedaen om dat sy haer gequetste Honichraten
 wederom souden heelen/ ende den Honich wederom op
 lecken die gestopt soude mogen wesen/ oock mede dat sy
 wat te geruster souden zijn/ eer men die verboerde. C. Cl.
 Wat moetmen dan noch doen eer men daer mede ver-
 treckt? T. C. Men salse niet de kleetgens toe binden/ en
 de ingangen dicht toe sluyten/ op datter geen Byen en
 kunnen wech vlieden. C. C. Zijnder geen Byen buyten
 den ingank eer gy die gaet stoppen. T. C. Die buyten
 den ingank sijn/ salmen niet water besprengen/ dan sul-
 len sy binnen trecken/ meynende dat het eenen regen sy/
 want sy den regen breefen: daer na salmen de korven
 dragen stillekens na der Sonnen ondergank inde schuy-
 ten/ om te verboeren/ en leggen de korven op een sijde /
 dat het werk kanteling mach staen/ 't welk men aen de
 korf sal teykenen / en men salse by nachte voeren daer
 gy die begeert. C. C. Dat schijnt my immers te breeft/
 mach men die by daech niet verboere? T. C. Men kanse
 wel verboeren/ dan de Byen willen geen dagen verloo-
 ren laten gaen/ of sy moeten halen / of werken/ en soo-
 men die by dage niet en liet uytvlieden / sy souden haer
 selven in de korven doot loopen / en dat bysonder als de
 Sonne scheen/ en schoon warm weder waer: maer alst-
 kout/ nat en regenachtich weder waer/ so souden sy be-
 ter by dage verboert werden. C. C. Carolus Stephanus en
 Johannes Lybautius schijnen tegen u seggen te schryven/
 leggende dat 't best waer datmen die niet en ver anderde
 binnen 3 dagen/ maer niet ydel Uywaet hun gat toe
 maekte dewijle dat de Sonne schijnt / en dat tegen den
 avont weder open dede. C. T. Dewijle men de Byen hier
 te lande in schuyten verboert so rusten sy snachts rede-
 lick/ achte daerom sulcx niet goet te zijn / so langen tijt
 de korven gestopt te houden/ om redenē die wy verhaelt
 hebben. C. C. Wat moetmen dan de Byen leeren als die
 by nacht en niet by dage verboert werden? T. C. Als men
 den gantschen nacht gevaren heeft / so salmen die stor-
 keld

ken of Bpe-korven so gebonden als sp zijn/ stellen op 't
lant ergens tegens 't Suppen op zen rye/ en ontstoppen
de bovenste ingangen / en laten de Bpen dien dag uyt-
vliegen/ om yet te halen / 't welck alle dagen moet ge-
schiedē/ behalven by 't quaet weder als wy geseyt heb-
ben: en dan salmen die des avonts na der Sonnen on-
dergank wederom 't scheep brengen / en verboeren die
also by nachte/ tot datmen komt daer men se laten wil/
en men trekt dan de spijlen uyt/ die men daer in gestickē
heeft/ om 't werk te besetten/ tot datmen die wederom
gaet verboeren. C. C. Of dees spijlen daer in bleven stee-
ken / wat sount schaden? T. C. Ten soude niet baten om
dat de Bpen hen werk te gemakkeliker souden voort-
aen werken / gelijk sijt begonnē hadden. C. C. Als men
nu dees korven de ingangen ont sluyt en sp vliegen te
velde/ weet dan een peder Bpeken wederom in sijn korf
te komen? T. C. Als Bpen ergens verboert werden op
eenige plaetsen/so weten sp te vermerckē waer uyt datse
zijn gevlogen. C. C. Waer by weet men dat? T. C. Men
siet also wanner sp ergens gebracht of gestelt zijn/ dat
sp eer datse te velde vliegen/ hare korven vermercken /
't welck aldus gheschiet: Sp komen eerst aen 't gat en
beginnen haer vleugelkens te beproeben / en vliegghen
een spanne lengte of 2. eerst van de korf / en komen we-
derom dicht aen den ingang/ daer na so vliegen sp 2. of
te 3. voeten daer af / ende komen gints en weder ter zij-
den wederom aen de korf/ daer nae so vliegen sp een va-
dem of 2. van de korf/ ende komen also schermende we-
derom by den ingank / tot 3. of 4. malen toe / ende ver-
mercken also vliegende hare plaetsen. C. Claf. Geschiet
dat alle dagen? T. C 't Geschiet alle dagen als men hare
plaetse gaet veranderen. C. C. Geschiet dat niet alle da-
gen/ daer sp altoos blyben? T. C. Ten geschiet niet dan
als sp de Winter ende in langen tijt niet uytgevlogen
hebben. C. C. Konnen sp hun plaetse niet onthoude als
sp in lange tijdt niet en hebben uytgevlogen? T. C. Hun
onthoudenis en is boven acht ofte 10. dagen niet lang /

of sy vergeten de plaetse daer sy gestaen hebben. C. C. Waer by weet men dat? T. C. By de roovende Byen die ander korven willen beroven / 't welk men by dese tephenen kan weten: als men siet dat eenige stocken willen andere beroven / so sal men den roovenden stock een half mijs of een half uur gaens van de plaetse bzingen / en laten hem daer blijven tot dattet 7. of 8. dagen geleden is / en daer na so bzingt men hem wederom daer by te vozen gestaen heeft op een ander plaets / so sullen sy die plaetse vergeten hebben / daer sy gewoon waren te roven. C. C. Ist oock oorzbaer dat men volle stocken vervoert diemen in 't eerst ontrent S. Jacob vol heeft verkregen? T. C. Men prijs swacke stocken te vervoeren: om dat die oberstal tegens den Winter souden mogen halen: maer volle stocken valt seer moepelik om te vervoeren / om de swaerte / daer beneffens soumen opsetters mede moeten nemen / en souden so seer swaer worden / so dat men die qualiken soude konnen regeren. C. C. Volle stocken kan men die so wel niet ober houden als de swacke? T. C. Volle stocken dienen beter afgedaen / mitsgaders de swacke stocken die geen oberstal en konnen halen / want de volle ende de swacke ober te houden en waer geen profijt voor den Byen-houder. C. C. Mach men de volle korven niet eenigh Honich upt nemen / en maken datse ontrent 30. pont wegē / om ober te houden? T. C. Men mach doen souden wil: maer die geen Byen wil dooden / moet nootsakelik de swacke sterken met stucken van eenige Honigratē / gelijk wy gesept hebben / en die volle machinen korten / en gevē die de swacke korven die wel gebpet zijn / waer af wy noch sullen spreken.

Het neghende Capittel.

Hoemen Byen-werk sal kortē en supberer om Honig daer upt te vergaderen / en hoemen de Byen sal dooden die men niet en begeert ober te houden.

C. Cluius.

A Als men nu dees Bye-korven vol Honichs wederom t'huys

Phyus heeft ontfangen/ diemen verboert heeft gehad:
 Wat staet den Bpenhouder dan te doen? T. C. Men sal
 de Bpen-korven besichtigen en wegen/ so wel de Drij-
 belingen als de Swermen/ en wat men bevint ontrent
 de 30 ponden swaer te zijn/ machmen doen oberwinte-
 ren/ wat nu minder weegt dat geen 24 pont mach ha-
 len/ mach men stercken: of wat boven de 36 ponden is/
 mach men korten en maken dat de swacken wat meer
 in hebben/ en de stercke wat min te doen hebben. C. Cl.
 Hoe kortmen 't werck van de Bpen om de swacke stoc-
 ken sterck te maken? T. Cl. Men sal nemen 3 of 4 Lon-
 ten/ of gerolt Lijwaet daer wy van hebben gesproken/
 ontsteken die en beroecken de stocken van onderen tot
 dat de Bpen half in swijm zijn / daer na suldy die om-
 kerren met het open opwaerts / en trecken een of twee
 spijlen uyt om te beter by te komen / en snyden ettelijc-
 ke slucken daer uyt / soo veel dat u dunckt dat de Bpen
 genoeg sullen hebben om af te leven / en sult dat werck
 effen snyden / om dat de Bpen 't self de te gelijker sullen
 mogen besitten / en sult dat uytgenomen werck doen
 in een tobbeken / wel toedekkende / datter geen Bpen in
 en komen / om den beroofden selvat wederom te halen /
 en sult alle de Korven die vet en swaer zijn / soo beroben
 tot dat ghy genoegh sult hebben om u swacke stocken
 sterck te maken / daer van wy de maniere genoegsaem
 verklaert hebben / en sult daer na de swacke stocken ee-
 nige Honichraten / daer veel Becks ontrent is / ingeven /
 en stellense op haer plaetsen / gelijk wy geleert hebben.
 C. Clut. Zijn de gekorte stocken of d'andere nu niet in
 verijckel door den stercken locht van de Honigh / diemen
 hun berooft heeft / van de andere breeemde Bpen / die ge-
 meynliek op de locht van de Honich aen komen / om be-
 rooft te worden? T. Cl. Sy zijn wel in verijckel / dan den
 Bpenhouder moet also wanneer hy de Bpen aldus ge-
 kort heeft het onderste gat toestoppen / en het bovenste
 half open laten / datter rechts maer een Bpenken deur
 mach passeren / en sullen met sulcke middelen hun ko-
 rinckrijck

minckrijck wel bewaren voor de robers. C. C. Hoe han-
 delmen met de Byen diemen niet overhouden wil/ en
 daermen profijt begeert af te trekken? T. C. 't Sekerste
 is datmen sware en lichte stocken doodt: want als men
 dickmaels meynt dat de Byen wel varen/so gebeurtet
 dat men die dickmaels verliest/na dien sy deur de groo-
 te koude van vorst of deur siechte (die sy somtijlen on-
 derworpen zijn) sterben: aengesien dat als dan den Ho-
 nig/ arbept en moeyte verlozen is / en men dickmaels
 aen de swacke stocke so veel te koste leyt/ daermen wel
 eenige overwinterde stocken om kopen soude. Om u
 vrage te beantwoorden/ so ist datmen stocken of swer-
 men oberhout/ die tusschen 24 en 26 pont wegen/en die
 oock na advenant gebeyt zijn: wat daer onder of boven
 is/ kan men doodden/ 't welck in deser manier geschiet/
 men graeft in de aerde 2 ronde gaten of kuylen/ daer in
 soo leytmen in pder kuyl een kleyn buerken van 5. of 6.
 Tozven/ en als de Tozven beginnen te roken/ soo stelt-
 men de Kozven met de Byen recht op de kuylen/ toe-
 stoppende de ingangen/om datse van den roock verstie-
 ken souden/ en dewyl datmen de spijlen uyt trecht / so
 storten sommige Byen-houders den Honig met Byen
 gelijk in de Ton / en stampen die onder den anderen /
 daer-en-tusschen zijn oock d'andere gesmoort / en men
 trecht de spijlen uyt / en men stootse mede by de eerste
 gesmoorde Byen/ en so voort's volgende d'een na d'an-
 der. Sommige hebbē wel een lichter manier om te doo-
 den/ en nemen Bult of Wolfscheet/ also genaemt/het
 wast gaerne op santachtige plaetsen / en is int beginsel
 van 't wassen wit en ront/ en alst droog is so stuybet/ en
 is int aensien gelijk een spons / hier af is dat sommige
 een stuycken op een kole vuers leggē/ en stellen also den
 Kozf ober dien roock/daer af sy terstont sterben en neder
 vallen. C. C. Konnen de Byen haer niet verbergen in de
 Kozf dat haer 't beroken niet en hindert? T. C. Ja wel
 eenige/ dan alle en konnen sy dat niet doen / overmits
 dat sy van den roock of 't beroken gedreven werden dicht

by den anderen te lopen in den top van den Korf om den rook te ontvlien/maer sommige kruppē met haer hoofden in de Cellekens om haer selven daer van de roock te bevrijden. C. C. Waerom kruppen sy niet allegader in de Cellekens? T. C. Dat kan niet geschiedē/ overmits veel Cellekens gebult zijn met Honig en Weck of Bpē-broot/ en eer sy in eenige Cellekens souden mogen of kunnen komen of kruppen/so zijnse van den rook overwonnen. C. C. Die in de Cellekens zijn gekropen met haer hoofden/ zijn die bevrijt van den roock datse niet en sterben? T. C. Ik vermoede ja: overmits de Cellekens dicht zijn/ so dat haer den rook niet en kan beschadigē/ ter contrarie van d'andere hun selven so niet en kunnen bewaren/ om dat den rook tusschen haer dooz kruijpt. C. C. Dien Honig met Bpen te gelijk met de Honigraten in de Con gestoten en also vermengt / wert dat al goeden Honig? T. C. Dat is gemeynlik koelic-bachers Honigh. C. C. Kanne den Honig niet wel maken sonder vermengen van Bpen/ Was of Weck? T. C. Daer van sullē wy noch spreken/ en sullen voortz spreken vant doden der Bpen/ daer van onse materie begonnen is. C. C. Welke tijt is de bequaemste om den Honigh te korten en Bpen te dooden? T. C. Als de Korven wel geladen en vol zijn: het welck in in September of in 't lest van Augusti geschiet / als daer geen Honig meer te halen is/ en de Broet-bpen gedoot worden. C. C. Machmen de Bpen niet doden tegens de Wintet? T. C. Men kan die 't hele jaer dooz wel korten en dooden: dan men behoort den tijdt waer te nemen/ dewijl sy noch vet en wichtigh zijn. C. C. Hoe veel mael worden de Bpen haer werk int jaer wel gekort? T. C. Diemael int jaer: ten eersten: men kortse int beginnel van de Somer of in de Lente / als men die begint te verbaeren op't Cool-saet. Ten tweedē: men kortse oock als sy afgeswermt hebben in Julio. Ten derden: men kortse oock als sy vet en vol zijn/ om des Winters over te houden. C. C. Ofmen 3. of 4. en meer stocken hadde van Bpen die niet overstallig waren/ ende men wilde daer geen

geen koste aen doen om den winter over te houden/ soumen van twee of meer stocken een konnen maken? I. C. 't kan geschieden / dan het uptgebroken werk moeste daer in geboecht werden niet spijlen/ gelijk wy geseyt hebben/ en als men sulx wilde doen/ so behoort in Sept. of in August. te geschieden/ dewijl dat de Byen noch uptblijgen om yet te halen. C. C. Kraumen dit in Octob. en Novemb. niet doen/ en voegen also 2 of 3 swacke stocken by den anderen? T. C. Waert dat men sulcx wilde doen/ ten waer niet/ overmits dattet in Octob. en November begint heel kout en vriesende te worden / en die Byen souden als dan heel lam en kreupel werden / om de koude / ten ware dat men eenen schoonen warmen dagh hadde/ so soumen sulchs te wege mogen brengen. C. C. Of men een volle stock hadde die wepnigh gebpet ware / soumen dan een swacke swerm daer niet konnen byvoegen / ten eynde dat de Byen malkanderen in de Winter souden konnen verwarmen/ aengesien sy genoeg hebben om af te leven? I. C. Dat waer seer goet. C. C. Hoe soumen die daer by doen / aengesien sy beyde nu vooz oude swermen werden gerekent / ende al veel werck gemaeckt hebben/ dat 't selfe sonder strijt soude konnen geschieden? T. C. Men soude die swacke stock ofte stocken alle haer werck uptbrecken/ ende de Byen overdrijven in een ledige korf/ gelijk wy geleert hebben hoemen die overdrijft / en somen die niet en wilde overdrijven/ so sou haer werck op den schonen dagh uptbrecken. De Byen souden hare gewoonlike plaetse vliengende/ wel vinden. C. C. Als men 't werck nu uptgebroken hadde/ en men liet de Byen vliengen / souden sy dan wel konnen wesen sonder koning/ want ghy segt dat se sonder hem niet en mogen bestaen? T. C. Enige Byen die ontrent den koning in de swacke korf of korven mochten zijn/ die en souden hem niet beclaten/ dan de Byen die op de vlucht souden moghen wesen/ die souden haer woonplaetse soecken. C. C. Als 't werck nu uptgebroken waer/ wat sou dy dan met den koningh en sijn by-blij-

bende ende getrouwe Bpen maken? T. C. Ik soude hem met sijn geselschap dragen ter plaetse daer hy ghestaen hadde/ by 't ander geselschap die op de ledige korvê souden mogen geblogen zyn/ om die sabots op eenige vette stocken te stoten. C. C. Soude daer dan geen strijt vallen om des Conings wille? T. C. Ja 't gewisselijck. C. C. Hoe soudt beletten? T. C. Eermen die ledige Bpen daer op soude stoten so soumen die vette stock of stocken moeten beroocken/ tot dat de Bpen half in swijm waren/ ende als dan die daer t' sabots op stooten met besprenginge over de Bpen van Honich in weynig water gemenget/ ende souden op sulcke middel wel vereenighen ende accorderen. C. C. Waerom die besprenginge met Honich in water ghemenget? T. C. Om dat sy hun gramschap daer mede vergeten souden/ want met den Honich van elkanders lijben te vergaderen/ so accorderen sy ligtelijck. C. C. Waert niet beter de voorszeyde Bpen sonder Conink daer op te stooten/ om den strijt van dien te verhoeden? T. C. Het waer wel beter/ dat men liet den Conink daer by blijven/ om datse niet verstropen souden vā malkanderen: Ik stac toe somen sabots den Coningh daer af nam dat het beter soude zyn. Doch de Bpen houdent met de meesten hoop/ en weten wel den Coninck te dooden: maer 't sekerste is sonder Coningh daer op te stooten. C. C. Komt den verlatene Coningh nu ergens toe te passe? T. C. Hy komt te passe vooz korven die ongerechtich zyn/ dats te verstaen/ die geen Coningh en hebben. C. C. Hoe kunnen dat weten? T. C. Daer van willen wy terstont handelen.

 Het thiende Capittel.

Hoemen kennen sal dat een stock met Bpen ongerechtich is/ en hoemen die gerechtich sal maken.

T. Clutius.

Ghy hebt my gebraecht waer toe den verlatenen Coning mochte te passe komen: Hy komt te passe te onge-

ongerechtigte Bye-korven/ ende tot afgeswermden stocken/daermit aen twijfelt een Coning by haer te zijn/ent tot de Drijbelingen. C. C. Waer by kunnen weten dat een stock Byen ongerechtich en wat de oorsaeck is/ van ongerechtich te zijn? T. C. d' Oorsaeck van de stocken die ongerechtich werden/geschiet gemeynlick dat den Coningh in de Winter komt te steruen: Ten 2. soo gebeurtet dickmaels in de Byen die overgedreuen werden/ dat den Coningh somtijden geraecht wert/ ende also sterft: Ten 3. gebeurtet dat dickmaels de stocken afgeswermt zijnde/sonder Coningh blijven. C. C. Waer by kunnen weten dat een Koff ongerechtich is? T. C. Men sal des Somertijts naerstelick letten op de Byen of die ook pet in brengen van Was oft Wex op haer achterste Beenkens/ets somen sulcx aen haer niet en speelt/ist een teyckē van ongerechtigheyt: Ten anderen/ als men siet datse niet seer upt en vliegen om pet te halen. Ten derden: als men siet datse ober 't werck gints en weder loopen om haren Coningh te soecken / sonder pet te bedrijven van werken/ghelijck het Was aen te seherpen/dit zijn alle teyckenen van ongerechtighe stocken. C. Claf. Hoe kunnen dat weten in de Winter? T. C. Al waert dat sy geen Conink en hadden so souden sy al eben wel stillekens by den anderen blijven / ten eynde datse niet van houde en souden vergaen/ want de houde dwingtse by den anderen te blijven. C. C. Wanneer verneemt men by haer dat sy ongerechtich zijn? T. C. Als de winter ober is/ als men haer begint te korten. C. C. Lopen sy dan mede also ober haer werck gints ende weder? T. C. De Byen sitten gemeenlick al stillekens sonder pet te bedrijven/ ende teeren van datter is/so langh alst kan dueren. C. Claf. Waerom soecken sy haren Coning niet so wel als d'andere? T. C. Sy en soecken niet/oorsaeck/om dat sy hun Coning nu al vergeten hebben. C. C. Ghy segt dat sy niet t'huys en brengen/waerom vliegen sy dan upt? T. C. Sy vliegen wel upt/dat is/om dat sy haer seluen supberen van hare vuylicheyt. C. C. Hoe kan men dan de ongerechtige kor-

ven goet maken na de Winter? T. Clut. Men siet te krij-
 gen een storcken daer luttel Bpen in zijn / en niet veel te
 verteeren / die gaet men by de ongerechtige Korbé doen.
 C. C. Willen de ongerechtige de gerechtige wel ontfan-
 gen vooz haren Konink? T. C. Seer qualiken / deur dien
 dat sy (als bozen) hun Koning al vergeten hebben / en
 daer af gewent zijn. C. C. Hoe kan men dan de ongerech-
 tige daer onder brengen / dat sy haer tot dienstbaerheyt
 begeben onder een ander Koning? T. C. Men salse be-
 roocken / en met Honich besprengen / gelijk wy bozen
 gesept hebben. C. C. Kan men geen Koningen sonder
 Bpen des Winter-tijts over houden / om also ongerech-
 tige storcken goet te maken? T. C. Sommige Bpen-hou-
 ders vermeten hun dat sy sulcx wel kunnen doen / dan
 d'experientie heb ik niet gesien. C. C. Wat remedien we-
 ten sy toch om den Koning over te houden? T. C. Sy
 seggen men sal een Bleederen hout nemen / en doen het
 merck daer uyt / en doen den Koning daer in met een
 luttel Honich daer hy by leven mach den gantschen
 Winter over / en stoppen die gaten aen beyde de eynden
 niet heel dicht toe / ten eynde dat hy niet en versmoore /
 en men sal hem also met sijn gestoten Bleeder-pijp aen
 sijn lichaem dragen / om dat hy niet en soude verkou-
 wen / en als den Winter over is / so soumen als dan ee-
 nige Bpen by hem setten die hem mochten dienen / en
 als men dan eenige ongerechte korben had / so soumen
 dan die berocken en besprengen / gelijk wy gesept heb-
 ben. Dat is de maniere van sommige / die sy meynen
 seer seker en gelwis te zijn. C. C. Maer ghy Clut wat re-
 medie sout ghy daer toe weten om den Konink vooz de
 gantsche Winter te bewaren dat hy niet en sterve? T. C.
 Ik soude nemen een dick Spaensch-riet / van een half
 spanne langte / dat aen beyde eynden open is / en soude
 den Koning niet 2. of drie Bpekens daer in doen / om
 hem geselschap te houden / en soude dan een stuycken
 Honichraets daer wat Wex by waer mede in 't Riet
 doen / en soude 't Riet vol klepne gaetkens steken gelijk
 spel-

spel-gaetkens / en soude als dan dat self de Kint so steken
 in een van de aldermeeste gebiede korven te midden / op
 dat sy met hare natuerlike warmte mochten werden
 onderhouden / dat hy also deur alsulke middelen mochte
 levendig blijven. C. C. Ick achte u inventie daer van
 beter te sijn / dan de voorgaende / aengesien dat dese ma-
 niere met de natuer van de Byen seer oer een komt :
 maer als den Koning of die 3. of 4. Byekens hen wilde
 van haer vuylicheyt reynigen / hoe soude sy dat kunnen
 doen / aengesien sy toe gestopt sijn? T. C. Men soude om
 de Maent eens sijn piypken moeten verberschen / met
 Honich en Beck gelijk wy geseyt hebben / en laten hem
 eens met sijn kleyn geselschap uyt / in een warme ka-
 mer / op dat hy / noch sijn Byekens niet wech en vlogen /
 en dan soumen wel vernemen / vuyten 't riet wesende /
 wat vuylicheyt sy van haer werpen souden / en als men
 dan vernam dat sy hun vuylicheyt van haer gedaen
 hadden / so soumen den Koning met sijn kleyn geselschap
 dan wederom in het Spaensch-riet doen / en setten hem
 weder daer hy te voren gestaen heeft : In sulker boegen
 most men dit alle maenden verbolgē / tot dat men eenen
 mochte van doen hebben. Ick hebbe wel geweten dat
 men een Daelder vooreen Koning na den Winter soude
 gegeven hebben; oermits die dan seer qualiken te krij-
 gen sijn. C. C. Of men geenen en krece wat remedie
 waer daer tegen? T. C. Men soude moeten wachten tot
 dat ander Byen swermen / en stozten dan een ander-
 ling of derdeling daer op / en also soude dan die stocck ver-
 worden / om af te doen tegens den Derfst. C. C. Wat sout
 den ongerachtigen stocck kunnen baten / dat hy eenen Ko-
 ning krece in 't beginsel van 't jaer / gelijk wy geseyt heb-
 ben? T. C. Het soude hem twee of drie swermen baten /
 dat men van een korsz twee soude mogen krijgen / na dat
 hy van Byen mochte gestelt wesen. C. C. So acht ick
 goet te sijn dat men een of twee koningen also alle jaren
 maect overhouden / om by gebreke van dien te mogen on-
 gerechtige stoccken gerechtigh maken. Ghy hebt my heel

vermaekt in uwe antwoorden op mijne vragē/ ik wete de daer indachtig/ dat ghy my vertelt hebt van de quade Coningen. Ik soude gaerne weten hoemen met hem ende sijn geselschap sal handelen? T. Clut. Wy sullen de regeeringe van dien gaen ontdecken.

Het elfde Capittel.

Hoemen de quade Coningen sal dooden/ en hoemen de Bpen onder een ander Coningh brengen/ en hoemen sal straffe Bpen tam maken.

C. Cluf.

DE wijle dat ghy my op mijn vragen in alles beantwoort hebt/ so en kan ik niet laten u noch moepelike te vallen/ om te weten watmen de quade Coningen leren sal/ die in haren ampt haer niet en dragen gelijk oprechte Coningen behooren te doen? T. C. Men salse dooden/ ende de Bpen brengen onder een ander Coningh. C. C. Soudense d'ander Bpen wel willen opnemen sonder vechten of te stryden? T. C. Men soudese moeten besroocken ende besprengen/ als vozen geseyt is. C. C. Ick heb ghenoechsaem verstaen/ waer aen datmen die kenen mach. Liebe seght ons hoe soudemen hen dooden? T. Clut. Men salse half in swijm beroocken/ en dan salmen haer gantsche werck uptbreken/ en de Bpen naeder Sonnen ondergank/ op een kleet storten op d'werde/ en soecken na den Coningh diemen wel lichtelike vinden sal: gebonden hebbende/ so salmen hem dooden/ ende de Bpen vergaderen in een ledige hoef/ en die op een krancike of swacke swerm stoten/ op die manieren gelijkmen swacke stocken sterk maekt/ gelijk wy geleert hebben. C. C. Maecht gy dan uwe handen niet nat in 't sap van Confilide greyn/ gelijk sy schrijven/ om datse u niet en souden steken met haren Angel? T. C. Sy souden u even wel steken/ overmits dat ghy haren Coning sout willen wech nemen. C. Cluf. Waerom schrijven sy dan niet sulcken sap de handen te bestrijcken? T. Clut. Het sap is wel

lael goet van reuck die de Byen seer beminnē/ dan men soude daerō van 't steken niet bezigt zijn. Ik achte niet noodich te zijn de handen met say van Confilde greyn te bestrijcken/ want men kan een paer hants hornen aen trecken/ om niet gestekē te werdē/ men kan den koning met een stoxken roerende onder de Byen/ wel soecken en lichtelik binden/ gebonden hebbende sal mē hem doden/ want hy nergens toe te passe komt. C. C. Komt dan haer werk niet te passe voo? andere korven in te geben? T. C. Neent: ober mits hy by quade o?domantie te samen geset is/ en de oprechtē Coningen gewoon zijn goede o?domantien te hebben en te maken. C. C. So hoor ik wel dat zijn werck niet nut en is/ dan 't Was onder andere te sinelten/ en Honich onder ander Honich te vermengen. Wat ik noch moet b?agen/ vint men wel quade en straffe Byen/ die de menschen seer steecken als sy de korven genakē? T. C. Men vint er genoeg die so straf en wezet zijn/ dat men geensins daer by outrent en kan komen om te besichtigghen/ of men moet de krap:oen op 't hooft aen treckē. C. C. Moet men dat eben niet by d'andere Byen doen/ als men die wil besichtigen? T. C. D'andere Byen zijn doo? dikmaels besoeckē en by wesen tam geworden/ en gelaten hun wel/ dat men haer werk gact besien sonder datse steken: als men maer stillekens daer by komt/ supber en net nergens na eenige tank rieken: de. C. C. Waerom stralen de wreedde meer als de tamme Byen? T. C. Overmits de wreedde of straffe Byen geen menschen gewoon en zijn/ maer worden doo? dickwils besoecken tam gemaekt/ so datse gelijck d'andere worden. C. C. Ik heb nochtans wel gesien/ dat tamme Byen ook wel konsten stralen/ so wel als wilde Byen die niet tam gemaekt zijn? T. C. Dat komt by quaet en windich weder diese so quaet en straf maekt. C. C. Waer by komt 'et dat sy dan meer boos zijn/ dan op andere tijden alst schoon weder is? T. C. Dat komt by de wint die haer in haer vlucht so boos maekt/ dat sy deur de wint qualicken kommen 't huys geraken/ en als sy dan eenige menschen

schen ofte beesten by hare Rooven sien / soo meynen sy dat die menschen of beesten oorsaeck zijn / die haer mede wint so slaet / dat sy nauwelijc te velde ofte t'huys konnen komen. C. C. Vredenen schijnen my waerachtig te zijn : want den Wint en sien sy niet / en nochtans gevoelen sy hem wel / ende meynen also dat het deur de menschen komt / dat sy also met den wint ghequelt worden ; Maer blijvender wel Vpen achter die niet t'huys en gheraecken ? T. C. Genoech / ende meer als den Vpenhouders lief is / bysonder alffer koude slach-regen op valt / so worden sy kreupel en lam / maer ist dattet daer naer soet en warm liefsick weder wort / so verquicht se de Sonne / en dan komense wel weder t'huys. C. C. Ik heb uyt u genoegsaem verstaen van de Coningen en straffe Vpen / wilt ons nu vertellen van de Roovers en andere Vpanden der Vpen / hoemen dat keeren sal ? T. Cl. Dat wil ik t' uwer liefden doen.

Het twaelfde Capittel.

Hoemen de robende Vpen het roben beletten sal / teykenen waer by men sulx weten kan / en hoemen de Vpen nae den Winter voeden sal.

C. Clufius.

Gelijc wy menschen sien datter niemant en leeft of hy wort benijt en gehatet / so dat mē genoeg te doen heeft in dese ellendige en benaude wereldt / eermen daer dooz kan geraken : also ist mede (so ick versta) met dees Vpekens / als sy al vergaert hebben daer sy des winters af meynen te leven / dat haer lieden dat gerooft en bestolen wort / daer dooz sy raken van honger te sterben. Om nu hier inne te voorszē lieve Cluti wilt my daer van wat onderrichtinge doen / om dat robē van die robende Vpē te belctten ? T. C. Om u van sulx onderrichtinge te doen / so is eerst van noode / hoemen de robers kennen sal / en wat teykenen van roben dat sy bewijzen. C. Cl. Het is waer / men kan geen oordeel geven van een rober / of hy moet

moetet blijckelick gepleecht hebben: segt my toch waer aen salmen dan de rovende Byen kennen? T. C. Men kentse aen haer vliegen tegens de ingangen. C. C. Vliegen sy daer dan niet bottelick in/ gelijk of sy daer hoorzen? T. Clut. Gewisselick neense: dan sy weten wel die Honigh wil steelen/ dat hy slagen moet verwachten/ en daerom so hengelt hy vooz den inganck langen tijt/ eer hy noch ingaet/ ende als hy dan komt te sitten vooz den inganck/ so wert hy wel getrocken by sijn vleugelen/ en gerækit so wel te sterben/ maer alser vijf ofte ses Byen komen op den ingang te vallen/ so hebbē die den inganck bewaren daer mede so veel te doen / dat die andere hengelende Byen/ stracx doorloopen. Ist nu by aldien dat zyt daer binnen niet gewaer en worden / so beginnen sy den Honich so allenskens te roven/ ende alser maer een rober mach t' hups komen so zijn de Byen daer van veradverteert/ ende komen alsoo met meerder macht. Gebeurt nu dat den Conink daer bin nen op sijn houffslag is/ en sulx verneemt/ so valt aldaer eenen grooten strijt/ so datmen dickmaels bevonden heeft datter een groote menichte van robers waren onder in de korbe doot gebleven / soo datse haer selven daer tegens seiden/ en beahielen dat sy in den Somer vergaert hadden/ ende hebbe ook geweten / dat sy t' eenemael berooft waren / en dat hebben sy dan vooz een manier als sy also opt roven ghe woon zijn/ dat zijt qualicken konnen laten/ daerom moetmen remedien gebuycken / dat de robers hun roven laten/ en d' ander dat sy hun niet en overballen van de robers/ dat seer wel om te doen is. C. C. Hebben dees Byen somtijden niet eenen strijt onder malkanderē sonder datter robers of andere Byen by komē? T. C. Somnige willen seggen/ dat sy wel strijt hebbē in haer selfs korven: Maer 't schijnt tegens de redenen en natuer te stryden/ gemerkt dat hun Coning (die so voozichtig in sijn regeeringe is) sulcx niet toe laten soude/ overmidts sy hem alle ghehoorsaem zijn/ ende met hem leven ende sterben willen. C. Clut. Nochtans soo hoorzmen dickmaels

maels groot rumoer ende getier in haer Kozben onder
 malkanderen? T. C. 't Is waer: dan dat en kan geen
 twijf of strijt zijn onder haerlieden / want dat het strijt
 waer so sou men onder in haer kozben wel doode Bpen
 binden. C. C. Waerom is dan sulck getier en rumoer in
 haer kozben? T. C. Dat geschiet des Somer tijts des
 Abones dikmaels en oock wel in de Winter. C. C. Wat
 wil sulcx beduyden? T. C. Den konink doet sulcx dick-
 maels om dat sy waker en neerstig op haer werk wesent
 souden / ende dat sy niet vrechde en vrolichhepdt haer
 daer mede vermaken. C. C. Wat wil dat voor een rumoer
 zijn / dat (so sommige seggen) de Bpen altoos op de
 Kerf-nacht eenich geluyt maken in manier van singen/
 meenende dat sy sulcx alle Kerf-nachten doen / om dat
 Christus op die nacht gebozen worde: wat dunkt u van
 alsulcx singen? T. C. Alsulck singen en rumoer maken sul-
 dy wel alle nacht hoozen alst schoon warm weder is /
 daerom dunckt my dattet een persuasie is diemen mal-
 kanderen wil wijs maken. C. Cl. Laet ons nu weder op
 ons propooste komen van de robers. Ghy hebt my nu
 wel gesept een tepcken waer aen men de robers kennen
 mach / maer wat tepckenen hebt ghy van waer sy ko-
 men / aengesien datter heel Bpen zijn die onder mal-
 kanderen bliegen? T. C. Daer zijn twee tepckenen waer
 by men sulcx kan weten van wat plaetse dat se komen:
 men sal gade slaen waer de blucht meest vertreckt en
 aenkomt / ist datter noch ergens Bpen souden ontrent u
 Bpen zijn / diese mede houden / so kondp't lichtelik sien /
 of sy derwaerts en herwaerts bliegen: ten tweeden / so
 kondp't aen u eppen Bpen speuren / en om 't sekerste te
 weten / so suldy in een sijn Seefken doen sijn Carwen-
 meel / en keerende den Kozbe om / en bestuyven de Bpen
 met 't meel / en de Bpen die nu so wit upthomende weg
 bliegen / dat zijn de robers / en sult daer na gade slaen /
 waer heen dat sy bliegē. C. C. Alsmen nu weet waer dat
 sy van daen komen / hoe salmen dat beletten? T. C. Ge-
 lijck wy gesept hebben: te weten / 8 of 10 dagen den ro-
 ber

ver brenge een half upz gaens of verder buytē de Stad/
 of plaetse daer hy gestaen heeft/ tot dat hy't robē verges-
 ten sal hebbē. C. C. Wat remedie geefdy nu den Coning
 die berooft wort? T. C. Men sal d'ouderste ingangē stop-
 pen/ en de bovenste recht maer so veel opentheyt laten/
 datter maer een Bye tēffens in komen mach/ also sullē
 sy hare ingangen wel bewarē/ dat sy daer so vol en dick
 niet en sullen dooz komen / en dooz sulcke middel sullen
 sy hare kōzven ofte Coninkrijk wel bewaren: en so dat
 niet en soude willen ghelucken / datse eben wel berooft
 worden/ soo salmen onder in de kōzf drie ofte vier gebro-
 ken bolle Loox leggen/ ten eynde dat sy een afkeer sou-
 den krijgen van de stanch vant Loox. C. C. Segdy niet
 datse Byant van alle stanch zijn/ hoe komdy nu en segt
 datmen haer Loox in sal geven? T. C. 'Tis waer/ sy zijn
 vbandt van alle stanch/ nochtans om de robers willen
 moetmen sulx doen/ om datse niet en sōdē berooft wor-
 den/ en voorts datse den stanch souden gewoon zijn/ also
 sullen sy sonder twissel hare vbanden wel over winnen/
 dat sy niet berooft en werden/ overmits den stanch dien
 sy sullen over haer hebben. C. C. Op welke tijt roben de
 Byen meest? T. C. Sy roben meest in de Herst/ als daer
 geen Honigh meer opt belt te krijgen is/ en bysonder na
 den winter in de Lente/ want sy dan seer gierig uptblie-
 gen alst schoon weder is/ om Honich te halen/ aengesien
 datse somtijden honger geleden hebben/ soo ghebeurtet
 datse dikmaels dan roben: Ja dikmaels met haren Co-
 nink wel uptbliegen op een ander kōz/ om het Coninc-
 rijk in te nemen/ ende verlaten also dickwils haer eygen
 kōzven. C. C. Waer by komtet dat sy hun kōzven of Co-
 ninkrijk verlaten? T. C. Dat gebeurt dikwils by gebrek
 van Honich en Heck. C. C. Hoe suldy dat beteren datse
 niet en vertrecken? T. C. Men sal haer voor de Winter
 (gelijk wy geseyt hebben) eenige Honichraten ingeven.
 C. C. Ost nu gebiel dat sulcx niet gedaen werde/ en dooz
 lankheyt des winters hun Honich al verteert ware/ hoe
 soudy dat remedieren / datse wat te eten mochten heb-
 ben? T. Chit.

ken? T. Clat. Als men begint te merke aen de lichticheyt van de kornen datse gebrek van Honig en Biek beginnē te krijgen/ soo moetmen die voeden op deser manieren: Men sal nemen grobe Honig die met Biek gelijk geperst is/ en maecken die in een potreken warm/ rechts dat hy maer van sijn herdichepdt gesmolten sy/ en men sal den korf met het open opwaerts setten/ en frozen also om de twee dagen eens een paer lepelen vol Honigs over haer lijben/ en also suilen sy den Honig van elkanders lyben wel aflecken en verteeren: daer na so suldy die met een dicht kleet toe decken datter geen Bpen mogen uyt loopen/ stoppende de ingangē met wat hons/ ten eynde datse niet en smoozen/ en daer na een bert opt kleet leggen/ om dat het kleet te vaster soude leggē: andze gebrypken een ander manier om de Bpen te voeden: sy nemen een bleederen pijp die hollen sy uyt/ so dattet een goothē gelijkt/ aen 't een eynde dicht/ om dat den Honig daer niet uyt en soude loopen/ ende vullen het goothē alsoo met warmen Honich/ en steken dat goothē met gebulden Honig also recht in de bovenste ingang met het goothē gelijckelick toe/ ten eynde dat sy niet uyt en bliegen/ want als sy gevoelen datter Honich in komt/ so willen sy vertrecken om meer te halen/ daerom pyjstmen datmen de Bpen eer de winter aenkomt genoegh in geeft/ op dat sy in de Lenten niet en haesten om meer te halen/ want 't voeden nae den Winter maecht de Bpen vluchtig/ bysonder alst schoon Sonne-schijn weder is. C.C. Soudy de Bpen niet wel na den Winter een stuck Honichraets in konnen geben / also wel als voor den Winter? T. C. Men kan wel doen/ wāt men soude uyt een sware stof den Honigraten moeten nemen/ en daer mede soudenmen de Bpen so vermoeyt maken/ dat sy deur de koude moedeloos ende lam worden souden / en men soude die datt alsoo om de swacke stocx wille / de sware en de swacke gelijck in perijckel stellen. C.C. Kanmen geen Honichratē over houden in de Winter/ om nae den Winter de Bpen in te geben? T. Clat. Men kan de Honichraten wel over hou-

houden in de Winter / dan de koude doetse in de Honigraten stellen ofte hert werden / ende hert wesende so en souden sy dien Honich niet kunnen suppen ofte lecken / om sijn herdicheys wille / dan men kan de Honigraten met het Was geinckelij smelten opt vper / daer by doende een weynich waters / en den Honig gesmolten zijnde / kondyse de Bpen warm in geben / gelijk wy geleert hebben hier vozen verhaelt. C. C. Wat ghebreect de Bpekens noch om haer den Winter ober te houden? T. C. Haer ghebreect datmen die noch moet versorgen tegens de koude / en hare vpannen / ende meer andere / daer van wy nu boozgenomen hebben te handelen.

Het derthiende Capittel.

Hoemen de Bpe-korven moet versorgen tegens den Winter / en hare vpannen die haer souden komen ober komen 't geheele jaer door.

T. Clutius.

Gelijck een naerstigh Hupsman hem versozcht van Hop en andere dinghen vooz sijn beesten ende sijn gantsche Hupsgezin vooz den Winter ende het geheele Jaer door / also behoortmen oock dees Bpekens te versozghen van alles wat haer in de winter / en 't gheheele Jaer door soude kommen ober komen / 't sy in de boedinge en onderhoudinge van dien / oock tegens hare vpannen ende siekten / daer van men haer wel in tijds kan te hulpe komen. C. Clus. Wat ist dan / datmen de Bpen vooz eerste behoest te doē / tot onderhoudinge van haer tegens den Winter? T. C. Men sal de korven diemen begeert ober te houden / stellen ter plaetse daer se staen tegens 't Zuyden / gelijk wy gesept hebbe vant stellen der Bpe-korven / ende versozghen de bovenste ingangen met Leem en Sant onder een gemenght / ende maken daer in een gaethē / daer maer een Bpe teffens mag ingaen / ende de onderste ingangen machinen met een weynigh hops stoppen / ten eynde dat de Bpen niet en versinoren /

daer na salmen de korbven aen de vergaderinge/daer sy
 op 't bert staen/mede toe bestrijken met Leem en Sant
 onder een gemengt / op dat de Mupsen daer dooz van
 onderen geen beginselen en maken/ om daer deur te ko-
 men in de korf/en ook om de windt en koude buyten te
 houdē/daer na als nu de korbven aldus versozcht zyn/ en
 beneffens den anderen staen / so salmen nemen van de
 riet Matten/die de Dannebackers of Steenbackers ge-
 buycken tegens de bochtighendt van regen en anders/
 en stellen die so tegens de korbven aen / sonder die te ra-
 ken/om datse van de slach-regē niet nat souden werde/
 en laten de korbve den geheele Winter also bedekt staen /
 tot dat den Winter gepasseert is/ alst dan eenen schonen
 warmen dag is/so salmen die riede mattē wech nemen/
 op dat sy hun also van hare vuypligheyt mogen sijnve-
 ren / en als den dach voorby is / so sal mense wederom
 des nachts bedeken met de riet Matten tegens de kou-
 de en straffe winden/ooch regen/hagel en snee/ ten epn-
 de datse van de koude en diergelycke toevallen mogen
 bevrijt zyn. C. Cl. Als dees Bpen nu dus wel versozcht
 zyn/konnen dan de Mupsen haer geen leet doen om ha-
 ren Honich te nemen? T. C. Niet wel/ten ware dat sy een
 gaetken bonden daer sy de locht van den Honich dooz
 kregen/ dat sy dat self de grooter maektē/ en dat sy daer
 dooz in gingen om Honich te eten. C. Cl. Hoe salmen dat
 beletten? C. C. Met Regael of diergelycke vergift onder
 andere dingen vermengt aldaer ontrent te leggen/om
 dat sy 't eten souden/ of met eenige Mupse ofte Gatte-
 vallē te setten/ ten epnde/ datmen die also mochte van-
 gen. C. C. Hoe kondpse beschermen van de Vogelen/ die
 se wachten in 't uytvliege? T. C. Men kan ook knipsla-
 gen/ Lijmtacken en andere dingen daer ontrent setten
 des Winter tijts. C. C. Maer konnen de Bpen selfs niet
 wel aen de Lijmtacken gevangen worde? T. C. Sy kon-
 nen wel gevangen werden/dan ick en prijs de Lijmtac-
 ken in den Somer niet / aengesien dat als dan de Bpen
 seer uytvliegen; maer des Winter tijds als de vogelen
 wach-

wachten op een Byeken teffens die daer meynt uyt te
 komen/ gelijk daer zijn de Koolmeesen/ Vinken/ en an-
 der vogelkens meer/ die ons alhier inde winter verschij-
 nen. C. C. Ik hoor wel dat zijn haer wintersche vyandē :
 namelijk/ regen/ hagel/ snee/ vorst/ Mupsen/ Ratten/ en
 bogelen : maer wat vyanden hebben sy meer daer van
 sy gequelt worden? T. C. Sy hebben ook inwendige vy-
 anden/ namelijk den Wolf/ een geslacht van Motten/ die
 eerst ghelijck klepne Rupsen zijn / en seer veel spinnen
 over hare Honichraten/ daer na so veranderen sy in ka-
 pellekens of Vlinders- motten/ so dat de Byen daer me-
 de belet zijn hun werk te volbrengen / 't sy met Honich
 te vullen / Byen- broot en diergelijke dingen in te vren-
 gen. C. C. Wat remedie hebdy daer tegen? T. C. Men
 sal een pfer-draet nemen / van een ander half spanne
 lang/ en maken dat een eynde plat en scharp/ en buygen
 dat wat krom/ dat het een Schrabberken gelijk sy/ om
 tusschen de vergaringe te komen / om de woymen daer
 uyt te trecken en te dooden/ en aen 't ander eynde suldy
 't scherp maken gelijk een Elsen / mede also gekromt /
 om in de hoeken (daermen qualiken by mach komen) de
 woymen doot te steken. C. C. Sept Palladius niet de mot-
 ten of Wolf (so men die noemt) te vangen met een tin-
 ne pot hebbende eenen engen hals/ en in de pot te stellen
 een brandende kaerse/ aldaer de motten na sullen komen
 bliegen in de kaerse / en sullen deur die engte niet we-
 derom uyt gheraken / en dese pot soumen snachts stel-
 len tusschen de kozven? T. C. Die remedie kan wel goet
 zijn en is wel te gelooven / als sy 't licht sien dat sy daer
 wel sullen na bliegen : dan de swaricheyt is meest bin-
 nen de kozven/ daer men die wel meest soude konnen krij-
 gen. C. Cl. Oft men dees brandende potten van binnen
 in de kozven stelden? T. C. Ten waer niet goet/ dan sout
 ghy so wel Byen als motten vangen / en 't waer te be-
 duchten dat ghy die so wel buyten als binnen de kozven
 vangen soudet / achte daerom sulck middel niet goet te
 zijn / om de Motten te vangen: het beste is dat men daer

ra fiet gelijk ik gesept hebbe. C. C. Hoe dikmaels moet
 men daer na sien om de woormen te dooden? T. C. Men
 sal die om de acht dagen alsoo besoecken ende besien of
 men daer niets in en vint / bindende salmen die dooden.
 C. C. Oft gebiel dat dees woormen in eenige Honichratē
 saten / hoe soumen dat beteren? T. Clut. Men soude dat
 vuple werck moeten uptsnijden / ten eynde dat het niet
 en soude vermeerderen. C. Clus. Konnen de Bpen dees
 woormen selfs niet verdrjyben ende dooden? T. C. Sp ne-
 men dees woormen wel / als sp die bloot binden / en dra-
 gense ten korbe uyt / maer als daer eenigh van haer ge-
 spin ontrent is / so vreesen sp / aenghesien datse met haer
 poothens daer in vast haken en verwarren / daerom en
 konnen de Bpen hun van sulcx niet reynigen. C. C. Van
 de andere vbanden der Bpen / gelijk Spinnen / Wespen /
 Horszelen / daer van is my onderrichtinge genoeg ghe-
 daen / alleen so soude ik gaerne weten van hare siekten /
 ende oorspronck van dien / ende de remedie daer tegens?
 T. C. Ick sal u sulcx genoegsaem verklaren.

Het veerthiende Capittel.

Van de Siekten ende remedien der Bpen.

C. Clusius.

Gelijk nu dees Bpen aldus wel versorgt zijnde te-
 gen de Winter en de koude en hare vbanden / so is
 daer noch veel af te verwachten / te weten : of sp niet
 sieck en worden / en meer andere ongelucken die sp krij-
 gen / daer van sp ook wel sterben : daerom wil ick u wel
 gebeden hebben my een wepnich onderrichtinge te doen
 van hare siekten ende gebreken? T. C. Hare siekten en
 gebreken zijn ook veelderlepe / ende sullen die meer ge-
 krijgen by natte / als by droge jaren. C. C. Ik geloof wel
 dat vochtige jaren niet goet en zijn / ende dat hunlieder
 Honich ook te beter niet en is / want wy menschen beter
 varen die in huysen woonen die droog zijn / dan in vocht-
 tige / het welk ons de dagelicxe erbaretheit alsoo leert.
 T. C. Also gatet met de Bpen. C. C. Hoe veelderlepe siekten

ten bevintmen by de Byen? T. Cl. Men vint er drie of te
 vierderlepe. C. C. Welcke zynse? T. Clut. De Peste/den
 Bynkloop/de Koude/en vermoeythept. De Peste komt
 by haer uyt onspronck van vuple stanch dien sy lieden /
 also wanneer de Byen tegens de Winter t'hups werden
 gebracht soo nat uyt het velt / ende werden met Hop de
 ingangen toegestopt / ende alsoo gesetter op een Solder
 binnens hups / en men laet se (sonder dat sy altemet by
 eene teffens mogē uyt vliegen) den geheelen Winter al-
 soo ghestopt t'hups blijven / en als nu de Byen anders
 geen locht en hebben / so ist dat de warmte van de Byen
 komt met de nattichept (die niet so gestoten kan droogen)
 te wercken / so dat hunlieder werk moet schimmelen / en
 alsoo als de Bykens haer altemet niet en mogen sijn-
 beren / so moeten sy alle de vuplichept en stanch by haer
 houden / ende komen also te loopen gins en weder / om
 ergens een gaethen te vinden / ende geen vindende / so ist
 dat sy deurt loopen en soecken verhoutwen en lam wor-
 den / ende blijven alsoo ten laetsten op den bodem sitten
 treuren / de macht niet hebbende om wederom by den
 meesten hoop te komen / en also treurende soo komen se
 te sterben / en dat gebeurt alle dagen / insonderhept alst
 in de Winter warm weder is / dat als dan de Byen haer
 selven doot loopen / en soecken : hoe wel dat hun de kou-
 de binnen in 't hups soo niet en hindert / ende alffer dan
 wat veel beginnen te sterben / so beginnē sy op malkan-
 deren leggende te stincken / en dien stanch die doet d'an-
 der Byen geen goet / so dat sy op 't lest int uytgaen van
 de Winter seer wepnigh behouden / ende hebbe wel ge-
 weten datmen Goeden hol daer onder van daene heeft
 gehaet. C. C. Ick lees wel dat sy de Peste onder woppen
 zyn / en dat sy alsoo sterben / ende dit schijnt een maniere
 te zyn van Peste onder haer lieden / aengesien dat uyt
 vachtichept / ende quade lochten de Peste is spruytende.
 T. C. Ick achte sulcke sieckten onder de Byen een Peste
 te zyn / aengesien sulcx uyt Putrefactien en quade loch-
 ten komt. C. C. Wat acht gy by de Byen den Bynkloop

te zijn/daer sy docht af sterben? T. C. Ick achte dat alsulke Bpen 't Bpen-broot of Beck van doen hebben/en dat by haer sulcx niet te vinden en is in haer korbjen. C. Cluf. Souden sy dan alleen van Honig eten sterben? T. C. Sy sullen vanden Honigh niet sterben/dan gelijck wy verhaelt hebben/kan geen Mensche by water ofte drankt allen leven/of hy moeter broot by hebben:so acht ick den Honig haer drankt/en den Beck haer broot te zijn. C. C. Waer by kondy weten dat de Bpen den bypkloop hebben/en dat sy daer van sterben? T. Cluf. Men sal op haer ingangen en onderste werck letten / daer suldy de uytganck seer vinden bescheten en bypl gemaeckt/ desgelijcks doech in haer korbjen en beneden op haer werck. C. C. De andre korbjen zijn die schoon van buyten sonder bypligheyt? T. C. Meest alle die Beck en Honig genoech in hebben. C. C. Waerom draghen sy hun bypligheyt so wel niet buyten als d'andere Bpen? T. C. Om dat sy deur den loop heel swak zijn/naulix de magt hebbende om uyt te vliegen/daerom komen sy maer rechts buyten de korbjen en werpen hun bypligheyt also van haer. C. C. De bypligheyt van de gesonde Bpen hoe is dit gestelt? T. C. De materie van de gesonde Bpen is dik natuerlijck gelijck dicken Honich: ter contrarie / d'ander is dunne en van byplen stanch/by na gelijck drabbig hier: Dit zijn de 2 principale siekten die de Bpen onderwoyten zijn/namelick: de Peste/gelijck wy die noemen/en den Bypkloop/ andere siekten van koude of vermoeptheyt/daer is hier vooz genoechsaem van gesproken. C. Cluf. Wat remedien hebdy hier tegens om dees Bpen dese siekte (te weten de Peste) te genesen? T. C. Men kan geen beter middel hebben dan bzingen alsulke korbjen (alsmen siet datse met menichte sterben) op eenen schoonen drogen dag buyten in de locht/en setten die in een Logie gelijck wy hier vozen gesproken hebben/en ontstoppen de ingangen vooz een dag twe of drie/ten eynde/de stercke stinckende locht uyt de korf mach trecken/en stoppen des nachts de korbjen toe met versch hooft
on

om de koude daer buyten te houden / tot dat de Korven
 beginnen soet te riecken / ende haere stanck te verlaten.
 C. C. Sullen eben wel dees Byē niet vergaen van kou-
 de/aengesien haer macht seer sober is geworden om ha-
 ren Koning te verwarmen. T. C. Daer moetmen in ver-
 sien met de siecke stocken te bekleeden met Matten of
 yet anders tegens de koude / en alst vziest en seer kout
 nat weder is/so moetmen de ingangē sluyten met versch
 hooij en setten riet mat ten vooz de Korven/ om datse niet
 nat van den Regen / Hagel en Sneeuw werden souden.
 C. C. Wat gebruykt ghy tegens den loop? T. C. Men sal
 inden Herfst alsinen eenige korven den Honich uyt kout/
 eenige Honichraten van Spensbroot bewaren/ en als in
 den winter by na ober is/ datmen begint te mercken dat
 eenige Byen de Byk-loop hebben / so salmen een stuk
 Spensbroots haer hooch/ ontrent den hoochsten ingank
 in geven/ en aldaer vast maken/ so sullen sy 't self de ko-
 men halen en picken so veel dat sy's genoegh sullen heb-
 ben. C. C. Of men sulcx niet en hadde/ wat sou men dan
 vooz haer sieckte gebruycken? T. C. Columella en meer
 andere pryfen het stof ofte pulver van Galnoten/ Gra-
 naetschillen en droge Rosen met Rosemarijn/ en dierge-
 lijcke stoppende Medicijnen te vermengen met Honig /
 en die haer also ingeben / 't welk (by gebruyck van Beck)
 niet te mispryfen is/ pryfen oock al te met de Byen met
 Galbano te beroocken. C. C. Wy hebben dus vele gespro-
 ken van de siekten en remedien der Byen:maer konnen
 de Byen oock niet wel van de Peste sterben die so in de
 locht staen? T. C. Ja sy seer wel. C. C. Wat is dan de oor-
 saek dat sy sterben/ na dien de Byen nu staen in een open
 locht/dat sy niet en riecken eenige stank? T. C. O'orzaek
 haerder siekten komt dikmaels dattet een natte Sommer
 is geweest / en datter gantsch geenen gesonden Honich
 is gevallen/ wesende gelyck water / welke Honich oock
 siekten by haer verweckt: daerom sal een Spenshondec
 sijn korven vooz heen eer hy die op gaet setten / tegheng
 den Winter wel vooz sien/ op dat hy geen arbeit en loste

gaet verliesen. C. C. My dunckt dat ik nauwelijc meer van de regeeringe der Spen hebbe te vragen / en den avont genaecht / doch eer wy schepden moet ik u noch vragen hoemen die het heele jaer door sal regeeren? T. C. Dat wil ick u gaerne ontdecken in 't generael.

Het vijfthiende Capittel.

Hoemen de Spen 't geheele jaer door sal regeeren.

Carolus Clusius.

Ik ben u geheel moepelik gevallen met mijn vragen / doch so moet ik eer wy schepden / 't summarium hebben van de regeeringe der Spen / en sult wy gelieven te seggen watmen de Spen het heel Jaer doen moet / als men die wil ophouden. T. C. Een naerstich Spenhouder en sal sijn Spen niet lichtelijc laten versumpē dat sy door houde / ongemack en andere toevallen niet en vergaen / daerom sal hy / als nu den Winter ghepasseert is / in de Maert / of in den April / alst schoon weder is / sijn korven besichtigen / en besien of sijn Spen yet gebreck hebben / 't sy van Honich en diergelijke : en als hy nu siet dat het schoon weder begint aen te houden / en dat de Spen hun dooden beginnē uyt te dragē / en haer korven schoon te maeken / en dat sy beginnen op haer achterste pootkens geladen 't hups te komen / so sal 't tijt zijn om sijn korven te korten / en het vuple ledige Was uyt te nemen / en eermen die begint te korten / so salmen de korven eerst berooken / gelijk wy geleert hebben / en daer na gelijk affrijden / tot datmen begint te komen aen 't broetsel 't welk een teycken is dat hy gerechtic is / dat ghy sult kennen by 't zaer dat daer alreede ingelept sal zijn / en sult de reste van den Honich oock affrijden / en leggen die in een Cobbeken dicht toegestopt / om dat de Spen dat selfde niet wederom halen souden / en leggen oock 't Was bysonder om namaels te gebruycken / als ghy nu dees korve aldus gereynicht hebt van alle vuylicheden / gelijk als schimmel / spinnege web en diergelijcken /

lijcken/ so suldpse op hare plaetse setten / ende onderste ingangen stoppen/ en als de Sonne onder is / so suldy u matten wederom booz de koozen setten / overmits de koude/ die als dan noch wel des nachts vallen / gelyks Palladius wil seggen/ dat als de Byen in de Maert uptvliegen sy wel lichtelik van de koude en werke vergaen/ hoe wel daer veel Bloemen bloepen/raet daerom die om den derden dach upt te laten vliegen. C. C. Hoe salmen dat uptvliege beletten? T. C. Men sal d'onderste ingang heel dicht stoppen/ en de bovenste salmen sy nae stoppen datter rechts maer een Byeken mach deur gaen / en sullen by sulcke middel niet veel upt mogen vliegen om veel te halen/ of werken / maer by schoon warm weder moochdy de bovenste ingank heel ontstoppé. C. C. Sept Palladius niet geheel te stoppen / waerom laet ghy openinge van een gaetken daer een Bye door mach passeeren? T. C. Het geschiet dat de Byen ook licht begeeren/ en dat sy haer al te met hebben te supveren van hare byplicheyt / 't welck anders niet en soude konnen geschieden. C. C. Alst hert vziest laet ghy dan even wel dat gaetke open? T. C. Neen: dan slopt men't met en weynig Hops / om dat de warmte dies te meer by haer blijven soude. C. C. Wilt voortz vertellen hoemen de Byen sal regeren. T. C. Daer na suldpse om de acht of thien dagen besoecken/om te weten of sy niet en wordé met den Wolf/ Motten of Wozmen gequest/ en soa men eenige spinneweb vint/so moetmen dat met het pserken en een bozsteiken/ daer toe bequaem zijnde/ schoon maken/op dat hun werk daer mede niet verbuyt worde/en als nu dees water-wilgen / en andere gehoomten haer bloepen gedaen hebben/ so brenge men die te velde / daer laet men die op de wilde kooibloemen vliegen/aldaer sy veel Honichs upt halen/ en men leyt eenige pannen of planken op de koozen/ om dat den regen haer niet deeren en soude. Dan gaetmen besien of sy wat vergaderen (want men behoortse alle 8. of 10. dagen te besichtigen) of niet / vint men eenige koozen die niet en klaerwey

ofte Beck aen haer achterste beenkens dragen/ en dien
 hun werk niet aen en scharpen/ is een teyken van onge-
 rechticheyt/ de selfde salmen schickē een Conink te doen
 hebben/ en als nu dees bloem by na sal gedaen hebbē/ so
 suldyse besien of sy wat gewonnen sullen hebben/ in dat
 ghy nu dan siet (t welk in de Mepe sal wesen) dat sy in
 den hoek van de korf eenige grove Honigraten beginnen
 te maken/ dat is een teyken datse gereetschap beginnen
 te maken/ om te swermen/ en sultse daer na op sijn
 plaetse bzingen en verwachten u swermen/ die ge-
 meynlik begdinen alst schoon weder is/ smorgens te 8.
 uren tot des achternoens ten 2. uren toe/ welke swermen
 gemeynlik in Mayo, Junio, en tot in Julio toe gedueren/
 als gy nu eenige swermen krijgt/ en daer na quaet we-
 der wert/ so salmen die twee of drie dagen daer nae wat
 Honigs in geven/ om dat sy van honger niet en souden
 vergaen/ en sult de Swermen doen bysonder in schoone
 welgesuyverde korven/ en teykenē den dag van sijnder
 oute/ en ook den stok daer hy af geblogen is/ op datmen
 daer na mach rehenen en gissinge maken: en als dan u
 korven nu afgeswermt zijn/ so salmē die oude stocken t
 Was uyt korten/ om te vernemen of sy gerecheigh zijn/
 ende men sal altoos die oude stocken soo bloot niet van
 Bpen laten/ om dat sy vet moghen worden: daer nae in
 Julio so bloept de kemp ofte klaver/ so salmen de Swer-
 men bzingen ter plaetse daer veel staet en wast/ om dat-
 se daer veel schoonen Honich uyt halen: ist nu by aldien
 datmen noch eenige Swermen nae krijgt/ die moetmen
 ook daer by bzingen/ op dat sy overstal mogen halen/
 wat by de klaver mochte vet geworden zijn/ die salmen
 wederom t'huys bzingen en af doen/ ofte een deel Ho-
 nichs uyt nemen: als men siet dat de broet-Bpen van de
 klepne gedoodet werden/ so ist tijt datmen de vette stoc-
 ken af doet. De broet-Bpen suldy dooden ende hoofden
 in de korven affnijden/ als d'eerste swermen geswermt
 hebben/ wat nu niet overstallig is/ moetmen in Augusto
 vervoeren op de Boeckwept/ enrosse Watermunte/ en
 op

op 't lest op de Hepe in Brabant ofte in Goplandt / by
 Dytrecht en daer ontrent / soo beer daer noch eenich ge-
 bloemte is / daer de Byen yet upt kunnen halen. Als nu
 in September de Byen t'huys zijn gekomen / soo salmen
 besien wat overstailig is of niet / de vette salmen af doen
 of korten / en de swacke salmen oock af doen of stercken
 met Honich en Beck. In October salmen die stellen ter
 plaetse daermen die de Winter sal meenen ober te hou-
 den / en die versorgen datse wel bewaert worden van de
 koude en natticheyt. In November, December, Januario,
 Februario moetmen de Byen niet seer besichtigen / aen-
 gesien datse stillekens sitten op de anderen / om inalkan-
 deren warm te houden / dā als men die wil besien / salmen
 die besichtigen op een warmen dach / om datse niet en
 souden verkouwen: Want de koude maekese kreupel en
 lam. C.C. Ick hoor wel die altemet Honich wil eten / die
 moet hem 't stecken van dien getroosten / maer wat raet
 soudy my geven / of ick van de Byen gesteken worde?
 T.C. Men soude moeten nemen wat Maluwe / Maen-
 rop-bladeren / en een weynich Latuwe bladeren / wrij-
 vende die in stucken / tot dat het sap daer upt begonste te
 gaen / en dat gewreven krupt soumen legghen op 't ge-
 swel van den Angel. Men mach oock van dat voorschry-
 ven krupt in de plaets nemen bladeren van Mandzago-
 ca / van Heems wortel en Endiwie / en wrijvent in stucken
 als bozen. Dit zijn remedien dien ik dikmaels selfs heb-
 be beproeft en goet gebonden. C.C. Ick lees by Consta-
 tinum de Agricultura lib. 15. cap. 6. Daer hy seyt aldus
 met dese woorden: Datmen sal nemen geroost Fenigrieke
 meel in 't sap van wilde Maluwe met Olie vermengt, tot de
 dikte van Honigh. Overstrijkt hier mede het aenglicht en
 bloote leden des Lichaems, oock in den mondt nemende,
 blaest drie ofte vier malen in haer korven: oock ontsteekt
 een potken met gedroochden Ossen dreck, en aenhoudende
 berookte ontrent een half ure, en daer na neemter 't potkē
 uyt, dat den rook buyten blijft, en also snijt en kort u werk
 in de korven. Van gelijcken suldy de Broet-bye-nesten ende
 cellen

Cellen vernielen, ist saeck dat ghy den Offen-dreck met Meel vermenght hebt. Siet dit is de manier om van de Bpen niet gesteken te worden/ als men die wil korten of repnigen? T. Clut. Ick geloof wel best als men van de Bpen gesteken is/ dat alsulcke salvinghe ofte remedie wel goetd is/ maer om niet gesteecken te worden/ daer twijfel ick aen/want als sy gestoozt zijn/sullen sy evenwel stralen met haer Angel/ en sulle niemant ontsien. Doch my verwondert dat hy schrijft van een half ure met Offen-dreck de Bpen te beroocken / 't welck oock tegens haer natuer strijt / want waren sy een quartier van eender uren ofte minder beroockt / men soude se altesamen onder in de kofz doodt vinden leggen : Daerom ten is niet te verwonderen dat somtijds den eenen Schrijver upt den anderen rooft/ volgende manneken na manneken (gelijckmen sept) hebbende selfs gheen versoeck daer op gebaen/ en also geloven sy sulcx schryben seckerlick / al waert dat sy 't selver gesien hadden. C. Cluf. Ick geloof wel dat sulcx waerachtigh is/ aengesien die daer hun werck af maecken beter te geloven zijn / dan die sonder versoeck alle dinghen willen beschryben. Om onse materie te eyndigen sal ick u bzinghen. Als men nu de Bpen den geheelen Winter tot in Martio overgehouden heeft / soo hoor ick wel mach men weder beginnen gelijk ghy gesept hebt : maer zijnder niet eenige bysondere dingen diemen moet onthouden/ als men by de Bpen komt / om haer hantrepkinghe te doen? T. Clut. Een Bpen-houder en sal nimmermeer de Bpen besoecken/ of hy sal altoos wel riecken / hem wachtende van eenige stanck/ 't zy Looek/ Nijyn / en bronckenschap/ &c. Doch sal hy als hy de Bpen wil korten/ eenige swermen ofte Bpen ingeven/ ofte eenig werck in vast maken / dat hy de Bpen altoos eerst beroockt / om dat hy te gemakelicker het werck upt en in bzingen mach / hy sal gedencken de broet-Bpen altoos op den daghe te dooden als sy uptblieghen / die des morgens ten elf uren tot na den noen ten twee uren toe

lypt komen/ want by sulcke middel de Byen meer Ho-
nighs behouden/ dien sy anders onnuttelick verteeren/
en vernielen souden. Alsmen eenighe stocken heeft die
ongerechtig afgeswermt zijn / die salmen een ander
kleyn swermt in geben/ en by gebreke van dien/ soo
salmen een gesloten Konincks Pupsken erghens uyt-
snijden/ en setten dat in de ongerechtige Korf / ten op-
de / dat sy eenen Koninck mogen hebben. C. Claf. Ver-
ick 't vergete: hoe stilt men 't gevecht of strijt der Byen/
't sy van haer selfs ofte van andere wegen? T. C. Met
beroken en met Honigh-water te besprengen / ofte met
eenigerlye soete Wijnen/ want daer hebben sy dan soo
veel mede te doen dat sy haer gramschap daer mede
vergeten. C. Claf. Ick sie den avont is gevallen/het sal
tijt zijn te schepden/ ende wil u bedancken van u jonstig
hert en goede antwoorden / morggen moeten wy noch
wat spreken van den Honig/Was/en 't profijt dat van
de Byen is komende. T. Claf. Ick ben te vreden/ komt
alst u belieft / ghy ende alle lief hebbers zijn my welle-
koom. C. Claf. Ick bedanck u Clari, en weest den Al-
twachtighen Heere bevolen / ende ghebe u eenen goeden
nacht? T. Claf. En u also D. Claf, ghy zyt my hertelick
wellekoom geweest. C. Claf. Ick bedanck u seer / Adieu.

Eynde des tweeden Boecx, van de regeeringe der Byen.

HET DERDE BOECK,

Van den Honigh en Was tracterende:

Wat nuttigheyt en profijten datmen daer uyt kan krijgen, en wat men daer van kan maken.

Het eerste Capittel.

Honigh supberen ende maken / in welke tijdt sulckis behoort te geschieden.

Carolus Clusius. Theodorus Clutius.

DEn tijt genacckt dat Clutius misschien in den Hof sal zijn / ik moet eens der waerts gaen / en sien of hy oock onledigh is / hy heeft my gisteren in alles van de Bpen hare regeringhe soo veel vertelt / dat het my een vermaeck is geweest / de wijl het nu schoon weder is / mach ick aen de Doozte kloppen : Heus Cluti ; zydy daer binnen ? T. C. Ja ick Heere / zijt welkehoom / de Heere verleene u eenen goeden dagh D. Clusi. C. C. En u alsoo Cluti, ghy hebt my gisteren en dese boozlede daghen so veel van u Bpen bescheyt gedaen / dat ick u nauwelix kan laten sonder quellen met mijne vraghen : doch nu ick met u dus wijt ben gekomen met de handelinghe der Bpen / soo moet ick u noch meerder quellen / om 't eynde van dien te hebben / naemelick / van de profijten die men van de Bpen is treckende / en hoemen met den Honigh en het Was sal handelen ? T. Clut. Dat wil ick u seer gaerne vertellen / en verklaren hoe datmen den Honigh en het Was opt profijtelickste sal handelen / om profijten daer van te genieten / maer eer wy van sulcx beginnen / soo sullen wy alleen eerst sprecken van den Honigh en sijn aenleven / hoe datmen den Honigh sal supberen ende maken :

maken: daer na hoemen die sal gebruycken / so tot der
 huys-houdinge als totter Medicijnen. Doorts totter
 confituren/ en noch eenige maniere van Wijnen/ Wa-
 teren/ en andere dranchen en confectien te maken: Op
 't lest so sullen wy spreucken van 't Was / hoemen dat
 supberen ende maecken sal: daer na/ watmen daer uyt
 mach maken / 't sy tot der huys-houdinghe als totter
 Medicijne/ oock om Olyen/ Salven/ ende andere din-
 gen daer af te maecken/ alles tot profijt/ nootdrift/ en
 onderhoudinghe des menschelicken geslachts. C. Clus.
 Het is my van herten lief dat ick sulcks sal mogen we-
 ten ende verstaen/ my isser genoeghsaem van vertelt/
 dan hebbe noyt soo int bysonder verstaen als van u/ die
 my in alles onderrichtinge gedaen hebt. Dewijle ghy
 boorgenomen hebt van den Honigh te supberen ende te
 maken/ soo ist dat ick gaerne soude weten hoemen den
 Honigh supbert en maekt? T. Clut. Alsmen den Ho-
 nigh uyt de Krozben met alle sijn Byen/ Honichraten
 en Broetwerck in de Corinen heeft gestoten/ so ist dat-
 men die (dewijle sy noch laeu is van de Byen ghenom-
 men) stelt in een langhe Mande gelijk de Bouwwerks
 Bustelmanden plegen te zijn / en men stelt daer onder
 een vat/ daer den Honigh van selfs mach indruppen/
 sonder drucken ofte persen/ ende alsmen siet dat het
 meeste d. uppen begint op te houden/ soo leeghtmen die
 mande/ ende men vultter ander in tot datmen genoegh
 heeft / dan steltmen die gevulde vaten met den geleck-
 ten Honigh in koele plaetsen / ende men laet hem daer
 staen hert worden/ dit is by sommighe ongepijnde Ho-
 nigh genaemt. Daer na neemt men de resterende ma-
 terie die in de Krozben was gebleven / en men doet se in
 een groote Kietel te samen ober 't byer / en men doeter
 een wepnigh water by/ om dat de materie niet en sou-
 de verbranden ofte verdzogen/ en men roert se gestadig
 om/ gins en weder / tot dat de materie heel warm is /
 en dan doetmen die in dicke gebruyde sacken/ ende men
 parst den Honich sijf uyt / in Daten bysonder: Dit
 wert

Dit wert groben Honich voor de Koecke-bachers / en
 men stelt die ook in koele plaetsen / om dat hy dick wer-
 den soude / daer na so neemt mē de reste / en men doet die
 in een ketel bysonder om Was te maken / daer van wy
 noch sullen spreken. C. C. Gy hebt my geseyt van 't sup-
 beren van den Honich en het maken van dien / is dese
 voorszede maniere ook de beste? T. C. Neense voorwaer:
 maer is een gemeyne manier / gelijk den ongepijnden
 en de Koecke-bachers Honich / kan men beter maken /
 't welck aldus kan geschieden: Men neemt en soekt de
 witste en supberste Honichraten daer geen Spen-broot
 of Broet-werck in is / gelijk Palladius leert: het Broet-
 sel en Beck weg te nemen als men den Honich wil sup-
 beren / en men breektse en vultse in de voorsz. lange
 manden / en laetse lecken in eenige vaten / en men steltse
 in koele plaetsen / om datse hert worden soude. Dese Ho-
 nich valt geheel wit en supber / en is in 't begintsel eer
 hy stolt / gelijk een seer dicken klaren Deneetschen Cer-
 pentijn / en dit is den besten ongepijnde of Maechden-
 Honich of Seem-honich. C. C. Waerom heet ghy hem
 ongepijnde en Maechden-Honich? T. C. Wert daerom
 ongepijnden of Maechden-Honich geheeten / om dat
 hy sonder perffen loopt door de manden / en den Honich
 die met perffen wert verkregen / heet men simpelich
 Honich / de reste die voorts in de mant is gebleve / doet
 men bysonder in een vat / het sy om groben Honich ofte
 om Weede te maken / waer van wy hier na spreken sul-
 len. Om nu te spreken van een beter grober Honich / als
 die voorgaende voor de Koecke-bachers / en ander lie-
 den om op broot te eten / so ist dat men die stort uyt de
 tonnen / 't eene met het ander gelijk in de ketel / daer by
 doende een weynich water / en men perftse als voren / en
 men steltse in koele plaetse om te herden / dese Honich is
 beter en bequamer als de eerste groben Honich daer wy
 van gesproken hebben. C. C. Waerom so mengen sy den
 goeden met den quaden Honich onder malkanderē / met
 alle de Spen / den Beck / en 't gebroet? T. C. Om dat den
 hoop

hoop van den Honig te meerder zijn soude / want anders
 en souden sy daer so veel niet uyt persen. C.C. De Dzo-
 Bpen können die oock yet uyt leveren? T.C. Men pers-
 uyt de Dzo- Bpen den Honich / ende de materie die in
 haer is. Doozts wat het gebzoet aengaet / en den Heck of
 Bpen-broot dat helpt seer den hoop vermeerē / maer niet
 verbeterē. Waert dat nu een oprecht Bpenhouder sulke
 wilde nae laten / so soude den Honig des te beter inogen
 zijn. C.C. Kanmen de Bpen en dat Bpen-broot daer wel
 uyt vergaren met 't gebzoet sel / sonder 't self de in de Ho-
 nig te doen. T.C. 't Kan geschieden / dan met seer groote
 moepten / dan de Bpen können lichtelick daer uyt hou-
 den / daer na 't broet sel / ten laetste den Heck / die al te met
 onder den Honig is in bysondere Cellekens. C.C. Welke
 van dzien geest den Honig een vuple smaeck? T.C. Ten
 eerste de Bpen / die vupist smaken / overmits haer vup-
 licheyt komende uyt haer achterlijven: Ten tweeden 't
 Broet sel / want het een witter materie is / niet so quaet
 als de voorgaende: Ten derden / den Heck die den Honig
 wel een leelijke smaeck geest / maer niet als de twee
 boozste / oock so is den Heck een broot daer de Bpen des
 Winters af leven / daerom sal een naerstig Bpen-houder
 eenige Honigraten van Heck / altoos uyt d'ander Honig-
 raten vergaderen / om sijn swacke stocken tegens den
 Winter in te geven / om af te leven. C.C. Dese boozse
 materien maken die den Honich niet onklaer? T.C. Jae
 sy vupelick / dat bevint men als men die wil smelten / so sal
 altoos sulcken Honig veel vuplicheyt opwerpen / 't welk
 de supbere Honig niet doen en sal. C.C. Wert in den Ho-
 nig geen meel vermengt / om den hoop te vermeerderen?
 want men bevint daer een druppel Honig gevallē zijn-
 de / dat 't wit wert gelijk sijn Carwen-meel. T.C. Men
 kander wel meel en andze dingen in vermengē / tot ver-
 valschinge van den Honig / dan om sulcx te weten / kan-
 men alsulcke gedroochde druppelen Honichs proeven /
 dat wel lichtelijck kan bemerkē werden aen den smaek.
 Doch de fijnste Honig sal wel eenige witticheyt na la-
 ten /

ten/d'welck niet en is dan een manier van Zupker/die in 't beginsel (gesmolten zijnde) heel klaer is / en kout of gedroocht wesende/ heel wit is: Also 't self de ook te verstaen is van den supberen Honig. C. C. Als nu den Honig aldus gemaakt is / wat kennisse moeten wy dan daer af hebben/welck de beste zy? T. C. De kennisse van den Honich bestaat uyt vierderlepe manieren om te weten. Ten eersten aen de coleur. Ten tweeden aen den reuck. Ten derden aen den smaeck. Ten vierden by de gewichte of dikte van de Honich. So veel aengaet de coleur / prijsmen die supber wit / sonder reuk / sort / gelijk Supker / en doozlichtich is gelijk een Veneetsche Terpentijn / hert wesende / die in 't aensien is gelijk witte Boter diemen met een messe moet snydē / die ook in 't snijden dissolueert aen de snede / dese coleur prijsen de Wijn-kopers / om hunne straffe Wijnen daer mede te versoeten / en die den coleur van den Wijn niet doet verkeere / daer andere ge-coleurede Honig / anders den Wijn sijn verwe en smaekt soude doen veranderen: Men prijs ook de wittigheyt om sommige dingen daer mede te maecken / diemen wit begeert te hebben / in plaetse van Supker: ook om voo de hupshoudinge te gebrycken (hoe wel de geele Honigh oock niet quaet en is) om eenige dingen te versoeten. C. C. Columella, Plinius ende meer andere prijsen de geele. T. C. Het is waer / ik achte de geele wel goet te zyn als hy den reuk / smaek / en de dikte of swaerte daer by heeft / so moetmen oock verstaen van den witten Honig. C. C. Maer waerom wert by haer-lieden de geele so gepresen? T. C. Dat sy also wert gepresen dat geschiet somm tijden dat den Honich gevallen is op Thym / Labandel / en diergelijke welcrupckende krupden en gebloemten / daer sy hare coleur of geele verwe uyt genomen heeft / welken Honich meest in heete confection / of medicijnen behoort gebryckt te worden. Den Honich is evenwel van verwarmende nature / maer d'eene veel meer als de andere / en dat komt na dat de Bpen haer Honig maken: gelijk Honich die uyt Rosen / Heulbloemen /

Bernagie/ Buglos/ en meer diergelyke verkoelende ge-
 bloemtē gehaelt wort/ en sal meer verkoelen dan die wyt
 Chymus/ Lavendel/ Confili de greyn/ en diergelycke
 bloemen gehaelt worden/ welke van heeter natuere
 zyn/ en dat is ook een sekere regel: dat den Honich ook
 sijn natuere van de bloe heeft/ daer hy wyt gehaelt wort/
 en elcke bloem geeft verandering van coleur/ reuck/ en
 smaeck. Daerom behoort een Medecijn en een Apteker
 wel naerstelyk te letten/ als hy eenige Confectien of ee-
 nige gemengde Medecijnen van Honich wil make/ dat
 hy altoos let op de ingaende materien/ daer men de con-
 sectie wil van maken. Wat het zy/ heet of hout/ ist nu
 saeck dat hy een Theriaca, een Mithridatum, een Hiera
 Picra wil maken/ so is hem van noode te nemen gout-
 geele Honig die klaer is/ gevallen zijnde op Chymus/
 Lavendel/ want de selfde Honich is daer toe de beste: Al-
 so ist ook te verstaen van materien/ die hout of getem-
 pert zyn/ daer salmen toe nemen Honich die gevallen is
 op Rosen/ Heulbloemen/ en Claverbloemen/ welke Ho-
 nich meerder getempert is/ gelyk wy geseyt hebben/ om
 de compositien daer van te maken. Ist nu saeck datmen
 Honich van Rosen/ Diolen/ en meer andere verkoelende
 Medecijnen wil maken/ so moetmen nemen Honich die
 wit/ supber/ en klaer is/ die opklader/ Rosen/ en dier ge-
 lycke gebloemten gevallen is/ al om dat de gemengde
 Medecijnen of Compositien te meerder in hun wer-
 kinge gesterkt soude worden. C.C. So veel de coleur van
 de Honich aengaet hebt gy my gendoechsaem verklaert:
 maer van den reuck te spreke/ hoe kent men den Honich
 by den reuck? T.C. Den Honich wort by den reuck gekent
 so hy soet riekt/ niet sterk/ of goor na eenigen stank/ al-
 so ist ook te verstaen van den smaeck. C.C. Honich die so
 sterck riekt en smaekt/ is die dan niet goet? T.C. Sy is
 wel goet voor koeke-bachers/ maer niet voor huyshou-
 ders/ of Apteechers die daer Medecijnen van willen
 maken C.C. Kan men dan alsulken stercken groben Ho-
 nich niet goet make? T.C. Men machse wel klaer make

ende benemen alle sijn vuylicheyt/maer den smaek valt als dan wel wat soeter/ nochtans blijft de sterckheyt by hem. C. C. In wat manieren soude men den Honig moogen klaer maken/ en nemen alle de vuylicheyt daer af? T. C. Men sal nemen tot eick pondt Honichs het witte van een Epe/ 't selfde witte brykende met een ropken in een 16. of 18. onsen schoon water / daer na wel geklopt ende geslagen zijnde / doetmen den Honich daer by/ en men stelt het op een glat kool-vyer/ en latet so te samen een walleken of twee opsteden / daer na so gietmen dat dooz een lichte Hypocras sakt / of een wolle lap / tot dat het Honich en water te samen klaer dooz-loopt/ gelijk een Wijn/ dan set men het doozgeseghen Honich-water wederom op 't vyer te siede/ tot dattet heeft de dikte van dunnen Terpentijn of dicken Olie/ dan giet men 't selfde in potten ofte vaten om te bewaren / tot datmen die wil gebruycken. Dit is de rechte maniere om den Honich te supberen / en men behoort geen compositien te maken of den Honich behoort eerst op dese wyse gesupbert te zijn. C. C. Waerom is dicken swaren Honich beter als den dunnen ofte lichten? T. Clat. Men seyt voozen spreckwoort: Den Oly boden / den Wijn te midden en den Honich onder in 't vat. Dat den dicken ofte swaren Honich beter is/ dat komt dat hy daer om te langer duypen en goet blijven kan / aengesien datter weynich vochticheyt by is/ die der: self den Honig soude moogen doen veranderen van sijn wesen / en smacck / en werckinge/ 't welk eer by den dunnen of lichten Honig kan geschieden / die deur sijn overbloedige vochticheyt so lang niet en kan dueren / om te gebruycken tot nut en gozbaer van de siecken en krancken/ oock tot 't gebruyck der Medicijnen. C. C. Als men nu sodanige dunnen Honig heeft / en die selfde so lichtelik kan veranderen/ wat kan men dan daer mede uytrechten? T. C. Men kanse klaer maken / en zieden/ gelijk wy hier vooz geleert hebben. C. C. Offulcx niet gedaen worde/ wat verandering soude dan alsulcken dunnen Honich verkrijgen? T. C. Sy soude

soude deur de langhsaemhepdt des tijts in supzichepdt
 veranderen / en also sijn natuerlicke smaeck verliezen.
 C. C. Waer toe soude dan alsulcken Honigh bequaem
 zijn? T. C. Dooz Koecke-backers om koeken af te bakte /
 om Meede / Wijn / en Brandewijn van te maken / waer
 af wy noch spreken sullen. C. C. So hoorz ick wel datse
 noch ergens goet toe is / 't zy voor de Koecke-backers /
 of die Meede / Wijn / of Brandewijn willen maecken.
 Ghy segt datmen wel twee of drie soorten van Honich
 uyt een koef mach trecken? T. C. Dat is waerachtich.
 C. C. Hoe weet ghy elcke soorte van Honig te vinden / na
 dien sy in de Cellekens toe versegelt is? T. C. Men moet
 eenige Cellekens met een punt van een Messen bryken /
 en sien op de coleur ende klarichepdt van den Honigh.
 Daerom wert sulcx veel gedaen uyt sinnelichepdt / om
 elcke soorte bysonder te houden / dan achte 't self de wel
 goet / voor een die hem de moeyten niet en ontfiet / de
 self de van den anderen te scheyden : maer groffiers (die
 veel koeben hebben) en konnen daer soniet ober leggen /
 't waer goet dat sulcx mochte geschieden / so soumen elke
 soorte bysonder konnen gebuycken / elcx daer hy toe
 dienstelijck mochte zijn / gelijk de witte tot versoetinge
 van Wijnen / de geele tot Medecijnen / de bypne tot uyt
 wendige dingen / en andere compositien daer af te maek
 ken / hoe wel men die van de andere Honich ook wel kan
 maken : dan om alles op sijn oorbaer te gebuycken / ist
 dat ik dit verhaie. C. C. Ik heb wel Honich gesien die ge
 grept was / gelijk Olve van Olyben in de winter : segt
 my waer by komt dat / dat den eenen Honig gegrept
 is ende d'ander niet? T. Clut. Dat komt by het warme
 weder toe / dat den Honich lange tijt klaer blijft door de
 warmte / en dan begintse allenskens te greppen / gelijck
 ook den Olve van Olyben doet : maer ist dat den Honig
 terstont wert gestelt in koele plaetsen / so sal hy eerder in
 maniere van boter veranderē / want hoe meerder koude
 hoe eerder gestolt / 't welck men aen veel dingen ook be
 mercken kan. C. C. Welcke Honich is beter ghegreptē

ofte ongegrept? T. C. Van hunne krachten wegen is sy al even veel / dan ik prijse de ongegrepnde / om tweederley oorzaken : ten eersten om dat Honich dunne wesende seer nauw soekt in de baten / daer hy inne mach gedaen zijn: Ten anderen om datter by ongeluck niets stozten kan. Doch ten is niet veel te beduyden / dan men siet liever herden Honich dan gegrepten. C. C. Ghy hebt my nu genoegsaem van den Honich verhaelt en de kennisse van dien. Maer lieve Clot wilt my eens seggē van den wilden Honich diemen upt het veldt is halende / waer toe die nut ende bequaem is. T. C. Daer van sullen wy spreken / en ook de krachten van den tammen Honich.

Het tweede Capittel.

Van de krachten en werkinge van den Honig upt Dioscoride, en van den wilden Honich.

Carolus Clusius.

Ik heb hier voor genoegsaem verstaen / welck de beste Honich sy die hier te lande valt en groeyt / voortz in andere plaetsen in vreemde landen / maer ik soude gaerne weten in welke tijt van 't jaer den beste Honich valt. T. C. Oude Schyvers getuygen de beste Honig te vallen in de Lenten / daer nae in den Somer / de slechtste in den Herfst en Winter: Maer hier in Hollant / Brieslandt / en Gelderlant / ende meer andere omlyggende landen / so valt de beste Honich in den Somer / daer nae in de Lente / de slechtste in den Herfst op de Heve. C. C. Waerom hier de beste Honich in den Somer? T. Clot. Overmits dat in Spangien / Italien / en andere heete Landen de Lente by haer lieden is als by ons den Somer / 't welck by ons niet en kan gheschieden / deur diemen hier te lande lange na Winteren heeft / soo dat het dikmaels by ons in de Lente wel hart kan briesē / so dat ter voor de Spen alst briesē niet te halen is. C. C. Het is gelooslik / aengesē dat die daer van schryven / in de heete Landen gewoont en verkeert hebben / soude voortz wel gaerne

gaerne weten van wat natuere den Honich is / en wat daerme daer mede kan uprichten? T. C. Als wy Dioscoridem sullen gelooven / die seyt : Dat den Honich heelt een afvagende kracht, opent de Aderen, en trekt uyt alle vochtheden, alsoo dattet in alle vuyle zeeren ende holle gaten nuttelick in gegoten wort, gekookt ende opgeleyt, heelet afgeweken vleysch weder aen den anderen vast, en gekookt met Aluyn ende op gestreken, is goet tegen de suyselinge, tuytinge, en pijn in de ooren. Laeu ingegoten met gestoten Berch-sout, het doodet luyfen en neten des hoofts, het verdrijft duyfterheyt der ooghen, het doet wel water maken, is goet tegens den hoeft en die van Serpentes gebeten zijn, warm met Roofwater ingenomen, is goet tegens 't fenijn van Campernoillen, gelekt of gedronken is goet tegens de bete van dollen honden; maer rauwe (ingenomen maectse winden en verwekt den hoeft, daerom ist beter (almen die suyvert en koockt) datmen die afschuymt. De beste Honich is, die in de Lenten vergadert wort. Ten tweeden die in den Somer valt, die in de Winter komt is d'alderdickste, en voor de snootste gehouden wort, die ook nae Cerago ruykt. Honig die in Sardinia gewonnen wort is bitter, om dat de Byen op den Aiem vliegen, welcke goet is voor de ghebreecken des huys ende vleckten des aengesichts, &c.

C. Claf. Hy schrijft den Honich in de Lenten de beste / in den Somer daer na / en in den Winter den snootsten Honich te vallen / 't schijnt tegens u segghen te strijden. T. C. Ik en strijde geensins tegens het schrijven Dioscorides. Van ter plaetsen daer hy schrijft datse valt / geloof ick wel dattet suyer is. C. C. Vercrijchtmen wel Honich die de Bpen niet en maken? T. C. Eudoxus Cnidius verhaelt / datter eenige Beusen zijn in Lybia, welke uyt de welcriekende Bloemen / die sp aldaer veel hebben / door eenige konst so goeden Honich maecten / dat sp niet veel en verscheelt van de Bpen-honich / gelijk Eurpides seyt / in Bacchus : Citerone dulcis ex ramis guttas manare : 't Welck Alianus lib. 5. cap. 42. oock getuyche / daer hy seyt : Dat in Media uyt de Boomen Honich druypt / van

gelijcken wert gheseyt dat in Thracia ynt planten ofte
 krupten Honig wert gemaekt: Men maekt ook Honig
 ynt vruchte/ gelijk ynt Rosijnen/ Dijgen/ Dadelen/ Co-
 renten en meer andere/ gelijk Valerius Cordus getuycht.
 C. C. Maer wat geboelen hebby van den Dau- honigh/
 Mel aëreum genaemt? T. C. Dat is dat Manna dat op
 sommige plaetsen in Italien/ als Calabrien ende meer
 andere plaetsen valt/ 't welck van de Sonne gedrooght
 zijnde/ een maecksel heeft van meelachtich supcker/ dat
 vergadert wert opt lof van eenige gebloemten/ gestan-
 den/ of krupten/ 't welk in den Somer aldaer valt/ ende
 wert in Italien en ander lande verboert om te verkoo-
 pē/ en wert seer gebuykt in de Medicijnen/ weseñde een
 seer bequame Medicijne voor Kraembrouwen/ en voor
 die pijn in de lenden hebben: Want het heeft een sup-
 berende kracht/ en maekt sonder groote moepelikeyt
 stoelganck. C. C. Wert dit Manna van de Bpen niet ge-
 haelt in haer korbe? T. C. Het kan wel zijn dat sy 't haelt/
 also wanneer 't selfde van de Sonne niet opgedrooght is:
 maer gedrooght zijnde soo en konnen sy 't niet suigen in
 haer borsten/ om in de korben te dragen. Ik heb selfs in
 mijnen Hof ghebonden/ datter in den Somer op mijnen
 Kerffelaren en Cricckelaren seer veel was gevallen / en
 komende in de Hof/ hebbe op de bladeren aen de punten
 van dien gedrooghte witte druppelen gevondē/ hebben-
 de de selfde smaech vant Manna dat wy verkochten/ hier
 van machmen lesen by Dioscoridem wat dat Manna is:
 maer men moet by dat Manna niet verstaen dat de kin-
 derē Israels aten in de Woestijne/ 't welk de soñne had-
 de van Coziandersaet/ ende en mochte maer een of twee
 dagen dueren/ ende dit Manna dat men huyden ten dage
 verkrijcht/ dat kan wel twee jaren dueren alst droog ge-
 houden wert. C. C. Wilt ons voorts seggen van den wil-
 den Honigh ende sijn krachten? I. C. Wy lesen Matthei
 int 3. Cap. dat Johannes des Doopers sijn spijsē was
 Sprinkhanen ende wilden Honigh. C. C. Wat acht ghy
 wilden Honig te wesen? T. C. Ant eerste boeck Samuelis
 int

int 14. Capittel daer staet int 25. vers. Ende het gantsche
lant quam in het Wout : en daer was Honich in den velde.
C.C. Verstaet ghy die Honich wilt te zijn / overmits dat
hy int velt wert gebonden? T.C. Hier te lande wert dien
Honich van de Bpen-houders booz wilt gehouden / over-
mits dat dien Honich van de Hoesselen int velt wert ge-
maect / welke Hoesselen booz wilde Bpen ghehouders
werden. C.C. Maer wat krachten heeft desen Honigh?
T.C. Zijn krachten die schijnen de tammen Honig wel
wat gelijk te zijn / mits dat se mede upt de Bloemen wer-
den van de Hoesselen gehaelt / wy lesen ook int eerste Boek
Samuelis int 14. Capittel int 27. vers. Maer Jonathan en
hadde niet gehoord, dat sijn Vader het volck belwooren
hadde en reyckte sijnen staf uyt, die hy in zijner hant had-
de, en stak metter spitse in den Honig-zeem, en keerde sijne
handt tot sijnen monde : doen werden sijne oogen wacker.
Doe antwoorde een van den volcke, en sprack : Uwe Va-
der heeft het volck besworen, en geleyt : Vervloekt zy een
yegelick, die heden wat eet : en het volck was moede ge-
wordē. Doe sprak Jonathan : Mijn Vader heeft het lant be-
droeft, siet hoe wacker sijn mijn oogen geworden, dat ick
een weynich deses Honichs gesmaect hebbe. Hier upt
moochdy mercken / dat den wilden Honich oock kracht
heeft om te voeden en te stercken / gelyck ghy hier booz
genoechsaem verstaen hebt / dat het een spijs tot voetsel
Johannis des Dopers geweest is. C.C. Het is ons genoeg
van den wilden Honig : laet ons nu wederom komen op
onsen tammen Honig / daer wy van gesproken hebben.

Het derde Capittel.

Van wat naeture den Honich / ende
waer toe hy goet is.

T. Clutius.

Als men den Honich aldus nu gesupbert en in de vas-
ten gestelt heeft / het sy om te verhoopen / om eenigh
gewinne daer af te hebben / of om in der hups houdinge

te gebuycken in plaetse van Zuycker / ofte tot het gebuyck der Medicynen / so ist dat een Bpen-houder hem sal reguleren / om eenige te verkoopen / en ook booz zijn selfs gebuyck ter noot in huyss sal moeten houden / daer van wy sullen spreekken waer toe hy goet is. C. C. Deswijle ghy spreeket van de huyss houdinge / en dat sulchsz boozgaet / so ist dat ick u vrage: waer toe men hem in de huyss houdinge meest kan gebuycken om profyten daer af te hebben? T. C. Een Vader des huyssgesins sal booz alle dingē hem in sijne huyss houdinge verzoorgen / dat hy altoos hebbe een pot ofte tonneken vol Honich / nae dat sijn huyssgesinne sterck is / om die ter noot te mogen gebuyckē / het sy om eenige spijse of drank (in plaetse van Zuycker) te soeten / ook om te gebuycken in siekten / en andere inwendige en uytwendige gebreken. Men seyt dat hy van nature warm is in den eersten / en droogh in den tweeden graet. Diosc. seyt: warm en droogh in den tweeden graet / ende van subtyle krachten ofte wesen: maer mijn gevoelen is / dat den Honig daer hy valt in welke Proovintie dat het soude mogen wesen / dat hy daer ook sijn natuer van daer neemt / gelijken van de Wijnen ook soude mogen seggen / dat Spaensche / Cretische / Canarie Wijnen / een groot verschil hebbe van de Rijnsche Wijnen: te wete / dat de Wijnen gewassen zijnde in heete Landen / oock heeter van natueren zijn / dan de Wijnen die in Duytslant of hier ontrent souden mogen gewassen zijn. Also ist oock te verstaen met den Honich. Gelijck Honich die daer valt in de heete Landen daer veel Chymus / Labedel / Stoechas en meer andere heete krupden wassen / dat oock dien Honig heeter van natueren moet zijn / dan die hy ons hier te lande is vallende. Den rooden ofte den geelen is altoos heeter van nature als den wittē / aengesien den witten meest hier te lande gehaelt wort van de Bpen uyt de Lindebomē / Beulbloemen / Krosen en Claveren op 't velt. Daerom sal een Huyssvader / een Medicijn / en Apteker en Chyrurgijn daer altoos eenich acht op hebben: hoe wel ick niet

niet wil seggen / als men Honig heeft dat men dan andere soude halen / en als dan op 't avontuer niet te binden soude zijn / maer als men eenighe verwormende dingen wil met Honich vermengen / soo ist van noode dat men geelen ofte rooden Honich neemt / die eerst van sijn vuylicheyt gesuyvert is / gelijk wy hier vooz geleert hebben / also sal men oock verstaen van verkoelende ofte getemperde dingen / daer men witten Honig toe neemt. C. C. Ant generael te spreken / welcken Honig puyfste ende best? T. C. Dioscorides seyt dat den voornaemste ende besten Honich valt in Attica, en wort daerom Mel Atticum genaemt / daer na die in Sicilia vergadert wort. Dewyle by ons dien Honich so wel niet te bekomen is / soo sullen wy ons houden aen dien Honigh daer van wy gesproken hebben / namelijk van de Honich hier te lande vallende / wesende onse lichame toegeepget. C. C. Waer toe is den Honich goet ende gebuyckelick? T. C. Aetius wil seggen dat se de oude luyden goet ende bequaem sy / ende oock die van kouder natuere zijn : Maer die van heeter en Colerischer nature zijn / is die schadelik / overmits die in Cholera of in Galle verandert. Desgelycks is die den Honich schadelick / die in een hit sige koozse liggen / dat se deur de hitte lichtelik in Galle verandert : Maer sulcks wort hem wel benomen / als hy vooz heen wel gesoden en gesuyvert is van alle sijne vuylicheydt. Daerom als wy spreken van eenige dingen ende Composita te maken / soo sal men altoos verstaen / van gesuyverden Honich / gelijk wy geleert hebben. Galen. schryft dat gesoden Honich doet water make / veel meerder dan den rauwen Honig. Honich wert gepresen seer in de gebreken des borsts en longen / gelijk als tegens den hoest / verstoppinge in de longen / kucchen / kortheyt des adem / en diergelycken / het verdepit de grobe koude Slijm of sluymen / ende doet se rijpen ende lossen. Den Honigh is tot veel dingen gebuyckelick / inwendigh ende uytwendich / hy verlangt de oude luyden het leven / ende die van kouder nature zijn / gelijk Democritus af gebrægt zijn.

De na 'smenschen gesontheit ende lange leben / gaf hy
 door antwoordt: dat hy hem met Olie van buyten soude
 bestrijcken / ende van binnen Honich soude gebruycken:
 en Columella wil seggen / dat den Honich des menschen
 lichaem bewaert / en dat de Byen oock leven tot negen
 oft thien jaren / om datse Honig eten. Het is altoos se-
 ker enj gewis dat Honich alle dingen conserbeert ende
 bewaert / want men confeyter mede / en men maectter
 veel dingen af om te mogen dueren tegens 't verrotten.
 Men gebruyckte se tot quade keelen ende sweeringe des
 monts / om die te genesen: men maectter wateren / goz-
 gelwater / Spropen / Conf. Electuarien / Opiatien / Ho-
 nich-pillen en confituren af / men maectter oock Azijn /
 Draucken / Merde / een maniere van Wijn / Hypocras,
 Oximel, ofte Honich-Azijn / Honich-Wijn / Pasten van
 bruychten / oock Marsspeynen ende andere leckernien
 af. Men maectter oock Salven af om te helen / ende
 te supveren / Pappen / Plepsters / ende meer andere din-
 gen; In somma Honigh is een Medicijne voor Men-
 schen ende Beesten / inwendigh ende uytwendigh dien-
 stelick totter gesontheit ende des menschlichen lebens.
 Daerom salmen altoos ter noot eenigen Honig in huys
 houden om te gebruycken. C. C. Als nu de Keucken met
 Honich aldus gestoffeert is: so kanmen altoos (alsmen
 wil) pet maken dat dienstelick is / het sy om te eten ofte
 te drincken. Doortse by siekten ende andere gebrueken
 machmen Medicijnen daer af maectien. Daerom liebe
 Cluſi wilt ons eenige notabele dingen hier verhalē / wat
 dattet is datmen vā de Honig kan maken int bysonder.

Het vierde Capittel.

Om beelderlepe Confituren en andere no-
 tabele dingen van Honich te maecten.

T. Clutius.

Vegeerte wil ik seer gaerne na komē liebe D. Cluſi,
 sēsiende u ernstige begeerte / so en sal ik u sulx niet
 berber-

verbergen / en sullen eerst spreken van eenighe dingen
 geheel te confijten / gelijk van Orange-schellen / Alant-
 wortel / Okernoten / onrijpe Dijen / Amandelen / Peer-
 kens / en andere vruchten. Daer nae ten tweeden van
 eenige Pasten van alderley vruchten / Conserven / alles
 gebuyphelick in Maeltijden / of Banquetten : En ten
 derden so sullen wy spreken van Orancken / gelijk van
 Meeden / Wijnen / Azijnen / en Hippocras te maken.
 Ten laetsten van eenighe Medicijnen diemen daer af kan
 maken. C. Cluf. Aughy segt van Orange-schellen en
 andere dingen te confijten / so wil ick u gebeden hebben
 en vrachten hoemen Orange-schellen confijt ? T. Cluf.
 Dat sal ick u seggen.

Om Orangeschellen te confijten.

Men sal nemen Orange-schellen / wel gesuybert van
 de vuylicheydt of vellekens die daer in souden mogen
 zijn / en wel gesuybert zijnde salmen in 't eerst wegen de
 schellen die versch zijn ongedroocht / en nemen een pot
 en false te weycken leggen in schoon suyver Regen-wa-
 ter / en verberschen alle dage het Regen-water tot ne-
 gen ofte thien daghen toe / tot dat hun bitterheyt wegh
 genomen en de schellen dooz-schijnigh zijn. Daer nae
 salmen de schellen uyt het water nemen / en siedense in
 een schoone nieuwe pot / in schoon Regenwater / tot dat
 de schellen moorwe zijn / dan salmen de schellen storzen in
 een seve of doozgate teple / ten eynde dat de schellen son-
 der water mogen zijn / en men sal 't gesoden water weg
 gieten. Daer na salmen nemen van den gesuyverden
 Honich gelijk wy geleert hebben / twee pont / en gieten
 den Honich op de schellen in een schoone pot / en laets
 dat also te samen staen / tot dat men siet dat den Honig
 by na so dunne is geworden gelijk water : dan salmen
 den dunnen Honig daer af gieten / en versieden den Ho-
 nig wederom / tot der dichte van een Serpentijn / en
 laten als dan den Honig verkoelen in een andere aerden
 teple / en alst dan hout geworden is so salmen de schel-
 len wederom by den Honig doen / ende als nu den Ho-
 nich

nich wederom so dun wort/ so salmen die t'elcken reyse wederom versieden/ tot de boozsepde dichte / en dit versieden ende hout op de schellen te gieten/ moet soo langh duynen/ tot datmen siet dat den Honig niet meer en begint dun te worden/ en dat sy hun dichte behout gelijck een dicken Pipe : Men sal altoos aenmercken als men bevint dat een Sproop diemē oder eenige schellen/ wortelen ofte andere dinghen giet (diemen wil confijten) troubel ofte niet klaer worden/ datmē als dan dien Sproop van Honig gemaekt/ sal klaer maken met een wit van een Epe/ gelijck wy geleert hebben/ en also den gesfodenen Sproop hout gieten op de Wortelen ende schellen. C. Cluf. Waer toe zyn dees schellen goet gebesicht ? T. C. Dese Orangeschellen zyn seer goet voor die quade verkoude Magen hebben/ want sy verwarmen de Mage/ en doen eenen goeden Afem hebben/ sy zyn ook goet tegens een verkoude borst/ en doen de slupmē rijzen. Om een Conferfken te maken van Orangeschellen als men die kleyn stoot/ en daer onder mengt een weynig Sproope van Hysop en van Doethout/ in een manier van een conferfken. Men maekt vā dese geconfijte schellen ook Bagijne-bouten ofte Koecken / gelijckmen die plach te noemen Die gemaekt worden van sijn Carwenmeel/ 't sap vā Doethout/ Bengber/ Potemuschaten/ geconfijte Orangeschellen/ elcx so veel dat het genoegh zy/ altesamen kleyn gestoten/ en also onder malkanderen gemengt met Honich daer d' Orangeschellen in gelegen hebben tot der dikten van een deech/ om lange bropfkens daer af te maken. Men kan van dees geconfijte schellen oock in Bankquetten toe rusten/ als men die snijt in riemkens/ en die in Schalen leyt/ tot cieraagie onder andere Confijturen diemen int leste van de maeltijt wil oprechten.

Om Ockernoten te confijten.

Men sal nemen onrijpe Ockernoten diemen met een spelle kan doozsteken ; men false altemael doozsteking met de spelle in elcke Ockernoot 5. ofte 6. gaten / ende men false

falſe te weycken ſtellen in ſchoon Regen-water / en verberſchen alle dagen het water tot ſes of ſeven daghen toe : Sommige ſetten de Oekernoten te weyck in Loge of lichte peckel van Sout gemaeckt / en als de Noten dan dooz-weyckt zijn / ſo verberſcht men die alle dagen met ſchoon regenwater / tot dat de ſulticheyt van de loge oft pekkel daer gantsch uyt zy. Dan neemt men de Oekernoten een pont / en men koocht ſe tot dat ſe paſſelijck moꝝwe zijn / dan giet men 't geſode water wech / en men leyt de Noten in een ander teyle te verkoelen / kout zijnde / ſo ſtoꝝt men daer by twee pont geſupberden Honig / tot dat men ſiet dat den Honig waterigh wort / en als dan moet men hem wederom koocken tot der dichte als een Serpentijn. In maniere gelijk wy geleert hebben om d'Orangeſchellen te konſijten. Sommige ſteken in dees Oekernoten eenighe Nagelen / Caneel / en ſtuꝝkens Folie / om dat ſe te beter ſmaken ſouden / men mach doen ſoo men wil. Deſe Oekernoten geconſijt / werden ſeer gepreſen in tijden van Peſte en quade luchten : als men des morgens een in neemt / ſy verwecken natuerlicken Kamer-ganck / ſy zijn ook goet tot quade kelen / die van koude komt / werden ook gepreſen ſeer goet voor de Boꝝſt / en Rage / als ſy met Nagelen / Caneel en Folie geconſijt zijn : Men maect oock een Syꝝope hier af / diemen gebuyckit tot quade kelen ende anders / en wert geheeten Dianucum.

Om Dianucum te maken.

Neemt het ſap uyt verſche Oekernoten / die in de Honſdagen geplukt zijn / welcken eerſt geſoden en wel geſupbert is / twee pont / ghesupberden Honig een pont. Dit ſal men onder malkanderen mengen / en ſieden dit te ſamen ober een glat kool-buer / tot der dichte van Honig / daer nae latet koelen en doetet in een glas. Dees Syꝝope is bequaem den genen die gequeult zijn met ſubtyle ſcharpe Catarren die uyt den hoofde ſincken op de boꝝſte en longen. Deſe Medicijne is den Dꝝoutwen en jongen.

songen kinderen seer nut en ghesont / insonderheyt die van bochtiger natuere zijn.

Om onrijpe Vijgen, Amandelen, Peerkens, Queen, ende andere Cytroen-schellen te confijten.

Men sal de voozsz. vruchten stellen te wepken in lichte Bekel van Sout of Loge / den tijt van thien of twaelf dagen. Daer na salmen de Loge of Bekel af gieten / en her wepken de voozsz. vruchten in klaer regen-water / tot dat de sulticheyt of scharpheyt wegh is / dan salmen de vruchten sieden in regenwater in een aerden Pot / tot datse mozwe zijn / ende men sal tot elke pont vruchten nemen 2. pont Honichs / en bereypte gelijk wop van de Ockernoten geleert hebben. Dees geconfijte vruchten gebuychtmen in Banksquetten en andere Maeltijden.

Om Calmus ofte Acorus ende Alantwortel te confijten.

Men sal den Acorus / ofte Calmus / en Alantwortel seer schoon wasschen en supberen van alle vuplicheyt / ende stellen hem te wepken in Loge of lichte Bekel 10. ofte twaelf dagen / daer na salmen de wortelen her wepken in schoon regenwater / alle daghen verberschen tot dat den smaech van de Loge ende southeyt daer upt is. Daer nae salmen de wortelen wasschen ende zieden die in schoon regenwater tot datse mozwe zijn. Daer nae salmen de wortelen doen in een pot sonder water / ende nemen tot elk pont wortels 2. pont Honichs / men sal de Honig klaer maken met wit van eperen / in een manier van een dunne lichte Spzooop / en daer na den geklaerden Spzooop laten verkouwen / hout gheworden zijnde / salmen de wortelen daer in doen een dagh ofte anderhalf langh / daer na salme den Spzooop versieden tot inder dichte van Honich / en wederom laten verkouwen / ende dan de wortelen daer by doen / tot datmen siet dat de Spzooop niet meer dunne en wort. Dan salmen die weg doen in supbere potten. De krachten van confijten Acorus zijn seer goet in vrouwen gebreucken : Want sy opent de moeder / ende is seer goet voor een quade mage / des mozges een lit van een vinger groot nuchteren ge-
besicht :

besicht: Men kander oock eenige Conserben afmaken tot veelderlye gebreken/ als men daer eenige Specien of gearomatiseerde Compositien by vermengt.

Den Alant-wortel is oock seer goet voor den hoest/ en quade boest/ sy doet den verlozen spraek wederom komen/ is oock seer goet voor de Mage als sy met waterachtige vochtigheyt gequelt is/ en oock bequaem de Vrouwen die haer stonden qualijck kunnen krijghen/ men gebuyckte oock in tijden van de Peste: Men mach daer oock Conserben van de gestoten Wortelen maken/ en menghen daer onder eenighe specien die bequaem voor de Boest en de Maghe zijn/ alles na de gebreken die de Menschen kunnen overkomen.

Om geheele Rosen en andere gebloemten te confijten.

Men sal nemen Rosen die nauwelijc open zijn/ en zieden die in schoon regenwater tot dat se moerwe zijn/ dan salmen dat selfde water nemen en doen Honich daer in/ de helft meer in gewicht als Rosen/ en klaert den Honich met wit van Eperen/ en maectter een Julep af/ dat is een dunne lichte Spzooop/ ende latet te samen staen een dagh of anderhalf/ daer nae versiet den Honich/ in maniere so wy hier voor geleert hebben van de Calmus en Alantwortel. Dese Rosen zijn seer goet tegens gebreken der keelen die van hitte komen/ en stercken seer de Herffen/ 't Hart/ en Mage/ hoe wel den Honig is van verwarmender nature/ so is die nochtans supberende en afzogende van krachten/ daerom salmen de Rosen en oock alle verkoelende dinghen confijten met de witte Honich/ gelijk wy hier voer aengewesen hebben.

Om Honich van Rosen, Rosmarijn, ende Violent te maken. Menit gesupberde rode Rosen/ die 't wit afgesneden zijn een deel/ witte Honich gesupbert twee deelen: men sal de Rosen een ofte twee wallekens geven in schoon regenwater/ daer na salmen de Rosen stijf uyt drucken/ en nemen het gesoden water drie pont ofte wat meerder/ ende klaren dat met wit van Eperen/ en sieden dat met den Honig in der dichte/ gelijk Olve of dunnet

Honig. Daer na stelt 't te verkoelen/en bewaert 't in een wel gedekte Pot of Glas. Den Honig van Rosen is goet den jongen kinderē die met subtyle catarrē zyn gequelt / 't supbert de Keele als die van hitte komt / en droocht af alle vochticheden / 't sterckt 't Hart / en supbert de Maaghe van alle quade slymicheden. Men gebryktse oock tegens den Sprou / ende andere quade vpericheden in wonden / alsinen die vermenght onder eenige supbermakende ende heclende Medicynen. Den Honigh van Rosmarepa wort gemaekt gelijk den Honig van Rosen / ende is seer goet voor den genen die met Geraeckthept zyn gequelt. sterckt de Memozie / en de Versenen / ende neemt wech alle draepinge des hoofts / en meer andere gebreken des hoofts / is seer supberende ende af drogende van natuere / sterckt oock het Herte / ende geeft mede goeden reuk den genen die een stinckende Adem hebben. Den Honig van Diolen is seer bequaem die in de heete Koozsen liggen / en is goet tegens de droochte / en hitte in de Keele / het ontbint en laxert / en is oock bequaem tegens eenen droogen hoest / en oock tegens de hitte van Cholera en Leber in heete Koozsen / teghens den doofst ende meer andere gebreken / komende van hitte.

Om Honich van Rozijnen, Dadelen, Vijgen, ende van Corenten te maken.

Neemt so veel Rozijnen als ghy wilt / supbertse van alle vuplicheydt / daer nae zietse in een goet deel waters datse over s'wommē liggen / tot datse wel ges'wollen en morwe zyn / daer nae gietse door een Sifte of stramijn / en druckt de natticheyt daer uyt. Supbert daer nae over 't buer dees natticheyt / gelijk wy geleert hebben te doen met het supberen van den Honigh : daer nae neemt dit klare nat / en versietet met sachte koolen dat 't niet aen en brande / tot der dichte van dicken Olye of Syrope. In sulcker maniere moochdy oock van de Dadelen / Vijgen / Corenten en andere vruchten Honig maecten.

Om Kersten, Kriecken, Aelbessen, Amarellen, ende Berbetis te confijten.

Neemt

Neemt Kerffen/Kziecken/twee pont/witte suyveren
 Honich een pont / of luttel meerder. Men sal den Ho-
 nich met water klaer maken/gelyk wy geleert hebben/
 en klaer gemackt zijnde / salmen het geklaerde Honig-
 water op 't vuert setten/ en laetent zieden / dan neemt u
 Kerffen/ Kziecken/ of Amarellen / den steel ten halven
 afgesneden zijnde / en werpt die in het siedende Honig-
 water / en laetse alsoot samen een walleken ofte twee
 oversieden / dan gietse in een Ceyle met gaten / dat den
 Spzooop mach deur loopen in een onder Ceyle / en stelt
 wederom dat Honig-water/ daer de Kerffen in gesoden
 hebben ober een glat kool-vuert / en latet also soetelick
 zieden/ tot dat het Honich-water heeft de dikte van een
 Spzooop / daer na doet de Kziecken of Kerffen daer in-
 ne/ en latet te samen soetelick zieden/ tot der dikte van
 Honich ofte een wepnich dunder / ende doetse te samen
 in een pot ende laetse koutwen/ dan sluyt u pot dicht toe
 met een Parchement/ en gebuyckte ter noot in Van-
 quetten of siekten: Ist dat in 't staen van u Confyturen
 u Spzooop dun wort / so salmen die altoos versieden/ en
 klaer maecken/ en gietense wederom op u Confyturen
 die ghy moocht hebben. In deser manieren kan men
 confyturen het geheele jaer deur en langer bewaren. De
 swarte Kziecken zijn goet voor een quade borst / ober-
 mits sijn soeticheyt / en zijn verwarmende van natue-
 re. De roode Kerffen/ Amarellen/ Melbessen/ en Ber-
 beris zijn oock bequaem om in Maeltijden ende Van-
 quetten te gebuycken tot leckernpen. Men gebuyckte
 oock in de Medicijnen / ende zijn seer bequaem in heete
 koozsen / als men een vuchtgen oft twee in den monde
 neemt/ sy maken een verberschinge in den mont / en is
 seer goet teghens den dorst. Andere nemen 't sap van de
 Kziecken / Kerffen / of Amarellen en Melbessen / en zie-
 den de voorsz. vruchten met den Honig gelyk/ omdatse te
 krachtiger souden zijn/ men mach doen somen wil. Al-
 toos salmen die decortien van de vruchten voorsz. wel af-
 schuyppen met een Spatel of lepel/ om dat den Spzoope
 te klaerder soude worden.

Om Rob van Amarellen, van Aelbessen, ende Berberis
te maecken.

Neemt 't Sap van Amarellen versck uytgedrukt / en
door een Sifte gegooten of een doeck gewreben 2. pont /
gesupberden witten Honich een pont. Dit stelt t'samen
ouer een glat Kool-tyer soetelik te sieden / tot der dichte
van dicken Honich / 't welck ghy beproeue meugt op een
tinnen Celjoir of in een Soutier met een Lepel: daer na
so gietet so warm in de Potten / en latet verkouwen en
verbinse met een Francijn digt toe. Op dese wijze mach
men ook het Rob van Aelbessen ende Berberis maken:
dan de vruchtken moetmen van de steel supberen / en
daer na 't Sap uyt persen en wrijven door een Sifte of
eenen Doek. Dees Rob machmen ook in maeltijden en
in de Medicijnen gebuycken / en is van natuere seer
verkoelende / en den mont verberschende / gelijk wy van
de geheele vruchten gheseyt hebben. C. C. Ghy hebt my
veel van dese Confijturen / en hare bereydinge / tot nut
in der huyf houdinge / als oock in de Medicijnen vertelt:
Maer dewijle daer noch veel vruchten zijn / gelijk Ap-
pelen / Peeren / Queen / Puzummen / Kerffen / en meer an-
dere / soo soude ick gaerne weten watmen daer van kan
maken / om te gebuycken in de huyf houdinge als oock
in de Medicijnen? T. C. So een Vader des huyf gesins
begeert de boorz. vruchten geheel of half te confijten /
dat kan hy doen / gelijk wy hier vooz geleert hebben / dan
men kan van dese vruchten oock Pastien oft een manier
van Quee-bleys maken: 't welck op dese wijze gemaekt
mach worden.

Het vijfde Capittel.

Om veelderlepe Pastien te maecken.

Int eerst om Que-kruyt of Que-vleys te maken.

Nemt Que-peeren of Que-appelen / supbertse van
hare scheillen en het binnenste zaet. Daer na steltse
te koochen in weynich Wijn of Waters / of te smozen
over

oer eenige gladde kolen byers / tot datse geheel mo?we
 zijn / daer na so wrijfse door een Sifte of open doek / dat
 ghy dat merch supber daer uyt moocht hebben : Dan
 suldy dat merch op gladde koolen af roocken ofte droo-
 gen / tot dat het merch de helft ingedroocht sy ofte wat
 meerder : so dat het de dichte van een deech by na heb-
 be / dan suldy daer af wegen 2. pont ende een vierendeel /
 ende sult daer by doen 3. pont Honichs / en vermengen
 het onder malkanderen / latent soetelik af koken tot der
 dikten datment suijden mach / daer na gietet in een plat-
 te Doose en bewaret / men mach dit selfde ook in mael-
 tijden ghebruycken na den eten : Want het is seer goet
 om de Mage te stercken ende te sluyten / dat de dampen
 of Humeuren niet op en stijgen int hooft.

Men mach dit ook gebuycken om te stoppen de gan-
 gen en bloetgangen / als men een ure ofte twee voor den
 eten / de groote van een Bckernote in neemt : Het sterckt
 de Mage / ende maectt appetijt / stilt dat opwerpen en
 braken der Magen : ist datmen dit voorzende Que-kruyt
 wil maecten met specerien / so salmen onder dit voorz.
 Quekruyt mengen dewijle het noch warm is / dese nae-
 volgende Specien wel kleyn gestaten / en door een sijne
 Sifte gesift. Neemt goeden Canneel drie loot / Gember
 2. loot / Peper / Galigaen elcx een loot / Nagelen / Note-
 muschaten elcx drie vierendeel loots / Spicæ nardi, Aloes-
 hout / Foelie / Cardamomi elcx een half loot / Sedulwer-
 wortel een vierendeel loots : Dese sfoot kleyn / en sifse
 wel / daer by doende een greynke Muscheljaet / gemengt
 in wat Hoos-water / en doetet in Dooskens als vozen.
 Ist datmen dit Quekruyt wil make dat het sal laxeren
 ofte purgatie maken / soo machmen in elck 12. Once
 doen een loot Scamonea wel gebroken / en onder 't Que-
 kruyt gemengt / dewijle 't noch warm is. Dit Quekruyt
 is veel heeter ende bequamer om te gebuycken tegens
 verkoude magens / die met veele slegmatijke vochtighe-
 de overlade zijn / dan 't gene dat sonder specien gemackt
 is / het sterckt den mensch en geeft hem een goede koleur /

en neemt wech den stinckenden Asem. Ist datmen een Purgatie wil maken van dit Que-kruyt: so salmen innemē een loot of ander half / na de natuer vande Patient / ende laten hem des morgens nae dat hy 't ingenomen sal hebben twee uren op vasten / en gebuycken dan een Suppen van Hoender of Weeren nat / met wat witte broot en supcker daer inne gedaen / 't sal hem de Mage supberen van alle quade flegmatijcke Humeuren / ofte slijmachtige vochticheden. Men maect hier af een Sprouope diemen Mivam Cytoniorum aromaticam noemt. Men sal nemen 't sap van suere Queen 15. pont / elk pont van 16. Onsen gerekent: Oude Wijn van de beste wijz. pont: witte gesupberden Honich iijz. pont. siedet dit te samen tot der dichte van een Sprouop / daer na so suldy dese Specien in de Sprouope hangen / gebonden in een puppe van dun doek / met sijn Canneel / Cardamomi minoris elcx drie Dragmen / Nagelen 2 Dragmen of een half loot / Gember / Masticks elcx anderhalf Dragma / Saffraen 2 Dragmen / Aloes-hout / Foclie / elcx anderhalf dragma / Moscheliaet een schrupel / dat is een derde deel van een vierendeel loots / opzachte Galba Moschatæ 2. dragma / hier van maect een grof poeder / en maect ter een puppe af / en hangten in de voozschrebe Sprouope.

Dees Sprouope sterkt den Supck / d'Leeber en d' inwendige leden / en maect appetijt / stilt dat braken / en den loop des buycx / men mach dees Sprouope des morgens nuchteren ende des abouts een lepel vol in nemen / en daer een ure op vasten / en is seer bequaem vooz den genen die met waterachtige vochticheden beladen zijn. Om Pastey van Appelen, Peeren, Pruymen, Kerffen ende andere vleysachtige vruchten te maken.

Men sal nemen Appelen / Peeren / of eenige andere vruchten diemen wilt / en setten die te stoben ofte koocken in Wijn of water / daer na salmen die door wrijven als sy mozwe gestooft zijn / in maniere gelijk wy van de Queen verhaelt hebben / ende sult het merch van de vruchten af koocken / op een glat koel-buer / dat niet aen

en brande / altoos roerende tot der dichten van deech of
 dicken pap / daer na suldp nemen het merch een deel / en
 en doen daer by gesupverden Honich oock een deel / en
 vermengen dese twee gelijckelick by den anderen / en
 latet te samen afkoken / op een glat kool-bper / altoos
 omroerende dat het niet aen en brande / tot der dichte
 dat men 't mach snijden ende formeren wat dat men
 wil. Dese Pastey kanmen gebruikē in maeltijden / booz
 Banckquetten / en andere lecherpen : Ist datmen wil /
 men kan hier by mengen / eenighe Specerijen / gelijck
 Caneel / Muschaten / Nagelen / Gember / en andere
 dingen / tot den smaeck na den epsch van de vzychten.

Om Marillepeynen te maken.

Neemt Amandelen so veel als gy wilt / sietse eens op
 ende peltse / ofte supvertse van hun schellen / ende wastse
 wel schoon / daer na stootse met kooft-water wel kleyn
 in een schoone steenen Mortier met een houte stamper /
 en vermengt daer onder so veel wittē Honig als Amian-
 delen ofte wat minder / en roertse wel onder den ande-
 ren over een glat kool-bper / tot dat die Paste of Deeg
 by nae drooch wort : daer nae bestrijctse op een groot
 welblat / leggende opt papier / en strijctet met een spa-
 tel over / daer van makende groote oft kleyne Marssa-
 pepkens / nae uwen sin : Dan stelt die te droogen in
 een backers Oven of onder een Marssapepn of Pastey-
 pan / met kolen daer op gelept / en gedroocht zijnde son-
 der root worden / salmen die Marssapeynen bestrijcken
 met gestoten Supcker dat met kooft water vermenght
 sy / in een manier gelijck een dunnen Honich / en steltse
 wederom onder de Marssapepn-pā / tot dat gy siet dat
 het Supcker met sijn bellen blijft staen. Dan neemtse
 upt / ende verciertse met kooftmarijn-tacrkens en dier-
 gelijckē / oock met Musquet supker van alle coleuen / en
 rechte op in maeltijde na de eten / sy zijn seer goet booz
 lipden die uptdroogen / ende voeden seer / en stoppen den
 loop des bucx. C. Clus. Machmen van dese voorszeyde
 vzychten geen Caerten maken? T. C. Seer wel / en men

mach die met Honig in plaetse van Supcker verfoeten.
 Om die te leeren maken acht ick niet van noode te we-
 sen/ aengesien datter naulicy een hups gesim is / of sy kon-
 nen wel Taerten make. C. C. Alle dese confituren/ con-
 serben/ en Pasten worden die niet wel met Supcker in-
 gemackt? T. C. Sy werden wel met Supcker ingemackt
 of geconfijt / en is wel goet / dan terwyle darmen het
 selfde van den Honich ook wel doen kan / en dat wy nu
 besigh zijn met het profijt van den Honich te spreken/ so
 en kan men den Honig (als men geen Supcker heeft) niet
 misprisen/ hoe wel de dingen/ diemen in der Apteken is
 gebruycke ide geordineert zijn met Supcker / behoozen
 met Supcker en geen Honig gemackt te worden. Dan
 een Hups-bader moet op sijn hups houdinge letten / dat
 alle dingen op sijnen voerbaer mach te passe gebracht
 worden. Hoe wel ick nochtans Supcker beter achte ont
 te confijten dan met Honig. C. C. Om wat redene: seg-
 ghen d'oude Schryvers niet / dat Honich beter is dan
 Supcker/ aengesien dat hy better is/ voorts dat hy alle
 de krachten van de krupden en bloemen heeft aengena-
 men/ die den mensche nut en bequaem zijn ter gesont-
 heyt? T. C. Ick bekenne met u dat Honich bet is/ ende
 nutter tot der menschen gesontheyt/ dan de Supcker is
 droogh van natuer / ter contrarie Honich is bet ende
 vochtig / daerom kan men beter eenige confituren met
 Supcker bewaren dan met Honich / aengesien dat men
 drooge substantien langer kan bewaren dan de vochtige/
 ten ware dat men den Honig met seer subtijle droogen-
 de geesten ende andere materie vermenghde. Dat sulcx
 waerachtigh is / dat leert ons daghelicx de experientie
 of ondersoecken. C. C. Ghy hebt my soo veel ontdeckt
 van de confituren/pasten/conserben/syropen en bank-
 quetten/waer toe sy nut en bequaem zijn/ soude voorts
 gaerne weten/ wat dranck die men in Maeltyden soude
 konnen gebruycken / diemen upt Honich soude konnen
 maken/ welke de hups houdende Vaders in haer hups-
 gesinne souden mogen van doen hebben? T. C. Daer van
 sal

sal ick eenige verhalen / en sullen eerst spreken van eenige manieren van Meede te maerken / en daer nae van Wijnen ende meer andere.

Het sefte Capittel.

Om eenige manieren van Meeden / Wijnen / Brandewijnen / Hippocrassen / Azijnen / en andere dingen te maken.

T. Clutius.

EEr wy voortgaen om te spreken van de Meeden / Wijnen / en andere dingen / so is van noode dat een Hups vader hem altoos voortse met eenighe vaten / en potten / wolle lappen / of sacken / in maniere gelijk Hippocras sacken / om de Brancken / Wijnen / ende andere te supberé / ook mede so salmen eenige specerien in hups hebben / om de boozsejde compositien ende dese naevolgende te maeken / want als men yet wilt maecken so behoort men gereetschap te hebbe / daer men die gecomponeerde dingen af kan make / ook so salmen eenige kruiden in den Hof planten / die een Hups vader van node syte hebben / om ter noot by siekten te gebruycké / daer van wy een registerken sullen stellen / vant gene datter in desen verhaelt staet. C.C. Wilt liever eerst van Meede beginnen na dien die eerst ende meest van Honig gemaeckt wort / ende daer na van de Wijnen? T.C. Also tu helieft.

Om Meede te maken.

Men sal nemende reste die in de Maende gebleven is / vant deurleken van de ongepijnden Honigh of Seem / en spoelē dat af met heet water / so dat alle de soeticheyt int water gae / tot dat ghy een tobbe vol of twee hebt / of so veel als ghy wilt. Dan doet dit nat in de Ketel / en laet in sieden / tot datter een Epe int nat kan drijven / dan stellet vant byer / ende gietet in de vaten ende laet kout werden / daer by doende wat Gest van Bier / ende stellet te rijzen of te wercken / ende altoos het vat opvallende / dat de vuylicheyt mach overkomen / ende alst niet meer

en fiet ofte werckt/ so salmen 't vat dicht toefluyten/en latent beruften. Dit is de maniere om Meede te make/ sommige doen in een doercken gebonden wat Canneel/ Gember/ Muschaten/ Nagelen en diergelyke specerij/ om dat de Meede een goede smaek en reuk soude hebbe.

Een ander.

Neemt 90. deelen of stooopen schoon rivier oft regenwater/ 10. deelen oft stooopen witten Seem of Honich. Dit doet te same in een ketel/en latet ziedende affschuymen tot datter 80. stopen blijven/ of daer o. trent/ men hant beproeben met een Epe/so het drijft so ist genoech. Daer na latet hout worden ende doetet in de vaten / en stellet te wercken/daer by doende Gest van Bier/om te doen overgaen ende klaren/ men mach hier oock eenige Specerpen in doen/ gelijk wy verhaelt hebben.

Om een Wijnachtigh Honich-water te maken.

Neemt een deel Honigs/ ses deelen regenwaters/ fietet als bove/en latet hout worden/ daer by doende in de Quee-appel-tijt 't Sap van Queen / tot elck pont Honigs een vierendeel saps van Queen/stellet met Gest te rijfen ende te klaren.

Om een root Wijnachtigh Honich-water te maken.

Neemt van de Meede van de twee soorten hier bove verhaelt 64. stooopen/daer by doende 16. stoop saps van Amarellen/noch twee stoop Honigs/ dit vermenght te samen ende stellet te rijfen als vozen. Dit Wijnachtigh Honichwater is seer goet teghens de koozse/en tegens die met overbloedige hitte zijn gequeelt / teghens de gebrucken der Herstenen/ende men mach die in plaetse van Wijn ghebruycken/voor den genen die den Wijn verboden is. In sulcker vogen machmen oock Wijnachtigh water maken met 't sap van Nelbesien/roode en swarte Krieken/ oock van Druyben/ Appelen/ en Peeren/ altoes hem regulerende na de proportie van de Amarell/ als vozen verklaert is.

Om rooden Hypocras te maecken.

Neemt vant root wijnachtigh water 1. stoop/Honig die

die supber ende wit is 12. Onzen: Canneel 2. Onzen: Gengebaer 3. Draghmen: Galigaen/ Nagelen/ elckz een half Dragma. Die specerpen kleyn gebrooken/ vermenght onder 't Honich-water/ en latet te samen staen wepcken 24. uren lang/ 5. ofte 6. malen omroerende dewijle die specerpen wepcken. Daer na so menghter den Honig onder en latet te samen door een Hypocras-sak loopen/ tot dattet kilaer wort/ wil men den Hypocras noch rooder hebben: soo machmen een loot Turnesolz daer by doen.

Om witten Hypocras te maecken.

Neemt vant wit Wijnachtigh water dat met supze Appelen ofte Drupben gemaekt zy 1. stooop/ Honich die supber en wit is 12. Onzen: Canneel / gebroken en gepelde Amandelen elcx 2. Onsen/ Gengebaer 3. Draghmen: Galigaen/ Nagelen elcx een half Dragma; die specerpen t'samen kleyn gestooten/ vermenght te onder 't Honich-water/ en latet staen wepcken 24 uren als boven verhaelt is/ daer na menghter den Honig onder/ en latet te samen door een Hypocras-sak lecken/ tot dattet kilaer wort. Dese twee soorten zijn seer lieflick om in Banchquetten en andere Maeltijden te gebuycken/ en is seer goet den genen die met Beraektheyt en vallende siekte zijn gequest/ en verteert alle quade slijmachtighe vochtigheden in de Mage/ sy sterckts/voetse/ en geeft appetijt den genen die geen spijsse en konnen verteeren.

Om Brandewijn van Meede te maecken.

Neemt van de eerste soorte van Meede/ of van de andere soorte/ doetse in den Distilleer-ketel/ en latet matelick sieden/ en trecht daer af so langh dat het water niet meer en smaectt na den Brandewijn. Daer nae neemt 't gene dat ghy over gehaelt hebt/ en doetet in een ander Brandewijns-ketelken / en oberhalet en rectificceertet so lang dattet u goet dunckt: want hoe ghy 't meerder oberhaelt/ hoe dattet sterker en subelijder wort/ en men sout int eynde wel so sterck maecken/ dattet een mensch innemende/ terfront wel soude daer af sterben.

Een ander om van Honich Brandewijn te maecken.

Men sal in plaetse van Meede mogen nemen rouwe
Koecke-baeker's Honig/ en vermengē die met water tot
datter een Epe in drijft/ stelt dat met wat Gest te rijzen/
tot dattet wijnachtig rickt/ stellet te distileren als vozen.

Om Allēm Wijn te maecken.

Neemt Meede van de tweede soorte 2. stooopen / doet
daer by dzogen gebroken Alsem/ in een doercken gebon-
den 3. Onsen/ stellet te weycken 5. of 6. dagen/ alle da-
gen den Alsem uyt druckende/ daer na klaert den Wijn
van sijn grondicheyt / dese Wijn is seer dienstelijck/ de
broutwen die haer stonde niet wel en konnen krijgen/ sy
verwarmt de Moeder en Mage/ doet de spijs verteerē/
en neemt weg alle corruptien die in de Mage groepen.
In deser wijze mach men ook Wijn van Rosmarijn/
Lavendel/ Wpsop/ van Stychaskruyt/ en andere Bloes-
men en krupden maken. C. C. Ick bemercke nu wel dat
de maniere van dese dranken/ te weten/ Meeden/ Wij-
nen/ Hypocras/ en andere die al wel moeten smaken/ na-
dien sy met goede sappen van vruchte en specerien wer-
den toegerust/ bequaem zijnde over maeltijden en in
Bankquetten/ ook in siekten te gebruyken/ sulks dat-
men door 't profijt van de Honig veel nutticheyts kan
bekomen in de huyshoudinge/ en also de huyshoudinge
voor is gegaen/ so willen wy een weynig aenroeren van
de Medicijnen/ diemen uyt Honich kan maken/ en ook
die daer van gemaakt worden: waer toe die nut en be-
quaem zijn om in der noot te gebruyken! T. C. Men soude
dese voor 3. compositien of manieren wel elcx in 't byson-
der in 't lang geset en verhaelt hebben / dan om dat men
gaerne siet dat men een propooste kort maakt / daerom
heb ick die (die in vele manieren anders souden gestelt
worden) onder eene maniere elcx bysonder verhaelt: al-
daer hem een huysh vader wel na kan reguleren. So veel
de compositien aengaet / die men in der Apteken is ge-
bruykende/ die willen wy 't maken van dien den Aptek-
ker bevelen/ die 't sijn werck is/ daer van genoegsaem
in

in Valerio Cordo begrepen staet / daer van wy eenighe Composita sullen verhalen die met Honich werden gemaekt / en van hare krachten en werckinge / al hoe wel den meesten deel van de Composita hier in Hollant niet gebuykt werden / so willen wy nochtans die verklaren / om of men 't eene niet en hadde datmen als dan 't ander in de plaetse mochte nemen. Daerom is een Vader des hupsgefins wel van noode (so hem of sijne Familie yet over komt) dat hy wijslik hem berade met eenige Doctoren in der Medicijnen / die alle kranckheden behooren te weten en te kennen / wat den oorspronck der siekten is / de kennisse seker en gewisse wetende / mach den Vader des hupsgefins te kennen geven / wat voor Medicijnen / of gemaekte Compositien / of Confituren / en conserven hy binnens hups heeft / eenige hebbende die tot der siekte bequaem souden mogen wesen / en is niet van noode datmen geit upt geve / om ander te koopen. Het soude lichtelik gebeure dat een hups vader hem soude bergripen met eenige Medicijnen te besigen / die tegens de nature soude strijden / en soude also (sonder kennisse hebbende van de siekten) hem en sijn familie in sozge stellen / van meerder siekten en quellagien. Daerom en prijs ick niet te doen / of Medicijnen te gebuyken / buyten raet van een oprecht Medicijn. Hoe wel de Hupslundē somtijden verre woonē van eenige Steden / dat sy geen Medicijn of Doctoor en kunnen krijgen. So moeten sy hun nochtans reguleren na de siekten / gelijk tegens heete siektē verkoelende / en tegen koude siektē verwarmende Medicijnen / &c. Om nu te weten wat Medicijnen datmē van den Honig noch kan makē / daer van sal ik eenige verhalē / die een hups houder van noode zijn te hebben in sijn hups / en gebuyken mach 't geheele jaer door.

Om Azijn van Meede te maken.

Neemt Meede stelt se in de Sonne te supzen / gelijk men van de Wijnen of Bieren doet / en so dikmaels als daer blies op komt so salmen 't af tappen / en doen de Meede in een ander vat / tot dat hy u supz genoegh is.

Een ander manier.

Neemt een deel Honichs/ ses deelen water s/ een vierendeel Azijn / sieltet in een vat ter Sonnen tot dat het supz genoeg is/ als boven verhaelt is/ sommige nemen Supzdeeffem in plaetse van Azijn / en latent so staen / ende tappen 't klaer af so lang tot dattet supz genoeg is. Om Azijn van Rolen, en van andere gebloemten te maken.

Neemt roode drooghe Hoosen by loot / doetse in een Fiole/ giet daer op van de voorszepde Azijn / sieltse in de Sonne 40. dagen langh/ daer na moochdyse klaren/ of so ghy wilt moochdy die bloemen daer op laten blijven. In sulcker voegen machmen ook Azijn van Olierbloemen/ Labendel/ Rosmarijn/ Gouts bloemen/ en andere Krupden ende gebloemten maken.

Het sevende Capittel.

Wat Compositien/ en Medicijnen diemen
upt Honich kan maken: Eerst van de Opiatien.

C. Clusius.

Gelijck een Vader des Hupsgefinz sozge behoort te dragen vooz sijn Hupsgefin / van 't gene hy in sijne hupshoudinge kan doen soude mogen hebben 't geheele jaer door: Also acht ick hem ook van node te zyn acht te staen op sijnz hupsgefinz gesonthept en welbaren: aengesien dat de gesonthept een onbekende rijckdom is / al wilmen (gesont wescnde) 't selfde niet bekennen. Daerom en kan een Republijke niet staende blijven/ als nu altoos sieken en kranken heeft in de Republijke/ en achte die Steden geluckich te zyn/ die achtigh hebben op de gesonthept van hare gemeynten: Als te weten/ dat sy vooz sien zyn met een goet expert Medicijn of twee: daer na met een goet Chyrurgijn of twee: Ten derden/ met een ofte twee experte Droetwijfs: Ten vierden/ met een goet en getrou Apteker/ daer ook veel aen hangt: want een Apteker is by maniere van spreken/ een kock vooz sieken en gesonden/ en 't waer te wensschen datter geen Droetwijfs ofte Aptekers mochten zyn/ ofte sy moesten eerst

eerst hare proeben of ondersoekinghe van haer weten-
 schap redene geben. Daerom zijn dese 4. personen in een
 Scaot van republyke hoochlik van noode / gelijk wy ge-
 sejt hebben. Om voorts te konnen tot onser materien so
 soude ick gaerne weten / wat Medicynen datmen upt
 Honig mag maken. Daerom wilt my eenige ontdekken
 en verklaren. T. C. Daer van sal ick eerst verhalen van
 sommige Compositien diemen in winckels van Apte-
 kerpen somtyden heeft / daer nae eenige lichte remedien
 booz den huysgesinne / waer van wy boozt eerst de Con-
 fectiões Opiaticas sullen by der hant nemen. Daer na de
 Syropen / en Lohoch / daer na de Laxativen of purge-
 rende Medicynen / welke in de Dispensatorio Valerij
 Cordi begrepen staen. Die meest by d' Aptekers boven
 andere Auteurs int gebruyck zijn / opt lest van eenige
 lichte remedien diemen selfs wel soude konnen maken.
 C. C. Dese Confectiões Opiaticæ, zijn die niet sorgelick
 om in nemen? T. C. Sy zijn wel sorgelijck: dan als men
 die niet te veel inen neemt. C. C. Hoe veel machmen van
 de Opiatien wel in nemen? T. C. Ten hoochsten een vie-
 rendeel loots swaer ofte minder / nae den eysch van den
 persoon: Men behoort geen Opiatien te gebruycken / of
 sy behooren eerst ses maenden out en wel gedeessent te
 zijn. C. C. Waerom gedeessent en so out van ses maen-
 den / machmē die terstont als de Confectie gedispensieert
 en gemaect is niet gebruycken? T. C. Om dat de ober-
 groote koude van het Opium daer mede wat soude (wel
 vereenicht en bereyt zijnde met de andere ingaende ma-
 terien) benomen werden. C. C. Waer mede geeft men de
 Opiatien in? T. C. Met Wijn ofte eenige decoctien ofte
 gesodene natticheyt / na den eysch en der siekten gele-
 gentheyt. C. C. Wilt ons vertellen van de krachten der
 Opiatic: waer toe sy nut en bequaem zijn om in de Me-
 dicynen te gebruycken. T. C. Daer van sal ick beginnen:
 Ten eersten / so werden dese nabeschryven Compositien
 ofte Confectien in sommige winckels van Aptekerie
 gevonden / die met Honich gemaectt worden.

Volcht de Opiatien.

Diaolibanum D. Nicolai.

Dese confectie is seer goet tegens alle pijnen van den
hoofde/ sy stillt de loose hoofts weere/ en droogt krach-
tig de tranen van Wijnbrauwen: sy ver soet de vochtige
Strotten en Pols-aderen: sy geneest de gene die bloet-
spoutwen/ en die hoesten: sy benemet overgeven/ de pijn
van de Mage/ en de walginge: sy helpt oock de kort-
heyt van Afem/ het Pleuris/ en ongetwijfelt den genen
die etter spoutwen: sy geneest oock de gene die Duppers
hebben/ ende staft de seer bloepende Maent-stonden.

Musa Enea D. Mesuæ.

Dese Confectie is seer goet tegē alle koude gebreken/
en grove windige dampen: Sy geneest de tants weere/
ende het morselen van de tanden: sy is oock goet tegen
de koude van de Mage/ trage verdouwinge / Colijcke/
koude pisse / en teghen de koude en waterachtighe hu-
meuren/ en tegende slijmigheyt van de pisse.

Philonium majus five Romanum.

Dit Philonium met veel Wijn ingegeven/ geneest de
Hoest: met Meede ingenomen/ geneest de kortheyt op de
Borst: met sap van Dupsentknoop 't bloet-spoutwen:
met na-Wijn of gewaterde Wijn de quade verdouwin-
ge van de Mage/ en het overgeven: met Hippocras in-
genomen/ geneest de pijn van de Leber: met Honigh-
Azijn/ de Milt-sucht en Geel-sucht: met een drank op
Ruyte gesoden / de quade Bupckloop. 't Geneest oock
Pleuris / de siechte die de kamerganck van boven uyt-
drijft/ en de Colerijcke pijn van de Nieren en Blase.

Philonium D. Mesuæ.

Dit Philonium ver soet upter maten seer de pijnē/ son-
derlinge van de Mage/ Baer-moeder/ van de zijden/ en
van den geheelen Bupck/ maer met een drank op Ca-
mille of Ruyte gesodē/ geneest de Colijcke/ en met water
van Natuurwe ofte Syrope van Heul / verwerkt terstont
tot slapen: met een decoctie van Stoechas/ neemt wech
de

de pijn van den Hoofde: ende met een decoctie van wit
Wierdoock oft Spica nardi, belet de Catarren. Tegen
het trecken en krimpen van de Senuwen/ ende teghen
de lammicheyt/ wert gedronken met decoctie van Mus-
schaten. Met een drank gesoden op Bakelaer of Hy-
soppe/maecht een langen aessem: en met Honigh-water
stilt den Hoest. Het doet water maken en lichtelik losen/
en breekt den steen in de Blase/ met decoctie van Steen-
breeke of Eype-water ingenomen. Met sap van Weeg-
bree of decoctie van Mastik/ benemet overgeven/ en den
bloetloop uptten monde/ en stilt 't Rupsen en den Plick/
doock de gebreken van de Baer moeder / en doet krach-
tigh slapen.

Philonium ex Galeno & P. Aegineta.

Dit Philonium is by nae het boozsejde ghelijck van
krachten/ maer en doet se so sterck niet slapen.

Philonium Persicum.

Dit Philonium is ghevonden om te stoppen de roode
bloet van de Vrouwen/ van de speene / den buyk-loop/
en om te benemen 't overgeven en bloet spoutwen/ prin-
cipalick ist dattet in sap van Weegbreen gesmolten zijn-
de ingenomen wort; en tegen de rode bloet in de Baer-
moeder met een Clistere gesont wort / of tegen de roo-
de Camerganck met een Clistere ingheset. 't Geneest
meest de quade seericheden / ende sluyt de Aderen/ en
daer en is niet dat meer en verskerder bewaert de be-
bruchte Vrouwen booz misballen / als dit.

Requies Nicolai.

Dese Medicijne wort Requies geheeten/ om dat sy ru-
ste geeft den genen die haer innemen/ sonderlinge die de
dagelicse/ derde/ vierde/ en seer heete Coortsen hebben.

Tryphera magna D. Nicolai.

Dese Tryphera geneest de pijn van de Mage die upt
koude komt/ en soo haest als sy ingenomen is/ doet sy de
siecke sweeten. Sy is oock seer goet den ghenen die ra-
sende siekten hebben / en den Vrouwen die upt swaer-
moedicheyt / en van de Baer-moeder niet en konnen
slapen/

pen / oock den genen die met Catarren gequeit zijn /
den genen die suchten / ende die den kamerganck met
bloet quijt worden.

Tryphera minor Fœnonis ex discript. Mesuæ.

Dese Tryphera is goet tegen de verderbinge en ober-
bloedigheyt van de Maentstonden / en van de spene / en
tegen 't vergaen van de goede gedaente / ende kranck-
heyt van de Mage : sy vernielt de rauwe vochtigheyt /
en maect een klare verwe : Sy versterckt de Blase / en
beneemt den Bupckloop.

Tryphera Sarracenicæ D. Mesuæ.

Dese Tryphera helpt dooz haer hitte de Mage en Le-
ver teeren / en daerom doet sy de winden scheyden : Sy
verteert de buple vochtigheden in de Mage / en andere
inwendige leden / sy maect een goede reuke des monts
en des lichaems / en beneemt de vermoeptheyt : Sy be-
schermt de tegenwoordige gesontheit / en belet de ge-
neratie van de siekten : Sy vermeerdert onkuysheyt /
ende geneest de Spene.

Confectio Anacardina D. Mesuæ.

Dese is de Confectie van de Wijzen / en van de gene
die begerē te weten / want sy scherpt 't verstant / maect
subtyle sinnen / sy brengt weder de gedachtenisse / en is
seer goet tegen de pijn van de Mage en Bupck / die uyt
koude komt : sy maect reyn bloet / en een goede verwe.

Aurea Alexandrina D. Nicolai.

Dese Confectie is seer goet teghen de Catarren van
den hoofde die van koude komen / sy droocht het tranen
van de oogen : sy versoet de Tantswere / en is uytter-
maten goet tegen de groote pijn vanden Hoofde. Opt
booz-hoofde gestreken / sy versoet de vallende siekte / de
rasernye / de draepinge van 't Hoofde / en gener allich alle
gebreken van den hoofde : sy is oock een gerede hulp den
genen die uyt-teeren / kucche / vochtigheyt uyt de Boz-
overgeben / hert-kloppinge lijden en bloet (pouwen / inf-
nelijx tegen pijn in de heupe / Sciatica genoemd / Colijc-
ke en pijn in de lendenen. Oock tegen de gebreken van
de

de Mage warm/het s'waerlick water maken en koude pisse: sy breekt den steē/en verdrijft alle pijnē des Superc sy geneest de dagelickse en derden daegse kooztse / m=gegeven met een soophen van Stoechas dat lacu is.

Diacodion simplex & Compositum.

Diacodion simplex is seer nut den genen die met subtij=le Catjarrē upt den hoofde op de Bors en Longe vallende/gequelt zijn/ en een oorsake zijn van de hoest. Diacodion Compositum, stopt het geweld van de nature/en 't bloetspoutwen dat upt den ingewant van de bors komt.

Diacodion D. Actuarii.

Dese Confectie is goet tegen de graeuwe ende roode kamerganch/ ende tot versoetinge van de Darmen en Superc-loop/ ingenomen met regen-water/ in de welcke Spodium of geroost Emmieren gesoden heeft / of met gedistilleert Hoof water.

Diacastoreum D. Nicolai.

Dese Confectie is seer goet tegen d' Hoofstweere die niet veroudert en is/ tegen de vallende sieckte/draepinge int Hoofst/ en tegen de loose Hoofst-sweere / lamheyt van de leden/ en tegen alle koude sieckten/ die niet kout weer hinderlick zijn.

Electuarium de baccis Lauri D. Rasis.

Dit Electuarium is goet tegen de Colijcke / en ander pijnen in de darmen en ingewant/ dewelke komen upt een koude ofte windige oorsake.

Diasatyriion D. Nicolai.

Dese Confectie is seer goet tegen de weechheyt van de Blase en Nieren/ en is oock seer goet den ghenen die niet pissen en konnen: Sy verweckt tot onkuyshēyt/en als den lust van byslapen/ dooz seker oorsake is ophoudende/ soo geeft sy die dapper weder.

Diasatyriion D. Mesuæ.

Dese confectie is seer goet om de Manlikheyt te doen oprijse/sy vermeerdert 't saet/en den lust van byslapen.

Theriaca Andromachi.

Cheriatiel is de principaelste onder alle pferbatibē/

om zijn menigerhande ghebruyck. Want sy is wel vermaert en gesont tegen seer veel manieren van siekten: want sy is goet tegē d' aldermeeste passie van 't geheele lichaem des mensches. Sy is nut den genen die gequet zijn met de valde siekte/Popelsie/Hoost-sweere/pijne in de Mage / en loose Hoost-sweere: En oock seer goet tegen de heescheit van de stemme / en bangicheit op de Borst. Doorts is sy nut den genen die kucchen ende beznaut van Aessem zijn ende bloet spoutwen: Inghelijcx tegen de Seelsucht/Watersucht/pijne in de darmen/en den genen die de darmen gequetst hebben: Sy helpt oock den genen die den Steen in de Nieren hebbē/'t Graveel en Colijcke: Sy drijft de Maent-stonden en jacht de doode vruchten af: Sy betert de melaetscheit/de klepne Doerckens/en de koude grillen die met poosen komt / en omme gaet / en ander verouderde siekten. Sonderlinge is sy goet tegens alleffennj / beten van Slangen en alle kruppēde dierē: Maer 't gewichte van teffens in te nemen is verschepden / na de groote en qualiteit van verschelike siekte: Sy verlijt alle gebreck van sinnen. Sy versterckt 't Herte/Verffenen/Lever / en Mage / hout ende bewaert 't geheel lichaem onbedorven.

Mitridatum Damocritis, & Andromachi.

Mithridaet is in qualiteit ende kracht de Cheriakel aldernaest / en verschillen niet vele: dan dat by avonture de Cheriakel wat heeter en krachtiger is tegē 't feijn van de Slangen. 't Geneest alle pijnen van de hoofde van Mannen en Vrouwen / die uut koude komen / en sonderlinge is die goet den genen die swaermoedich zijn ende bevreest / ofte die de vallende siekte hebben / en met de loose hoost-sweere gequet zijn / 't helpt oock den genen die de pijn in de Wijnbrauwē hebben / en loopen de ooggen / en geneest alle gebreken van 't hoost en ooren. 't Geneest de Cant-sweere en 't Verhemelte van den Mont / en kackē / alst op de sieke plaetse gelept wort / en inghelijcx gelijkt een Plaester gelept wort op 't slach van den hoofde / van daer dat de fluxie komt. Het breekt de

Squi-

Squinantie/ ende helpt den ghenen die van de Popelsie geraecht zijn/ hoesten/ kucchen/ bloetspoutwen/ die dempich zijn/ ende alle pijnen die in des menschen Lichaem komen/ het is oock goet tegen de pijn van de Darmen/ Rootmelisoen/ en Milt-sucht/ ist dat 't ingegeven wort met een decoctie van wilde Granatē. 't Geneest terstont de spanninge van de schouderen/ en den genen die treckinghe van de mont en andere leden hebben/ ende oock die lam zijn/ het helpt den raet vant ingewant ofte binnenste schutsel: Inghelijcx de Nieren en de Blase/ hy breekt den steen/ verweekt de Maent-stonden/ en verdyft alle gebreken van de Vaer-moeder / 't is oock een sonderlinghe hulpe den ghenen die van 't Flerecijn ofte Sciatica, dat is/ pijn in de heupen gequelt sijn. Principa-lick wort het ingegeven teghen alle Fenijn. Het betert wonderlick de beten van fenijnige dieren / of van eenen dulle Hont / of van eenigerhande kruppemde dieren/ ingenomen ofte daer opgelept zijnde: Het helpt oock wonderlick den genen die de dagelicsche en vierdendaegsche Coortse hebben/ inghegeven voor het aenkomen van de Coortse.

Antidotus Efdre ex Aetio.

Dese confectie is wonderlijck goet tegen doodeijfche Fenijnen/ ende heeft veel ander gebreken die Aetius beschrijft in sijn 13. Boeck cap. 201. ende Paulus Aegineta int 7. Boek/cap. 11. Actuarius int Boek van het maken van de Medicijnen.

Eynde van de Opiatien.

Het achtste Capittel.

Van de Syropen en Lohoch ofte Likselen.

C. Clusius.

D^{ES} verre zijn wy gekomē met alle de Confectionibus Opiaticis, welke met Honig gemaectt worden/ en hebt daer by verklaert/ waer toe dat sy nut en bequaem zijn/ om te ghebruycken. Lieve wilt ons voortse verklaren van de Syropen en Lohoch of likselē/ welke met Honig gemaectt worden/ ende waer toe dat sy nut

en bequaem zijn om in de Medicijnen te ghebruycken & T.C. In salder eenige verhalen / die met Honig gemaakt worden / de welke men ghebruyckt in dranken / om de materien te bereyden tot Camerganck en andersins / of alleene te gebruyckē om te versterken / welker gewicht te is om teffens in te nemen een of twee lepelen vol / ten waer saekt dat men eenige Likfels of Borst-Syropen gebruycke / alleene met een suercken Soet-houts / om de borst ende sluymen te doen rijzen ende ruppen / evenwel werden dees Borst-Syropē in decoctien (tot bereydinge der materien totten Camerganck) gedaen / en daer en is alsulcken perijckel niet in te verwachten / als wel is in de voorszepde Opiatien.

Syropen welke met Honich gemaect worden.

Syrupus de Mentha major D. Mesuæ.

Deze Syroop versterckt de koude Maag / ende daerom stillt de walginge / het overgeven / den Dick / en de Supckloop.

Syrupus de Mentha minor D. Mesuæ.

Deze Syroop heeft bykans de selfde kracht als de voorszepde.

Syrupus de Calamintha D. Mesuæ.

Deze Syroop is seer goet den Miltsuchtigen / die een harde Miltte hebben / ende bykans niet om sacht te maken / ook den genen die kout ingewant hebben / en met kucchen gequest zijn / sonderling oude personen en die een verouderden Hoest hebben / want ist dat pement de borst / oft de maghe / oft het ingewant vol heeft van grove / taeye / ende onscheydelijcke materien / die wordt met dese Syroop genesen.

Syrupus de Prassio D. Mesuæ.

Deze Syroop is seer goet tegen d'oude gebreken van de Borst en Longe / die van koude ende taeye vochtigheden gekomen zijn / ende quaet zijn om uyt te roepen : Daer uyt komt dat seer goet is d'oude lieden / ende den genen die kucchen ofte dampigh zijn.

Syrupus

Syrupus de Liquiritia D. Mesuæ.

Dese Syroop is seer goet teghen de gebreken van de Borst ende Longe / het maectt dunne en brenghet uyt de slupmen die niet rijssen en willen.

Syrupus de Stochade D. Mesuæ.

Dese Syroop helpt alle koude gebreke van de Herffenen en Senuwen / als lammicheyt / vallende siekte krimpinge van senuwen / treckinge van leden / bevinge / ende stercket de Mage.

Oxymel compositum.

Dese Azijn-honich verdepit / maectt dunne / en baegt af de grove ende waterachtige vochtigheden / hy neemt wegh de verstoptheden van de Leber / Milt ende Nieren / het doet water maken ende sweeten.

Oxymel Squilliticum simplex D. Mesuæ.

Dese Azijn-honich van Zee-ajun doet scheidē tape vochtigheden die niet wijcken en willen / ende daerom is hy goet teghen de gebreken van de Mage / en ander inwendige leden / die van dese vochtigheden komen / hy geneest het suer oprupsen / en ook de weechtheyt van de Blase / ofte die sijn water niet en mach inhouden.

Oxymel Scyllinum compositum.

Dese verdepit veel krachtigher / maectt dun / ende baecht af / het opent de verstoptheden in lange duerende vierdendaegse en dagelicke Coortsen / meer dan 't Azijn-honich dat van de wortels gemaectt is.

Diamoron D. Nicolai.

Dese Syroop is goet tegen voorts-etende sweringe / tegen pijn van de tanden / ende gebreken van het tantsch / en tegen alle gebreken van den mont als men daer mede gozgelt.

Eynde van de Syroopen.

Volcht Loch sive Lohoch, ofte Likfels.

Lohoch de Pino.

Dit Lohoch geneest den langduerende hoest / de kortheyt van aessen / ende dampicheyt : het verdepit en

maeckt dunne de grobe bochticheden op de *Bozst.*

Lohoch de *Scylla D. Mesuae.*

Lohoch vā *Squillē* maekt beerdich om lichtelik uyt te spouwē de grobe tape materiē / die quaet om rijpen is / inde *Messmedē* / en neemt wech de kortheyt vā *Messē* / en pijnē van de *Bozst* / die daer uyt den oorspronck heeft.

Lohoch ad *Asthma D. Mesuae.*

Dit Lohoch is goet tegen het kucchen / en verouderden *Hoest* / want het maeckt dunne ende snijt de groobe bochticheyt.

Eynde van de Lohoch.

Het negende Capittel.

Vā de *Laxatibē* of purgerende *Medicijnē.*

T. Clutius.

A Thier heb ik u verklaert eenige *Syropen* en *Lohoch* of *Lixfels* / diemen van *Honich* maekt / dē meekende deele dienstelik wesende vooz de *Bozst* / en andere gebreken / om materiē te bereyde totten *kamer gank*: Waer van wy ettelike laxerende compositien sullen verhalen / die met *Honich* gemaekt werden / dienstelik zijnde inder *Medicijnen*. C. C. Maer die laxerende compositien die gy ons aentwysen wilt / mach men die wel sonder *schonmen* innemen gelijk men ook doet met *sozge van Opiatien*? T. C. Men behoort geen laxerende *Confectien* in te nemen oft die materie behoort eerst bereypt te zijn / met eenige voozbereydinge van *dranchen* / die totter siekten bequaem zijn / 't welk des *Doctooz* in der *Medicijnen* werk is / die achtting op de siekten en sijne ordonnancien hebben moet: daerom en raed ik niet (als vozen) dat hemi pemant in perijkel stelle van pet van *Opiatien* en *Laxatiben* of purgerende *Medicijnen* in te nemen / byten weten van een expert *Medicijn*. C. Cl. Maer hoe veel mach men dan van de purgerende *Medicijnen* teffens in nemen? T. C. Men mach van de purgerende *Medicijnen* in nemen een loot / of anderhalf loot / min of meer na de nature van de sieken / de kinderen een half loot / al-

les nae discretie van den Medicijn die het behoort te ordonneeren.

Volcht de purgerende Medicijnen.

Diaphoenicon D. Mesua.

Dese Confectie helpt de gemengde en langduerende Kooztsen / want sy jaecht af de geele Cholerijcke / en waterachtige vochtigheden. Sy is oock upt ter maten goet tegen de Colijcke / en oock tegen de pijn van de Mage / en ander gebreken die upt raewwe vochtigheden den oorspronck hebben.

Electuarium Indum majus, D. Mesua.

Dit Electuarium drijft af de vuplichkeiten van de hureuren / principalik van de waterachtige en rotte vochtigheden / upt de mage / en ander boedende leden. 't Doet oock inde selfde schepden de grove winden / en geneest de siekten die daer upt gekomen zijn / gelijk als daer zijn opswellinge van de mage / de Colijcke en pijn van de Nieren.

Elect. Indum minor D. Mesua.

Dit Electuariū is met 't voorgaende vā gelijker kracht.

Confectio Hamech minor D. Mesua.

Dese Confectie supbert de Melancholijcke en andere verbrande Humeuren / daerom is sy goet tegen rasernie / melancholijcke draepinge / vergetenheyt / ende gebreken van der huyt / sodanich / als zijn schursthuyt / mismaecktheyt van der huyt / Kancker / Melaelshuyt / quade witte seerigheyt.

Dialena D. Nicolai.

Dese Confectie helpt de swaermoedige personen / en die met rasernie gequelt zijn / of oock die van de vierden daegse Kooztsen / ende met droefheyt gequelt zijn / insgelijcx den Miltsuchtigen / en alle qualen of siekten die upt melancholijcke vochtigheden gekomen zijn.

Benedicta laxativa D. Nicolai.

Dese Confectie drijft upt de waterachtige vochtigheden / principalik die in de leden komen : sy supbert die oock upt de Nieren ende Blase.

E. Eleschhof five Episcopi.

Dit Electuarium treckt af de geele Colerijcke en wa-
terachtige vochtigheden/ 't jaecht oock upt de winden/
en is goet tegen de pijn van 't Hlererijn/ en zijde. Ange-
lijcx oock tegen de pijnen van de Colijcke/ en supbert de
vochtigheden die op de Nieren en Blase liggen.

Hiera Picra composita.

Dese Confectie is goet tegen verschenden ongetem-
pertheden van den Hoofde/ Ozen en Ogen: Sy sup-
vert seer wel de Mage/ sy betert de gebreken van de Le-
ver/ sy maecht sacht de hardighypt en dichtigheyt van
de Milt/ en maecht die dunne: Sy is goet voor de Nie-
ren en Blase/ ende betert d'ongetempertheydt van de
Baermoeder.

Hiera Logadij D. Nicolai.

Dese Confectie roepet upt lang-duerende en verou-
derde gebreken/ te wten raserupe/ alle melancholien/
en vallende siekten/ draepinge van hoofde/ en purgeert/
ingegeven den genen die schymbecken/ en de vallende
siechte hebben/ die hun selven het puntken van de tonge
afbijten/ die de hoost-sweere/ en losse hoost-sweere heb-
ben/ en die upt beroeringe van hoofde also gequelt zijn/
dat sy schijnen van den bosen Geest beseten te wesen/ op
dat 't lichaem niet worde ontsteken of beswijme/ 't welck
de voorzende siekten onderwoopen zijn/ de welke oock
tegen henliedder danck gemestert worden: sy helpt oock
den genen die lam zijn en beven. Men gebet den genen
die niet en teeren/ die hertkloppinge lijden/ het Pleuris
hebben/ den Leversuchtigen/ den Milt-suchtigen. 't Ver-
weckt de Maent-stonden/ het verlicht de gene die den
steen in de Nieren/ 't Hlererijn/ en Sciatica hebben: Sy
gencest Vergift/ en sennighe gebreken: Sy wort ge-
bruykt sonder eenig perijckel/ ende en is geensins moepes-
lick den genen diese innemen/ men geeftse driemael ter
Maent/ elcke reyse 't gewichte van ij. Dragma/ in
twaelf Lepellkens Meede/ met een Lepel Souts.

Hiera Pachij D. Nicolai Alexandrini.

Dese

Dese Compositie geneest de gene die de vallende siekten hebben/ die uyt sinnigh zijn / draepinge van hoofde hebben/ en hoofstweer/ ende is goet tegen een bedorven complexie/ 't sy in hitte of koude. Ook tegen het treckē van den mont / en treckinghe van alle senuwen / maer sonderlinge tegen de pijnen van de Borst en Zijde/ uyt oorsaek de selve komen/ 't sy uyt verborzen of uyt openbare. Daerenboven is die seer goet teghen het spannen van de senuen: Sy is oock goet tegen 't flectecijn/ ende pijnen van den geheelen Rugge-graet ende Lendenen. Sy geneest oock somtijts geheel en al de hardicheden die met pijn leggen in de Borsten van de Vrouwen. Merckelick is sy goet den genen die met pijn in de Mage gequelt zijn/ want sy geneest den genen den welken dickwils de spijs suer wort/ oft die eenpaerlijck walgen/ of oberbloedig speeksel hebben/ maer sonderlinge is sy goet den genen die swaermoedigh en melancholyck zijn/ &c.

Catharticum Imperiale D. Nicolai.

Dese Confectie suyvert seer wel het hooft/ sy maect een welriekende aessein / en jaecht af uyt de Mage en 't geheele Lichaem de geele Colerijcke en oock melancholycke bochticheden.

Eynde van de Laxativen.

Herthiende Capittel.

Van sommighe Compositien en lichte manieren van Recepten te maken.

C. Clusius.

Her van dese vierderlepe Compositien hebby ghehoechsaem verhaelt/ te weten: De Opiatien/ Syropen/ Lohoch/ ende Laxativen/ ende verklaert alle de krachten van dien/ maer om dat de voorszeyde Compositien by alle man niet gemaect kan worden/ en dattet den Apteker sijn werck is/ die sijn Compositien te recht behoort te makē/ so acht ik niet goet te zijn/ die maniere om te leeren de voorszeyden Compositien te maecten/ aenge-

aengesien in vele Landen sulcx niet en werdt gemaeckt/ dan met visitatie of overwesen van eenighe Doctoren in der Medicijnē/ die hen in de kennisse van de simpelen verstaen? T. Clut. 't Waer te wenschen dat sulcx hier te Lande oock mochte geschieden/ so soumen oprechte en versche dzoguen en materien in plaetse van de versufte en verouderde in de Compositien hebben/ ende verkrijgen/ en de gemaeckte Compositien souden beter hun operatien en werck doen. C. Cluf. 't Is waer dat ghy seght: dan een Vader des Hups gesins die ergens woont/ daermen geen Doctoor ofte Medicijn kan ter haester noot bekomen/wat sal hy gaen maecken/ moet hy hem selver niet behelpen met het gene dat hy heeft? T. Clut. Daerom sal ick hier eenige lichte manieren van Compositien en eenige recepten hier oock verhalen die men ter noot sal kunnen gebruiken.

Om Theriaca Diateseron te maken, dat is een Triakel van 4 substantien gemaeckt.

Neemt oprechte Santiaen / Bakelaer gesupbert van de vuple schellen/oprechte Myrche/ronden Osterlucel-wortel die oprecht is/ van elcx 1. Once / geelen gesupberden Honich 12. Oncen / men sal die materien hier boven verhaelt seer kleyn stoten / en siften die door een dichte sebe. Daer na suldy den Honigh laeu daer onder vermengen / tot dat die vermenginghe wel effen en sonder klonterkens zy: Dan doetet in een pot dicht toegebonden/ en gebruiken ter noot.

Dese Compositie of vermenginghe is seer goet den genen die met koude vochtigheden zijn beladē/ oock tegens de geraektheit des bucx/ tegens de watersucht/ tegens de Woznen der Kinderen/ tegens het sieken der Scorpioenen/ ende wederstaet het fenijn/ is oock goet tegens de Vrouw krankheyt/ als sy haer stonden niet en krijgen op sijn behoorlyke tijt/ 't opent de Moeder/ en men macht gebruiken in plaetse van een Triakel/ als men geen oprechte en kan krijgen: men mach hier van teffens innemen 't gewichte van een of twee goulde

de Kroonen/ vermengt met warmen Wijn 2. Lepelen
 bol/ so men geen Wijn en heeft/ so machmen nemen al-
 sulken Wijn daer wy van gesproken hebbē/ en laten dat
 den Pacient innemen/ en legge hem te Bedde om swe-
 ten. Het is oock seer goet tegens de draepinge int hoost/
 als men smozgens een klepne Bone groot inneemt.

Hiera picra simplex D. Galeni.

Neemt sijne Caneel/ Balsenhout/ oft in plaets van
 dien Aloeshout/ Haselwortel/ Spijkenard/ Saffraen/
 Mastick upt Chio, van elcx anderhalf Dragma/ onge-
 wasschen Aloe die kilaer en supber is 25. Dragma/ ge-
 supberden geelen Honigh 12. Oncen en 6. Dragmen.
 Men sal de boorz. specien kleyn stooten en siften/ daer
 nae salmen onder dat sijne gesifte Poeder menghen den
 lautwen Honich/ tot datmen gheen klonterkens en siet:
 Doetse daer na in een pot/ vast toegebonden. Hiera picra
 wort seer gepresen/ tegens een verkoude Mage/ die geen
 spijsse verdouwen oft verteeren kan: want sy verwarmt
 en sterkt de Mage seer/ als men daer van een boon groot
 des smozgens in neemt.

Ist datmen een purgatie wil maken/ tegens een ver-
 builde Mage/ die met flegmatijcke vochtigheden ober-
 laden is/ so salmen een loot Hiera picra ofte 5. Dragmen
 nemen/ na de natuer van de pacient/ vermengē dat met
 Alsemwater 2. Oncen/ ofte een weynigh meer/ laet den
 pacient een ure ofte 2. daer op vasten/ ende daer nae een
 warm suppen op eten. Om de Moeder te openen/ sal-
 men nemen Hiera picra een loot/ of 5. Dragmen/ na de
 natuer van de Pacient / en vermengen daer onder Sp-
 roop van Spboet/ en van Alsem elcx een loot/ met Sp-
 boet-water gemengt/ ofte int nat daer wat Spboet en
 Moeder-kruyt in gesoden is/ 2. Oncen. Dit salmen
 nuchteren innemen/ ende vasten daer een paer uren op/
 daer nae machmen een suppen daer op eten.

Sommige willen dees Hiera gebryucken teghens de
 Coortse: waer van de Menschen wel een veranderinge
 af krijgen deur de groote bitterheyt. Doch als men daer
 eenige

eenige purgatiën tegens de Kooztsse van wil maken / so ist pnysselick datmen by de Hiera vermengt 1. Onse Sp-roop van Probensche Rosen / met water van Cikhorey / of Endibie / ofte in 't nat daer Cikhorey of Endibie in gesoden sy / twee Onsen.

Hiera picra wort seer gepresen in veelderlepe gebreke : Sp verweckt Vrouwē kranckheden / en doet de bleecke couleur vergaen in 't aensicht / sy neemt wech alle vuple stanck en quade lochten / die upt de Mage stijgen opwaerts in 't hooft. Ist saek dat die voorszepde purgatiën niet en willen werken / so mach men maken eenige Set-pillen of Suppositozen / diemen op dese wijze sal makē.

Neemt rouwe Honig de groote van een Muschaet / en doet daer by een wepnigh souts / so veel als een halve Kroon swaerte / dit doet te samen in een yseren schoon-gemaeckten droop-lepel / en koocht dat t'samen ober een kool-vuer / gestadich met een Spatel om roerende / tot der dikten datmen 't mach rollen / en daer van maecht een langachtig rolleken / in maniere geelyk den kleynsten vinger. Van salmen die Set-pillen vet maken met Boter of Olie van Olyven / en stellen die soo hoog in 't Fondament ofte in den Aers als men kan.

Dees Pillen kranken groot en kleyn maecken / boozoude personen en jonge kinderen / sy trecken de Humeyren nederwaerts / en bozert den kamer ganck / ist saeck datmen stercker Set-pillen ofte Suppositozien begeert te maken / so mach men (de wyle den Honich in de lepel warm is) daer onder mengen een Scrupel poeder van Crocisse Alhandal / of specien van Hiera voorsz. een half Dragma / en op 't eynde van de Pille doeter 2. greinkens Scamonea by : Dese pillen trecken verder en maken meerder kamer ganck / als de voorgaende.

Tegens de Wormen der Kinderen.

Neemt Sedutwer-saet een loot / Schelpen-holwortel / Pozselepnsaet elcx anderhalf Dragmen / gebzande Hertshozen bereyt / Welbessen-kruyt of Rob de Ribes daer wy van gesept hebben 3. Onsen. Hier van so geest men de
jonge

jonge kinderē afde groote van een Muschaet/nuchterē.

Een ander remedie.

Neem mit Rijnbaer saet een loot/ Porceleynsaet/ Boonkens-Holtwortel elcx een half loot. Dit stoot te samen kleyn / en vermenghtet met witten Honigh 3. Onsen : Hier van geeft de kinderen de groote van een Muschaet nuchteren.

Tegens den loop des buycx.

Neemt Weechbrec-saet/ Porceleyn-saet/elcx ij. dragmen/gedroochdeWalwortelen/ Heems-wortel/elcx anderhalf dragma / bereyde gebzande Hertshozen j. dragmen. Dit stoot wel kleyn en vermengt hier onder Quecrup dat sonder specerien is gemaect/ Welbeste-crupt van elcx j. Onse. Conserve van Rosen en Syroop van Queen elcx vj. dragma : Hier af salmen besigē een karstanie groot voor den eten/ een ure daer op vastende/ tot twee of driemael's daegs/ en men mach ondertusschen tot verberschinge van den mont / al te met een weynig Welbeste-crupt/ Quec-crupt/ Berberis-crupt en Amarellen geconfijt in den mont nemen/ ist saek datter bloet in de hamer-ganch komt / so machmen daer onder mengen ghesegelde Werde/ of sijnen rooden Bolus een half loot/ Syroop van Myzillen/en Syroop van drooge Hoosen elcx een loot. Hier af salmen ghebruycken de groote van een Oker-noot / gelijk wy geleert hebben.

Tegen de Aenbeyen.

Neemt een weynich dopers van een Hennen Eye / licht Roet uytter schoutwe/ gewzeven sout/ Honich van elchs even veel / hier van maect een manier van een salcken / en als ghy't gebruycken wilt / so suldy dun dockkens daer in nat maken / en leggen dat so warmkens op de Aenbepe.

Teghens groote hitte in den Mont.

Neemt Weechbrecbladeren/ Matelieben/Violebladeren elcx een hant vol / dees Krupden salmen schoon wasschen/en kleyn snijden/ en sieden voor heen een hant vol Wintergerste tot datse gespleten sy/ daer by doende

de voozsz. krupden/noch gebroken Quesaet j. Dagma/
Rosen een halve hant vol / tot op rij. Oncen. Daer nae
kleynt'et dooz een stramijn/daer by doende Sproop van
Granaten/van Moerbessen en Honich van Roosen elcx
j. once: hier mede gozgelt en spoelt den mont/ het sal seet
den mont verberschen/ ende de hitte wegh nemen.

Tegens 't Scheurbuyck in den Mont.

Neemt Lepelbladeren 2. handen vol/water of Win-
terkerse / Bekkeboom elcx een hant vol / dees krupden
gewasschen/ gesneden / ende gesoden in een pinte Wa-
ters/ tot op de helft/daer nae kleyntet dooz een stramijn/
ende doeter by tot versoetinge wat Honich iij. oncen.
Hier van salmen des morgghens een kroesken vol af
drincken nuchteren.

Ist datmen van desen drank neemt/ ontrent so veel
als hier bobē verhaelt staet/ en daer onder mengelt roo-
den gestoten Wlypn ij. Dagma/so mach men hier mede
den mont spoelen/ en het tant-blepsch wyjven/ en daer
nae bestrijcken het tant-bleps met Honich van Roosen.

Tegens den hoeft ofte verkoude borst.

Neemt Anijs / Venckel / elcx iij. Dragmen / Soet-
hout/ ij. Dragmen/ Grepn/ Gengebaer elcx anderhalf
Dragmen/deses stoot seer kleyn/ en menght/hier onder
supveren Honich iij. Oncen. Hier van salmen deur den
dagh gebuycken een Boone groot teffens.

Tegen een verkoude Mage.

Neemt Alantwortel geconfijt/ Calmus geconfijt/elcx
j. Once / stoot dese Wortelen kleyn in maniere van een
papkien/daer na mengter dese pulveren in: Gengebaer/
Kaneel/Muschatē vā elcx j. Dagma/Ragelē/Grepn/
elcx een half Dagma. Honich die supver is anderhalf
once: Hier van salmen nuchteren in nemen de groote
van een Carstanie / daer op vastende een ure: of men
mach gebuycken het Quee-kruyt dat met Specerpen
gemaecht is/ de groote van een Muschaet/en sterkt seer
de swacke Magens die met slymachtige bochtigheden
beladen zijn.

Tegens 't water laden.

Neemt Pietersely wortelen / Jonkbroumerk wortelen / Asperges wortelen / Trios wortel / ende Radik-wortel / elcx j. once / Agrimonie, Ablinthi, Cuscutæ Marobel, Chamædrys, Chamæpithys, Soldonellæ, toppen van Dier / elcx een hant vol / Anijs-zaet / Venkel / Breenfaet elcx een half loot / Seneblaen 2. loot / Turbith een viendeel loots / Zinziberis een schrupel / Soethout een loot / Rosijnen gepelt 2. loot / Bernagie / Buglos / Violebloemen elcx een luttel. De wortelen schoon gewassen / en gebroken / vooz heen gesoden in 30. oncen waters / daer nae de kruiden en vruchten daer by gedaen / en op 't lest de Seneblaen / zaden / en bloemen / tot datter blijft 12. oncen Waters / dit stijf uytgedrukt en klaer door gedaen / dan doeter by 3. oncen gesupberden Honich: hier van salmen drincken alle morgens een roemer vol / en daer op twee uren vasten.

Ander remedie.

Neemt 't sap van Trios-wortel anderhalf loot / ende mengt daer onder j. loot Rosen-honich. Dit salmen in een reys innemen nuchteren / ende daer twee uren op vasten / ende daer een suppen op eten.

Unguentum Ægyptiacum.

Neemt gestoten Spaensgroen vijf dragmen / Honich xiiij. dragmen / sterken Azijn vij. dragmen / koocht dit te samen over 't vuur / tot der dikte van dunne Honich / tot dat de holecur zy Carstanie bypn: sommige doe daer by witten Wierooch derde half dragma. Dese salf is wonderlick goet tegens vuyse stinckende oude wonden / en Fisuilen of loopende gaten / die supberinghe van doen hebben: het supbertse ende droochtse van 't vuyse doode vleysch / en is seer in 't gebruyck by den Chyrurgijnen.

Een Wieck-salve.

Neemt Serpentijn die in Hoof-water is gewasschen 1 loot / Doper van Nennen Eperen / Honich van Rosen / peder eben veel / en mengt dit door malkanderen. Hier van maekt men Wiecken om inde wonden te sicken of

leggen. Dit supbert ende heelt de wonden/ en is by den
Chirurgijns seer in 't gebruyck.

Unguentum de Apio.

Neemt 't sap van Jonckvroumerk 8. onsen/ supberen
Honich 4. oncen/ Myrrhæ, Aloes, Sarcocolle, Mastix,
Oliban, elcx j. Dragma/ Ireos, Farinæ Lupinorum, elcx
een half Dragma/ de Gomme en 't andere pulberiseert
heel kleyn/ den Honich siet met 't sap tot der dikte van
dunnen Honich/ en mengt die pulveren wel daer onder.
Hier van maakt men ook wickē / en is meerder helende
en supberende in oude vuple wonden alst voorgaende.

Oly van Honich te maken.

Doet Honig met sijn gradē in een dicht vat/ en stelt
se in heete Waerde mesch te masereren / tot dat 't Was
boten sromme/ dan neemt het Was wech/ en doet by
den Honich kleyne gebroken steenkens/ en stellet daer op
een Distileer-helm met een ontfanger/ en distileertet: 't
eerste is scharp water / en daer nae den Oly: Het is een
bysondere remedie tegens de Doet-gicht en de Wonden.

Salf om uytgevallen Hayr wederom te doen wallen.

Neemt Genever-oly Noot-oly elcx j. Once / witten
Honich/ 't sap van Bardil of Lapathy, elcx een half once/
Jonckvroumerk-saet kleyn gestotē/ Hasel-wortel kleyn
gestoten elcx ij. oncen. Dit mengt onder mallanderē en
bestrijct de plaetse daer 't Hapz upt valt. Rondeletius.

Een ander.

Neemt gebrande Byen kleyn gewreven met Ho-
nich vermengt/ in een manier van een salfken. Dit selfs
de leght ofte smeert op 't Hoost. Fumanellus.

Een ander om den Baert te doen wassen.

Neemt Oly van soete Amandelen / Myrrhæ elcx een
once / Wortelen van gebzant Riet / Capilli Veneris ge-
bzant / Polytrichi gebzant elcx ij. Dragmen/ Dliegen
hoofden gebzant/ Byen gestoten met sijn huyshen/ elcx
een half Dragma / Laudani ij. Dragmen / Honich j.
Once. Die materien stoot kleyn / met weynich Was /
maakt een Liment. Rondelet.

Een

Een ander tot het selfde.

Neemt Wifche van Dollen in een pot gedroocht ij.
 Dragmen/affchen van Bpen anderhalf Dragma/Wif-
 fchen van Hafenootten gebzant anderhalf Dragma/
 Mufse-drek ij. Dragma/Laudani anderhalf Dragma/
 fijnen Honich j. Ouce. Olei Nardini, Was/elcx dat 't ge-
 noech is/ hier van maakt een Liniment: Wel sal des an-
 deren daechs 't aengesicht met dese decoctie af wassche.

Neemt Polytrichi, Wverkruppmannelien/ Rosmarijn/
 Bladeren van Myrtus, wortelen van Riet / Camille-
 bloemen/ roode Rosen/ Perdic-bladeren elchs een hant
 bol/ Pock-hout een half pont/ hier af maakt een deco-
 ctie/ en gebzuycket gelijck ick gesept hebbe. Rondelet.

Te beletten 't Hayr te doen vallen.

Neemt Beberswijn / Honich gesuybert elcx so veel
 dat het genoeg is/ hier af maecht een salfken.

Een ander.

Neemt witte Wijnsteen/ kleyn gebzoken/ Honich ge-
 suybert elcx so veel dat het genoeg is/ menger en suy-
 bert de plaetse daer ghy wilt dat geen hayr groepe. Ma-
 rinel. C. C. Dus verre zijn wy in handelinge geweest
 van de Medicijnen diemen upt Honich is makende/ so
 reesteert ons noch te weten/ van 't Was/ hoemen dat sal
 suyberen/ ende wat Medicijnen datmen daer van kan
 maechen/ en boorts het profijt van dien / datmen daer
 van kan genieten? T. C. So veel den Honich aengaet /
 men soude veel meerder compositien konnen by bren-
 gen/ diemen met Honich kan maken/ dan achte onnoe-
 dich 't selfde te beschrijven/ aenghesien datmen upt die
 verhaelde compositien so veel vint beschreven / dat een
 huysvader genoegsaem daer niete hem soude in tijden
 van noode konnen behelpen / booz zijn gantsch
 huysghesinne. Sullen boorts gaen niet het Was/ en
 vernemen wat profijt dat het ons en de huyshoudende
 Vaders al kan doen.

Het elfde Capittel.

**Van Was / ende wit Was / hoemen dat
supberen en maken sal.**

T. Clutius.

We hebben genoeghsaem hier vooz verhaelt / wat dat Was en Maechden-was vooz een substantie is / en hoe dat 't selfde van de Byen gemackt wert / en waer toe sy het selfde gebryucken in hare koozen : soo en reesteert ons anders niet dan te verklaren / hoe dat men dat sal supberen / also wanneer dat men den Honig daer uyt getrocken / en alst nu volmaect / gesupbert / en in bodems ofte in platen gegoten is / waer toe dat men dan gebryucken sal in der huys houdinge / en in der Medicijnen. Wy sullen nu vooz 't eerste spreken van 't Was supberen en maken / daer na verklaren de nuttigheyt van dien vooz de huys houdinge / opt lest wat Medecijnen dat men daer van kan maken. C. C. Dat behaeght my seer wel / dat ghy sulcx wilt beginnen : Lieve Clutius segt my doch eens / als nu den Honig uyt de vuylichheyt van de Byen genomen is / hoe kan men dat dan supberen en scheyden van den anderen / aengesien 't schijnt dattet (alst onder den andern vermengt is) onmogelick is 't selfde van den anderen te scheyden ? T. C. Men sal nemen de overgebleven vuylichheyt / daer den Honigh uytgetrocken is / en doen die in een groote ketel over 't byer / na dat ghy veel of luttel hebt / en gieten daer by soo veel waters / dat de voozseyde vuylichheyt dryftigh wort / en froocht onder den ketel een goet vuer / en late te samen sieden / alst nu wel gesmolten is / soo sal men nemen een gebreyden sack / die niet want-gaern gebreyt is / of eenen anderen openen stercken kranefassen Sack / en steecken die eerst in heet ofte warm water / daer nae suldy u gesoden substantie gieten in de sack / welke over een Cobbe niet weynig hout waters sal hangen / ende als nu den sack met die substantie gevult is / so salmen die

die toebinden met eenen stercken bant / en daer in die ge-
 bulde sack also in de Darse / en drucken also sterckelick
 het Was upt de vuylichheit / makende dat het doorge-
 seggen of gedrukte Was sijnen loop hebbe in de boorz.
 Cobben / om also t'samen den hoop by malkanderen te
 bergaderen : ist datter nu geen Was meer upt de Sack
 komt / so salmen de vuylichheit uyt schudden / ende daer
 wederom (als voren) andere substantie in doen / en we-
 derom uyt persen / tot datmē 't leste upt den ketel heeft /
 daer na als nu de vuylichheit van 't Was gescheyden
 is / soo salmen 't Was upt de Cobben by den anderen
 bergaderen / en doen 't selfde in een kleynder ketel / daer
 by doende wat supber water / en laten dit t'samen met
 een sachyt vyerken smelten / en alst nu wel gesmolten is /
 soo salmen dat gieten in een Cobbeken of Cobben / na
 dat gy veel Was meent te hebben / daer boorz heen wat
 warm water ingedaen is / om dat 't te langzamer kout
 soude werden / en alst nu aldus in de Cobben of Cobbe-
 ken gegoten is / so salmen 't selfde 't schuym afnemen /
 en maken dat 't klaer zy / en daer na salmen seer dicht
 met een sack of het anders toedeecken / en laten dat van
 langer hant alsoo verhoelen / en alst kout geworden is /
 so salmen den bodem Was daer upt nemen / en supber-
 ren den bodem van onderen van alle die vuylichheit :
 Siet / hier heestmen de maniere om het Was van sijn
 vuylichheit te supberen. C.C. Ick moet u vragen: waer-
 om doet men so veel waters in de ketel / soumen die vuy-
 lichheit met 't Was niet wel gelijckelick konnen smel-
 ten / en also deur den sack gieten / om te supberen? T. C.
 Datmen also de substantien in de ketel soude doen / en
 also smelten / so soumen daer byryn verbrant / en geen
 geel Was upt trecken / daerom wort 't water by de vuy-
 lichheit gedaen / ten eynde dat 't Was niet verbranden
 en soude / want sonder water en soudy geen goet Was
 makē. C.C. Waerom stoytmen also de Darsen of Cobbe-
 kens alst gesmolten Was daer in gegoten is? T.C. Om
 dat den Wasfen-bodem niet scheuren en soude / ende dat
 hy

hy te klaerder soude werden van sijne vuyligheyt/want
 dat het Was so hout daer inne gegoten waer/soo soude
 het Was sijn vuyligheyt niet op werpen ofte sincken/
 doersaech: om dat het Was terstont de locht geboelende
 stolt en stijf wert. C. C. Wat teyckenen heeft goet Was/
 en welck het beste is? T. C. Goet Was wert bekend/soo
 het schoon geel van colour is/welriechende/vet/licht/
 supber/vast/wel vereenicht/reyn van alle vuyligheyt
 gesupbert/ghelijck wy hier booz verhaelt hebben. C. C.
 Hoe wort het wit Maechden-was gemaekt? T. C. Men
 heeft tweederley Maechden-was/gelijck wy booz aen-
 ghewesen hebben: het eene daer noyt Honich in is ghe-
 weest/ende van nature wegen wit is/en het ander dat
 van gemeen bleeck Was nae de konst gemaekt wort/
 met bleecken ter Soumen/sommige met langh sieden in
 ketels met water/'t welck op diverse manieren ghe-
 maekt wort. C. C. Geliebet u wilt eens u maniere ver-
 tellen die gy daer van weet? T. C. Men sal nemen so veel
 bleek Was als men wil wit maken/en smelten dat met
 een deel waters/en alst nu wel gesmolten is/soo sal men
 allenskens met een groote lepel 't gesmolte Was uyt de
 ketel scheppen/en gieten dat over een siat dat men in een
 Cobbe met hout water gebult sal omdraep/en laten 't
 Was door een Becken met 8. ofte 10. klepne gaetkens
 loopen over 't siat/in sulcker voegen dat het Was hem
 verdeelt in klepne dunne schelckerkes/en daer na verga-
 dert dat by den andere/en werpet op een nat sepl-doek/
 leggende op Tafels of Horden/dat 't Doek gespannen
 sy/dat het Was daer op mach leggen te bleeken/keeret
 en wendet dickwils/altoos het Sepl en 't Was na be-
 gietende met supber water/tot dat het wit genoeg ge-
 bleekt is/daer na so smeltet wederom/en gietet in schal-
 telen daer weynigh water in sy/ende wasschet in sulc-
 ker voegen dat het dunne bodemkens zijn/ist dat het u
 noch niet wit genoeg is/so suldyt her smelten en latent
 (als bozen) wederom over 't siat loopen/en leggent toe-
 derom te bleken/tot 't genoeg is: maer men moet toe-
 sien

sien datter gheen stof van Afsche ofte Aerde by windich weer in en waepe / ende alst seer waeyt maectmen dat met natte Sepl-doecken of ander doecken bedecken / altoos die doecken ende 't Was nat houdende.

Een ander manier van wit Was te maken.

Men sal dat bleek geel Was smeltē met water ober 't byer / daer nae salmen nemen een houten Celjoe of Tafel-berc / en leggen dat in een Emmer met kout water / ende als men nu het Was wil wit maken / so salmen een hant-batsel aen d'ecne zijde vant tafel-berc makē / om also dopende aen d'ander zijde int gesmolten Was / dat het Was daer aen mach hangen / in maniere van 't Tafel-berc / ende sult telcke repse het houte Celjooz wederom dooyen in het kout water / en daer nae wederom int gesmolten Was / en also vergaderen 't Was in dunne lichte Hobben / of Nutwel-byoden / tot dat al 't Was also doopende uyt de ketel sy getrocken / daer na salmen dit Was in dunne schijben leggen te bleken op Doeken of Tafels / en houden het Was gestadigh nat met water / omkeerende de schijben tot dat het wit gendeck is / daer na het smeltment / en maecter hoectē af als boven verhaelt is. C. C. Als men nu dit Was aldus gesuybert en wel klac gemacht heeft / waer toe ist dat men 't selfde kan gebruiken tot dienst van 't hups houden. T. Clat.

Daer van sullen wy beginnen.

Het twaelfde Capittel.

Wat datmen van Was maecten kan / en de nutticheyt van dien.

T. Clatius.

Als nu een Vader des hupsghesins sijn Honich en sijn Was wel op sijnen oorbaer gesuybert ende gemaccht heeft / so mach hy 't selfde dat hy ober heeft verhoopen / en so veel hem goet dunckt van Honich en Was in hups houden / want Honich en Was komt int hups houden te pas / men kan vā Was / keerssen / Coogtsen /

en heelderlepe frapicheyt maken / die ons hier te langh
 souden wesen om te verhalē / men kan ook opene Cijl-
 ten van Bedden daer mede dichten datter geen stof van
 Pluymin door en stupve. Doozts Wasse-kleeden daer
 van maken / om over wagenen / kofferen en andere din-
 gen te trecken / ten eynde / dese van 't water en nattig-
 heyt mogen bezijt zijn. C. C. Liebe / seght ons toch hoe
 dat men de Was-kaerffen maekt (al is 't kaersmakers
 werck) ende Toortsen? T. C. So veel als ick daer van
 weet sal ick wel verklaren / men maekt eerst 't Lemmet
 van kaersmakers en Catoen-gaern onder den anderen
 gedraept / dat maekt men vet ofte men trecket dooz ge-
 smolten Was / en dan rolt men 't lemmet effen / de som-
 mige die nemen het lemmet rou ongedoopt / als sy nu
 het lemmet kozt en langh (so sy 't begeeren) afgesneden
 hebben / so nemen sy Was so veel alst hun belieft en leg-
 gen dat in warm water / in sulcker voegen dat het niet
 en smelt / en alst dan wel dooz warmt is / so maecten sy
 haer handen vet met Olie oft Boter / ende nemen een
 warm stuk Was / uyt het warme water / en wercken 't
 met haer Handen dat het Lemmet komt te mit swegen
 int Was / ende soot te stijf wil worden om te rollen / soo
 houden sy die kaerffe al draepende over wat buers / ten
 eynde dat sy hem te beter moghen rollen op een warm
 Bert dat vet gemacht is met Oly ofte Boter / in sulcker
 voegen so maken sy haer kaerffen kozt en lang na haer
 belieste.

De sommige leggen dat Was in een Schotel in een
 warmen Oven / die soo koel is geworden / datter 't Was
 niet en kan in smelten / ende maken haer Handen vet /
 ende doen als voorsept is.

Om Toortsen te maken.

Men sal nemen een ronden bueren stock / in der dikte
 van 1. duym / in de lengte van 6. voeten of daer ontrent /
 ende wat meer als het derdendeel den stock bestrijcken
 met gesmolten Parsch / dan sal men nemen het lemmet
 redelicken dicht / ten trecken dat deur 't gesmolten Was
 een

een deel / rinschen Harsch een half deel / en rollent met vette handen / ende leggen alsoo de Lemmetten warm op de geharste plaetse tot dat den stock bedeckt sy : dan salmen de Coortse ober 't vuer een wepnigh houden en laten dat soetelick smelten dat de onessenheyt effen sy / en in redilickier dichte.

De sommighe nemen half en half ander Was ende Harsch / ende maken alsoo de Coortsen.

Om groote Fackels oft Kaerlen voor groote Heeren te maken.

Neemt 't lemnet dick genoeg na den epsch vā de Fackel / trekt die dooz gesmolte was en hars pder eben veel / en werktse dik genoeg / en voegt die 4 lemneten by den anderen / daer na giet gesmolten Was en Hars onder malkanderen tusschen de vergaderinge / tot dat het u dick genoeg sy / daneffent u fackel met hitte van vuer. Sommige nemen rinschen Harsch in plaetse van de gemepne Harsch / en het maekt datmen het Was beter kan wercken / en is veel sachter en werckelicker.

Om alderleye koleur van Zegel-was te maken.

Om root Was te maecken : salmen nemen schoon geel Was j. pont / Terpentijn die klaer is iij. Oncken / gewoze vē Formelioen in Oly van Olyvē / elcx een Once / breekt het Was in stueckens de groote van Ocker noten / ende latet soetelick smelten ober een klaer kool-vuer / daer na mengter den Terpentijn in / ende alst wel gemengelt is / latet wat verkouwen / eude roert het / ghestadigh om op dat het niet ongelijk ofte klonter achtigh soude worden / ende daer nae mengter den gewozeven Formelioen ende Oly onder / en roertet gestadigh / wel mengende / tot het by nae kout geworden is / dan nemet uyt de panne / en legget in lau water / daer na nemet uyt / en rollet so lang ofte kout alst u belieft / gelijk van de klaerffen gesept is.

Om groen Was te maken. Neemt Was j. pont / fijn gestoten Spaensgroen een half Once / Masticot ij. dragma / Oly van Olyven j. Once / Terpentijn iij. Oncken. Smelt het Was ende Terpentijn / en menghtet als vo-

ren / men mach 't Wasicot wel upt laten somen wil / en nemen alleen Spaensgroen v. Dagma. Men mach in 't Was by den Winter v. Oncen Serpentijn nemen / aenghesien dat in de Winter 't Was herder is dan by den Somer. In sulcker woegen kan men Was geven alderleye coleuren: wildijt swart hebben neemt / wart krijt i. Once / of Lampswart ij. Dagma. Wildijt blaen hebben / neemt sijne Assche die Schilders besigen j. Once in een pont Was. Wildijt een ander blaen herwe geven / neemt Olysmalt anderhalf once in een pont Was. Wildijt paers of Violet hebben / neemt gewzeven Lact en Olysmalt elcx een half Once / en wrijvet met Oly deur den anderen. Of begeerdijt paersch alleen / neemt Lak gewzeven vij. Dagma. In sulcker woegē moochdy u coleuren mengen en maken alsulke coleur als ghy wilt / licht / doncker / root of blaen / altoos gedenckende op een pont Was 4. of 5. Oncen Serpentijn / vooz de coleurē so sterck alst u belieft / 't sp van wit / geel / groen / blau / violet / paers / swart / men mach doen somen wil.

Om Ent-was te maken om te griffien.

Neemt geel Was i. pont / Serpentijn v. Oncen / smeltet (als vozen geleert is) in 't root Was / en maectter rollen af om te gebruycken.

Om Wassen-kleeden te maecken.

Neemt Was een deel / rinschen Hars een half deel / smeltet te gader / en treckt u kleet dooz het gesmolten Was / en wrijngt het met twee sacken matelijck upt / en ontsy eyter en hout'et over 't buer / ende latet ober al gelijck loopen dooz den doeck / herft men geen rinschen Hars / men mach anderen Hars ende Serpentijn elckz eben veel in de plaats nemen.

Te beletten dat Byen het gegriffide Was niet en beroven. Men sal 't Was daer die griffien mede gegriffijt zijn / bestrijcken met dunne Pap van Clep of sick / in sulcker woegen en sullen sp 't Was van de griffien niet beroven / want een Bycken en soecht niet dan dat gheheel supber en hlaer is. Hier heb ik verhaelt wat men met Was in

der huyf houdinge kan te weghe brengen/sullen voortgaen ende ondersoecken sijn krachten / wat Was in de Medicijnen kan doen en wat sijn natuer is. C. C. Dan 't Was heb ik genoegsaem verstaen/waer toe het in de huyf houdinge te passe komt/ hebbe verlangen te weten wat Medicijnen datter upt Was gemaect worden.

T.C. Daer worden van Was soo veel Medicijnen van salben gemaect/dat ik achte niet noodig te zijn die alle te verklaren/ sullen daervom eenige verhalen/die by de huyf houders sullen te passe komen.

Het derthiende Capittel.

Kennisse van Was/en sijn natuer/en veelderlepe Medicijnen die upt Was gemaect worden.

C. Clusius.

Ick heb genoegsaem int beginsel onser handelinghe verstaen/ wat substantie dat Was ende wit Was is/ en waer upt het sijn oorspronck heeft / en soude voortgaerne weten van wat nature het Was ware/en waer toe men het selfde soude konnen in de Medicijnen ghebruycken ; sult gelieven ons daer van een weynigh onderrichtinge te doen? T. C. Dios. sept dat het beste Was geelachtigh/ vetachtigh en supber is/ welriekende nae den Honich/komende upt het Eplant van Ponto, daerna dat bleekachtig en van natuere vet is : Alles Was versacht en verwarmt/ andere seggē dattet getempert van nature is/ wort so groot als Hieresch ofte grauua Melk, met een suppen 't gewicht van thien greyn/voor den bloetgank ingegeven/opgesopen/ belet dat rummen van de melk in de Doesters der kinderē. C. C. Wilt ons eenighe Medicijnen verhalen diemen upt Was kan make/ ende daer by verhalen waer toe datse goet en ghebruyckelick zijn. T. C. Ik salder eenige verhalen die in Valerio Cordo gestelt zijn/ eerst sprekende van de Salben/daerna van de Ceronen / ten laetsten van de Hool-plaesteren.

Unguentum Agrippæ D. Nicolai.

Dese Salve is nut ende behulplich den watersuchtigen /

gen/ en tegen alle sachte Geswellen des Lichaems: Sy geneest de gebreken van de Senuen / sy doet water maeken / en van bukten opgestreken maectt kamer-gank / sy is ook goet tegens de pijnen van de Nieren.

Unguentum Apostolorum D. Avicennæ.

Dese salve is seer goet tot wonden / en seericheden die quaet om genesen zijn / en teghen de Pisteis : sy verteert 't quaet en doode blesch / en vernieuwet dat verteert is / sy maectt hert blesch sachte / en geneest de quetsuren.

Unguent. Aregon D. Nicolai.

Dese Salve is seer goet tegen de koude gebreken des Lichaems / Popelsie / en lamheyt van leden. Insgelijcx tegen pijn van de Colijcke / Nieren ende Pleretijn.

Unguent. Martiatum D. Nicolai.

Dese Salve is goet tegen koude gebreken / en slapheyt der Open / tegen de pijn van de Nieren / geraektheyt / en ander diergelijcke / sy verdrijft de geswellen / de herdicheden maectt sy sachte / en betert de blaewictheyt van der huyt.

U. Martiatum magnum D. Nicolai Alexandrini.

Dese Salve is goet teghen verkoutheyt en pijn van den Hoofde / Boest en Mage / tegen de herdicheyt van de Lever en Milte / en pijn van de darmen / tegens de Bicht / 't Pleretijn / Sciatica, pijn in de Nieren / en arrijk. Insgelijcx tegen alle pijn / geswellen / herdichede / treckinge van senuen / en den genen die de kroozse hebben / daer op gestreecken boost buer ofte inde Sonne.

U. Martiatum parvum D. N. Alexand.

Dese Salve is de boozgaende seer gelijk vā krachten.

U. Album.

Dese Salve is goet tegen quade sweeringe / schoztheyt ende verbrantheyt.

U. Dealthæ simplex D. Nicolai.

Dese Salve heeft de kracht van sacht te maken : sy verwarmt ende maectt bochtigh.

V. Dealthæ compositum D. Nicolai.

Dese Salve is epgentlick goet teghen de pijn van de
Boest /

Bozst/ die uyt koude oft Pleuresie komt/ en op de Bozst gestreken/ geneest sy alle die plaetsen die verkout zijn/ sy maect warm/ sachte/ ende boecht.

U. Aureum D. Mesuæ.

Dese Salve doet sekerlick ende gesondelick de wonden sluyten ende genesen.

U. Fuscum D. Nicolai.

Dese Salve heeft de kracht van genesen/ en van uyt te trecken.

U. Diapompholigos D. N. Alexandrini.

Dese Salve dient om te droogen 't wilt buer/ en byple wonden/ en sweeringe van de schenen/ en bullet/ verhoelt/ en geneest de holle of van een gerukte gaten/ van ander plaetsen.

U. Comitissæ D. Gulielmi de Varignana.

Dese Salve belet het begonnen misval van kinde/ sy stopt den loop van de Spene/ en helpt de slappe lendenen.

U. de Arthanita magnum D. Mesuæ.

Dese Salve op de Mage gestreken/ supbert den overgeven/ maer boven 't gemachte gestreken/ maect sy kamer-ganck/ daerom helpt sy seer de watersuchtige: de waterichept op haer selven seer af jagende/ sy doodet ook de woornen en jaechtse af/ en wort gebuyghet booz die geen Purgatien en konnen innemen.

U. de Arthanita parvum D. Mesuæ.

Dese Salve doet schepden de harde bleschachtighe geswellen van de Milce/ ende geswellen aen den hals.

U. Pectorale.

Dese Salve versoet de pijnen van de Bozst/ ende den hoest/ sy verteert/ sy maect sluymen ruy/ sy doet gemakelick spouwen/ ende doet schepden de Pleuresie.

U. Album Camphoratum.

Dese Salve is seer goet tegens verbrantent/ en doet seer droogen quade seericheden/ gelyck springent buer/ ende diergelycke gebreken.

Volcht de Ceronen.

Cerotum infrigidans Galeni ex Mesuæ.

Dese Cerone verkoelt de brandende kooztse / de hitte van de Lever / en stillt de pijn van den Hoofde / gesireken rontomme de slaghe van den Hoofde / op de Leber / ende slyggegraet.

Cerotum Santalinum D. Mesuæ.

Dese Cerone lescht seer krachtelick de heete geswellen / ende alle heete ongetempertheden van de Mage / Leber / ende ander leden.

Cerotum Stomachicum Galeni D. Mesuæ.

Dese Cerone sterckt de Mage en Leber / sy versoet de pijn van dese deelen die uyt koude komt / sy verwecht appetijt / ende helpt teeren.

Volcht de Plaesteren, ofte harde Rol-salven, genaemt

Dyachilon compositum.

Dese Plaester maectt Apostemen rijp / en maectt sacht de hardigheden / die sy eensdeels doet scheyden / en eensdeels verteert / sy vaecht af 't etter van de uytgebroken Apostemen / ende geneest de bloet-sweeren.

Dyachilon magnum filij Zachariæ ex Mesuæ.

Dese Plaester doet scheyden / ende maectt rijp alle hardigheden en heete geswellen.

Dyachilon parvum D. Mesuæ.

Dese Plaester vertert en maectt rijp de heete geswellen.

Emplast. de Meliloto D. Mesuæ.

Dese Plaester maectt sacht alle hardigheden die in de Leber / Milte en Mage is. Insgelijcx stillt sy seer de pijn / en geneest het stijf gespannen ingewant.

Emplast. Oxycroceum D. Nicolai.

Dese Plaester is seer goetd vooz de gebroken beens : en ook vooz de deelen die met eenige pijn gequelt zijn : metten kortsten gesept / sy maectt sachte en doet scheyden alle hardicheyt.

Emplast. Apostolicum D. Mesuæ.

Dese Plaester is goet teghen de pijnen / principaelick van

van de *Recke* / ende *Nieren* / sy treckt upt de *pijlen* en *splinters* die in 't lichaem steken.

Emplast. Apottolicon D. Nicolai Alexandrini.

Dese *Plaester* is goet tot *versche* ofte *oude wonden* : tot *afgesneden senuen* of *Musculen* / tegen *steken* of *bijten* / *eygentlik* van *aertsche* of *Zee-dieren* / sy *drijft* daer upt de *vochticheden* ende *rottinghe* / die *diep* daer in is gelegen / ende *vullet* de *hollicheden* van dien met *reyn vleesch* : ende *ghevult* zijnde doet sy die *stuyten* sonder *hinder*. Sy treckt upt de *Pijlen* / *Wieten* / en *diergelijke* dingen sonder *pijne* / die *diep* in de *leden* steken.

Emplast. de lapide Calamari griseum.

Dese *Plaester* *droocht* / *maecht* *vol* / ende *gheneest* de *quade Sweeringen*.

Emplast. Basilicum magnum.

Dese *Plaester* *supvert* de *quade sweeringen* die *sonder heete geswellen* zijn / *sonderlinge* van de *senuachtige* *deelen* / ende *vullet* die met *vleesch*.

Volgen *sommighe remedien* van *Was* *gemaect* , *diemen* *machgebruycken* by *sijnselfs*.

Tegens de *Neeten*, ende *Luyfen*.

Neemt *poeder* van *Staphisagria* ofte *Luyferwyt* / *witte Nieswortel* / *Zarthram* elk 3. *Dragma* / *Quicsilver* 2. *Dragma* : *Oly* van *Olyben* 4. *Oncen* : *Was* 1. *Once*. Het *Was* *smelt* onder den *Oly* van *Olyben* / en *alst* by *nae* *hout* is / *so* *mengt* 't *voorz.* *poeder* in / en 't *Quicsilver* *salmen* *eerst* *slaen* met *speeksel* en *alleen* *heng* daer *wat* *sals* onder *meugen* / tot *datmen* 't *Quicsilver* *niet* *meer* en *siet* : ende *bermenget* dan *also* *gelijckelijc* onder den *anderen*. Hier *mede* *salmen* *smeeven* ter *plaetsen* daer *men* het *ongedierde* ende *buylicheyt* *meest* *vindt*.

Tegen de *ichortheyt* ende *quade feericheden*.

Neemt *Paerdik wortelen* / *Alants wortelen* elc *iiij*. *Oncen* / dese *wortelen* *siet* in *Azijs* *seer* *mozwe* / daer *na* *wijstse* *den* *een* *Siste* : *neemt* van dit *mereh* van de *wortelen* *vj*. *Oncen* / daer *onder* *mengt* *dees* *nabeschre-*
ben

ben poederen en salben/ neemt Gengebaer / Woorwortel/ wit Dief wortel/ Solpher/ Quiksilver elcx een half Once/ Goutschuytm/ Serups/ Calmijnsteen/ Spaensgroen ij. Dragmen/ Oly van Rosen/ van Bakelaer/ Alfem/ Propelioensalf/ Boter/ elcx anderhalf Once/ Was j. Once. Het Was smelt onder de voorsz. Olyen/ en alst by na kout is geworden/ soo mengter die pulveren met het merck onder mallkanderen. Hier mede salmē smeeren ter plaetsen daer de rupdicheyt ende seericheyt is.

Tegens geswollen Handen van de koude.

Neemt de vetricheyt van de schapen wolle/ in de Apsteken Oelipus genaemt/ Gansen vet/ Eynde vet/ elcx een half Once/ Lijmicheyt uyt 't Que-appelsaet ij. Dragmen/ stijffel anderhalf dragmen/ Serpentijn ij. Dragmen/ Oly van Rosen/ Oly van Doperen van Speren elcx een half Once/ Was een weynich ofte ij. Dragmen: Hier van maect een Salve. Rondeletius.

Tegen t scheuren oft springen der handen ende de koude.

Neemt Oly van Olyvē iij. Oncen/ witte Wierroock/ supber Was elcx j. Once / 't sap van Dlierbladeren iij. Oncen/ witten welriekenden Wijn iij. Oncen. In de Wijn/ Oly/ en 't sap van Dlier/ siedet eenen Appel/ tot den Wijn en 't sap by na versoden is / klepntet deur een doeck/ opt lest doeter de gestoten Wierroock by/ ende het gesmolten Was. Fumanellus.

Tegens 't kloven der Tepelen van de Vrouwen Borsten.

Neemt Oly van Rosen/ 't sap van de middeste schoyssen van Glier elcx j. Once/ Was ij. Dragmen/ smeltet onder den anderen. Fumanellus.

Een ander tegen de pijn van 't kloven ofte scheuren.

Neemt Oly van Violetten ofte soete Amandelen/ witte Wierroock/ Was elcx ij. Dragmen / mengtse onder den anderen gesmolten. Fumanellus.

Een ander tot het selde.

Neemt Oly van Rosen ij. Oncen / nieu Was een half Once / Lythargy / Wierroock elcx j. Dragmen / mengt. Idem.

Tegens Exteroogen.

Neemt Galvani / groen segelwas / elcx eben veel / mengt en maekter pleysterkens af. C. C. Alle dese Salben / Ceronen / en Plaesteren met hun krachten zijn hier genoeghsaem verhandelt / ons rest noch te wetē van voorzwas of Propoli, van wat natuere en werckinge dat het zy / ende waer toe men 't selfde kan gebruycken.

Het veerthiende Capittel.

Van Propoli ofte voorzwas.

T. Clutius.

Diosc. seyt: 't Beste voor-Was dat gekoren wort is rootachtich geel, welriekende nae den Styrax, met een geweldige droochte, sacht, en gelijk Mastick buychachtigh, het verwarmt seer, treckt uyt nagelen ofte doornen, en alle dingen in 't lijf gehecht, den reuck is goet tegens de oude hoest, neemt wegh de suyselingen in de inganghen der korven, wort ghevonden dattet van Wasachtige nature is. Het wort in Empl. Apostolico gedaen / om alle gehechte dingen uyt te trecken / en tot oude en versche wonden en diergelijke gebreken. C. C. Waerom is 't swarte voorzwas niet so goet als 't geel ofte rootachtige? T. C. Om dat 't swarte gemepulik van de Schepen gehaelt wort / en dat het rieckt nae den Peck. C. C. Wy mogen voortgaen / aengesien het voorzwas so veel niet als Was in der Medicijnen gebruyckt wort: daerom wilt ons eens verklaren hoemen Oly van Was maekt: en waer toe men die mach gebruycken in der Medicijnen.

Het vijfthiende Capittel.

Om Olie van Was te maken / en waer toe hy goet is / Ex Stephano & Iohanne Labautio.

T. Clutius.

Oly van Wasch wert aldus op de gemepne manier gemaakt: Smeltet ten eersten op 't vuer / en werpt in eenen pot vol witten Wijn / daer na handelt 't metter dant seer wel gelijk een deech / als nu uyttreckende / dant

brenkende / en dickwils op een brenkende : Dat gedaen
 zijnde smeltet noch eens / ende werpet wederom in den
 Wijn handelt 't als bozen / 't welck ghy 3. of viermael
 sult hergaen / tot dat ghy siet dat 't Was een pinte van
 de Wijn verteert heeft: dat gedaen zijnde / doet dit Was
 also bereyt in eenen kromhals / en werpt daer op Sabel
 of gewasschen Sant / of gestoten Careelsteen / hoewel
 dat gedistilleert mach worden sonder Sabel / Sant of
 Careelsteen / gelijkmen by experientie bevint / luteert
 dan de kromhals rontom / tot de helft toe van de hals /
 en stelt hem in een teyle vol affche opt vuer / 't welck int
 eerste kleyn vuer en sacht sal zijn / 't selfde allenskens
 van graet tot graet vermeerderende / so sal de Olie klaer
 over komen. Andere maken die op dese maniere: sy stel-
 len eenen Pot vol roden of witten Wijn opt vuer / en als
 den Wijn heet is / werpen sy daer in het Wasch in veel
 stuyckens gehoutwé / en latent wel gedekt t'samen staen
 zieden. Maer als den Wijn ingesoden is / so gietense an-
 deren Wijn daer op / tot dat elck pont Was tien pont
 Wjns heeft verdaen / ende soo sy sien datter noch wat
 Wjns by 't Was is / so nemen sy 't Was van 't vuer /
 om dat 't niet barnen en soude / en gieten terfont 't Was
 in eenen anderen Pot daer wat witte Wijn in is. Alst
 Was hout geworden en de bochtighept afgenomen is /
 so stellen sy 't in den kromhals te distilleren: maer sonder-
 linge moetmē acht nemē dat int distilleren 't Was niet en
 siede / gelijk men doet int distilleren van den Serpentijn en
 Honig / want sulke materien swellē lichtelick op als sy
 verwarint zijn. Daerom moetmen int eerste sacht vuer
 maken / en boozts allenskens vermeerderen / en den Helm
 verkoelen / ja om het opsieden te beletten eenige kleyne
 stuyckens Loot in papier gewonden daer in werpen / of
 Deylbladers / of sijn Sant. Dese Olie is seer goet ont-
 heete geswellen of Aposteunen tot bracht te brengen / de
 pijn te stillen / de harde en gespanne senuē te versoeten /
 en tegen de Sicht. Het water dat boozde Olye over-
 gaet / geneest wonderbaerlyck alle soozten van won-
 den /

Den/ als sy daer mede gewasschen worden / en datmen een lijnen doercken daer op leyt / dat daer mede nat is gemaect.

C O N C L U S I E.

T. Clut. Hier hebby seer beminde Clusi, alles wat van de Wyen mach gehandelt worden: te weten int eerste van de Naet/ eygenschap/ oꝛdentlike Regeeringe/ Politie/ ende meer andere ongelooflike dingen/ gehoozt/ die de Menschen in haeren handel en wandel seer behoozen na te komen. Ten tweeden hebby verstaen hoe en in wat manieren men die behoozt te regeeren/ met al sijn gereetschap daer toe dienende / om eenige profijten daer van te genieten. Ten derden en ten laetsten hebby verstaen wat datmen met den Konig kan uptrechten/ 't sy in Confituren/ Pastpen/ leckernpen/ of Banquetten/ Drancken/ manieren van Wijnē en Medicijnen te maken. Insgelijx van 't Was en sijne nuttigheyt/ mit sgaders de Medicijnen die daer af gemaect werden: Alles dienstelijck den huyshouders / die hun generen willen met Wyen/ en oock andere die eenige dingen hier upt willen leeren maken/ profijtelick wesende booz alle menschen. C. Clus. Sij hebt my daer af so veel onderrichtinge gedaen/ dat 't my is geweest een geneuchte om te hoozen / verstaen hebbende alle dese wonderlike werken die Godt hier boven in dese kleyne Creatuerkens geschapen heeft: En wel te recht mach David in sijne Psalmen seggen/ dat Godt wonderlick is in sijn doen en wercken / en datse oock onbegrijpelijck sijn. Want men vint in dese creatuerkens veel ongelooflike en ongehoorde dingen/ noch langs so meerder/ dan men opt te bozen geweten heeft: Willen daerom deur dese kleyne Vierkens bemerken Gods wonder- werken: hem lobende en danckende dat hy ons so veel nagelaten heeft / dat wy (al waert dat wy willens blindt wilden sijn) moeten bekennen dat hy 't al regeert en bewaert tot onsen besten. Welken sy gelooft en gepresen in der eeuwigheyt/ Amen. Hier mede D. Cluti wil ich u van alle u goet antwoort bedancken / dewijle de Sonne ondergegaen is/ en den tijt genaect om te scheidē/ wil ich u den lieben Godt bevelen. T. Clut. En ich u also. C. Clus. Adieu Cluti. Godt gebe u goeden nacht. T. Clut. Adieu D. Clusi, en u also. Sijst veel Haren gesont.

Register.

A

A Croort der Byen.	122
Acorus soecht Calmus.	
Byen arbeiden in den Somer en rusten in den Winter.	49
Welbesse kruit/ ofte Rob de ribes te maken.	170
Welbessen te confijten.	169
Wlantwortel te confijten.	166
Wsem Wijn en oock van andere kruitden te maken.	178
Wnarelle-kruit ofte Rob Amarellorum te maken.	170
Wnderlingen ofte anderde Swermen/ soecht Swermen.	
Wngelken der Byen waer toe sy't gebuycken.	13/50
Wpen sterben als sy haer Wngelken quijt zijn.	58
Wppel-kruit of Pastyn van Wppelen te maken.	172
Wpreechers behooren op Wouigh en hun compositien te letten/ en die oprecht te maken.	153/160/193
Wen oprecht Wpreeker is in een Stadt en Republyck van node.	180
Wzjn van Wouigh en van Wrede te maken.	179
Wzjn van Woosen en van meer andere gebloemten te maken.	180

B

B Erberis confijten/ en Berberis kruit te maken.	169/170
Weyen verslinden den Wouigh/ en vernielen de Byen.	65
Wre-hap hoe die gemaekt moet zijn/ en hoemense gebuyckē sal.	90/91
Wre-kleeden hoe die gemaekt moeten zijn.	92/93
Wpen binnen in de Wozf te doen trecken.	115
Wre-korben/ soecht Corben.	
Wpen beminnen godden reuck.	11/66
Wpen behoort men om de acht dagen te besoecken.	143
Wpen-broot/ soecht Beck.	
Wpen korten en supberen na den Winter.	142
Wpen dickwils besoecken maectse tam.	19/127
Wpen dienen beter nae als booz den Winter gekocht om aen te hou-	
den/ en hoemen die keunen sal.	94
Wpen dooden/ korten/ en den tijt wanneer.	118/119/120/144
Wpen dragen steenkens tegen het omslingeren van de wint.	70
Wpen dragen hun broetsel ten Wozf uyt alser veel Wouigh valt.	36/95
Wpen en broet-Wpen zijn eer gemaekt dan de Coningen.	45/46
Wen soort/ de tamme Wpen gelijck.	34
Wpen gebuycken in den dageraet den Dan hoor't Water.	89
Wpen genereren meer by koude en nacte/ als by heete en drooghe	206
mere.	95
Wpen geopen/ of komen eerder boozts / by warm dan by kout we-	
der.	13
Hoe Wpen den ongekoren Wouingh ombzengen.	58
Hoe Wpen te helde bliegen.	34
Hoe Wpen Was en Wpen-broot halen.	
Hoe en waer de Wre Wouigh Water/ en Was ober haer lijbe dragen.	35/43
Hoemen Wpen sal boeden.	131
Wpen halen in den Winter geen Water.	42
Wpen haten Wronckhaerts die na Bier oft Wijn stincken.	14

Wpen

Register,

Bpen hater stanch en huyligheyt.	19/ 66
Bpen hoozen gaerne Musick en lieflich geluyt.	14
Bpen-houders hehooren geen Bronchaerts te zijn.	14/ 148
Bpen heugen niet langer als acht of tien dagen.	117
Als Bpen ingelepden Honigh in haer Kozben vernemen / soo werden sy gierigh om meer te halen.	113
Bpen laten geen tijdt verlozen gaen.	36
Bpen iseren ons/ hoe wy ons tegen Godt/ Obergigheden / Ouders / en eben Maesten sullen dragen.	58
Bpen leven negen of tien Jaren.	162
Bpen maken eerst hun Kozben schoon eer sy daer in werken.	41/ 81
Bpen salmen geen klaxen Honigh ingeben/ om ober te houden.	112
Bpen ofte Swermen han den anderen te schepden.	30
Bpen op Kersnacht singende/ altoos is een wnsuakinge.	130
Bpen zijn besich met hun broetsel alst quaet weder is.	48
Bpen zijn straffer by quaet als by goet weper.	71/ 127
Bpen sonder Coningh mogen niet bestaen.	3
Bpen van America.	4/ 5
By natte Jaren heel Bpen in een Kozf/ en by Droge Jaren matelich/ is goet.	103
Bpen vergeten wei haren Coningh/ als sy in langhe tijt geen gehad hebben.	123
Bpen verkiefen by quaet weder eenen Coningh / en dooden boorts de andere jonghe Coningen.	31/ 32
Bpen hermerckende plaets daer sy af bliegen.	34/ 60/ 116
Bpen verslijten haer vleugelkens in den Verfst.	28/ 52
Bpen versgelen haer Corben tegens den Winter.	69
Bpen verwarmen haren Coninck tegens de koude.	58
Bpen verwecken malkanderen tot liefde.	59
Bpen vliegen op geen bloet/ bleesch noch bettigheyt.	14
Bpen vresen grof geluyt.	ibid.
Bpen vresen spinneweb.	138
Bpen willen de tegenwoordigheyt van haren Coningh sien.	123
Bpen werden by de Sonneshijn in de Winter bedrogen.	43
Bwandewijn van Mede en Honigh te maken.	177/ 178
Bzoet-bpen brengen niet in de Kozben tot onderhoudingh.	19/ 20
Bzoet-bpen broeden beneffens d'ander Bpen.	19/ 49
Bzoet-bpen vliegen upt om haer van hare huyligheyt te supveren.	20
Bzoet-bpen salmen de hoofden in de Kozben afsnyden/ na dat de eerste Swermen geswermt hebben.	144
Hoe en waerom de Bzoet-bpen gedoodt werden.	50/ 146
Bupckloop der Bpen en d'oozsaek van dien.	140
So Bpen byschoon weder niet upbliegen mogen/ so lopen sy haer in de Kozben doot.	103
Deel Bpen konnen beter oberwinteren (als sy ghenoech te betteren hebben) dan wepnige.	116
Deel Bpen vergaen int best eer den Winter aenkomt.	42
Waer Bpen het Honigh/ en Bpen-broot meest in de Kozbe laten.	46
Waerom Bpen-bzoetsel beter te midden in de Kozf.	44

Wat een Bpen is.

Wepnich Bpen in een hof doet de moet of coezagie bā haer vergaē. 190

C

C Almus te confijten ende bereyden.	166
C Amerkens of Cellekens van Bpen/ Broet-bpen/ Coningen/ Honich en Bpen-broodt.	45
Capellekens oorsprongh.	6
Cellekens te midden in de hof brynn/ waerom.	76
Ceronen ofte weecke Golplae/steren.	212
Chirurgijns behooren oock op Honich te letten.	160
En opzecht Chirurgijn is in een stad van republijck van noode.	180
Cleynne Bpen zijn slaben onder een quade Coningh.	54
Compositien behooren van Aptekers opzecht gemaecht ende eerst ge- bisteert te werden/ eermense gebrycht.	194
Compositien van Honich.	180/ 193
Compositien van Was.	189
Coninx kamerken wert beneffens d' andere toegezegelt.	46
Coninx kamerken op 't eynde van 't werck/ waerom.	45
Coningen der Bpen ende haer namen.	3
Coningen die rou ende swart hayzachtigh zijn niet goet.	41
Coningen maechen Broet-bpen.	19
Coningen maken beginsel der Bpen ende berzegelense met Was.	11
Coningen te bewaren ober den Winter/ om booz ongerechtige Coninx gerechtig te maechen.	124
Coninx boozsichtigheit eer hy swermt.	16
Coninx bleugelen te horten en is niet goet.	99
De Coningh laet geen plaetse in den hof ledigh.	45
De Coningh laet geen Bpen in de Winter uptbryegen / dan om haer van buypligheit te supberen.	42
De Coningh doet de Broet-bpen dooden en den Honich berzeghelen/ als den Honich dzacht ophout.	50
De Coningh ordineert eenige gaten in de Honich-raten / om deur te gaen ende by malkander te komen.	45
De Coningh berwecht sijn volck tot neerstigheit.	130
De Coningh ordineert eerst den top in den hof schoon te maechen / ende allenskens met Was te overtrecken.	41
De Coningh maecht veel Bpen alster weynigh Honich halt.	47
De Coningh bersozght hem tegens den Winter / gelijk de Hupsba- ders haer hupsgefinne plegen.	51
Goede ende quade Coningen zijn eben gelijk / by haer werckert machmen die hennen.	40
Hoe een goet Coningh behoort te zijn.	17/ 50/ 49
Hoe langh de Coningen mogen leben: Tepchenen waer by men sulck kan weten.	79
Hoe lang het lijt/ eer den Conink upt sijn besloten kamerken komt.	46
In des Coninx hof en mach niet onbolmaechts wesen.	52
Kennisse van een quade Coningh.	53
Quade Coninx Cellekens zijn sonder ordonantien.	ibid.
Quade Coningen doen geen probisse ofte boozraet in de Winter.	ibid.
Quade	

Register.

Quade Coningen leggen somtijden twee ofte drie sadekens in een Celleken.	53
Quade Coningen selden oberwinteren.	54
Quade Coningen zijn eens met de Boet-byen.	ibid.
Quade Coninghen met zijn Boet-byen te dooden / ende hun werck int te breecken.	54 / 125
Quade Coningen werden bergesleken by dronkaerts en dobbelaers.	54
Waerom de Coningh gebiedt by dage en schoon weder den Honich booz in de korben te dragen en niet ter plaetsen daerse behoort.	47
Wat ordonnantien de goede Coningen hebben.	49
Wat plaetse de Coningh gebiedt eerst te ontginnen in sijn spijs-kamer om by te leben.	4
Cozt mes booz de Honichvaten.	93
Corben behooren gesuybert te zijn eermen Swermen daer in doet.	93
Corben behooren oberdeekt te zijn / ende waerom.	87
Corben zijn beter dan Goggen-stroy dan van ander gemaeckt.	82
Corben hoe sy behooren ende wat een Bye-korf is.	ibid.
Corben met Byen behooren ober landt gedragen te werden.	114
Corben met Byen machmen op geen wagens boeren.	ibid.
Corben met Byen werden t'schepe verhoert.	ibid.
Corben met Byen salmen by nacht verhoeren.	115
Corben salmen in de Winter laten berusten.	154
Corben salmen recht booz den anderen niet stellen / waerom.	87
Corben tegens de Winter ende koude verhoegen.	135
Corben van Korck ende schofften van hoornen.	83
Corben verhoertimen om oberstal te halen.	112
Gebacken Corben ofte van steen gemaeckt niet goet.	83
Gecochte Corben waerom die booz eerste stellen moet.	96
Hierlantsche Corben booz de beste gehouden.	83
Hoe die Corben toegerust werden eermen die verhoert.	114
Hoemen de Corben sal stellen.	85
In welke tijt men de Corben nae den Winter te helde byenght.	143
Kennisse van gerechtige Korben.	142 / 143
Kennisse van ongerechte Corben ende oorsaeck van dien.	123
Liever lichte Corben te verhoeren dan de volle / waerom.	117
Swacke ende sware Corben dienen beter afgedaen dan om ober te houden.	109 / 111 / 119
Hoe swaer de Corbe moet zijn diemen in de Winter wil oberhande.	117
Hoe veel Corben men behoort te hebben die profijten daer van willen genieten.	94
Swacke Corben met Byen sterck maecten.	111 / 112 / 118 / 114
Volle Corben machmen korten of afdoen somen wil.	117
Waerom de Corben beplestert worden.	82
Waerom men de Corben so nae het gebloemte stelt.	96
Waerom sommige in corbe late staen daer sy swermel geschept hebbs.	104
Wat Corben men oberhouden moet in de Winter.	118
Koude dwinght de Byen by den anderen te blijven.	123
Utriecken te confiten.	161
Hoe wijt de Corben van den anderen moeten staen.	89

Register.

D

Du Honich Mel aëriom genaemt wat het is.	250
Danckbaerheyt der Bpen.	62
Verdelingen werden dickmaels op d'oude Corben gedaen.	107
Dianicum te maecten.	165
Doode Bpen werden met ander buylicheyt ten Cozft uytgedragen.	50
Dranken soecht Meeden/ ende root wijnachtigh Honich-water.	
Diederleue Bpen in een kofz.	12
Dybelinghen waerom die obergedreben werden.	110
Dronckenschap der Bpen nae heler opinien.	71
Dickmaels de Bpen onder den Lindeboom doot blijben.	ibid.

E

Et-was te maecten om te griffien.	208
Erbarentheyt leert.	2/16

F

Fackels van Was te maecten.	207
-----------------------------	-----

G

Gansendleugel waer toe men die gebuycht.	
Gerechtighe/ soecht Coningen.	94
Geflachten der Bpen.	3
Getrouwichheyt der Bpen.	15/ 16/ 32/ 58
Goot-bliengen wat het is booz een gewoznte.	20
Groen Was te maecten.	207

H

Hantschoenen booz de Bpen.	92
Hiera picra simplex Galeni te maecten.	195
Histozie van twee Bpekens.	61
Histozie van een Man die by nae in den Honich bergaen was.	37
Histozie van een Waert onder de Bpen geraecht.	58
Histozie van een Swerm Bpen met haren Coningh.	ibid.
Honich behoort gesuybert te zijn eermense gebuycht.	161
Honich bewaert ende verlengt het leven.	161/ 162
Honich die in Hispanien halt.	38
Honich die in Moscobien halt.	ibid.
Groen Honich te supveren van sijn buylicheyt.	154/ 155
Honich supveren ende maecten.	149
Honich van Rosijnen/ Wijgen/ Badelen/ ende Cozenten te maken.	158
Honich van Rosen/ Rosmareyn ende Violen te maecten.	167
Datmen twee ofte drierleue Honich uyt een kofz haelt.	46/ 155
De Natuer van den Honich ende waer toe hy goet is.	157/ 159
Kennisse van goeden Honich.	68/ 132/ 154
Kennisse van valschen Honich.	74
Welcken Honich Dioscorides prijst.	157/ 161
Ongepjinde ofte Maechden-honich te maecten.	149/ 150
Ter noot behooren men Honich in huys te hebben.	162
Wat gemeyn Honich is.	120/ 149
Wat Honicheen quaden smaech geeft.	152
Wat Honich men langst bewaren kan.	153
Watmen van Honich maecten mach.	162

Witten

Register.

Witten Honich hoor de beste in Hollandt gehouden van de Wijn-hoo- perg.	152
Witten Honich in verkoelende Medicijnen de beste.	152/153
Geelen Honich in verwarmende Medicijnen de beste.	152
Witten Honich wert somtijden in plaetse van Supcher gebesticht.	ibid.
Wilden Honich wat het is.	159
Wozfelen met haer geslachten / ende oorsprongh.	4/23
Wozfelen maken geen bergadering in den Winter / en kruppen in de aerde.	23
Wozfelen niet so sel int steken met den Wngel / als wel de Wespe is. ib. d.	ibid.
Wozfelen bergaderen Honich hoor den Sommer / om haer jongheit te boeden.	25
Wysvaders doen als sy onbekende Medicijnen gebuycken.	179
Wysvaders sullen hun verzoegen met Medicijnen en ander dingen.	160/175
Wysvaders sullen met experte Medicijns in noode te rade gaen.	179
I	
I Media druypt Honich uut de Wonen.	158
In Chracia wert Honich uut kruppen en planten gemaecht.	ibid.
Wat Neck is / en waer toe de Wpen 't self de gebuycken.	112
Neck waerom die int midden van de krotten.	46
Longe Wpen bliegen terstont te helde.	33
Longe Wpen boeden d'oude.	32
K	
Kerffen van Was te maken.	207
Kennisse van goede Wpen.	13/97
Kerffen confijten.	169
Ketelen om Honich en Was te smelten.	92
L	
Laxatiben behooren niet ingenomen te worden sonder voorberep- dinge.	190
Laxerende ofte purgerende Medicamenten.	191
Laxerende Medicijnen behoortmen sonder weten van een expert Medecijn ofte Doctoor niet in te nemen.	190
Hoe heel men van de Laxatiben salteffens gebuycken.	ibid.
Liefde der Wpen tot haren Coningh en malhanderen.	56
Logien van de krotten hoe die behooren te zijn.	86
Lohoch ofte Nischels gebuyck.	188
M	
Munden om Honich te doen lecken.	95
Wat Manna is / Mel acrium genaent.	158
Marsspeppen te maken.	173
Medden te maken.	175
Medicijns behooren achtung te hebben op Honich / en de siekten der krancken / oock op haer o. dinantien.	160/190
Sen oprecht Medicijn is in een Stadt van Republijcke van node.	180
Menschen behooren hun Ouders ende Oberigheden onderdanigh te zijn / gelijk de Wpen hare Coningen.	39
Muggen oorspronck.	6

Register.

N

Namen der Byen.	3
Namen der Wazelen.	4
Namen der Bloet-Byen.	3
Namen der Wespen.	4
Namen der Coningen.	3
Natuur ende eygenschap der Byen.	13/14
Nieuwe Byen blieghen terstont te beza.	32

O

O Chernoten te consyten.	164
Olie van Honich te maecten.	200
Olie van Was te maecten.	215
Onholmaechte Byen mogen in de Cozs niet sijn.	14
Creupele ende onholmaechte Byen worden ten Cozbe uptgedragen / en niet gedoodt.	50/52
Cozsprough der Byen ende beginselen.	61/71
Cozsprough der Bloet-byen ende haerder wercken.	3/13
Opiatien hoe veel men sal gebzupcken.	182
Men behoort geen Opiatien ongedeeffent te besigen.	ibid.
Orange schellen te consyten.	155
Oude Byen bzoden de jongen.	33
Wacrom oude Byen jonge Byen in haer Cozhen qualieken willen opnemen.	107
Oude luyden is den Honich goet gebesicht en verlengt het leven.	161

P

Paerdebliegen oozsprough.	10
Pasten van Appelen / Peeren / Pynnen / Kerffen en andere bleyeschachtige bzuchten te maecten.	172
Perffe om Honich ende Was te perffen.	93
Peste der Byen ende d'oozaeck van dien.	139
Van plancken in plaetse van een Gansse-bleugel te besigen.	92
Plaestereu ofte harde Poffsalben.	212
Politien der Byen / de menscheliche ghelijck.	40
Pzofijt van den Honich komt by 't Jaer ende de regeeringe.	96/97
Propolis soeckt booz-Was.	

Q

Q De-kruyt slecht ende met speterien te maecten.	170
--	-----

R

R Echthaerdigheyt der Byen.	15
Roufen in Lybia maecten Honigh upt gebloemten.	157
Byen ruycken aldersterckste.	47
Rooden ende witten Hippocras te maecten.	176/177
Roode platte Ruyfkens die de Coningen der Wazelen ober haer lijben hebben.	28
Root ende wit Wijnachtigh Honigh-water te maecten.	176
Root Was te maecten.	207
Roosen ende andere Bloemen te consyten.	167
Roobende Byen rooben meer booz ende na den Winter als in den Sommer / ende kennisse van dien.	66/67/128

Byen

Register.

Byen die niet rooben/hreesen op ander Cozben te bliegen.	60
't Hoorden der Byen beletten.	117/128/130
Hoe Byen van den Honich berooft werden.	67/129
In de Winter sullen de Byen niet rooben.	77
S	
S Acken om Honich te supveren ende persen.	93
Salben die van Was ghemaecht werden.	212/213
Srem soecht Honich.	188
Szyopen die van Honich gemaecht werden.	ibid.
Hoe heel datmen van de Szyopen mach gehuycken.	
Stallinge der Byen soecht logien hoor de Cozben.	29
Swerminen der Byen hoe die behoort te zyn.	ibid.
Sworm sonder Coningh mach niet bestaan.	94
Swormen die op 't selfde Jaer wederom swermen selden profijt.	94
Gerste Swermen int swermen wt 't van haer Cozben/hebben alreede vergeten waer datse uptreblagen zyn.	34
Swermen geswernit aen een Tack / Boom / Pacl ende Muex hoe men daer mede handelen sal.	99/101/102
Als Byen Swermen behoortmen den dagh te terckenen.	144/204
Als Swermen in de locht swermende niet neder willen vallen / reme dien daer tegen.	99/100
Anderlingen ofte tweede Swermen/werden dickmaels by den anderen gedaen nae dattet byaech int Jaer is.	107
Beletten dat Byen niet meer en swermen.	112/113
By drooge Jaren machmen late Swermen heel by een doen.	105
By quaet weder houdense op van swermen/en verkiezen (na d'eerste afgeblagen Swerm) eenen Coningh.	32
Gerste Swerm heeft maer een Coninck.	15
Geschepte Swermen maecten terstont Was/ van waer zijt halen eer sy te helde bliegen.	17/76
Geschepte Swermen leghtmen eerst een weynich op een zijde ende daer nae steltmense ober eynde.	11
Geschepte Swermen salmen des Abonts beneffens d'andere Cozben stellen.	104
Geschepte Swermen salmen hoor de hitte der Sonnen bedecken.	103
Weete Sonneschijn verdrijft de Swermen van d'eene plaets in d'andere.	16
Hoe Byen Swermen.	29/30
Hoe langh het tijdet eer den tweeden en den derden Swerm swernit/	35
In welke tijt van den dage de Byen swermen.	144
In welke tijdt vant Jaer de Byen gemeynlick swermen / en welke de beste zyn.	96/97
Late Swermen die ontrant S. Jacob vallen d'eerste.	97
Middel Swermen die ontrant S. Jan vallen zyn gemeynlick goet.	ibid.
Hoe groot de Swermen behooren te zyn.	104
Swermen groot maecten.	105/107
	Woeye

Register.

Hooge Swermen gemeenlich de besten.	97
Naec d'eerste Swerm salmen de Bzoet-byen de hoofden in de Cozfas sijden.	106/144
Oude Byen swermen/ jonge Byen blijven t'hung.	32/33
Stocken soecht Cozben.	
Strijt der Byen van andere ende niet van haer selfs.	32/59/129
Byen sullen malhanderen in de Hoben oft in t' Veldt niet misdoen.	61
Twee ofte drie Swermen in een Cozaf gedaen/verkiezen maer een Coz- ningh diese regeert.	32/101
Byen doen probe van Honich eer sy swermen.	105
Tweeden ende meer volgende Swermen hebben veel Coningen.	15
Waerom d'eerste Swerm genootsaecht is te hertrecken.	16
Wel Swermen tot een komende hogen die scheidten sal.	101
Byen willen somtijden in de Winter haer van buyligheydt supberen.	139
Hoe Byen buyligheydt gestelt is.	140
Remedien teghens de stecken der Byen.	ibid.
Remedien teghens 't steken der Byen.	145
Cozsaech van de stecken der Byen.	138/141
Watmen de nieu gheschepte Swermen sal doen by quaet weder.	143
Wat stecken de Byen onderwozpen zyn.	138
T	
't S Teken der Byen ghenesen.	145
Tenckenen van goede Byen.	13
Teyckenen waer sy men weet dat Byen willen swermen.	135
Teylen met versc h water te stellen booz de Byen.	89
Therica Diatellaron te maecken.	194
Tinea den Wolf een specie van Mottē te berdyjbe en doodē.	64/65/137
Conneken om Byen in te houden.	2
Coorzsen van Was te maerken.	206
V	
V Alten om Honich ende Was te vergaderen ende te ontfangen.	93
Veelderlepe bzuchten confyten.	194
Verwisselde Byen begeben hen terstont ter gehoozsaemheydt van den Coningh.	59
Byen konnen niet mel haer verwisselde kozben binden.	60
Vertreck der Byen beletten.	131
Wlieghen oorzbronck.	61/9/10
Wpanden der Byen wie sy zyn.	63/106
Wlinders ofte Schoenlappers oorzbronck.	6
Unguentum Egyptiacum te maecken.	199
Unguentum de Apio te maerken.	200
Vochticheyt der aerden is de Byen hinderlich.	78/85
Voorzwas van waer het kont ende ghebruyckelich.	77/215
Byen berstant het menschen berstant gheinsch.	39/40
Gen oyzecht Proetwif is oorzbaerlich in ee Stadt van republijche.	180
Op aerde leeft niet of 't heeft synen Wpant ofte tegenpartye.	63
Remedien teghens de Wpanden der Byen.	137
Waerz	

Register.

Waerom de Byen haer in de Winter niet en verweeren tegens de
 Watten ende Mupsen. 63

W

B	Clotten dat de Byen het gegriffide Was niet en roben.	208
	Wat Was is booz een materie/ ende sijn natuer.	44/ 75/ 209
	Was dat Byen draghen is niet suyper.	44
	Waerom het klaerste Was hoben en achter in den Corf van de Byen gewrocht wert.	ibid.
	Waerom 't Was van de Byen te midden in de kozf niet suyper ghe- wrocht wert.	ibid.
	Hoe 't Was in de kozben gewrocht wert.	75/ 76
	Wat Maechden-was is.	75
	Was behoort men in menichte sonder water niet te smelten.	203
	Wasse-kleeden te maecken.	208
	Was te suyperen ende te maecken.	202/ 203
	Wderley cleur van Zegel-Was te maecken.	207
	Wit Was te maecken.	205
	Welch Was het beste is.	204
	Waer toe Was goet is/ ende wat van Was gemaecht wort.	209
	Wachthoudingh der Byen.	67
	Werck der Byen wert sonder Coningh niet ghemaect.	27
	Hoe Byenwerck gemaect is.	44/ 45
	Wespen ende Worselen oorspronck.	21
	Wespen eten bliegghen.	4/ 23
	Wespen maken gheen vergaderingh ende kruppen des Winters in der Aerden.	21
	Wespen maecken haer werck in holle Boomen / Wupsen / ende inder Aerden/ ende somtijden in leedige Bye-korben.	4/ 21/ 22
	Loude is mede byant van de Wespen ende Worselen.	28

Register van de Medecijnen.

A

C	Outen Messen ende Engtozlicheit verlichten.	162/ 181/ 182
	Sinckende Messen helpen en wekckende maken.	164/ 168/ 170
	Aderganghen openen.	157
	Aderen slupten.	183
	Uenbepe ghelesen.	197
	Uenbey-bloet oft Speen-bloet stoppen.	211
	Uengesicht schoon maecken ende goede herwe gheben.	171/ 184
	Uengesicht blecken van Maselen ofte Docken verduyben.	159
	Upostemen te vermozwen/ ruyen ende heelen.	212
	Uitsige Upostemen tot dracht byngghen.	ibid.
	Uppetijt ende lust tot eten maken.	172/ 176

B

B	Aert te doen groepen en wassen.	200
	Baermoeders kranckheyt.	182/ 183
	Baermoeders pijn stillen.	182
	Gebroocke beenen.	212
	Bevinghe.	189

Zeten

Register van de Medicijnen.

Beten van dulle Honden geneesen.	187
Biftige beten van eenigh Dier.	186/187
Bpensteek gheuefen.	145
Bpflapens luft foecht onkuyfheyt.	
Blafen fmerte berdzjben.	184
Blafen fteen berdzjben ende hzecken.	187
Blautwicheit van der huyt berdzjben.	210
Bloetganck stillen.	183/184/197/210
Bloetfweeren.	212
Bloetfpyen ofte uytwerpen.	182/183/184/185/186/187
Bepn bloet maechen.	184
Bozft pijn gheuefen.	190/193/210/211
Bozft bochticheyt obergeuen.	184
Perhoude Bozft berwarment.	164
Bozft fupheren.	161/165/186/188
Perftoppingh der Bozft.	167/182
Bzaken stillen.	172/182/183
Derbzantheit heelen.	210/211
Bupck-gefmel.	210
Bupckloop ftoppen.	172/182/184/197
Weedom in den Bupck geneufen.	174/176/182/186
Winden in den Bupck geneufen.	185/186

C

C Acker.	191
Camerganck hohem te keel uytkomende heletten.	182
Camerganck berwoecken.	165
Graeuwe Hamerganck.	185
Camerganck bozderen.	196
Campernoeilgen fenijn berdzjben.	157
Catharren die op de Longen en Bozft fincken.	184/185
Cholerifche bochticheyt uyt dzjben.	193
Clonters in Wintwen bozten doen vergaen.	ibid.
Colica of Darmgicht geneufen.	182/184/186
Dagelicrife Coortfe berdzjben.	183/184/189
Coortfe gemeen berdzjben.	191/212
Derde Coortfe berdzjben.	183
Derde Coortfe berdzjben.	183/189/191
Coude piffe.	182/184

D

D Ane ende fmerte in de Darmen berdzjben ende geneufen.	185/210
Doode bzucht af jagen.	136
Doornen uyt bleyfch trecken foecht pijlen uyt trecken.	
Dozft leffchen.	168/169
Draeyinge des hoofts benemen.	168/184/185
Windige Pompen.	182
Slapheyt der Oggen.	210

E

E Cter fpyen.	182
Extroogen geneufen.	215

Register van de Medicijnen.

F

F Enijn van Slangen.	187
F Teghens Fenijn.	186/187/192/194
Fistelen heelen.	210
Fierceijn.	192/210
Fluyten doen rijzen ende lossen.	162/164/188/211

G

G Angen ende bloetgangen stoppen.	171/188
G Sal ende geelsucht gaeisen.	182/186/
Gesweer rijpen ende heelen.	212
Gicht berdzijben.	210
Gzabeel.	186
Opgeruchte ofte holle gaten genesen.	211

H

H Alyz te doen wassen.	200
Hanz was dom te beletten.	201
Hals geswel berdzijben.	212/213
Handen geswel van koude berdzijben.	214
Springen der handen genesen.	ibid
Weeschept van stemme.	186
Werdichept scheidende ende sacht maken.	211
Wijne der heipen soeckt Sciatica.	
Wersenen stercken.	167/168/176/186/189
Wochtichept der Wersenen berdzijben.	167/176
Werkloppingh/kebingh ende steecken genesen.	184/192
Wert stercken.	167/168/176/186
Den Wicth ghenesen.	183
Woesien berdzijben.	182/187/198/211
Wrouderden hoest genesen.	211/215
Wroost bloet ofte subtyle Catharren uptzoogen.	165/184
Wroost sweer heelen.	182/184/185/192
Wroost sweer.	ibid.
Wroost temperheyt van den woostde.	192
Wroost reynighen.	193
Wroost stercken.	182
Wroost wee berdzijben.	183/185/186/212

I

I Ingewants gospan genesen.	212
I Ingewant stercken.	185
Cout ingewant.	188

K

K Acte ende Syron in de Vele genesen.	167/168/197
K Quade keelen.	162/165
Kucchen berdzijben.	161/184/185/186/188

L

L Amheyt der leden berdzijben.	183/184/189/210
L Lamheyt van den slaghe helpen.	192
Slappe Lenden helpen.	212
Lenden pijn genesen.	188/184

Witten

Register.

Witte des Levers.	212
Verdigheyt des Levers.	ibid.
Overbloedige bochticheyt des Levers.	192
Lever stercken.	172/186/192
Lever herstoppingh openen.	189
Pijne in de Lever genesen.	182/184
Leven van oude Lupden verlegen.	161
Lichaems passie ober af.	187
Lupsen en Meten dooden en herdzijben.	157/215
Longsucht herdzijben.	188
Catharren op de Longen genesen.	165

M

M Age stercken.	184/186
Verhoude M Age stercken en te recht brengen.	182/183/184/212
Ongetempertheyt der M Agen helpen.	212
M Agen opblasen herdzijben.	192
Opwerpen ende braecken der M Agen stille.	171/182
M Agen slapheyt helpen.	171/184
M Agen verdouwingh bozderen.	178/182
Overbloedige bochticheyt der M Agen herdzijben.	167/168/171
Wijn ende weedom in de M Age herdzijben.	182/184/185/186/177/178/183/184/191/195
Verdicheyt van de M Age herdzijben.	210/215
Stanch ende quade luchten die upt de M Age int hooft stygen.	196
Maentstont overbloedicheyt beletten.	182/184
Maentstonden doen komen.	178/192
Hangende Mannelike roede oprichten.	185
Melaetscheyt.	186/192
Melancholie herdzijben.	191/192/193
Memozie stercken.	168/186
Miltsucht.	182/187/188/192
Verdicheyt des milts vermozwen.	210/211
Milts verstopingh openen.	188/189
Misbracht verhoeden.	183/211
Moeder openen.	167/194
Verhoude Moeder verwarmen.	178
Den mont herberschen.	169/170
Mont ghesweer heelen.	162
Witte in de mont herdzijben.	197
Creckinge van de mont.	193

N

Nie in de Neck herdzijben.	213
Nieren stercken.	185
Nieren reynighen.	192
Wijn in de Nieren herdzijben.	182/210/211
Nieren steen uptdrijven.	186/192
Nieren verstopingh openen.	189

O

D oncher Ogen klaer maecten.	157
Hoopende	

Register van de Medicijnen.

Loopende Voghen.	184
Craneen der Voghen verdygen.	182/ 183/ 186
Ongheempertheit der Voghen.	192
Oncups heyt vermeerderen.	184/ 185
Suyze Oyrusen.	189
Oozen suyvelingh ende tuytingh verdyghen.	157/ 185
Ongetempertheit der oozen.	192
Obergeden soecht Bzaken.	

P

P Estilientiale lucht verhoeden.	165
Pijlen of Splinters uyttrecken.	213
Pleuris ofte Pleurecis ghenesen.	182/ 172/ 192/ 211
Podagra ghenesen oft hoer gicht.	200
Popelste oft geraecht heyt ghenesen.	168/ 176/ 186/ 187/ 210/ 212
Kinderpocken ghenesen.	186

Q

Q Vetsuren ghenesen.	210
----------------------	-----

R

R Afende siekten.	183
R Groot Melisoen.	187
Ruggraets smerten ghenesen.	193
Rupsen stillen.	183

S

N Actuerlick Saet vermeerderen.	185
N Saden bloet verhoeden.	182
N Gude Schaden ofte vuple wonden heelen.	157
N Scheurhuych heelen.	198
N Schozfsheyt verdyghen.	210
Sciatica.	192
N Schozpioden-steek heelen.	194
N Afgesneden Senuen ende Musculen.	213
N Senuen krimpjen beletten.	183/ 193
N Senuen stercken.	189/ 210
N Gespannen Senuen.	193
N Creckinghe van Senuen.	193/ 210
N Dinn in de Sijde verdyghen.	182/ 193
N Slang hen beet heelen.	186
N Spanninghe van de Schouderen.	187
N Spene soecht Aenbeve.	
N Verloren spzaeck wederom doen komen.	167
N Spijse vertereen soecht Appetijt maechen.	
N Squinantie.	187
N Goede stemme maechen.	183
N Steenbreecken ende uytboeren.	183/ 185
N Waermoedicheyt verdyghen ende der vrouwen die van de Baermoder niet en kunnen slayen.	183
N Sweeten.	175/ 180/ 183/ 189
N Sweeringe sonder heete geswellen.	213

Q

T Cant.

Register:

T Antypijnen ghesesen.	189
Tantsweer verdyjben.	182/184/186
Tant-bleys.	189
T Cloben der tepelen ghesesen.	214/215

V Allende sieckte ghesesen.	184/185/186/189/192
Vermoeptheyt benemen.	184
Verstant sharpen.	ibid.
Vpfsinnigh zjn.	192
Vpsteeren ghesesen.	184
Wilt hyper ghesesen.	111
Wert bleys sacht maecten.	210
Quaet bleys wegh nemen.	211
Conde bochticheyt.	194
Gewreben bleys te heelen.	157
Wouwen ende kinderen bochticheyt verdyjghen.	168
Wodde bzucht uyt dyjben.	186

W Alginghe verdyjben.	188
Warmende bochtich maken.	210
Water in te houden.	189
Water te maecten.	157/186/119/210/200
Waterachtighe bochticheyt ghesesen.	172/191/194/199
Winden verdyjben.	184
Wonden heelen.	199/213
Wonde ende herliche wonden ghesesen.	ibid.
Wonden verpynghen ende supberen.	216/210
Wormen dooden ende uyt dyjben.	194/196
Wijnbranden pijn ghesesen/ ende het tranen droogen.	183
Wuple Wonden ende sweeringhe ban de Schenen.	215

Register van de Cruyden en Specerijen /
die in dit Boeck begrepen staen: oorzbaerlyck
in den Hof voor de Spen/ en in der Medicynen
voor de huys houdinge te ghebruycken.

A
A Brotonum,
A Absinthium,
Acetosa,
Acorus,

Aberupt ofte Aberont.
Alsem.
Suppingh.
Caluus in der Apteken.
Adiantum,

Register van de Cruyden

Adiantum,	Douwen hayz.
Ærugo,	Spaensgroen.
Allium,	Loock.
Aloe,	Wloe.
Althea,	Heems-wortel.
Amigdalus,	Amandelboom.
Anacardus,	En vrucht in der Apteken alsoo geheeten.
Anagyris,	Stinckende boom-bonen.
Angelica;	Angelijke wortelen.
Anisum,	Wijns.
Apiastrum,	Consili de greyn.
Apium hortense,	Gemeen Petersele.
Aqua,	Water.
Aquilegia,	Wcoleyen.
Argentum vivum;	Quic-silber.
Aristolochia longa,	Lange Osterlucey-wortel.
Aristolochia rotunda;	Ronde Osterlucey-wortel.
Arthemisia,	Wpboet.
Asperagus,	Wpergie.
Auricula urfi,	Beerenoorcken.
Azarum,	Wafel-wortel.
B	
Baccælauri,	Wakelaer.
Balaustium,	Bloeme van wilde Gra.
Becabungæ,	Wkeboom. (naetappel.
Bellis,	Wtelieven.
Berberis,	Wauceboom.
Betonica,	Wetonie.
Betula,	Werkenboom.
Borago,	Wernagie.
Brassica,	Wool.
Buglossa,	Wssentongh.
Bursa Pastoris,	Wastkens kruyt.
C	
Calamentum,	Calament.
Calamentha montana,	Werch-calament.

Register van de Cruyden.

Camomilla,	Camille-bloem.
Cardamomum,	Cardemom.
Carduus fullonum,	Dolders haerdett.
Castareum,	Bebers wijn.
Cattaria seu Nepeta,	Dippe of Catte-kruyt.
Caulis,	Coole.
Centaurea,	Santozie.
Cerusa,	Cerups.
Cepe,	Nijpn.
Cera,	Was. (Honich upt halen.
Cerinte,	Gen cruyt daer de Spē veel
Chamædrys,	Gamanderlijn.
Chamæpithys,	Delt Cypres.
Cichorium,	Sukereyde.
Citrullus,	Citrullen.
Cneorum,	Cleyn steen-roofkens.
Cochlearia,	Hepel-kruyt.
Colchicum,	Permodactilen.
Colocinthys,	Quintappel.
Consolida major,	Wal-wortel.
Corallium,	Cozael.
Coriandrum,	Coliander.
Corona Imperialis,	Kepfers Croon.
Cornus,	Comoilgeboom.
Cotonea,	Que-appelboom.
Crocus,	Saffraen.
Crocus vernus montan.	Herfst-Bergh-saffraen.
Cucumeres,	Comcommeren.
Cucurbita,	Cauwoerde.
Cuminum,	Comijn.
Cuscuta Cassytha,	Scorste obercruyden.

D

D Actili,	Dadelen.
Dens leonis,	Paerdebloemē. (gemaekt)
Defrutum,	Drank of wijn vā vruchtē
Dulcamara,	Alfgranche.

Register van de Cruyden.

E

E Bulus,
Endivia,
Erica,
Ezula major,
Eupatorium,

F

F Abæ,
Fagopyrum,
Farina,
Ferula,
Ficus,
Foeniculum,
Fragaria sive Fraga,
Frittillaria,
Fumaria,

G

G Alanga,
Galbanum,
Galla,
Gallia Moscatæ,

Gallum,
Gariophylli,
Genista,
Gentiana,
Glyciriza, Liquiritia,
Gramen,
Grana Paradisi,

H

Hædera terrestris,
Helenium, Enula, Cam-
Helleborus, (pana,
Hemerocallis,
Hepatica,
Hydromel,
Hordeum,

Hadick.
Endivie.
Hepde.
Grootte Ezula.
Agrimonie.

Bonen.
Bonickkropt.
Meel. (genaemt.
Een ghekroont kruyt also
Dijghen.
Dencckelkruyt.
Nertbesie. (cissen.
Ghespikkelde Lelie/Mar-
Dubekherbel.

Galigaen.
Een gomme also genaemt.
Gal-note.
Een compositie in der Ap-
teecken so geheeten.
Walstrop.
Naghelen.
Biem.
Gantiaen.
Soethout.
Grag.
Grepn.

Onderhave.
Blantwoztel.
Nieskruyt.
Cymbete.
Leberkruyt.
Wonichwater
Garste.

Register van de Cruyden.

Hiera picra,
Hyacinthus Belgicus,
Hyacinthus Orientalis,
Hyacinthus stellaris,
Hyoscyamus,
Hyllopus,

I

Iris,
Juniperus,

L

Laburnum,
Lacca,
Lactuca,
Lamium,
Lapathium acutum,
Lapis Calaminaris,
Laudanum,
Lavendula,
Laurus,
Levisticum,
Lilium,
Linaria,
Lupinus, (aureum,
Lythargyrium argenteum &
Lysimachia,
Lysimachia purpurea,

M

Malva, (dum,
Malobathrum, folium In-
Malus Armeniaca,
Malus,
Malva rosea,
Malva,
Malum punicum,
Mandragora,
Manna, Mel ærium,

Heplich-bitter.
Nederlantſche Hyacinthe.
Orienteaelfe Hyacinthe.
Geſterde Hyacinthe.
Wilsenkruyt.
Hyſop.

Treos oft Liſchbloem.
Geneverboom.

Boom-bonen.
Een ſchilders verwe alſoo
Latuwe. (genaemt.
Dobe netele.
Peerdick.
Calmeſteen.
Een welriekende Gomme.
Lavendel.
Lauwerboom.
Labas oft Labeſſche.
Lelie.
Wilt blaſ.
Dijchbonen ofte Lupijnen.
Gout ende Silverſchuyt.
Wederick.
Partijcke.

Muſchatenbloem/ Foelie.
Appelen. (Apteken.
Een blat upt Indien in der
Abrikoos-boom.
Appelboom.
Stoekrooſe.
Maluwe.
Gzanaetappel.
Arupn. (Vemelbroot.
Manna in der Apteecken/
Maru-

Register van de Cruyden.

Marubium, prassium,
 Martagon,
 Mastix,
 Matricaria,
 Mel,
 Melones,
 Mentha,
 Mentha aquatica,
 Muscus,
 Masticotum,
 Myrabolan,
 Myrrha,
 Myrthus,

N

N Asturtium aquaticum,
 Narcissus,
 Nardus Celtica,
 Nerion,
 Nux Muscata,

O

O Cymum,
 Oleum,
 Olibanum, (tium,
 Orega, Origanum Heracle-
 Oxymel,

P

P Alma,
 Pceonia,
 Paludapium,
 Papaver,
 Papaver Rhceas,
 Passulæ,
 Pastinaca Feraboscum,
 Pastinaca sativa,
 Pepones,
 Piper album,
 Piper longum,

Marobel ofte Andorn.
 Gooede Lelie.
 Mastik.
 Moeder-kruyt.
 Honigh.
 Meloenen.
 Menthe/ ofte Munte.
 Ros munte.
 Muschellaet.
 Mastikot een geele vertwe.
 Myrabolanen.
 Myrhe.
 Myrthen-boom.

Water-kerffe.
 Narcisse.
 Saliunca in der Apteken.
 Oleander-boom.
 Note Muschate.

Bazilicum / een welrieket
 Oly. (kruyt,
 Witte Wierdoek.
 Spaensch Orega.
 Honich-Azijn.

Dadel-boom.
 Peonie.
 Jonkvrou-mietek.
 Gul-bloem.
 Clap-rosen en Cozenrosen.
 Si azijnen.
 Hof-pastinaken.
 Geel-wortelen/ Peen.
 Peponen.
 Witte Peper.
 Lange Peper.

Register van de Cruyden.

Piper nigrum,
 Pisum,
 Plantago,
 Polium montanum,
 Polygonum,
 Polypodium,
 Populus nigra,
 Portulaca,
 Primula veris,
 Propolis,
 Pulegium,
 Pulmonaria,
 Pyrethrum officinarum,
 Pyrus,

R

R Adix cavaHerbariorum,
 Radix fabacea,
 Rapæ,
 Rapistrum,
 Rhabarbarum,
 Ribes,
 Rob, Robub,
 Rosa,
 Rosmarinum,
 Rutha,

S

S Abina,
 Salix,
 Salix aquatilis,
 Salvia,
 Sambucus,
 Sapa,
 Sarcocolla,
 Saturegia, Cunila,
 Saxifragia,
 Scamonea,

Swarte Peper.
 Erwete.
 Weechbree.
 Berch-polium.
 Cnoop-gras.
 Boom-baren.
 Populier-boom.
 Dozelepn.
 Sleutel-bloem.
 Doozwafsch.
 Polep.
 Longerkrupt.
 Berthram.
 Een Peeren-boom.

Holwortel.
 Boontgens holwortel.
 Rapen.
 Derick of Mostaertsfaet.
 Rhabarber.
 Nelbesien.
 Een dick sap also gesoden.
 Rose.
 Rosmarijn.
 Wijnkrupt.

Sabelboom ofte Seben-
 Wilghen. (boom.)
 Water wilgen.
 Sallie oft Savie.
 Blier. (derdedeel ingesodē.
 Gesoden Wijn oft Most 't
 Een gom in der Apteken.
 Ceule.
 Steenbreecke.
 Schamonee/ een gedroogt
 sap dat seer sterk laxeert.
 Scylla,

Register van de Cruyden.

Scylla,
Scrophularia,
Sena,
Siliqua Cassia purgatrix,
Soldonella,
Spica nardi,
Staphysagria,
Styrax,

Zee Ajuyn.
Helmkrup.
Seneblaen.
Cassifistel.
Zee-winde.
Spijckenardt.
Lupsekrup.
Een welriekende Gom.

T

T Amar-Indi,
Thamariscus,
Tanacetum,
Taxus,
Terebinthina,
Thymus,
Tilra,
Tithymalus,
Trifolium pratense,
Tulipa,
Turbith,
Tussilago, Ungula Caballina,

Een vrucht upt Indien.
Camarissen.
Kiepnvaer.
Ibenboom.
Cerpentijn.
Chym.
Lindeboom.
Woiff-melck.
Claber / Kemp.
Een bloem so genaemt.
Een wortel also genaemt.
Hoof-bladeren.

V

V Inum ,
Violæ,
Ulmus,
Uva crispa,
Uvæ passæ,
Uvæ Corinthiacæ,

Wijn.
Diolen.
Olmen oft Olmboom.
Krupfdozen of stekelbesie.
Lange Kozijnen.
Cozenthen.

X

X Ylobalsamum , Igno
Xyloaloe, (balsamum,

Balsenhout.
Moeshout.

Z

Z Edoaria ,
Zinziber,

Zedutwaer-wortel.
Gengebaer.

L O F - D I C H T

Op 't Byen-Boeck

Van

DIRCK OUTGERTSZ. CLUYT.

M *Ellona* singht ghy self, den lof van dees u *Knecht*,
 Mijn stem is veel te heesch, mijn toon is veel te slecht;
 Om d'onsterflicke sangh, verdient door sijne daden
 t'Uyten nae *Tibemis* Wet, *Momus* sou die versmaden,
 Om zijn doortrapt oordeel, dat elck quae naklanck geeft,
 Ghy *negben Sustren* dan die op *Helicon* leeft,
 Singt met u *Syreensche* stem, wat *Cluyt* ons hier voorstelt,
 Van 't kleyn profijt'lijck Dier dat in *Domenetaas-welt*
 Sich vermaect, en voet op 't kruyt, 't geboomt, 't gebloemt
 Die hy niet *By* en lingt, maer met recht *By-eeen* noemt,
 d'Oorspronk, voorkomt, natuer, de wetten, en manieren,
 d'Oeffening, 't profijt van dees seer scherp-stekende dieren
 't Onderscheyt van *By*, *Brem*, *Wesp*, *Horsel*, en *Pheres*
 Stelt hy u naeck voort oogh, en geeft elck tot een les:
 Dat d'oorsprongh niet en is van *Iupiters Melisse*,
 Of so ons *Varro* seyt, geteelt op 't velt *Napaa*.
 Van *Horsel* en van *Brem*, neen dus sijn stem niet speelt,
 Maer hy singht lieflick uyt, alleen den Coninck teelt,
 Dit dierkens groot geslacht, met veel ander secreten,
 Die d'oude hoogh geleert noyt en hebben geweten,
 Dees zijn hem geopenbaert, door waer ondervindingh,
 Wat voordeel dit *Dier* geeft, hebt ghy van hem ontbindingh,
 So van *Honich* als van *Was*, en watmen daer van maect
 Voort vier twee drie voertigh dier, geboren bloot en naeck:
 Leest ende herleest het wel, en roept dan overluyt,
 Onsterffelijcke lof zy *Dirck Outgertszoon Cluyt*.

Ordeelt sonder twist.

Meesterlye
Vlooz de Paerden /

Om te weten alle de Secreten / alsoo
men die gebuyct by den Maerschalk
des Keyser / ende Eertz-herogen
Keyser Carolus de vijfde.

Voort eerste tracteert dit Boeck, om de
Paerden te cureren van haer gebreken; daer na, hoe, waer
by, ofte waer aen dat men een goet Paert bekennen mach, sonder
bedrogh, ende welck het beste Hair van Paerden is.

Beschreven in drie Traktaten.

Dit Boeckken is eerstmael geschreven tot Brussel in den Hove van
Brabande, by den Maerschalk des Keyser, ende Eertz-Herto-
gen Keyser Karel de Vijfde, in 't Iaer 1547. Ende nu na de ou-
de Coppe gecopieert, en eenige Hoogduytsche woorden die daer in
begrepen zijn, na den rechten zin overgeset,

Door D. W. C.

Notabel Boecxken van de meesteryen²
der Paerden, alsoomen die daghelijcx gebruyckt
by den Maerschalck des Keyfers, ende Eerts-
Hertogen, Karolus de V.

Eerstelijck,

Van Paerden die de oogen verlicht hebben,
een goede Medecijne.

De Paerden te helpen die de oogen verlicht
hebben / soo salmen nemen loopent water in
een Schotel / ende doen daer in een wepnigh
Sout / ende dat sult ghy wel klepn wijben :
En als het aldus wel gemaeckt is / so sult ghy
dat de Paerden wel stijf in haer oogen gieten.

Om Paerden te helpen die den Hauw in
haer oogen hebben.

Als eenige Paerden den Hauto hebben in haer oo-
gen / so neemt Venckelsaet / en zaet van Ruyte / en
dat sult ghy wel zieden in Wijn / en maecht daer alsoo
een Olie af / dan sult ghy daer toe doen Glase-smout /
van elcx eben veel / ende menget dit wel te samen : dan
stryckt dat met een kiecken-penne het Paert in sijn oo-
gen / en doet dat Paert laten de hoof-ader / en smeert
het tweemaal des daeghs met die voorseyde substantie /
tot dat het gebetert is.

Om Paerden te genesen die quade Ooghen hebben ;
te weten, datter ergens in gesteken of geslagen is.

Wilt ghy oock een Paert helpen dat ergens in sijn
oogen gesteecken / of datter in geslagen is / het zy
met de roede of anders / op wat zijde dat het is / so sult
ghy staen op die selve zijde / ende nemen van ober sijn
hoofst sijn oore van de ander zijde in utwen mout / en byt
daer een klepn stuccken af so klepn als ghy kont / ende
daer sal de suerte uut draghen : dan sult ghy het was-
schers

schen met warmen Wijn/en smoutet ontrent sijn Oogge met versch Hoender-smout/tot dattet geholpen is.

Om Paerden te helpen van haer lopende ofte etterighe Ooghen.

Wilt ghy oock eenige Paerden helpen die de Oogen loopende of ettetigh zijn / soo neemt versch Hoender-smout / en smeert het bupten omtrent sijn ooghen ; maer nattet wel metten eersten met warmen Wijn-azijn / en smeert het dan met den boozsepden Hoender-smoute / en werpt daer in Poeder van Zersfeer / dat is / het gene dat de Silversmits besighen tot haer vormen ; En dit salmen doen tweemaal des daeghs tot dattet gesont is.

Hoemen de Paerden de Muys snijden sal.

Item/ heeft u Paert een vet hooft / soo doet hem de Muys snijden / want daer af sal 't hooft seer mageren en droogen : Ende als het wel genesen is / soo sal het boozen te scherper zijn / soo dat het wel voegen sal : En dan moetmen dit genesen met Olie van Olijven / en niet ander dingen.

Om Paerden te helpen van haer geswollen beenen.

Wilt ghy Paerden helpen die gheswollen zijn aen haer beenen / soo neemt Kieusel gesoden / maer die moet wel gesouten zijn : Ende smeert het hier mede vijf off ses dagen / en beslaet het met Leem of Klep / en laet het also staen drie of vier dagen / maer maect het nat met lauw water / ende dan beslaet het weder alsoo het was : En doet dit soo lange tot dat het beter is.

Om Paerden te helpen die versch ende etterigh zijn ontrent de beenen.

Paerden die versch ofte etterigh zijn ontrent haer beenen / daer booz sult ghy nemen Carwen-bloemie en Mostaert / en zieden dit met versche Boter en Honigh : Dat salmen te samen mengen / en maken 't dick /

en dan salmen het daer mede supberen / eens daeghs/
maer en maect het niet nat.

Om Paerden te helpen die verboucht zijn.

Voorder om Paerden te helpen die verboucht zijn /
so ghy nu eenigh Paert hebt dat verboucht is / dat
salmen lappen of zeelen aen de zijde daer het verboucht
is / dan houtmen het ruffchen de voorste beenen : Oock
is het goet beneden te lappen / en een handeken gestre-
ken ondiep / ende die lappen laten stecken 14 dagen / en
als het drooge is soo smoutet altoos eens des daeghs /
en hangt hem wat / op dat hy hem niet en bijte. Maer
aleer ghy dat doet / so doet het s wemmen in een loopen
de water tegen den stroom van 't water / en pzoest hem
alsoo / of hy niet s wemmen wilde beteren.

Om alderhande Paerden te helpen die het
Graveel hebben.

Wilt ghy eenighe Paerden helpen haer steckhendt
verdriiben die het Graveel hebben / so sult ghy ne-
men Carwen-bloeme / Honig en Azijn / met 't witte bart
een Epe / en versche Boter : Dit sult gy al te samen wel
mengen / soo dunne als deegh / en dan soo maect een
plaester op werck / en leght het soo daer op / ende ver-
maect het vier dagen eens / ende en doet het niet bloe-
den / noch en maket niet nat.

Voor Paerden die den Hoorn groeyt.

Voorder als eenigh Paert den Hoorn groeyt / soo
weyket dy oft vier dagen met Tijzaet Die / tot
dattet uytgaen wil / dan wasschet dickmael met Azijn /
en met sap van Roest. En elke reyse dattet gewasschen
is / so werpt daer in schaeffel van Eychen schorsfen / en
latet dan droogen / maer smout altoos de kanten met
versch Capoen-smout / en doet dit soo lange tot dattet
gebetert is / want men viint hier geen beter remedie toe.

Om Paerden te helpen die eenen vervuylden ende zeerigen rugge hebben.

Item een Paert dat den rugge gequetst ofte zeerachtigh is / so sult ghy daer vooz nemen de zenuwen van een Hont / ende Vesier-schelpen / ende Hoender-dreck. Dit sult ghy al te samen mengen / ende wel branden / en dat Pulver sult ghy dan doen in dat zeer ofte wonde / maer eerst so moet ghy het wel wasschen met warmen Wijn-azijn / het sal dan droogen. En of den rugge soo seer gebzoken ende verbuyt ware / dat hy niet droogen en wilde / soo sult ghy die wel afwasschen met laeuwe pisse / ende doet een priem onder de meeste ader van den rugge / en neemt dan eenen stercken draet / ende doet die ader ober de een zijde / ende verbint die selve ader boven de priem ontween / en wasschet dan den rugge wel met goeden warmen Wijn-azijn / en met sap van roetsel / ende dan sult ghy daer poeder in werpen dat gemaeckt sal zijn van Epcken-boomen schozssen / het sal daer af wel droogen en genesen / maer altijd soo moetet wel gesupbert zijn / al eermen het vermaeckt.

Voor Paerden die hangende Ooren hebben.

Item / zijn een Paerts Ooren lang ende wijt staende / soo hoortse / ende besmeertse met eer heet pser / en dan sult ghy die genesen op dese wijze : Neemt Carwenbloemen ende Vlaemschen Honigh / en mengt die wel onder malliander / en bestrijckt de Ooren daer mede.

Om te genesen de Klieren die de Paerden aenkomen.

Voorder / als ghy eenige Paerden hebt die Klieren hebben / en dat hen die Klieren nieuwelinghs aengekomen zijn / so wijstse dickmael / en bint daer op al warm een kruyt datmen heet valsche Schoor-ogge : En so 't lopende Klieren zijn / so doet die Klieren boven wel open / en doet daer in dize steenkens van een kruyt / datmen heet Soms O:gael / ende naept dan het vel / 't welck ghy oplecht / wel toe / want die steenkens sullen de

de Nieren verteeren. Ende de Nieren zijn seer quade knoopen / en sy liggen gemeynlyck onder 't hooft / tuschen de Kraeck-beenen / en doen de Paerden dickmael groote pijn / dat sy qualijck eten kunnen / ende oock so kunnen sy qualijck haren aessen krijgen: Oste men mach de Nieren opsnijden / en nemen een Paelde met een draet / ende steectse onder de Dozen / ende legt aen d'een zijde alle de aderen die ghy daer vint / dan soo snijdt de Nieren dat ghy geene en mist. Item / is daer eenige Ader die ghy niet verleggen en kont / so verbintse boven met eenen gewasten draet / en smeertse onder de knoop met een heet yser ontween: Ende als die Niere upt gedaen is / so wasschet dan met warmen Wijn / en salbet met Honich ende Bloemen te samen gemengt / en legt in den Wijn root Regael eenen nacht lang / en smeertse met dese sterke Wijn-azijn / ende met sap van Ruytes ende maect een Plaester van Honich ende van Carwen-bloeme / ende legger daer alle daghen op tot dattet ghebetert is / ende vint een Schaeps vel boven daer op / om datter geen koude in en slaet.

Wilt ghy de Vijver ghenesen die de Paerden hebben, soo volght dit nae volghende schrift.

De Wyver dat zijn wormen / daerom als de Paerde drinken / so bejagense die in een loopende water teghen den stroom / als de Windt staet ghelijck de stroom loopt / ende merckt dan of sy ondiep drinken / dat is by den grondt / ende dat sult ghy oock ghewaer worden aldus: Het Paert sal seer sweeten / jaé al stont het stille / ende komen sy te ligghe / soo staen sy seer in perijckel van te sterben. Sommighe Vleden kunnen de Wyver doen vergaen met Lesen / maer 't aldersekerste is dat men wyvende en sitjcke het Paerts Kraek-been / en dan ader-late onder des Paerts Dozen / en 't eynde den Dozen / dan soo nijptse te gader soo ghy best konde / ende sluytse met een Smit's tange / dat sy u niet en ontgaen:

7
gaen: dan dooſtrijft dat bel langs den Ooren / in 't ge-
ſieet / ende douwet dan daer de witte Wormen uyt / dan
ſoo ſtrijckt daer Sout in / ende daer nae ſo doet dat
Paert verwandelen / tot dat ſijn bel ofte huyl koel is /
al eermen het op den Stal doet.

Hoemen de Paerden ſal doen haer jongen baren die
verkout zijn.

V **O**order als eenig Paert verkout is / ſo ſtelt het daer
't warm is / en ghy ſult nemen een rauw linne la-
ken / en ſtrecken 't in kout water / ende deekt dat Paert
daer mede / en boben dit linne lakem ſo ſult ghy het ſeer
decken / dat het ſweet / en dan neemt een vierendeel
ſtercken Wijn-azijn / ende een pinte vol Eperen / ende
mengt dit wel te gader / dan ſo ſmijt hem het hooft om
hooge / en gietet hem in de neusgaten : Ende ziedet dan
Gerſte in een ketel met veel waters / ende dan giet dit
in eenen ſack / en ſtoot dan des Paerts hooft in den ſack
met eenen mooze / komende tot ober zijn ooren / ende
bint dien ſack wel onder de ooghen toe / op dat daer
geenen damp uyt en ſla / ende datter anders geen locht
uyt en gae noch in kome / op dat alle de locht en damp
dien Paerde in 't hooft ſlaen mach: Ende dit ſalmen al-
ſo gelijck geſeyt is driemaal doen / ende en geeft dat
Paert alle dien tijt niet te etend dan droogh Coorn / ende
daer onder ſalmen mengen Fenegtieck en Sout. En-
de als ghy gewaer wort dat het dooſt heeft / ſoo en ſult
ghy hem anders niet te drincken geven dan de zode van
de vooſeyde Gerſte / dat is het ſay daer de Gerſte in ge-
hoocht is / ende dit vooz de eerſte reyse: ende geeft hem
noch van deſen dranch op den tweeden dagh / ende twee
dagen hier na ſo geeft hem te drincken den buyck vol
warme ſoete Koeven-melck / ende hout het deſe drie
gangen wel warm / ſo ſal het wel werpen ofte baren /
ende oock beteren / ende ſijn Jongh baren alſo het be-
hoort / ende gewoonlijck gedaen heeft / ende ghy en
menght geen beter remedie tot deſer ſieckten daen.

Noch een ander om Paerden te helpen die verkout zijn.

Item / als een Paert verkout is / so stelt het wel warm ende maect hem goet voetsel voor den buyck / en doet het seer sweeten / ende dan so geeft hem Fenegricck in sijn koom / ende laeutwe Soete-melck te drincken / drie dagen langh durende.

Om kennisse te hebben van wat Wolfs tanden zijn, ende hoemen die verdrijven sal.

Voorder sult ghy mercken of u Paert eenige Wolfs tanden heeft: De Wolfs tanden dat zijn tacken ter zijden upt staende / ende die men moet af slaen met een yere beptel.

Om Paerden te ghenesen van de Spenen, die sy hebben in haren mondt.

Item / ghy moet oock mercken of sy eenighe Spenen hebben in den mondt / dat zijn ooren onder den mont / ende die men moet af snijden met een schaerken / ende dan gewasschen met Wijn-azijn.

Om Paerden te helpen van de Tantstoel.

Voorder so merckt oock of sy hebben den Tantstoel / dat is den roost / boven binnen de opperste tanden / dat alle dat tant-bleesch gheswollen is / ende dit moet men dan snijden met een goetd scherp Mes drie of vier gaten / ende doet het wel bloeden / dan so sult ghy dat wrijven met goede stercke Wijn-azijn.

Als een Paerdt ghevloghen is in den mondt, een Remedic.

Ghy sult oock aensien ende mercken of u Paert niet verhept en is in de mondt ofte geblogen / oft oock de tonghe daer tegen: So neemt daer voor goede stercke Wijn-azijn met Honich / ende mengt dit wel te samen / ende wasschet hier mede tweemaal daeghs.

Om Paerden te helpen van den Kancker, ofte die den brandt hebben.

Voorder als u Paert eenighen brandt ofte Kancker heeft / so sult ghy dat wel besien of 't eenigh quaet / of gaten in den mont heeft : Daer tegens sult ghy nemen Terwen-bloeme met wat water / een pinte Wijn-azijn / ende een half pinte Blaemischen Honich / dat sult ghy te samen menghen : Dan so neemt een vierendeel Acrement / en gloepet int vuer / en slaet het wel kleyn ghelijck of het Meel ware / en mengt dit te gader by 't vuer / dan soo latet koelen / en bestrijcht daer die zeerigheyt mede tweemaal des daeghs / tot dattet beter is.

Dit is 't ghene datmen doen sal als een Paert heeft den Strangwilsoen, eer ende te vooren dattet uytbreeckt.

Item / als een Paert heeft den Strangwilsoen / soo neemt Aberone en Heemst / en stampt die wel in een Mortier / ende doet daer toe een vierendeel Azijns / en is het Paert out / so doet daer meer toe / ende geeft hem dit te dyncken met wille ofte met kracht / ende hout het dan wel warm.

Dit naevolghende salmen doen teghen den Strangwilsoen, als die uytgebroken is.

Item / een Paert dat sijn Strangwilsof uytgebroken is / dat salmen wel warm houden met een Schaepshel datmen hem boven 't hooft bindt sal / op dattet geen windt in sla / ende men doet dat gat open met der hant of met een mes / ende neemt dan Terwen-bloeme / Honich ende Spaensch groen / ende macckt daer alsoo een Plaester van / en leght die op het gat / ende steekt daer altoos een wepcke in van smeer / ende bestrijcket met Lijnzaet-olie / die niet te vroegh toe en heelt / ende vermaket eens des daeghs / ende dan so nattet met Wijn-azijn / ende aldus salmen doen tot dattet beter is.

Om Paerden te ghenesen die de Aderen ghebroocken zijn.

Voorder als u Paert de Aderen ghebroocken zijn / of gesneden / en datme die niet en kan binden / so neemt Quicksilver / Azijn en Kerseboom-bladerz / en stampt dit al in stukken / en legt dat in de wonde daer de Ader ghebroocken is / dan sult ghy die binden ende besien / en nemense in een Tanghe / ende bindese in haer stede / en opent die wonde wansch oft schupns / endat niet warm water / ende doet daer in Carwen-bloeme en Honich / tot der tijdt toe dattet Paert gesont is.

Om Paerden te geneten die van binnen ghequetst zijn met eenigerhande dingen.

Als u Paerden van binnen gequetst zijn / so sult ghy die doen Aderlaten in de vier voeten / dat is te weten uyt elke voet een luttel bloedtz / ende gebet den Paerde te drincken / t'samen met het sap van gesoden Bercke / ende soo het daer af geen bate en heeft / soo neemt cettien Hondt / ende doet hem billen en stukken slaen / ende dan wel ziede in een ketel met veel waters / en doet dan dat vleysch al uyt / ende laet het water koelen / ende geeft dit de Paerden te drincken met wille of met stracht.

Om Paerden te ghenesen van de scorbtheyt, want sommighe Paerden oock wel ruydigh en schorft zijn.

Soo wanneer ghy eenigh Paert hebt dat ruydig en schozft is / soo neemt oude stelle mans pisse / en verziedse wel tot de helft / dan laetse koelen / en wascht daer mede u schozftigh Paert. Neemt dan Oevel en Onderbaerts / datmen in 't Walsche heet Joubarbe, ende oock doet uyt de Schoorsteen / van elckz eben veel / met Mey Boter ghemenght : Dit stampt al te gader / en dan verwar met in een Panne / ende besmeert dan de plaetse daer mede : daer de Paerden ruydigh en schozft zijn / alsoo heet als sy het verdraghen konnen / ende dan ghesmeert met Mey Boter : Dit sult ghy dijemael wa malkander ghezupcken.

Om Paerden te genesen die bloet pissen.

Als ghy eenighe Paerden hebt die bloedt pissen/soo neemt roode doecken / en die sult ghy wasschen en stampen / dan sult ghy die mengen met kout water / en gebet hen alsoo te drincken drie mael: Ende soo het hem niet en betert / soo neemt Carwen-bloeme ende warme Soete-melck een deel dicke / ende gebet hem te eten / oft gietet hem in.

Om Paerden te ghenesen dien 't gemachte
gelwollen is.

Wort u Paert geswollen in 't Gemachte / so neemt oudt ghedolben Leem / en menget die met warm water / en smeert 't warm daer mede. Neemt dan Carwen grups / Wyndzoessem ende Barges-smeer / ende menght dit altesamen / warmet / ende besmeeret daer mede : Ende soo het een oudt gheswel is / dat salmen ader-laten met een Vliem / met veel slaegskens / ende dat sult ghy vperen met een stuck goudts alsoo heet als het wesen mach / sonder smelten / ondiep ghesteken / tusschen de latinghe / dan sult ghy het wel sineeren met versch Capoen smout.

Van Paerden die kunske hebben aen haere kullen.

Item / zijn de kullen van de Paerde besmet met kunske / oft yet anders / die moeten ghebrandt zijn aen die plaetsen met seer veel klepne gaetkens / soo nauw dat het qualick dooz 't vel en gae / ende besmeert dan die gaetkens met goede versche Boter / ende oock met Capoen-smout te gader.

Om Paerden te helpen die het Flerecijn hebben.

Sou Paert 't Flerecijn heeft / soo neemt eenen Mol die in de Mep ghevangen is / en doet hem in eenen nieuwen aerden Pot / en bzant dien Mol tot Pulver / ende werpt dat poeper van die Mol in der Paerden lijf ofte wonden.

Van Schijvel-beenen die de Paerden hebben.

Item / is u Paert Schijvel-beenende / ende dat ghy sulcks ghewaer wort / soo neemt eenen saften witten Corf / en wijvet daer mede driemaal daeghs oft meer / op dattet weder in gae in sijn stede / ende soo dat niet en helpt / so neemt een schote van een Haselaer roepken van een Jaer / om daer mede te wijven als boor.

Om Paerden te helpen die de Krappen hebben.

Soo u Paert Krappen heeft / so neemt versch mangspisse / en sietsse ober 't buer / en wasschet de Krappen daer mede : Dan soo laetse staen een dagh ende nacht / en soo dat niet en helpt / so neemt Mostaert en Pontsch / en salvet daer mede tweemaal daeghs / maer wasschet altoos eerst met warme Wijn-Azijn / tot dattet swber ende klaer is / en sult het altoos wasschen met verschen sappe / als ghy dat hebt / of als 't ergens waer uytlaet / so wasschet oock met schotel-water / dat is als de dienstmaeghden haer schotelis gewasschen hebben.

Dit naevolghende Artijckel is van een Paert dat levende Crappen heeft.

Hebt ghy eenigh Paert dat levende Krappen heeft / soo sult ghy nemen witten Asijn / en bradet hem wel sachte op een buer / ende leght hem daer op also heet als het mogelick is / en laet hem also eenen nacht daer op liggen : Dan sult ghy nemen Honigh en Krijt / met Lijnzaet-olie: dit sult ghy by malkander doen / en smel- tent op een sacht buer te gader in een sekerf / ende hier van sult ghy dan maken een plaester / ende vermaken het Paert hier mede eens daeghs.

Een ander maniere van Krappen, om die te ghenesen.

Voorder teghen de Krappen / so neemt oudt Barge- smeer / en dat sult ghy wel in stukken stampen met een hout / ende neemt dan oude Schoenen / ende brandt die / en daer af sult ghy maken een poeper. Dit poeder sult ghy dan stampen met den boossepden Smoute / ende doet hier oock wat Kopperroot toe / ende daer mede

sult ghy de Krappen besmeeren des morgens ende des avonts: Maer eerst so wasschet wel supber met Seep en Lijnzaet-olie.

Item/ somtijds komen de Krappen om datmen de Paerden het water niet af en strjckt als men die op den stal set: Daer tegens soo neemt versche Hoender-stant die sacht en root is/ en stont van een knecht-kindeken dat noch de boest supgt/ en mengt die met een stockken of spadel te samen/ en bint dat daer op eens des daegs/ tot dat sy verteert zijn/ ende dan so smeertse met Lijnzaet-olie en Honigh tot dat het betert.

Maer als de Krappen te seer gewortelt zijn/ so neemt Salarmoniack/ Regael en Kopperroot te samen/ ende hier mede sult ghy de Krappen van den Paerde bestrijcken dziemael des daeghs/ tot dat het gesont is.

Noch tegen levendige Krappen.

Item/ heeft u Paert levende Krappen/ so neemt warme Wijn-azijn/ ende smeert de Krappen van den Paerde wel daer mede/ op dat sy so veel mogen wepcken/ neemt dan Hoet/ Regael/ en gestampt Looch te samen/ en bint dat daer op drie uren lang/ en besiet dan of het genoegh geteert is/ en soo het niet genoegh geteert is/ so legget weder daer op/ en is het genoegh/ soo smeeret met sap van Rupte/ en met Wijn-azijn te gader/ en dan sult ghy het smeeren met Krappen-smout/ en Hoet daer onder gedaen/ en 't sal met die maniere wel beter worden.

Paerden die de Galle hebben.

Vorder hebt ghy eenige Paerden die de Galle hebben/ so moetmen die niet gewelt verdrijven/ want dat zijn quade gebreken. Die van Westphalen houden een maniere/ dat so wanneer haer lieder Beesten eenige Gallen overkomen/ so doen sy die des morgens vroegh houden in 't water daer 't kout is/ so diep/ dat de Galle onder 't water sy een ure lang/ en des avonts desgelyc/ so menigen dagh gedurende/ tot dat de Galle vergaet.

Maer

Maer na onse maniere / soo neemtmen haerden en
 Aedts dat by den water wast / en oock Brant-netels /
 en stampet soo heet te gader / ende dan soo heet daer op
 gelept als het Paert verdragen kan eenen nacht lang /
 ende des morgghens nuchteren soo wasschet met stelle
 Mans pisse / ende als ghy die snijden wilt / soo hebt een
 supger of spupte van een Dier-pijpe / en supght door de
 Dierpijpe sterckelijck al upt wat in de Galle is / en als sy
 alsoo welgeledicht ende supver is / soo smertse / dan
 sult ghy 't salben met Kapoen-smout / met Honigh / en
 met Olie van Baepen te gader / tot dat het ghesont is /
 ende en laet daer geen water aenkomen binnen den tyt
 dat het open is.

Van Paerden die pijn hebben tot eenigher plaetsen
 waer het is.

Voorder als u Paert pijn heeft / so salmen het doen
 Alder-laten op de vier voeten / elcken voet in de hie-
 le / en so het bloet niet sincken en wil / so ontschoept hem
 de vier voeten / dan so neemt Carwen-bloeme / Honig /
 Wijn-azijn ende Serpentijn / doet dit wel sieden / ende
 roeret wel / op dat het niet aen en brande / en dan was-
 schet de voeten met warmen Wijn-azijn / en drooghtse
 dan af / en neemt een wepnigh werck / ende maect van
 dese Salve een Plaester / ende leghtse op de voeten al
 warm / ende neemt dan Paerde-mes / ende en doet die
 niet af vooz den derden dagh / het Paert sal alsoo wel
 gesont worden.

Van Paerden die Spack-beenen hebben.

Item / die een nieuw Spack-been wil genesen / die
 sal 't besmeeren met Deeg van Roggen-meel en van
 Eperen / aldus: Neemt een panne met Bier gewarnt /
 en bint dat deeg wel hart aen't voozsejde Spack-been /
 dan soo smeeret wederom daer op / ende badet daer op
 alsoo heet als het Paert verdragen kan : Ende en hebt
 ghy geen deegh / soo backet daer Boter en vet krijt in /
 en latet also staen twee dagen / dan so wasschet af met

stille-mang-pisse/wel gesoden al heet daer ober: Neemt dan wilde Kerse/Eperē/Brant-netels/Duybe-front ende Serpe van Parijs/ende stampt dit wel te samen/en bindet dan op 't Spack-been/eenen nacht sult ghy 't daer op laten leggen/dan sult ghy nemen Oker-bladeren/Diptamus/Koolzaet/en wortelen van wilde Sommer-kroosfen: Dit al te gader gestampt/en het zap daer upt geperst/en wasschet daer mede tot dat 't gesont is.

Oste noch een ander maniere. Ghy sult de Pleck-aderen doen kouten/en wel effen bueren twee daghen/ende smeeret dan met Kapoen-smout/tot dat het ghebetert is.

Van Korwente Paerden, ende van Leeften.

JTem/heeft u Paert kouwente/so sult ghy backen gemalen Roggen-meel/gedeeffemt met Eperen/neemt dan een panne met Bier/ende bindt dat deegh wel hart daer op/ende backet daer op wel heet/ende houdt wel lange daer in bedeckt staende/oock ledigh te laten/soo en is het maer te beter met den backen/doet het dan laten ter kouwbe-ader/ende backet tot dat ghebetert is: Ende alsoo sult ghy doen ist dat op u Paert eenige leeften upt-steken. Ende ist dat het met backen niet en betert/noch oock met Ader-laten/soo moetmen den leest een luttel doen bueren/ende 't Paerdt ledigh houden tot dat het beter is.

Om Paerden te ghenesen die Smeer-vet hebben aen haer beenen.

Voorder is eenigh Paert geswollen aen sijn beenen/ende dat het oock smeer-vet wert/so neemt warme Wijn-azijn/ende wasschet ende sineert wel/dan soo werpt daer Kalck in/ende neemt dan werck/ende kappet wel in stucken/en sieket in de wonde als een Weyche/werpt dan daer Kalck op/en doet aldus tot dat het gebetert is.

Om

Om Paerden te genesen die Muylen hebben.

HEbt ghy eenighe Paerden die Muylen hebben/ so neemt oude mans pisse/ die sult ghy wel sieden over het vuer / daer mede wasschet haer Muyls wel en veel/ ten minsten wel drie oft vier mael binnen een voormiddag / ende doet het dan Ader-laten beneden de Telknoppen / ende daer het meeste is/ wel en veel: Dan so neemt dat bloet/en menget met Roggen-meel ende met Eperen/ende smeeret daer mede/ dan backet wel/ ende smeert dan wederom / daer op backet stijf/ en dan smeert derdemael/ ende dan backet noch stijver: Aldus soo sult ghy het laten staen drie dagen langh / en so het dan niet beter en is / soo nattet dan wederom met warme pisse / dan snijt vier of vijf sneden langs de beenen in de Muylsen /so diep dat het door 't vel gaet/ dan neemt Koe-pisse ende sietse wel tot de helft in / en wasschet daer mede de Muylen gelijck te vooren/ het sal wel beteren.

Hier na volghen alsulcke Ordonnantien , wat eenen goeden Paerde toe-behoort te hebben, aengaende sijn hayr.

O dan een goede kennisse te hebben van de Paerden/ so sult ghy uwen tyt besteden in dit boeckken/ want hoe wel u dunckt dat ghy een goet kenner zijt van Paerden/ so kont ghy altoos noch wel bedrogghen worden/ ten sy dat ghy desen Boeck wel volghet.

Hier meught ghy leeren kennen welck hayr van de Paerden het alderbeste is.

TEn eersten so moet ghy aenmercken het wesen en gestalte des Paerts: Want een Paert van eenderley ghedaente van hayr/ soude den dertighsten penning meer gelden dan een ander/ gelijck hier volghet.

Een Paert dat wit is/ dat is een weeck hayr / en seer dunne van huylt/ ende seer vleysachtigh/ maer men seyt dat de witte Paerden langher plegen te leven als ander Paerden/ ende dat sulcx uyt de natuere komt.

Atem/doncker graeuw hair is seer geblameert/want men

men seyt dat sy geerne blinde worden / meer dan enighe ander Paerden die ander hay? hebben.

Wit-graen hair is seer goet / ende Appel-graen hair is oock goet.

Gespickelt-graen hair is goet / maer Lijaert-graen hair is tusschen bepde / goede ende quade / ende het mach passeren.

Item / 't hair dat Is-graen is / dat mach oock passeren.

Item / Wermael-graen hair dat is quaet hair / ende wert misprijzen.

Item / Paerden die doncker-graen hair hebben soo hoorsedt is / die zijn seer te misprijzen / ten zy dat sy verlicht zijn niet wit in 't aengesichte / soo ist te beter.

Item / vaelachtig hair en is niet goet gheacht / maer bypn-root hair dat is goet / ende root hair gloepende dat is oock goet hair.

Item / bypn-blaeuw hair dat is goet gelijk root hair.

Item / Lijaert-root hair dat is goet met swarte Manen / en swarte Steerten / en met swarte beenen.

Item / hoe-root hair dat is seer gelastert ende geblaemert / ende oock zijn sy selden goet.

Item / kael swart hair is seer goet / en oock te beter als sy hebben eenige witte vlekken / want sy hebben wel somtijds eenige quade manieren / als sy in dat gebreck zijn sonder witte vlekken.

Item / bypn-swart op bay is goet / maer swart op baluwe en is niet goet.

Item / mugs-bael hair en is niet goet : ende swart-graen hair en is oock niet goet.

Item / asch-achtigh hair dat mach passeren / en het is tusschen goet ende quaet.

Om te weten welck dat een goet ghefatsoeneert

Paert is, ende wat een Paert wel staet, ende wat

hem goet is.

Als een Paert kleyn is van hoofde / en mager / diekt van hoofde / ende de Ooghen groot / ende de Oogen kleyn /

kleyn/ nauwe staende/ ende wijt onder 't hooft tusschen
de kack-beenen/ langh van halse/ boven dunne/ en stijf
staende/ het hooft wel heffende in de hooghte / het muyl
ter borstwaert/ grof van digpen/ mager van beenen/ en
korte voeten/ ende de tyelen groot van knyen/ roudwigh
van tyelen/ ende kort tusschen den voet en tyelen / bzeet
op de voeten / ende die wel hol ende swaer van hoozn /
hoogh van hielen / hoog tweederhozs / effen van lank-
ten / effen van rugge/ diep van ribben / rondt van bil-
ien/ den steert wel sluptende/ ende boven alles so behoort
hy te hebben een groote ruimte van herffenen.

Om te weten welck dat den besten draf van Paerden
is, om arbeyt te doen, ende dat oock langh-
durigh soude mogen zijn.

M En mach geen Paerden te vroege verarbeiden /
dat is/ niet te vroege berijden/ maer men is schul-
digh te beyden tot dat sy vijf Jaer oudt zijn.

Item/ als eenigh Paert draeft/ voozen wel rijdende/
dat is te seggen/rijfende/ swaerli van beenen/ recht van
boven neder/ stout op de steenen/ ende besloten in goeder
gestalte/ en achter recht op de beenen van eender wijte /
dat is wel gedraeft/ en dit wort gheenen staenden draf.

By dese navolgende maniere meught ghy weten
welck dat de beste Tellende Paerden zijn.

S O wanneer eenigh Paert Celt vooz en achter van
eender wijte/ en dat redelick nauwe/ ende hem vooz
ende achter wel rijdt / ende dat selve ghelijck als met
eenen stijven gange/ ende dat lichtelijck.

Item dat sijn hooft hoogh-draghende is / ende den
muyl-sprongh nederwaert/ gestadigh van moede/ verre
oberstaende / ende swaer van vleesche. Dit is dat elck
Tellende Paert wel voeght/ want een Tellende Paert
en mach niet ghestadigh zijn / ende oock een dragende
Paert en kan niet te moedigh zijn / want een dragende
Paert voeght sijn moedighhept wel / ende een Tellende
Paert voeght sijn gestadighhept wel.

Om te weten ende te bekennen wat een Tellende Paert misvoeght ofte misstaet, ende daer het ichaemte af heeft.

HEbt ghy eenigh Tellendt / of oock eenigh drabent Paert / 't welck is neder van ganghe ende stijf / ofte bozen bzeedt / ofte nauwe ghekrupst / ofte ter zijden uptwaert drabende / nederwaert ontdoende / ofte met knyen nauwe ofte slepende / of toebzenghende sijn achterste voeten tegens de voozste / ende dat is het dat elck Paerd misstaet.

Om te weten wat aen een Paert geveylt en gemist is. **T**em / een Paert dat het hooft groot heeft / met hangende Oogen / maer principlick met hangende Ooren / endie wijt staende / want die plachten meest traeg van arbeypden te zijn / en beter te trecken dan te rijden : Groot van kaech-beenen / en daer tusschen nauwe / die plachten traegh van eten te zijn : ende die holle punten hebben vooz de oogen / die hebben meest gepijnt geweest. Die de lippen seer beneden hangen / ende den hals dunne ofte overhanghen : de ooghen kleyn / ofte smal van bozste / ofte neder aen 't wederhoz / ofte hol van rugge / ofte swijng rugge : hoogh van steert / beenen / vlack van billen / ondiep van ribben / hol van lancken / smal van dyen / nauwe by sijn knyen / vette beenen / langhe schenckels / vette tpelen / langh tusschen de tpelen ende den voet / kromme beenen / klepne voeten / en die dunne gheschelt / quade witte weten / maer principlick quade witte Bozen / ofte stoztelende / neder hielen / ende volle voeten. Tot een besluyt / dese voozsepde punten misstaen meest een Paert / maer men vindt luttel Paerden die 't al hebben.

Noch een kort Tractaet, hoemen in der haest een Paert vet maken mach.

Als ghy eenighe Paerden hebt die ghy verkoopen wilt / so sulc ghy die hoeden ende vet maken op dese wijse :

Ghy sult het Paert stellen daer het warm ende drooghe staen mach/ ende wel ghelacteert/ ende des daeghs hoogh gebonden, op dat het niet en ligge:ende des morgens als men opstaet soo salmen hem geven drooge Haber/ ende dat een luttel t'seffens/ ende men sal hem die soo dickmael geven tot dat hy die laet ligghen/ en doet dan daer toe klepne gedrozzschen Boonen/ en maket wel sat/ soo dattet niet meer en mach van pet datmen hem geeft/ ende dan soo later wel dinccken.

Item/ neemt een derde-deel Rogghen-meel/ en het ander derden-deel Tarwen grups/ ende Gerste-meel van elcx eben heel/ ende daer in een luttel Boonen/ die menget al ober hoop met water/ en dat het oock dicke blyve/ dan soo gheeft het den Paerde te eten/ een luttel t'seffens/ tot dat het wel sat is/ dan soo gheeft hem hop ende stroo/ tot den middagh/ en dan gheeft hem weder drooghe Haber/ ende daer mede een luttel Boonen/ en Tarwen kaf in alle sijne spijsse/ soo laet het dan aldus staen met Hop/ of met goet voeder-stroo/ tot den avont toe/ dat het recht waterens tijt is/ als dan so geeft hem droogh Cozen ende Boonen/ al eer ghy het Paert wassert/ ghelijckmen des morgens doet/ een luttel t'seffens tot dat het wel sat is/ ende dan suldyt wel laten dinccken/ ende als het wel gedroncken heeft/ so sult ghy hem gheven goet beslagh van Meel ende Boonen/ en van grups/ also men des morgghens doet/ tot dat het wel sat is: Dan sult ghy hem Hop ghenoegh booz leggen/ ende bindet neder op dat het ligghen mach/ en maect hem goede leger-plaetse/ ende alsoo suldyt t laten in sijn wesen tot den dage toe. Dit sult ghy alles doen tot dat het wel ghevoet is.

Item/ ghy sult het altoos doen Ader-laten op den Dingsdagh die eerste komt nae de miennwe Mane/ ende besiet wel alle dage of hem erghens pet let/ ende nameelijck den mondt/ die smiertmen tot allen tijde met een quispel genattet in Wijn-azijn.

Item/ wijst oock u Paert met eenen goeden harden
Stroo-

Stroo-wisch eens daegs / tot op acht dagen toe / dat de Jaermarkt komt / dan so bereydet en stovet / en doet het wel beslaen op sijn voordeel na den Draf ofte Tel die 't heeft / ende na dat het van noode is / soo doet het wel berijden van de ghene die 't wel kan / en die 't hem wel verstaet / en stelt het in sijnen toom tijdts genoegh al eer de Markt aenkomt.

Een Tractaet om te weten de outheyt ende kennisse van de Paerden.

Een Paert schiet tot sijn 30 maenden sijn eerste tanden / en binnen een Jaer daer na den anderen tant / ende alsoo van Jaer tot Jaer / ter tijdt toe dat het seven Jaer out is / ende niet voorder en sietmen kennisse daer aen : En tot sijn seven Jaren komen hem sijn bypdel-tanden / en dan so is het tot ouderdom gekomen om te rijden / ende niet eer : maer men doet dickmael ter contrarie / al en is het geen profijt. Ende in het Lant van daer de Koutrassiers komen en oock de Jennetten / daer berijmen die niet of sy en zijn seven Jaer out / en daerom hebben sy goede Paerden en seer arbeydelyck.

Nu volgen hier sommighe Articulen ende puncten die goet zijn, geweten voor de gene die veele te rijden pleghen.

De gene die nu vele plegen te rijden / die sullen haer Paerden houden ende stellen daer goede lucht is sonder eenighe quade rencken / ende doet het altoos Alder-laten op den eersten Dinghs dagh van de nieuwe Mane / of ten ware dat het op een ander tijdt te doen waer : want van een stinckende stal / of daer vele vuyle grooten doozloopen / soude den Paerde wel konnen veel verhinginge aenbrughen / en het aerdet veel te booser. Desgelycx oock van quaden bloede / so doetet alijt daer tegen Alder-laten in den hals of in den bupek. En als het verkout is / dat het qualijck gaen kan / so leydet in 't koutste water dat gy bindet tot aen den Sadel toe / en houdet daer in lange staende / tot dat het so grooten houde

houde heeft dat het niet langher dueren en kan / en leydet dan op een velt / ende berijdet soo seer ende so lange tot dat het seer sweet / ende niet meer sweeten en kan / aldus trecht de een houde d'ander uyt / ende leydet dan in den stal / wel ende veel toegedeckt tot dat het gebetert is / ende als het wil eten so trachteert het wel : Ende ten eersten het gene dat het drinken sal / moet zijn warme Soete-melck. Ende als u Paert veraselt is boven in den staert / dan hebben sy de steele / ende als ghy ergens rijdt / so en watert u Paert niet voor dat het gestaen heeft / soo en mach hem geen water noch drinken schaden / ende en rijdt niet ober sijnen stal / maer als u Paert wert houdende op den wegh / en dat ghy dit ten eersten gewaer wert / so rijdt wederom vier ofte vijf roeden voorder dan ghy meput dat het begrepen heeft : komt dan weder in den wegh so ghy eerst reedt / en met desen grooten moetwille of onwille so sal het recht werden gaende: Ende dit is een subtyle beproefde konst.

Hoemen een paert beslaen sal op sijn voordeel dat kranck geheelt ende ghenelen is.

Item / valt u Paert kranck van hien / so houdet als toos so ruyt beslagen datmen wel een stroo tusschen de voet ende het pfer strycken mach / en salvet dan met hoozn-salve / ende stelt daer werck tusschen / ende so het lage draeft / so doet het swaer beslaen : maer ten hoogen draven so sult ghy 't licht doen beslaen / en als sy nauwe draven / so doet dien voet aldermeest binnen nemen / en latet bukten hooghe: ende als sy wijt draven / so doet de voet meestendeel bukten nemen / ende binnen hoogh gelaten / want sy klimmen altoos teghen de hooghte: Of als sy te veel nauwe draven / ofte oock tellen / so doet se Aber-laten binnens veens in drie ofte vier plaetsen daer het hem let / ende het sal daer af ruyten.

Om een Paert te doen stille staen als men 't wil meesteren.

Wilt ghy een Paert meesteren / en dat het niet stille

ie staen en wyl / soo neemt eenen Bozstel-draet / ende treckt die door een van sijn neusgaten / ende bindt hem aen een post / en wat ghy hem van doen wilt / het en sal hem niet verpozen.

Noch een ander subtiyle konste, om te maken een witte plecke aen een Paerdt ter plaetsen daermen wil, ende daer noyt gheen gheweest en is.

Wilt ghy aen een Paert een witte plecke maecten daer ghy wilt / ofte daer noyt geen gheweest en is / soo sult ghy nemen witten Ajuyn / ende ziedet hem wel saft / en bindt hem dan op die plaetse daer ghy de witte plecke hebben wilt / maer bindt hem alsoo heet daer op gelijk hy uyt den pot komt / ende laet hem daer op leggen 5 uren langh / dan soo hebt eenen witten Ajuyn gebzaden oock alsoo safte / ende leght hem daer oock alsoo heet op / gelijk hy van den vuere komt / en laet hem oock daer op leggen vijf uren langh: ende neemt dan Salarmoniack / Regael ende Wijnsteen / ende dit sult ghy al t'samen wel temperen ende mengen / ende wasschet dan die plaetse daer mede / soo sal dat hair dat op die plaetse is alle wit werden / hoedanigh dat het oock te voozen was / ende aen wat beeste dat het oock is.

Om te beteren eenigh Paerdt dat steegh ende wederspannigh is, een seer subtiyle konste daer toe.

Item / soo u Paert qualijck keert / ende dat het volkomelijck steegh is / dat het geen berijder dwingen noch oberwinnen kan / soo set het op den Stal / en geeft hem niet te eten dan droogh kroozen / ende doet daer in kleyn Sout / Solpher / ende wat Fenegriecck / al te samen wel kleyn gestoten / soo lange tot dattet grooten dorst heeft: Dan soo gheeft hem te drincken den stercksten soetsten Wijn die ghy vint / sijnen buyck vol. Ende alle die tijdt dat de Wijn gebuert binnen zijn lijf / so sal het alle sijne quade manieren vergeten: het sal maken groote seeste / ende hebben grooten moedt. Maer dit en is men niemant

voor de Paerden.

mant schuldigh te leeren / om datmen al te veel bezoghs daer mede doen kan.

Een subtijle grepe ende konste teghen de moordigheden der Paerden.

Voorder quade konsten zijn quae gedaen / en nochtans en verhindert niet datmen die weet: Om dan een konste te leeren / en de Paerden te byngen van haer quade manieren / soo weet dat een Paert dat moogdigh is / dat en sult ghy in twee dagen niet laten dincen eer ghy het ter Marck voert: ende als ghy het op den Marck voert / soo leyt het eerst in een heymelijcke plaetse / en bint hem den Mupl hooghe / ende hout die open met eenen stock / ende streekt hem in de kele 12 of 13 klepne Palingen / en men sal van dien daghe gheen moogdadigheden aen dat Paert binden. Maer ick rade dat het niemant en doet / want het is een groot bezog / en men soude daer mede de menschen grootelijck beziegen.

Noch een subtijle grepe, om te benemen het mincken van den Paerde, dat is te seggen als eenigh Paert hinckt.

Mer al weet ghy eenige schalckheyt / so laet die altoos achter / sonder pemant daer mede te bedriegen: Maer om dat ghy niet bezogen en sout worden / daerom schrybe ick hier dese konsten.

Soo ghy eenigh Paert hebt dat minckt ofte hinckt / ofte hem hout op een been / so salmen hem dit benemen met eenen stercken kempen draet / die wel drooghe is / en bint hem die aen't beste been / onder't hair tusschen de tepelen en den voet / maer bindet hem wel soo vast int vleysch dat het Paerde wee doet / en rijdt dan soo int water / want dan sal dien draet krimpen / ende het sal dit Paert soo dwinghen aen het beste been / dat het recht gaen sal / en strijckt dan het hant daer so bedeckelijck ober / op datmen sulckx niet getwaer en werde: En doet dit weder heymelijck af / al eer ghy't pemant

laet voeren / ofte het Paert soude gheheel kreupel haen /
ende daer af geheel manck worden.

Item / in een maniere soo doet het de Maerschalck
des Keyfers aen 't beste been leggen / by de Wier-smede
in de Smisse / ende laet het soo vast binden aen den voet
dat het hem seer wees doet / ende daer deur bedwinght
hy 't recht te gaen. Maer ick rade u dat ghy dit nie-
mant en doet / maer siet wel toe datmen het u niet en
doet als ghy Paerden koopt.

Voor de Paerden die treuren ende niet eten
en willen.

Item / als u dunckt dat u Paert treurt / ende niet eten
en wil / soo tast sijn ooren / ende soo sp kout sijn soo is
het sieck : als dan besiet het in den monde oft daer iet in
iet / ende doet dan daer toe datter toe behoort / soo hier
vooren gheseyt is : Ende is het slaew in sijn ooghen /
soo salmen het ter neusen ader-laten / en wederom met
een Mes soo sult ghy het doen kruyswijs ader-laten
in den staert / aen het een epode / ende in de wortel van de
wier tpelen sult ghy het een luttel doen bloeden / en dan
soo salmen het leyden sängen tijdt ende veel / tot der tijt
dat het wel eten wil / ende als ghy siet dat het wel eten
wil / soo sult ghy het warm stellen / ende geven hem te
eten op 't beste dat gy kout / want ten soude anders van
hem selven aen gemen moet gheraechen / om te eten of
drincken / ende dan sal het met die boozs maniere sijn
treuren nae-laten.

Voor Paerden die hoogh in den Buyck
worden.

Item / als een Paert hoogh in den buyck wort / soo
salmen altoos sijn hant nat maken / ende geven hem
rauwe Haber te eten / vasten ende grof grups van Car-
we / van eley eben veel / ende dat sult ghy hem al voch-
tigh gemaeckt van warm water / te samen booz leggen /
ende doen alsoo t'allen tijde als men hem dit geeft.

Om

Om de Paerden haer Krappen te verdrijven.

Nemt Smout dat men knebel-smout heet / dit vint ghy in Schoenmaecker's Hupfen / ende met desen knebel-smout sult ghy die Krappen besmeeren : maer eerst soo moet ghy nemen goede witte Wijn / ende met die Wijn sult ghy die supveren / al eer ghy die Krappen meught besmeeren met dit boorsyde Smout / ende dit salmen doen eens daegs / ende die Krappen sullen droogen / ende alsoo sullen sy kortz genesen.

Het tweede Meester-boeck van de Paerden / daer in begreuen worden beelmbare saken voor de gene die met de Paerden omme-gaen.

Na de oude geschreven Copie, in goede Nederlandtche sprake gestelt, ende uyt gecopieert door D. W. C.

Grof Poeder voor Paerde wonden, om die te genesen.

Nemt een pont Kopperroodt / een vierendeel Spaensch-groen ghepulueriscert / ende te samen geset in een aerden pot / ende daer op ghegoten stercke Wijn-azijn / dat het wel voor nat is / ende dan een nacht wel vast toe gestopt / ende laet het alsoo staen / oock wel meer dan een nacht / ende dan ghebroken ende gewreuen op een wrijf-steen / ende dan in de Sonne geset tot dat dit poeder drooge is / en dan weder met een Hamer op een platte plaetse wel kleyn tot poeder geslagen so veel als men behoeft / ende dan ghestropt in der Paerden wonden ende quetsuren.

Een Roode Salve voor gheswollen Paerde Beenen.

Nemt Dialtea ende smeltse soetelijck / en neemt Lijnzaet-olie ende smelt die so onder malkander / maer de Dialtea die op den Winter ghemaect is / die behoeft minder Olie dan die in de Somer ghemaect is. Voor den Winter wert sy sacht ghemaect / en voor den Somer hart / 't welck ghy doen sult met Was / en wederom soetelijck versieden : Maer voor den Winter sult ghy nemen Dialtea ende Lijnzaet-olie / ende roert daer Bolus onder / ende als sy by nae kout ende stijf is / dan wert sy root / en dit geeft haer de verwe / ende alse stijf is soo boutse met der hant tot datse gesnijde is.

Des Winters ende Somers sult ghy dese salve maken van Dialtea / Lijnzaet-olie ende Bolus / alleen in den Somer sult ghy daer Was onder smelten / maer niet des Winters. Dese salve is goet voor gheswollen Paerde beenen / ende oock voor verstupkinghen der gewichten ende zenuwen / ende voor verdoosthepdt / ende voor verdraeptheit in de lendenen / ofte daer een Paert hem mach seer ghedaen hebben / desgelijcx oock andere Beesten / en mede aen de Menschen voor de klap-oozen.

Salve voor den rijdenden Worm in de Paerden.

Nemt eenen ketel / en doet daer in wat Lijnzaet-olie / ende oude soute Boter / en een luttel Carre / ende laet dat soo allenkens soetelijck aen het sieden komen / ende als dit dan siedet / soo sult ghy bereyt hebben een pont solpher / ende een half pont Koopeerroot gebroken en gewreven op een wijf-steen met wat Lijnzaet-olie wel gesnijde / ende roert dan dit pulver onder het ander in den voorszeyden ketel / en hout u wat aen 't roere / op dat hy niet meer aen en brande / en neemt dan een quispel / en sineert daer mede den rijdende Worm alsof siedende heet / ende ruyft den quispel by in de gaten des rijdende Worms / alwaer 't oock in de klassen / en oock op de knipsten / en waer hy is / sineert den Worm alsof siedende heet met dese Salve / en laetet Paert dan gaen.

Om

Om Paerden haer mest te doen maken.

De Paerden ofte jonge Deulens die haer mest niet maecten en konnen / boornemelijck die geworpen zijn / sult ghy nemen Gaep-olie / Aloes en Wijn-azijn / Dit te samen van achter al warm inghespuyt een pot nats / als een Clisterie.

Paerden die van den Wolf gebeten zijn.

Nemt Gaep-olie / Tarre soute Boter, en Bargesen-keusfel / dat te samen gebout tot en gesmolten / ende daer een Salve van ghemaect / ende die Wonde daer mede gesmeert.

Paerden die haer vet gesmolten zijn.

Nemt Tarre-hout / ende eenen pot Gaep-olie / 3 sth. Seven-poeper / 3 sth. Coloquint / ende Rijn-schen Wijn gewarmt / en een half pont Supker daer in gesmolten / ende dit te samen ingegoten / ende daer op laten gaen om te purgeren.

Voor Paerden die wormachtigh zijn.

Nemt Sevenboom ende scherft die wel klepn in stukken / en doct die in goede Wijn-azijn / en leght dat daer op al warm drie ofte vier daghen langh. Desgelijcx kondt ghy oock nemen Koepen-front soo versch als het van de Koe komt / gemenght met Sevenboom / ende met Maen-hap? wel kort ghekapt. Men neemt oock wel sijne Triakel met Aloes / dit is oock goet voor den Worm.

Salve voor levende Krappen aen de Paerden.

Nemt Keusfel ende Wijn-azijn onder malkander gemengt / ende oock een deel Quicksilber / dit te samen gheroert ende ghebroken met wijben op een steen wel klepn / ende smeert dan de Krappen daer mede.

Voor Paerden die haren Eersdarm uythanght.

Ghet in de Apoteke ende haelt een plaester die ghemaeckt is van Apostolicum en Veelhout / en doet dat so lange al warm op de Eersdarm tot 't genoeg is.

Paerden die haer Ooren gestopt ofte gesworen zijn.

MEn neemt Rogge-meelende Honich / onder maekenderen geroert tot een Salve / ende dan alle dagen eenmael hier mede geschmeert.

N O T A.

Een Wonde die ten eersten slappeijck aen komt / en stracx sluyten wil / soo neemt een heet Wser of een Mes / ende snijft ofte boort boort aen de wonde / den brant sal 't wel doen ophouden: Neemt dan het Merck van Vlier-pypen / ende steekt 't in het gat van de Wonde.

N O T A.

Aderen die haer verheffen in de Wonden / is / om dat sy al bloedende blijft / daer boort neemt Draken-bloet gepulveriseert / upt der Apteck : maer maectt eerst een rolleken van Werck / ende wat het gemaeckt met wat van de boortz Salve / en dan het Drakenbloet daer wel dick opgeleyt / want dit Drakenbloet dzooght seer.

N O T A.

Aderen die seer bloeden / daer toe sult ghy nemen een Paelde met een draet / en naeyt de Ader boven toe / en daer op met de boortz Salve wat het gemaeckt.

Paerden die gescheurde Darmen hebben.

PAerden die haer Darmen gescheurt zijn / so salmen nemen een zijden draet / en leggen die in Wijnazijn / en naeyt 't daer mede toe / maer kni ft den Darm daer mede toe met uwe Paelde als ghy naeyt / op dat ghy den Darm niet doort en steekt / en smeert hem dan met Olijf-olie / en legget de Darm weder in syn lijf.

Voor de Paerden die haer tongen gequetst zijn.

PAerden die haer Tongen gequetst zijn / het zy half of meer / of by na doort een zyn verwert / soo snijft het verwerde af / en smeert 't met Honich / en verberscht 't daer mede alle dage tot dattet gebetert is.

By ons was een Paert dat de Tonghe op een nacht in de Weyde afgesneden was / soo verre tot boort aen de achterste Tandem / en wy smeerden 't met Honich / en hield

hield de Tonge achter t'eenemael van den mond/ ende
het genas dattet daer noch Habet mede at.

Voor Paerden die haer Veulens niet verschieten
en kunnen.

Paerden die haere Deulens of kachtels niet baren en
kunnen/ dan salmen dat jong af helpen/ en schicken
de beenen dat sy vooz upt staen. Het gebeurt oock wel
en schickelijck / dat het Moeder-paert achter tusschen
twee staken liggen moet met den aers / ende dat men
haer het Jongh met kracht moet afnemen/ waer af de
Moeder wel sieck is : Dan salmen nemen een repn
doeck/ met een Persoon die eene klepne Handt heeft/
en windt het doeck om die Persoons handt / ende doet
hem die ins Paerts lijf tot den Elleboogh toe steken/en
wischen de Moeder properlijck van binnen / en halen
daer het geronnen Bloet upt. Neemt van Olijf-olie/
en maect het doeck daer mede bet/ ende wisschet dan
de Moeder des Paerts dar mede van binnen : Men
neemt oock wel Wijn-azijn daer by / maer of het de
Moeder des Paerts niet verdragen en konde / so soude
het de Moeder van binnen doen smerten / maer het is
evenwel seer goet vooz de vuerigheyt. Men sal dan het
Moeder-paert wel warm houden / en boeden het met
gras / Carwen gruyss / ende laeu water : Ende soo sy
van haer mis niet maecten en kan / soo salbet haer van
achter met uwe haut / en maectt eerst u haut bet van
Kaep-olie/ende dan Brande-wijn ende Kaep-olie te sa-
men int lijf gesteken. Men giet haer oock wel van voo-
ren in het sap van groenkruyt / als van Donnerbaer/
Scheppwortel/ ende anders meer.

N O T A.

Dooz een Beesten herte dat haer wee doet / neemt
Moess/ soo vele als in twee ofte drie Hasenoot-schelpen
gaen kan / in een Lepel klepni bier daer in ghesmolten/
ende te samen wel warm van verre dooz een Hoorn in
ghegoten.

Paerden die haer buyten achterwaert booghen.

Paerden die haer boozste beenen achter upt getogen hebben / die zijn dickmael verstyft / en dat gemeynlick van Jonghe Paerden / soo smeert dan de knie met die boozsepde roode Salve: ende men sal de boozste voeten binden aen de achterste voeten / en laten 't soo wel eenen dagh ghebonden ligghen / en soo het noch versck is / ende dat het Paert ghetier maectt so / moet men te meer na het been sien. Oock soo bintmen het wel buyghende aen de knien / ofte ten ware dat het op den dagh veel ghesperts maectt / ende neemt het in tijds wel waer, op dat de hoorde daer het mede gebonden is / geen gaten en maectt: Men hoort oock wel de aderen boven beens / ende men boozst oock wel buyten de knie.

Voor Paerden die haer verleycken.

Paerden die haer verspicken sult ghy ingeben Leem / pot-aerde ghemenght onder lacuachtig water met Carwen-grups / en men gheeft haer oock Wel-kruyt onder het water.

Paerden die haer neusen verstoppt zijn.

Nemt een Gansse-beer / ende maectt die wel vet met Honigh ende Lijnzaet-olie / en seectt die wel diep in des Paerts neusgaten: Neemt dan een Spoelpijpe met Sout / ende blaest dat in de neusgaen / dan sal dat Paert prupffen en werpen alle de kladden upt / ende sal dan out stopt zijn. Ende is de kele geswollen / so geest hem dickmael Honich te drincken / ende smeert het buyten met die boozsepde roode Salve.

Krauw-salve voor de Paerden.

Men neemt vier pont krusf-boter / en twee pondt soute boter / dese boter wel soetelick gesmolten / en dan sult ghy reede hebben twee pont Solpher / ende een pont krooperoot / en een vierendeel Spaensgroen / dit ghebroken ende t'samen ghedaen in Raep-olie / en dat ghewezen op een wyf-steen wel gesmyde ende kleyn / ende als dit bereept is / soo neemt dan een pondt Carre /
ende

ende een pondt Peck onder malkander ghesmolten met wat Lijnzaet-olie / ende giet dat onder dese Salve tot datse wel swart is / ende als sy dan begint stijf te werden / so salmen daer den boorsz poeper in doen / en doorboutwense tot dat die Salve stijf en kout is. De Paerden die schorft ende rupdigh zijn / die salmen eerst wel Hoshammen met een Hosham / ende schzabben met een quaet Mes tot den bloede toe / tot dat de rupdigheyt af is : Dan salmen 't smeeren met die boorsz Krau-salve / ende houden daer een heet pfer aen / op dat die salve wel indringhe ende doozga : somtijds en behoestmen geen heet pfer / maer so het noot is : Dan sult ghy dat Paert laten met gemak 2 oft 3 dagen / en of het hem ergens meer joochte / soo sult ghy het weder schzabben ende smeeren / al haddet daer eens gesmeert geweest.

Paerden die haer been gebroken hebben.

Bons was een Paert dat hadde sijn been gebroken ende die bzeuche was in de hote / wy maecten daer pferre spalcken toe / die de wonde niet en raecten / ende hielden dat Paert soo ober-eynde staen / ende om de hote een warmen doeck gebonden / met de boorsz roode salve bet gemaecht / oock met Olie van Bapen en met Populier salve : Desen doeck daer los aen gheslaghen / en daer ober Wolle lappen twee dick ghebonden / en alle daghe vernieut / ende onderhouden drie of vier wecken langh : ende wy bonden den quaden voet met koozen / ende lieten het soo henen gaen met de pferre spalcken tot dattet heel genesen was / gelijk by ons geschiet is.

Paerden die verkout zijn, ende niet eten en kunnen.

Paerden die verkout zijn / ende daerom haer eten laten / die sult ghy ghenesen met goet voetsel / en een wyle tijds wel warm houden / en boerense met gras / met lauw water / ende daer in Tarwen-grups gedaen.

Item noch een ander. Neemt een aerde pot van twee potten groot / en doet daer in een halve pot wijn-azijn ende 9 of 10 Eperen / ende een half pont Fenegriek /

sluyt

sluyt die pot vast toe / ende graeft hem in Paerde-mis
 24 uren langh / ofte wel diep buyten Paerde-mis / en
 werpt dan die Sperg de Paerden int lijf / ende dan de
 Penegriech met den Wijn-azijn / ende oock kleyn Bier
 tot de helft / en giet hem d'een helft den eenen dagh in /
 ende d'ander helft den anderen dagh : ende is het dan
 noch niet ghenesen / soo bereydet noch meer. Item oft
 oock van noode waer soo neemt in desen voorsz drack
 dese naevolghende dinghen : maect een soete Pap van
 Carwen-bloemen als een suppen / met Boter en met
 Speren / dit gietmen haer in / ende men onderhout dit
 wel acht dagen. En alwaer 't een Paert dat gequetst
 ware int hoost / ende niet eten en konde / soo soude hem
 dit voorsz wel helpen.

Salve voor quade Hoorns aen der Paerden voeten.

Nemt een half pont Beck en wat Carre / een half
 pont Spiegelharst / en een vierendeel Carpentijn /
 dit te samen in een Gans gesteken / ende te samen ghe-
 braden / soo langhe tot dat dien mist ende de voorsz din-
 gen komen druppen door de Gans haer lijf en vleesch.
 Ende dese substantie is goet voor quade Hoorns aen der
 Paerden voeten.

Goede Salve voor Paerden Oogen.

Nemt een pondt krups Boter / ende een half pondt
 Smout van Glas / ende hoe die Boter ouder is
 hoe sy beter is / het Smout van Glas salmen stooten in
 een becken / ende dan onder malkander doen / en wijf-
 ven op een wijf-steen wel gesnijde. Dese Salve is goet
 en nut voor versche slagen / ofte quetsingen in der Paer-
 den ooghen.

Salve voor gheswollen Paerde beenen.

Nemt de moeder van roode Wijn / want roode
 Wijn verkoelt / ende neemt dan Honigh en witte
 Leem / ende dat sult ghy te samen zieden over het buer /
 ende het Paert daer mede salven wel warm / een wolle
 lap daer op gebonden.

Overjarige Paerden te kennen.

Item / als de voorste vier tanden boven en beneden ingewisselt zijn / dat zijn driejarige / en als de zes tanden zijn gewisselt / of noch een daer by / dat zijn vierjarige Paerden / en als de vier tanden gewisselt zijn / nabolgens de andere / dat zijn vijfjarige : Ende ist eenen Hengst-vale ofte Ruyn / soo siet na de breede tanden / of sy alle vier upt zijn / en zijn die alle vier upt / soo is het wel vierjaer out.

N O T A.

Een Paert dat sijnen mont heet heeft / soo sult ghy daer voor nemen Wijn-azijn en Mostaert-zaet / en wasschen hem daer mede den mond.

F I N I S.

Volght een

Noodigh Boecken /

Voor de gene die met Koeyen en diergelijke nutbare Beesten haer generen / om de selve te meesteren en te helpen van veel toeballende siekten / wonden en quetsuren.

In goet Nederduytsch gestelt, na de geschreven Hoogduytsche Copye, By D. W. C.

Voor de Koghe als die onder de Koeyen is.

Erstelijck / wanneer de Koghe onder de Koeyen is / of als men daer vreesse voor heeft / soo is het seer goet dat men die al te samen doet ader-laten op haer oor / ende wijben de ooren dat sy bloeden. Oeck sal men haer aen den hals ader-

ader-laten / en men sal haer den hals woelen met een koorde / ende buyghen haer soo den hals ober haer knien/ en soecken de Ader aen de sijncker zijde van den hals beneden de stroote / ende steecken haer dat wzan-krupt/ so worden sy gesont/ en dat wzan-krupt salmen met een Priem of Elffen steken / en met een Boor een gat booren/ soo diep dat 't bloet daer upt komt/ en dat gat salmen boorē een hant bzeet van den hoofde/ en als dan dat wzan-krupt gesteecken is / soo salmen dat gat vullē met Wyrche/ en klieven't dan dicht toe met Was.

Voor bladerē aen de Koeyen en diergelijke Beesten.

Als een Koe bladeren heeft/so worden haer de oog-bzeppen eben dick/ en s wellen hooghe / en de lippen worden bzeet/en dese bladeren vertonen haer soo groot als een wind-ep : sommige hebbense onder de steert alleen/ en sommige onder de steert en tonge bepde. Dese bladeren salmen doorstēckē / en wrybense dan met sout.

Voor de Wolf als die onder de Koeyen is.

Als een Koe de Wolf heeft / soo wort haer de steert beneden weeck/en die salmen dan so verre af knippen als hy weeck is : Dan salmen nemen Boter en Broot/ en oock Sout/ van elckē eben veel / en binden dat daer op/ en laten 't daer ses dagen also opgebonden liggen : het betert haer.

Kegel-tanden voor de Koeyen.

Als een Koe gebreck heeft aen de Kegel-tandē/datse haer s wellen/so en kan dat Beest niet eten/want sy worden hem groot/ en gaen tusschen de tanden dat sy niet byten en kan / want sy byt op de Kegel-tanden : dan salmen haer de mondt open doen / en snijden hem de kegel-tandē die geswollen zijn/met een Scheere wat asen bestrijckense met sout/ so vergaet dat gebreck.

Koeyen die stijf worden.

Wanneer een Koe stijf wort/ alsoo datse niet en kan boortgaen / maer gaet al trippelen / soo salmen haer korten alle de achterste klaeuwen/ datse rebelijck
blac-

bloeden/en doense oock mede **A**der-laten aen den hals/
en over twee dagen salmen haer de klauwen weder op
doen/ en doen **A**der-laten. Dit helpt de **B**eeften van
haer sieckheyt.

Koeyen die bloet pissen.

Wanneer een **K**oe bloet pisset/so salmen nemen drie
Dozschen/ als men die levendigh krijgen kan / en
werpen die de **B**eeften in haer kele/ende laten haer die
opslicken/ en als men de **D**ozschen niet krijgen en kan/
so salmen nemen een **K**anne **S**choen-s wetsel / en gie-
ten haer dat in de kele.

Voor geswel aen de Koeyen.

Wanneer een **K**oe een swellinghe heeft van bloet /
so woxt haer het lijf seer dunne / en bysonder den
Buyck wert haer so dick / als de huyt by na verdragen
kan/ dan salmen die haestelijck snijden in de ooye / ende
wijven die dat se bloede : **E**n soo 't dan niet beteren en
wil/ so salmen de steert ophessen/ en snijden daer in een
vinger breeet van het lijf / en men sal haer **T**riakel in-
geven/ of sp eenigh senijn van binnen hadde.

Wanneer de Koeyen eenigh geswel aen den **N**-
vel hebben.

Als een **B**eeft aen den **N**abel swelt / daer oock de
schaft is/so salmen die neder storten/en plucken dat
haz schoon upt/ so verre als men kan/ en helpē die ma-
terie al schoon daer upt/en wasshent met **M**ans pisse/
met een wollen lap/en siekē den lap in de nabel/ so ver-
re als men kan/ en wasschen 't al schoon daer upt/ ende
doen daer in **H**ool-woxtel kleyn gestoten/ en dat salmen
doen eens des daeghs/ so lange tot dat het beter is.

Noch van geswel aen de Koeyen.

Item of een beeste eenige swellinghe aen sijn lijf ofte
aen sijn beenen hadde/ so salmen besien ofc het rijp is/
en steken 't subtilijck deur met een scherp **M**es/en wee-
ren dat men hem geen hinder en doe / bysonder aen sijn
buyck/ of aen 't weeck van sijn lijf/ op dat men 't niet
en

en groeft/ ofte de zenuwen niet en roert/ en wasschen 't
dan eens des daeghs met Mans pisse/ als gheseyt is.

Gheswel aen der Koeyen beenen.

Als een Koe haer beenen swellen / ende men niet en
weet wat haer let / ende dat men sozght voor het fe-
nijn / so sal men nemen Triakel / en supberen 't op boven
de swellinge / soo en loopt dat fenijn niet voordr op.

Voor quade oogen aen de Koeyen.

Als een Koe gebreek heeft aen de ooghen / ende dat
men niet en weet wat haer let / soo sal men nemen
Honigh en Aluyn kleyn gestooten / ende doen dat in de
oogen. Ende is dat men meynt dat het stof of kaf in de
ooghen heeft / soo sal men nemen een kleyn sacht lijnen
doeckken / ende doen dat om den Dingher / en soecken 't
daer mede soo men best kan / ende als men meynt dat het
upt is / soo sal men dit voorseynde gebruikken.

Oock sal men besien of dat Beest den Hantw in de
ooghe heeft / want die wast van beneden op het swarte
en maket blindt: Dan sal men nemen een Naelde met
een draet / ofte een subtijl pser haeckken / en halent daer
mede upt de ooghe ende snijden 't af / en doen daer wat
Honigh in met den vinger.

Swellinge in de oogen van de Koeyen.

Als een Beest eenigh geswel heeft in sijn oogen / of
onnatuurlijck vlesch aen de ooghebrayen / of in den
mont / dat is de krancker / ende dat Beest sal men ten eer-
sten dooden / want het moet steruen / daer en is geen hel-
pen aen.

Voor buyck-pijne aen de Koeyen.

Wanneer een Koe de buyck byt heeft / dat is / als sy
pijne in 't lijf heeft / soo gaet sy liggen / en staet ter-
stont weder op / ende 't schrabt met de voeten. Dan
sult ghy nemen Schenckel-bier / ende slaen daer in een
hant vol Sout dat het schuynt / ende dat schuynt sal
men af doe / en gieten 't haer in de kele / tot diemael toe.

Voor

Voor het hoesten der Koeyen.

Jtem/ als een koe veel hoestet/ dan wordt sy also van de Longe gesteken: Dan salmen die Ader-laten / en geven haer Longe-kruyt / ende dat salmen hacken/ en haer met water ingeben tot drie reysen toe.

Tegen onnatuerlicke hitte der Koeyen.

Als een Beeste onnatuerlyck heet is / en daer siecke van wort / soo salmen nemen Nachtschade/ en stekken die 't Beest in de kele/ op dat het die ete ende opslinde. Item/ men sal nemen versche Steur onghesouten/ ende sieden die tot dat hy gaer wordt / dan salmen hem uyt nemen / ende laten dat water staen klaren/ en dan salmen dat in een schoone Kanue doen / ende stoppense dicht toe/ ende van dat water salmen nemen een handt vol/ ende geben dat de koe in 't lijf: Dit water is oock goet voor ander sieckten aen de Beesten/ en men mach het haer oock geven sonder krupden. Dit water mach wel twee Jaer dueren / ende de siecke Beesten worden daer af gesont.

Koeyen die seerigh zijn tusschen de Klauwen.

Wanneer een Beest tusschen sijn Clauwen schurft oft seerigheyt kright aen sijn Voeten / soo salmen nemen Schapen Ongel gesmolten / en gieten dat daer soo warm op als het lijden kan/ en naeyen dan daer een lap omme/ en men sal 't oock eens of tweemaels daegs wasschen met mans pisse/ nae dat 't groot is en besmeert met Carre/ op dat de Dilegē daer niet in en lopen.

Voor Koeyen ende Paerden die ruydigh ende schorft zijn.

Jtem als een koe ofte Paert ruydigh ofte schorft is / soo salmen die wasschen met oude pisse / ende nemen dan roode Boter ende Carre van elckx eben veel / ende doen daer toe een goedt deel Ruyte ende Solpher / ende mengen dat te samen / en als sy ghewasschen ende weder droogh zijn / so salmen haer hier mede supberen/ de sommige nemen hier oock Spaenshgroentoe.

¶

Koeyen.

Koeyen die luyfigh zijn.

Als een Koe luyfigh is/ so salmen die oock wasschen met oude Pisse / en laten die droogen/ ende smeerren haer dan drie daghen met Koose Olie / daer de Lupsen zijn/ ende sy sullen voort vergaen.

Koeyen die sieck zijn aen der Gallen.

Een Beest die sieck is aen de Galle / dat salmen geven Sijpel ende Kooch/ want dat ver teert de galle. Item als een Beest soo sieck is dat het niet etet noch te lijbe en doet / so salmen haer maken Bier en Broot met Water gesoden/ en geven haer dat in de kele/ en labense daer mede tot dattet beter wort.

Koeyen die ka'ven willen.

Als een Koe kalven wil in 't gras / ende 4 of 5 daghen te voozen sieck wort / dat haer het upder ende de Spenen te stijf worden / soo salmen die op 't stal setten/ ende melcken haer eens daeghs / ghelijck of sy ghekalft hadde/ tot der tijt toe dat sy kalvet/ want anders soude sy daer wel van sterben.

Item/ als een Koe gekalft heeft/ en daer na krank wordt/ en tacken krijght/ dat heet het Weder-kalf/ soo salmen nemen subtijle Dourwen / die haer daer op verstaen/ diese de tacken af trecken/ met 't gene dat daer na volght/ ende wel toe sien dat se dat beest gheen hinder en doen aen den lijbe/ en geven haer dan goede mont-kost.

Koeyen die de Schote hebben.

Wanneer een Beest de Schote heeft / so heeft sy die tusschen de korte Ribben/ somtijts aen de eene zijde/ en somtijts aen de ander zijde tusschen vel en vleesch alsoo groot datmen daer een Ey in stecken kan / soo salmen dan nemen Schaetkrup/ Beete/ kerbel/ Alsem/ en ander goede krupden die in de Hoven wassen / ende een handt vol Sout / met wat krupden van Roggenbroodt/ dese krupden salmen kleyn hacken / en gietent haer met water in 't lijf.

Kochachtighe Koeyen.

Als Kochachtighe Beesten staen en zeberen / krimpen / ende niet eten en willen / die salmen geven twee reysen 'smaels een pout dzecks upt het privaet ofte heimelijckheydt: Daer nae salmen nemen Disse / met een handt vol wit sandt te samen ghemenght / ende gheben haer dat in 't lijf: Daer nae salmen haer gheben alderhande krupden / als Tijdloos ende Epcken-loof.

Een geswollen hals aen de Koeyen.

TEgen een geswollen hals aen de Beesten / sult ghy nemen Pappelen / Spvoort / Dille-zaet / en Aissem / en wijbense te samen / ende dan ziedent met Honich / en leggen dat al warm op den hals gelijk een Plaester.

Remedie voor een Paert dat droeft.

TEgen een Paert dat droeft / soo neemt drie Eperen / ende legtse drie dagen lang in eenen pot met Wijn-azijn / daer nae soo giet hem alle daghe drie Eperen met den Wijn-azijn in het Lijf.

Een Remedie voor de Verckens.

Nemt een krupst dat Overwoyt heet / men vint het in de Apoteke te koop / en pulveriseert kleyn met pijs-solpher / ende doet dat in den Swijne-back daer de Swijnen wt dyncken / ende laet haer dat met dranck innemen / soo genesen sy van haer krankheyt / ende worden gesont.

N O T A.

Als een Beest met den hoofde haer selven wrijft / en datmen niet en weet wat het let / so salmen hen de ader boven de oore dwers ontwee snijden / ende laten de ader wel bloeden / soo wortet beter.

Voor rasende Beesten, Koeyen, Paerden, &c.

Als een Koe / Paert / ofte eenige andere Beesten rasende worden / so salmen nemen wilde kaerden / ende stotense met water / en geven haer die in de kele: Ende dit machmen mede doen aen de Menschen / ende geven het haer inne / want het is ghebeurt dat een Ridder op

41

een tijdt quam rijden / en sagh een rasende Koe die stiet
 een Schaep met haer hoozen / ende dat Schaep werdt
 rasende / ende gock een Wyf / ende die wilde kraerden
 wierden gestoten met water / en wierden haer in gege-
 ven / ende het wierdt beter / ende de rasenpe vergingh.
 Item / of men die boorzepde krupden in den winter niet
 wel kringen en konde / soo sal men sien dat men de wortel
 der selver krupden winne in den Meert ofte April of
 so haest als men die krupden kennen kan / ende drooghen
 dan die wortel / want dan noch de kraecht der krupden in
 de wortel is / op dat wanneer men haer in den Winter
 niet kringhen en konde / ende de selve behoefde / darmen
 die dan by der hant hadde / ende de Bresten alsoo gehol-
 pen moghten werden sonder eenighe versuyenisse :
 want dit schryve ick vock an alle Landt-lieden ende
 Bouwers tot haer voordeel ende proijt.

N O T A

Als een Koe gebreech heeft van het Lenden-bloedt /
 so neemt een Ey met schalen met al / ende wryft
 dat op haer lendenen oitweel / en latet daer op droogen /
 ende men sal nemen eenen ghedroogden waeringh / die
 ghevourwen / ende de Koe in de hiele gesteken / om ghe-
 sont te worden.

Voor de Swijnen, om niet sieck te worden.

Nemmt een hant vol Labassche en Joffroumarck /
 ende hanght dat in de Spoelingh-tome daer de
 Vercheus upt dzuicken.

F I N I S.

